BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
2 A
9

687 20

11
3
B
23

Digitized by Google

1

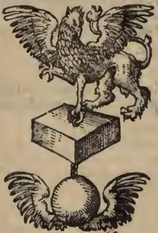
VI 663 b 2a

GEORGII TRAPEZVNTII DE RE DIALECTICA LIBER,

Scholijs IOANNIS NEOMAGI, & BARTHOLOMAEI LATOMI *illuſtratus.*

ACCESSIT GEORGII VALLAE Placentini de expedita ratione argumentandi libellus, cum PETRI MOSELLANI Protegenſis in eiuſdem Categoremata ac Categorias Scholiis.

VIRTVTE DVCE,



COMITE FORTVNA.

LVGDVNI,

APVD HAERED. SEB. GRYPHII,

M. D. LIX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

12. 2. A. 9

ELENCHVS EORVM,
quæ in hoc libello continentur.

De enuntiatione.
De quinque uocibus,id eſt,prædicabilibus.
De prædicamentis.
De ſyllogiſmo categorico,id eſt,prædicatiuo.
De ſyllogiſmo hypothetico ac conditionali.
De enthymemate,id eſt,ſyllogiſmo imperfecto.
De definitione ac diuiſione.
De theſi,ne quid aut dicendo , aut ſcribendo abſurdum pugnánsue dicatur.

Georgij Vallæ Placentini de expedita ratione argumentandi libellus,cum Petri Moſellani ſcholiis.

IOAN. NOVIOMAGVS SPLENDIDAE VETVſtiſsimæq; nobilitatis adoleſcentibus, Ioanni ac Constantino à Lieskirchen S. D. P.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CVM anni ſuperioris menſibus hybernis, Georgii Trapezuntii Dialecticã uobis, ac reliquis auditoribus noſtris profiterer, adoleſcentes ornatiſsimi, nimis uerum eſſe cõperi, quod ſæpenumero de multis etiã doctis audiui, mirum uideri, quòd ex eo libello, iam in pleriſque ludis dialecticæ artis elemẽta pueris traderẽtur, qui (ſiue id librariorũ incuria factum putemus, ſiue quòd autori prinſquam opuſculum hoc plenè abſoluiſſet, aliquid acciderit) tam mendoſus, mutilus ac incõditus circunfertur, ut uix in toto libro pagellã inuenias, quæ nõ inſignes aliquot ſolœciſmos, aut hiulcam etiã habeat periodum: ex qua re non rudibus modò, ſed & profeſſoribus negotiũ exhiberetur. Doluimus itáq; aliquãdiu & diſcentium moleſtos conatus, pariter & ſcriptòris uicẽ, à quo cùm reliqua omnia emendatè ſatis in lucẽ emiſſa eſſent, hoc ſolum, quod ad captum puerorum luculentiſsimum emendatiſsimumq; oportuit, ita ut habemus, remanſit. Deinde quod proximum erat expectabã ex tot doctorũ hòminum prouẽtu, quo ſeculum, hoc mirificè felix eſt, breui fore, qui aut cõmentatione, uel ſaltem cenſura aliqua Trapezuntio & iuuentuti conſuleret, ne ille poſteris ὑπαρὸς eſſe, & ſtudioſi ambiguis & cæcis ſæpe coniecturis, illius ſententiã inquirere cogerẽtur. Verùm cùm hac ſpe uſq; fruſtraremur, nec quicquã ex Typographia tam ſui ſimile quàm Trapezuntii Dialectica proueniret, & Mathias Aquenſis uir incredibili morũ modeſtia ac i[illegible] xteritate (cui hoc nomine iuuẽtus etiã mult[illegible] unum hoc curet, quo grex ſibi cõmiſſu[illegible] tur) ſæpe nos hòrtaretur, ut iuuent[illegible] noſtræ cõmendabatur, in hoc aut[illegible] ſuſtinuimus diſcentiũ animos [illegible]

mẽdarum monſtris abſterreri. Quod igitur hic primũ erat, plurima ac uetuſtiſsima quęq; exemplaria cõſuluimus, quorum unum nec ita lacerum nuper nobis exhibuit, ex Ioãnis Murmellii libris, Ioannes Volſcius Lunenſis, homo ſyncerè doctus: deinde quicquid ab hoc autore de artium præceptionibus relictum eſt, quàm potui diligẽtiſsimè perluſtraui. Sic enim futurum ſperabam, ut ſcriptoris τὴν γνησίην φράσιν ſubodoratus penitus ad has hydras conficiendas adreperẽ: quo labore cùm nõ ita multum profeciſſem, commodum nobis in mentem uenit Trapezuntiũ in locis pleriſque, præſertim ubi de pronuntiatis coniunctis, definitionibus ac diuiſionibus præcipitur (reliqua enim Ariſtotelis ſunt) ex Seuerini Boëtii traditione ſcripſiſſe: quare omnes ac prolixos illius de re dialectica cõmẽtarios accuratè euoluere, coacti ſumus Ariſtotelis etiam ingens illud λογικὸν uolumen, deinde Ciceronis & Fabii pleraque, quoniam illius exemplis, huius uerò præceptionibus abſtruſiora & in lucem & ad uſum reuocare conatus eſt. Ex qua lectione quoniam ſenſi plurimum præſidii, cœpi primũ craſsiora errata, ex quibus ſæpe ambiguus, ſæpe nullus aut ridiculus ſenſus efficiebatur, expugnare. Deinde clauſulis paſsim ſemiplenis, quod deſiderabatur, apponere, multas quoq; confuſas periodos, nec ſuo loco poſitas in ordinẽ redigere. Breuiter exempla & quicquid lectorem remorabatur, ita ut ingenii noſtri facultas ferebat, reſtituere. Quem laborẽ (quoniã non omnino, ut ſperamus, infeliciter cadebat) auditoribus noſtris, uobiſque ingenui fratres, qui per id tempus nobis commiſsi eratis, cõmunicabam, paſſim adiectis more noſtro adnotatiunculis, quæ uel ad uſum, uel ad explicationem præceptionum facere uidebãtur. Eaq; docẽdi ratio cùm ſtudioſis quibuſdam nõ diſpliceret, uobis, ſed fortè nimio noſtri amore, uehementer probaretur, intellexi uos ſuboptare, ut & huius libelli caſtigationẽ, & ea quæ partim, mei admonendi, partim noſtrorum conatus iuuandi ... legeram, in publicum emitterentur. Sed utinã hic ... is iudicio, quàm cõmuni ſtudioſorum utilitati ... impẽsè fauetis. Hoc enim agitis, ut quæ de ... io ſtudioſi quidam ex me audiuiſſent, ... cõſuetudine effundere ſolebam, ad ... m abſentes conſequãtur. A quo nego

negotio etſi eruditum hoc ſeculum, delicatum hominum iudicium, ætatem meã abſterrere poſsint, uincit tamen ueſter amor, impellit affectus, ut noſtrarum uitium periculum non abſque periculo faciens, ueſtris precibus (quæ ſanè apud me plurimum poſſunt) inſeruiam. Recognita igitur noſtra caſtigatione, collectiſque ſubitò in unum aceruum, quæ ſparſim ſignata reperi, emitto hocquicquid eſt libelli, ne uoto ueſtro dicar defuiſſe. Quæ ſanè opera, etſi minus elaborata eſt, uobis tamen, ingenui adoleſcentes, quibus impulſoribus negotium hoc ſuſcepi, in primis dedicanda erat, quod utrique ueſtrûm iuxtà gratiſsimum eſſe cognoui, ſi quo per abſentiam uti non liceret, eum in his qualibuſcunque commentariolis quoties liberet (libebit autem ſæpiſsime) abſentes cerneretis, & noſtri erga uos amoris pignus peregrè utrunq; conſequatur. Accipito igitur chariſsima indoles Trapezuntii noſtri libellum, puſillum quidẽ hũc, ſed citra controuerſiam uel ad maxima utilẽm, noſtra caſtigatione reſtitutum, & ſcholiis hiſce utcunq; illuſtratum: ex quo ſi aliqua ad ſtudioſos manarit utilitas, uobis pro me habeatur gratia: ſin res aliter ceciderit, candidũ lectorẽ rogatum uolumus, tantum ut conatum agnoſcat: hanc chartarum iacturam ferat animo non iniquo: exemplari emendatiore (ſi forte nactus fuerit) ut hanc operam uel obſcuret, uel etiam extinguat, non inuidemus. Vos ualete, & ad pulcherrimam bonarum artium laudem uitæque integritatem fortiter (ut facitis) aſpirate, quo maiorum ueſtrorum imagines ac ſtemmata, quæ clara accepiſtis, in uobis non deſinant, præſertim materni aui inſignis modeſtiæ uiri, quem nuper Conſulem CHRISTVS ex hac Colonia in ueram illam ſuorum ciuium Coloniam non abſque magno totius penè ciuitatis luctu tranſtulit. Cuius ſummam probitatem etſi uincere non poſsitis, efficiet tamen ſeculum, quod uos quàm ille nacti eſtis felitius, ut ſi adhuc apud mortales ageret, nepotum eruditione ſe longè ſuperatũ gloriaretur. Rurſum ualete. Coloniæ, Anno M. D. XXXIII. Cal. Mar. è Gymnaſio Montano.

VITA GEORGII TRAPEZVNTII, DILIGENTER EX EIUS OPERIBUS COLLECTA.

genter ex eius operibus collecta.

GEORGIVS Trapezūtius Græcus natione, & Cretenſis fuit, ueluti ipſe de ſe teſtatur in libro Cōmentariorum, quē ſuper Aphoriſmos Cl. Ptol. cōſcripſit. Cùm ea inſula bello Turcarum uexaretur, unà cum uxore in Italiam uenit, primū Venetiis literas profeſſus, deinde Romā uenit, quo tempore Eugenius huius nominis quartus Pont. Max. eſſet. Vir circa omnes diſciplinas aſſidui laboris, utriuſque linguæ interpres diligētiſsimus, ac ſtudioſiſsimus Ariſtotelicæ Philoſophię: atq; tamē ab academia Platonis alienus. Sunt enim qui verſionē operū Platonis, quę Marſilio Ficino inſcribitur, eſſe putēt Trapezuntij: ſanè ipſe Leges Platonis à ſe eſſe verſas teſtatur. Rhetor etiā non ignobilis. Ob id Romæ gymnaſio præfectus, ſalario publico multis annis Rhetoricā ac Philoſophiā docuit. Deinde à Nicolao quinto Eugenij ſucceſſore ſcriba apoſtolicus factus. Scripſit multa, quibus eruditionē poſteris cōmēdauit. Noſtra ætate hęc extāt: Quinq; Rhetoricorū libri, quorū bonā partē (vt uidetur) ex Hermogene trāſtulit. Cōmentarius perelegās in orationē Ciceronis pro Q. Ligatio ad Victorinū. De re Dialectica ad Petrū Medicē Florētinū, hic libellus. Vertit autē Ariſtotelis librū de animalib. eiuſdē de arte dicendi, Euſebij de præparatione euangelica, multoq; plura theologica. Vertit & mathematica quædā, Centum uidelicet Ptolemæi aphoriſmos, quos & cōmentariis illuſtrauit, quod opus nōdum impreſſum, apud Ioannem Soterem uidimus, breui fortè proditurum. Eiuſdē quoq; ingens illud opus, quod περὶ μεγάλης πραγματείας inſcribitur, in quod pariter & cōmentaria ſcripta reliquit, quæ reprehēduntur unà cū uerſione ab Ioanne de Monte Regio, iis libris quibus Theon Alexādrinus defenditur: quare tantā ſibi inuidiā comparaſſe ſcribitur, ut à Trapezuntij filiis Romæ ueneno extinctus quibuſdā credatur. Aemulos habuit, præter eū quē diximus, Theodorū Gazam, ac Ioannē Epi-

ſcopum

ſcopum Alerienſem, utrunq; iuxtà infeſtũ. De Gazæ aduerſus Trapezuntiũ ſimultate ſic ferunt: Scripſit Theodorus in præfatione librorũ de animalibus Ariſtotelis, in quibus præcipuè cõmẽdatur, ſeſe à nullo adiutũ, nec adeò certare cum cæteris interpretibus, quos uincere, inquit, nullũ erat negotium, cùm libros eoſdẽ Trapezuntius ante ipſum tam luculẽter uertiſſet, ut Latino Ariſtoteli par decor additus quibuſdã uideatur. de epiſcopo Alerienſi, ſi quis cauſam requirat, legat epiſtolã illam quæ ab eo præfixa eſt Straboni. Tradunt Trapezuntium in extrema ſenectute literarũ omniũ oblitũ fuiſſe: quod fortè non ita uerum uidebitur, ſi quis epiſtolã nuncupatoriam legat, qua Andreas Trapezuntius patris ſui uerſionem Ptolemęi de magna compoſitione, ſummo Pontifici Sixto dedicat, ſcribens patrẽ Romã ob æmulorum inuidiam Neapolim diſceſſiſſe, comiterq; ab Alfonſo rege, oblato liberali ſtipẽdio, ſuſceptũ: pauloq; pòſt morte præuẽtũ citius, quàm quod in manibus erat perficeret: modò non ſit ſuſpectum filij pro patre teſtimonium. Obiit autem hac prole una ſuperſtite Andrea Trapezuntio, cuius nunc meminimus.

Ars'ne ſit Dialectica, deinde quid differant Dialecticæ ac Logicæ.

PHiloſophiæ partitionem (quã omnes ferè qui in Dialecticis uel Ariſtotelis, uel aliorũ, operã aliquã ſumunt, recenſent) ſi quis requirat, Angeli Politiani præfationẽ in Ariſtotelẽ, quæ παναπιστημονικὸς inſcribitur, conſulat. Nobis ſatis erit, qui σχόλιον tantum ſcribimus, ea ſaltẽ ſumere, quæ uel in hac parte peculiaria ſunt, aut citra quæ hic libellus nõ ritè à iuuẽtute intelligi poteſt. Id fiet, ſi paucis oſtendemus, árſne ſit Dialectica. Porrò Quintil. nõ obſcurè indicat artem eſſe: quoniã hinc ſumpto argumẽto Rhetoricã ſub arte cõtineri putauit: idẽ & hæ uoces διαλεκτικὴ & λογικὴ (ambo enim hęc nomina ſortita eſt). ſatis indicãt. Quæ quoniam declinatiõe appoſita ſunt, abſolutè nõ uſurparẽtur, & quidẽ in hoc genere, niſi perpetua ſubintellectione τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς τέχνης, quorũ hoc artẽ, illud ſcientiã ſignificat. Verũ ut propius accedamus, paucis etiã aperiemus, ſi quid diſcriminis ſit inter logicen & dialecticẽ, & cur hęc ars utrũq; nomẽ acceperit, quorũ hoc à Græco διαλέγομαι, quod eſt diſſerere: illud ἀπὸ τοῦ λόγου,

quod modò orationē, modò rationē & artē ſignificat. Sed Dialectica, ut uidetur, antiquitus, ac olim nō perfectæ artis, ſed partis duntaxat nomē erat, tantū in iudicādo ſita, ut quid uerum, quid falſum, quid prauū, quid rectum in oratione eſſet, diſtingueret. Quæ ars primū à Zenone, qui Pythagoræ temporibus fuit, excogitata fertur, quā Cicero de Oratore lib. I I. διαλεκτικὴν dictam à Stoicis ſcribit, & ab eiſdē multis uoluminibus traditam, in quibus nullum de inueniēdo uerbum eſſet. Poſtea Ariſtot. huic parti ſcientiam perſpiciēdi, quid in quaq; re probabile eſſet, adiecit, quam artem λογικὴν uocauit: quòd ea ars rationis, id eſt, probationis ſeu argumēti ſyluam ſuppeditaret. Ex quo colligi poteſt, ueteres ſtudiū hoc in duas partes fregiſſe, quod & Cicero quarto De finib' docet in hūc modū: Cùm duæ, inquit, ſint artes, quibus perfecta ratio ac oratio cōpleatur, una inueniendi, altera diſſerendi, hanc poſteriorē Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregiè tradiderunt, hi omnino ne attigerūt quidem. Ex quibus liquet Ariſtotelē diſſerendi rationē, quam Stoici ſolam Dialecticā nuncupant, & inuentionē, partes quidem nō tam natura, quàm tractatione diſcretas, in unius artis corpus coëgiſſe, quam promiſcuè Logicam ac Dialecticā uocare ſolet, etſi poſteriore utatur ſæpius. Quin & Logicen idē autor accipit pro ea probandi ratione, quæ è cōmuni ſenſu & Dialectica ſumitur: aliā nanq; quæ ex principijs eius ſcientiæ ducitur, cui demōſtrādę adhibetur, ἀναλυτικὴν appellat, id quod non obſcurum eſt his qui legerunt libros de demōſtrationibus. Alii uolūt ita latè patere logicā, ut omnes eas artes cōplectatur, quæ in oratione uerſantur, cui tametſi ἐτυμολογία non repugnet, neſcio tamen an aptè dicatur, grāmaticā, poëticam, aut rhetoricam artes eſſe λογικὰς, cum tamē hæ in oratione uerſentur. Quare logica à ratione, id eſt, argumento (nā hoc Græca uox etiā ſignificat) nomē habet. Ammonius dialecticā actionis, logicā uerò inſpectionis eſſe ſcribit, perinde atq; rhetorica & eloquētia diſtant, ſed nec hoc obſeruari puto. Quare ſolum illud hic perpetuū eſſe poteſt, elegātioris linguæ ſcriptores ſæpius dialectices, quàm logices uocabulo uti. Item hoc epitheton, illud artis nomen eſſe ſæpius, præſertim Ariſtoteli. Porrò de artis utilitate, materia, & fine: item quid à rhetorica diſtet, Rodolphi dialectica uideatur.

Vt in diuiſione philoſophiæ tripartita & apud Rodolphū lib. ij. cap. ix.

Lib. ij. cap. ij. & iij.

GEOR

GEORGII TRAPEZVNTII DIALECTICA.

DIALECTICA eſt diligens diſſerendi ratio. Diſſerere uerò nemo poterit diligenter, niſi quæ inuenerit, dicendáque iudicauerit, ea ſic coniunxerit, ut illis datis, quod intendit neceſſariò conſequatur. quam orationem Græci συλλογισμὸν dicunt, Latini uerò ratiocinationem appellare poſſunt. Ea propoſitionibus conſtat. Omnis propoſitio, ſi ſimplex eſt, duobus terminis, ſubiecto atq; prædicato connectitur. Quoniam ergo ſyllogiſmorum elementa ſunt, ex quibus conſtant, & ad quos reſoluuntur (nec enim componendo altius repetere, nec reſoluendo longius abire poßumus) de his primùm dicamus. Verùm dialecticorum more, ut de quo termino ſermo nobis habetur intelligas, uocem in ſignificationes ſuas primùm diuidamus. Termini ergo, locorum fines appellati ſunt, qui locum à loco diſtinguant atque ſeparent. Vnde Græci ſimilitudine ducti ὅρους, id eſt, uerbum de uerbo, terminos, definitiones appellarunt. Diſiungunt enim atque diſſeparant definitiones uniuſcuiuſq; ſubſtantiam, cum differētias tanquā terminos generi adijciunt. Terminos etiam ſimplicis propoſitionis partes dicimus, quoniā ſignificatione, quaſi conſcriptam rem oſtendunt, quam ſignificant. Hinc eſt quòd rerū nomina, implicitas definitiones, & definitiones, explicita nomina rerum,

Termini ſignificatio num enumeratio.

multi ac clari philoſophi ſolent appellare. Terminum ergo quem hic dicimus, propoſitionis partē intelligimus, quē ita definit Ariſtoteles: Terminus eſt in quē reſoluitur propoſitio. Eſt autē omnis terminus uel cōplexus, uel incōplexus.

Termini diuiſio.

Complexus eſt oratio imperfecta, quæ conſtat multis ſimplicibus terminis, ut, ſcientia iuris ciuilis. Incomplexus eſt, ut, homo, ſcientia, facit, currit. Incomplexus autem & ſimplex terminus omnis, aut nomen eſt, aut uerbū: & aut infinitum, aut finitum.

Nomen.

Nomen eſt uox ex inſtitutione hominum ſine tempore ſignificans, cuius nulla pars ſeiuncta ſeparataq; ſignificat.

Verbum.

Verbum eſt uox ex inſtitutione hominum cum tempore ſignificans, cuius nulla pars ſeiuncta ſeparataq; ſignificat. Infinita uerò nomina uel uerba ſunt quibus negatio adiuncta eſt: Finita, quæ abſque negatione proferuntur. Finita, ut homo, animal, legit, ſentit. Infinita, ut nō homo, nō animal, non legit, nō ſentit. Nomina igitur appellat Ariſtoteles quæ nominatiuo caſu efferūtur, quēadmodum uerba ea, quæ ſolum indicant præſens tempus. Cætera caſus nominum & uerborum eſſe aſſerit, ut hominis, homini, agebas, agebat, agerem, agere. Oratio eſt, inſtitutione hominum ſignificans: cuius aliqua pars ſeiuncta ſeparatáque ſignificat. Orationum quinque ſunt genera: Enuntiatiua, imperatiua, deprecatiua, interrogatiua, uocatiua. Vocatiua, ut,

Heus, inquit, iuuenes monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem fortè ſororum.

Interrogatiua; ut,

Sed uos qui tandem, quibus aut ueniſtis ab oris?
Quóue tenetis iter?

Deprecatiua, ut,

Sic pater ille deûm faciat, ſic altus Apollo:
Incipias conferre manum.

Impe

Imperatiua,ut,

Diſce puer uirutem ex me,uerúmque laborem,
Fortunam ex aliis.

Enuntiatiua,ut,

Stat ſua cuique dies,breue & irreparabile tempus
Omnibus eſt uitæ:ſed famam extendere factis,
Hoc uirtutis opus. Item:
Neſcia mens hominum fati,ſortíſque futuræ,
Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis.

Harum omnium ſola enuntiatio uerum à falſo diſcernit. Quare ſola huius negotij eſt: nam cæteræ ad rhetoricam magis uel poëticam doctrinam pertinere uidentur. Enuntiatio uerò, alia ſimplex, alia coniuncta eſt. Coniuncta ex ſimplicibus conſtat, ut, ſi homo eſt, animal eſt. Simplex uerò enuntiatio, eſt oratio quæ aliquid eſſe uel non eſſe ſignificat ſecundum quòd ipſa tempora diuiſa ſunt, ut, homo eſt animal. Enuntiatio duplex.

DIALECTICA eſt diligens diſſerendi ratio.) Definitio eſt ſumpta ab officio: reſpicit autē id quòd à Cicerone ſcriptū eſt in Topicis ad Trebatiū, quo loco hac periphraſi dialecticā intelligi uult: Omnis,inquit, diligens diſſerēdi ratio partes duas habet. Et in principio de Fato dicit,ſe λογικὴν diligentē diſſerēdi rationē uocare. Quòd autē rationē uocet dialecticā,nihil eſt aduerſus id quod ſuperius artē eſſe diximus: ſæpe enim ratiōis uocabulo artē intelligimus,ut apud eundē, Quod etſi ingeniis magnis præditi (de dialectica loquēs) ſine ratiōe cōſequūtur,ars tamē dux eſt certior quàm natura. Eſt autē ut loqui quorūlibet,eloqui oratorū,ita dialecticorū diſſerere:in quo uerbo,ut Varroni placet metaphora eſt ab agricultura ſumpta: Nam holitor, inquit,diſſerit in areas ſui cuiuſq; generis res:ſic qui oratiōne quid propoſito diſſentaneū, aut conſentaneum ſit, aperit, diſſerere dicitur. Sed quod ad definitionē hanc attinet,uidetur potius eſſe explicatio uocis dialecticę, quā finitio rei. Quare illa Rodolphi apertior eſt: Dialectica, ars eſt probabiliter de qualibet re propoſita diſſerēdi, prout cuiuſq; natura capax eſſe poterit. NEOMA.

Diſſe

(DISSERERE uerò nemo poterit diligenter.) Indicat Trapezuntius diſſerenti, ſeu diſputāti duo eſſe neceſſaria, alterū ut inueniat, atq; excogitet ea quibus quod defendendum, aut docendū ſumpſit, aperiat, ac tueatur: alterū, ut ea quæ inuenit, ſatiſne ad rem probandam idonea ſint, examinet. Ex quo fit, ut uniuerſa diſſerendi ratio duabus perficiatur partibus, inuentione ac iudicio. Eſt autem inuentionis pars ea, quę ſedes & locos quoſdam argumentorū docet, ex quibus ueluti theſauris ea educuntur, quibus res propoſita probari in hāc uel illā partem poſſit. Hæc ab Ariſtotele, quòd locos continet, *τοπικὴ* dicitur: atq; ab eodem octo uoluminibus, quæ inſcribuntur Topica, diligentiſsimè tradita. Altera eſt, quæ *κριτικὴ* dicitur, ea regulas ac normas quaſdam præſcribit, quibus quæ nobis loci exhibuerunt, diiudicamus, aptāne an ineptā ſint propoſita: nec ſolum hoc, uerùm etiam canones quibus ueluti perpendiculis ſcripta aut noſtra, aut aliorū, rectè necne cohæreāt diſpicimus: atq; eam methodū qua in ſua quiſq; arte (rebus tamen præcognitis) quod pronunciatū uerum ſit, aut falſum, iudicamus. Cui ſeruiunt præcepta de diuidendo, partiēdo, diſtinguēdo, & colligendo, id eſt, quod pronūtiatum cui reſpōdeat, quod ſequatur: deinde argumentationum formulæ: quarum ſi quis planè rudis ſit, nō eſt quòd ſperet ſe in ullo diſciplinarū genere quicquā facturum. Hanc Ariſtoteles pro materiæ diuerſitate in duas formas ſecuit. In priorem analyticē, qua ratiocinationū dialecticarum uis & facultas tota abſoluitur. Et poſteriorē analyticen, quæ eſt de demonſtratione ſeu ſyllogiſmo epiſtemonico. Vltimam partem, quæ eſt *περὶ τῶν ἐλέγχων σοφιστικῶν*, hoc eſt (ut Cicero interpretatur) de fallacibus concluſiunculis, inuentioni adnumerant. Duabus his dialecticæ partibus elementaria adiecta eſt, quæ utriuſque partis, id eſt, argumentorum ac argumentationum cōtinet primordia: prædicabilia, & *κατηγορίας*, quæ Latinè prædicamenta dicūtur, tradens. Ex his partibus Trapezuntius primam ac poſtremā ſuccinctè in hoc libello tradidit. Quòd inuentionem his nō addiderit, cauſam eſſe credo, quoniam pleriq; eam partē rhetori ſubiecerunt: atque ob id tertio libro Rhetorices ſuæ locos diligenter tractauit. Porrò id quod ſubiicit neminē diſſerere poſſe, niſi quæ inuenerit, ea in ſyllogiſmi formam redigat,

Dialecticæ partes.

Topice.

Iudicatio.

digat, non ita intelligendum eſt, quaſi neceſſarium ſit dialecticum ſemper ratiocinatione uti. Nam & inductione, enthymemate, exemploq́; ſæpe colligit: ſed quòd ſyllogiſmus aliarum argumentationum ſit examen, nec ullæ ſint probationes, quæ in ratiocinationis formam uenire non poſſunt.

(EA propoſitionibus conſtat.) Gradatione inquirit quid in dialectica principium ac minimum ſit.

(OMNIS propoſitio ſi ſimplex eſt.) Duplex enim eſt propoſitio, una ſimplex, quæ nomine & uerbo continetur, ut dies eſt, hæc prædicatoria uocatur Latinè, Græcè κατηγορική. Altera cōpoſita, quæ ſimplicibus cōſtat, ut, ſi dies eſt, lumen eſt: hęc uulgò cōditionalis dicitur, de qua loco ſuo copioſi⁹.

(QVONIAM ergo ſyllogiſmorum elementa ſunt.) Prima illa initia è quibus res ueluti materia conſtant, elementa dicuntur, quo uocabulo Cicero in Academicis ϛοιχεῖα interpretatur: ut ſunt terra, aër, aqua, ignis. Sunt & in artibus elementa primordia illa, à quibus naturali ordine principium ſumitur, ut in grammatica literæ, & ex his ſyllabæ: in geometria punctus, linea, planum. In dialecticis quoque argumentationum minimę partes: hę ſunt uoces quibus oratio omnis conflatur, nomē uidelicet & uerbum: quæ dialectico ἄτομα ſunt: ſyllabarum uerò ac literarum cura grammatico cōmiſſa eſt. *Elementa.*

(VOCEM in ſignificationes primùm diuidamus.) Ambiguas enim uoces dialectica non recipit. Quæ ſi fortè inciderint, primū enumeratione ſignificationum aperiendum eſt, quo ſignificatu uſurpari debeāt: ne ſi ſignificatio incerta ſit, in dubiū ueniat, qua de re ſermo habeatur. Quòd quàm turpe ſit, Cicero indicat libro ſecundo de finibus: quo loco Epicurum lapſum oſtendit, quòd uocabulo uoluptatis nūc hoc, nunc illud abſque diſcrimine intelligeret.

(TERMINI ergo, locorum fines appellati ſunt.) Terminus uniuſcuiuſque rei principium, finem, & extremum ſignificat. Eſt enim lapis aut ſtipes in agro defoſſus, quo agricolæ prædia ſua à uicinis diſtinguunt, quem τέρμονα Græci uocant. Hunc, quòd poſt Saturnū exactum lites ac cędes ruſticorum de diuidundis agris ſuſtuliſſet, Deum faciebat gentilitas teſte Naſone libro Faſtorum ſecundo: ſic enim habet: *Terminus deus.*

Et cantant laudes Termine ſancte tuas.

Sacrificabant huic menſe Februario in ęde qua ſuper cū foramen

men in tecto patebat, quòd nephas eſſe putarét Terminum intra tectum conſiſtere, ut apud eundem:

Nunc quoque ſe ſuprà, ne quid niſi ſydera cernat,
Exiguum templi tecta foramen habent.

Extat peruetuſtum ac lepidum ænigma apud Gellium libro duodecimo de Termino, quod ipſe dicit ſe nolle ſoluere, ut legentium coniecturas acuat. uerſus hi ſunt:

Aenigma de Termino.

Semel minúſne, an bis minus, non ſat ſcio,
An utrunque horum, ut quondam audiui dicier,
Ioui ipſi regi noluit concedere.

Significatur hoc ænigmate Terminum fuiſſe, qui ſolus Ioui cedere noluit, ingens quippe ſaxum. Non enim ſemel minus fuit, aut bis minus, ſed utrunque minus, ſcilicet ſemel & bis minus, hoc eſt terminus, id eſt, Terminus.

Ὅρος. (VNDE Græci ſimilitudine ducti ὅρους.) ὅρος Græcis finem alicuius rei ſignificat, & τὸ ἄκρον, quod Cicero extremū uertit, & μεταφορικῶς pro finitione: eā enim nunc ὅρον, nunc ὁρισμὸν appellat Ariſtoteles. Verùm ὅρος, quamuis ad uerbum ſit terminus Latinè, non tamen quemadmodum apud Græcos ὅρος pro definitione accipitur, ita apud nos terminus: quare ubi in hac ſignificatione Latini transferūt, finitionē dicunt, aut finem, ut Fabius libro quinto: Ducūtur, inquit, argumenta ex finitione, ſeu fine: nā utroque modo traditur. Et recentiores Latinè loquentiū ὅρον in hac ſignificatione nunquam aliter quàm finem transferunt, ut & ὁρισμὸν finitionem. *Ὁρισμός.*

(TERMINOS enim ſimplicis propoſitionis partes eſſe dicimus.) Tertia, inquit, termini ſignificatio eſt, qua dicitur pars propoſitionis ſimplicis. Compoſiti nanq; partes ſunt antecedēs & conſequēs. Hoc eſt, ut ſuprà ὅρος pro definitione, ita hac tertia acceptione pro definito accipitur: id enim eſt rei ſimplex uocabulū definitionis indigēs. Hanc autē ſignificationem uult Trapezuntius ſuperiori affinem: quod enim termini, id eſt, finitiones explicant latius, hoc ipſum rerum uocabula oſtendunt inuolutius: ut homo, & animal intellectuale eandem rem ſignificant, ſed hoc explicatius, illud uerò contractius. Quare uoces incomplexæ ob id dicerentur termini, quòd in his latens eſſet finitio.

Plato in Cratylo. (HINC eſt quod rerum nomina.) Platonem intelligit, qui in Cratylo exiſtimat nomina ita rebus eſſe accommodata, ut

ut ipſe tenor uocis rei quam ſignificare uidetur naturã quodammodo oſtenderet. Cuius Gellius meminit etiam libro decimo Noctium Atticarum, capite quarto. Ariſtoteles quoque uoces σύμβολα uocat, quas Cicero notas transfert, quaſi id ſignis indicarent, ad quod finitiones ueluti manu ducunt. Quod quanquam uerum eſſe poteſt, tamen hæc ratio tam alta origine ducta, parum accommodata uidebitur præſenti negotio: nimirum ob id propoſitionum partes terminos dici, quòd rerum nomina aliquo ſenſu finitiones dici poſſunt, finitiones autem Græcè dici ὅρους: ὅροι uerò ad uerbum termini ſint. Verum quidem hoc eſt, ſed pro definitione ὅρος acceptus, non aptè terminus transfertur. Quare propoſitionum partes alia quadam ratione termini uidentur dici. Nam, ut antè diximus, terminum cuiuſque rei eſt extremum, finis, ac limes: ſic propoſitio conſtat terminis duobus, id eſt, extremis ſeu limitibus, ut idem ſit apud Ariſtotelem ὅρος quod ἄκρον. Nam utranque propoſitionis partem τὰ ἄκρα dicere ſolet, ſimilitudine nimirum ducta à geometris, in qua termini dicuntur, quibus unaquæque magnitudo continetur, ut corporum ſuperficies, & harum lineæ termini dicuntur. Quare ut longitudinis termini puncta quibus terminatur, ita propoſitionis ſubiectum & prædicatum modò terminos, modò extrema, dicimus. Libenter nanque Ariſtoteles mathematicorum ſimilitudinibus, quippe quæ ad ſenſum maximè accommodantur, rem docere ſolet: quod ſatis teſtantur perpetua illa mathematices exempla nuſquam illi non uſurpata, de diametro, aſymetro, de triangulo, circulo quadrando, & hoc genus pluribus. Siquidem ita uniuerſam dialectices methodon concinnauit, ut perfectæ aliquod ſcientiæ oſtenderet ſpecimen: quæ res fecit ut ſe non orationum exemplis alligaret, ſed literis in exemplum productis, doceret hoc artificium omnium orationum ſermonumque formis æquè accommodari poſſe. Quin & ipſe teſtatus dialecticam hoc eſſe rhetorica certiorem, quòd illa firmam habeat κατάληψιν, hæc uerò opinionibus nitatur. Quod ob id appoſuimus, ut Laurentio Vallæ ſupra modum literas illas in Ariſtotelis dialectica inuadenti, paucis reſponſum ſit.

Περὶ ἑρμηνείας.

Propoſitionum partes quare termini dicantur.

Ariſtot. cur literis dialecticã tradiderit.

(QVEM ita definit Ariſtoteles.) Primo libro prioris reſolutionis terminum his uerbis finit: ὅρον δὲ καλῶ, εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις οἷον, τό τε κατηγορούμενον, καὶ τὸ καθ' οὗ κατηγορεῖται ἢ προστιθεμένου, ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι: id eſt, terminũ uoco in quem diſſoluitur propoſitio, ut prædicatũ & id de quo prædicatur, ipſo eſſe aut non eſſe addito uel ſeparato. Quibus uerbis admonuit Ariſtoteles, quo ſenſu terminum in dialecticis acciperet, nimirum pro partibus quibus propoſitio determinatur, & abſoluitur determinatum enim & definitum dicitur id, quod perfectum eſt.

(INCOMPLEXVS autem & ſimplex terminus omnis aut nomen eſt, aut uerbũ.) Hoc loco illud admonendũ uidetur, dialecticos duas tantũ orationis partes facere, uerbum ſcilicet, & nomen, ad quę & pronomẽ & participium referri poſſunt: reliquas uerò partes orationis, quas recẽſent grammatici, nexus eſſe partium tantùm. Cuius etiam Fabius meminit libro primo inſtitutionum, capite ſeptimo, & Priſcianus libro ſecundo de oratione, & libro undecimo de particip.

(NOMEN eſt uox ex inſtitutione hominum ſine tempore ſignificans.) Eſt erudita uocis explicatio apud Vitruuium Architecturæ libro quinto capite tertio: Eam (ſiquidem frequens eſt huius uocabuli in dialecticis uſurpatio) adſcribam. Reliqua in definitionibus nominis & uerbi ſatis uulgaria ſunt. Vox autem eſt, inquit, ſpiritus fluens, & aëris ictũ ſenſibilis auditui. Ea mouetur circulorum rotundationibus infinitis: ut ſi in ſtantem aquam lapide immiſſo naſcantur innumerabiles undarum circuli, creſcentes à centro, & quàm latiſsimè poſſint uagantes, niſi anguſtia loci interpellauerit, aut aliqua offenſio, quæ non patiatur deſignationes earum undarum ad exitus peruenire. Itaque cùm interpellãtur, primæ redundantes inſequentium diſturbant deſignationes. Eadem ratione uox ita ad circinum efficit motiones. Sed in aqua circuli æqua planitie in latitudinem mouentur: uox & in latitudinem progreditur, & altitudinem gradatim ſcandit. Igitur ut in aqua undarum deſignationibus, ita in uoce cũ offenſio nulla primam undam interpellauerit, non diſturbat ſecundã nec inſequentes, ſed omnes ſua reſonantia perueniunt ad imorum & ſummorũ aures. Hactenus Vitruuius.

Vox quomodo fit.

(CVIVS nulla pars ſeiuncta ſeparataq; ſignificat.) Ariſtoteles

teles libro περὶ ἑρμηνείας ſectione prima, compoſita nomina aſſerit earum eſſe partium, quarum quæque ſignificare aliquid quidem uidebitur, ſi per ſe pars efferatur: ut in dictione καλλιππος. per ſe quidem ſignificat ἵππος equum, quem tamen in Callippo (quod hominis proprium eſt) ſignificare ridiculum foret, ueluti in omnibus propriis nominibus (quæ plerunque ex partibus pluribus coaluerunt) partes per ſe poſitæ, etſi aliâs ut integra ſignificare poſſunt, partes tamen eius dictionis ut ſint, nihil ſignificant: non magis quàm in hoc nomine Iſocrates, Socrates & Crates, quæ ut totũ reſpiciunt, tantum ſyllabarum ſunt comprehenſiones, non hominum propria. Sed in his ubi in compoſito partes ſignificationem retinere uidentur, maior erit diſſoluendi difficultas: ut in hoc, reſpublica, tantum res efficere uidetur, atq; ſi fiat ex eo res priuata, res urbana, res ruſtica: nec minus in eodẽ publica, quàm ſi dicas negotium publicum, locus publicus, ſed iniecto aculeo diſcedamus, quo puerorum induſtria, relicta quærendi ulterius occaſione ſolicitetur. *Partes nominis cõpoſiti an ſignificent.*

(INFINITA uerò nomina uel uerba ſunt, quibus negatio adiuncta eſt.) Dialectici nomina quædam infinita uocat, quibus ſcilicet à fronte negatio adiecta eſt, qua dictionis certa ſignificatio tollitur: ut non iuſtum, pro aliquo quod nõ ſit iuſtum: non homo, aliud ab homine, quemadmodum in hoc Platonis ænigmate: Homo non homo, percuſsit nõ percuſſit, lapide non lapide, auem non auem, ſuper arborem non arborem. quo ſignificatur, Eunuchus percuſsit pumice alam uespertilionis ſedentis ſuper ſambucum. Verùm apud Latinos rarior eſt hæc nominum uſurpatio, præſertim in ſubſtantiuis. Nam quod apud Ciceronem eſt in prima Academia, Necuerò aut quod efficere aliquid, aut quod efficeretur poſſe eſſe non corpus: è Græco uerſum eſt ad uerbum, ubi participium ſubſtantiuum ὢν in hoc genere ſermonis intelligitur. Sed & apud Fab. Quintilianum ſine hac figura inuenies aliquoties ſubſtantiuum per negationem infinitum. Adiectiua uerò nomina etſi apud Latinos infinita inueniuntur, non tamen ita prorſus: quin ex contrario certa ſignificatio intelligitur, ut mons non magnus, paruus aut mediocris intelligitur: homo non improbus, forma non mala, certam habent ſignificantiam ex contrario. Verba autem infinita red- *Platonis ænigma.* *Infinitorũ nominũ quis uſus.*

 di non

di non poſſunt ut aliquid ſignificent. Nam in propoſitionibus ſi ſumatur, non iam infinita ſunt, ſed negata: ut piſcis nō ſpirat, Socrates non diſputat: in quibus non infinita ſunt, nō ſpirat, non diſputat, ſed tantùm negatur piſci ineſſe ſpiraculum, & Socrati ſermo. Si uerò per ſe ſumantur uerba, hoc eſt extra orationem, iam nomina ſunt, teſte Ariſtotele. Verùm id non fit, niſi infinito modo, ut currere, uiuere, moueri. Huiuſmodi enim Græci omnium caſuum præponunt articulos. Latini tantùm in duobus pronominibus uſurpant, in nominatiuo uidelicet, & accuſatiuo, ut,

Velle ſuum cuique eſt. &, Velle tuum nolo.

(ORATIONVM quinque ſunt genera.) Diuiſio eſt orationis perfectæ. Illam enim qua oratio per perfectam & imperfectam diuiditur, omiſit.

QVARE ſola huius eſt.) Nam reliqua quæ affectibus mouēdis, ac animis demulcēdis accōmodatiora ſunt, oratorib⁹ atq; poëtis magis in uſu habētur. Sic enim ſcriptū eſt ab Ariſtotele in libro περὶ ἑρμηνείας ſectione prima, nā reliquæ formę orationū, ut ſunt interrogatio, conqueſtio, exclamatio, percōtatio, imperatio, optatio, inuocatio, deprecatio, & hoc genus ſexcēta, in tertia parte rhetorices tractātur, ubi præcipiūt de uerbōrū & ſententiarū exornatione, & partibus elocutionis: quæ cùm dignitatē quandam ueluti colorē & ſpecioſiorem habitū adferant orationi, clarum eſt hanc tractationem nō ad dialectices, qui fidei tantum & ueritatis inueniēdę artificiū docēt, pertinere, ſed ad eloquētię magiſtros.

Enūtiatio. (SIMPLEX enuntiatio eſt oratio quę aliquid eſſe.) Hoc eſt, enūtiatiuā dicitur oratio qua aſſeritur, aut negatur quippiam, ut anima eſt immortalis. Enuntiationes autē hæ uulgō uocantur, ſic enim ad uerbum trāsferri uidetur, quo Ariſtoteles utitur, ἀπόφανσις, ἀπὸ τοῦ ἀποφαίνεσθαι, quod enuntiare & proloqui aliquid ſignificat. Quare ἀποφανσεις etiam pronuntiationes & pronnutiata transferūt. Eūntiationes enim eſſe putant, quas Græci ἐπαγγελίας uocant. A Stoicis uerò ἀξιώματα dicuntur, quæ Cicero nunc effata, nunc pronuntiata, & enuntiationes aliquādo transfert, à M. Varrone proloquia dicuntur. Cæterùm ἀξιώματα dicuntur Ariſtoteli non quęuis pronuntiata, ſed illa tantùm, quibus abſq; ulla doctrina & probatiōe firmus ab omnibus habetur aſſenſus: ut, in-

ἀξιώματα.

tegrũ eſt qualibet ſua parte maius. Mala ſunt deteriora bonis, turpia honeſtis. Hæ uulgò dignitates dicuntur. Cicero προλήψεις, id eſt, prænotiones & anticipationes uocat, ſine quibus nec intelligi quicquam, nec quæri, nec diſputari poteſt. Sunt autem hæc, quæ ipſa natura duce, ab omnibus ſtatim intelliguntur, creduntur'q;, ut totum eſt maius ſua parte: ſeu quę ſenſu uera depręhẽdimus, ut ignem eſſe calidum, niuem albam, mel dulce: tum quæ plurimorum hominum non inſipiẽtium iudicio comprobata & recepta ſunt, ut deũ eſſe, poſt hanc uitam expectari aliam: hæc poſtrema creduntur tantùm: ſecundi ordinis, quod experimur, credimus: quæ primo loco poſuimus, & quòd ipſa natura dictet, & quòd ſenſus doceat, nõ poſſumus ea non credere: quare hæc ſub contradictionem cadere non poſſunt, reliqua autem poſſunt, ut niuem Anaxagoras negauit albam, & Epicurus non uiuere poſt mortem animos, nec eſſe poſt hanc uitam aliam exiſtimabat. Hæc obiter diximus, quòd per hæc pleraq; Ariſtotelis in libris de Demonſtrationibus, & Ciceronis, in philoſophicis diſputationibus rectius à ſtudioſis intelligentur. *Triplicia principia.*

(SECVNDVM quod tempora diuiſa ſunt.) Hoc eſt, qua aſſeritur quippiam fuiſſe, ut fuit Ilium: aut eſſe, ut, ſol eſt in Geminis: aut fore, ut, anima non morietur. Nihil enim neceſſe eſt uerbum eſſe præſentis temporis, quoniã è uerborum caſibus enuntiationes ſunt, modò fuerint modi indicatiui, aut ſaltem pro hoc accepti.

(DISSERERE uerò nemo.) Diſſerere, eſt rem quamlibet propoſitam uia ad docendum accommodata explicare. Itaque primum eius inſtrumentum eſt argumentatio, quæ iis, in quibus uerum & falſum quæritur, accommodata eſt. Deinde definitio ac diuiſio, quæ ſimplicibus rebus explicandis adhibetur: nẽpe ut quid & quale ſit unumquodq; quod proponitur: itẽ quę partes eius ſint, certa ratiõe demõſtret. LATOM.

(GRAECI ſyllogiſmum.) Syllogiſmus pręcipuus ſcopus eſt totius dialecticæ, & unica iudicandi regula de omnibus, quæ in quæſtionem deducuntur. Huic adiungitur inueniendi ratio, quæ natura prior eſt in diſſerendo. Itaque fit ut duæ ſint partes dialecticæ, inueniendi, & iudicandi, quarum altera tradit, quæ dicenda ſint de propoſito, altera quomodo ad certitudinem exigenda.

(QVONIAM ergo ſyllogiſ.) Partitio totius operis eſt, ut primò de terminis, ſecundò de propoſitionibus, tertiò de ſyllogiſmo dicatur.

(RESOLVVNTVR.) Inde ἀναλυτικὰ Ariſtotelis.

(TERMINI ergo.) Terminus pro agri limite, Latinis in uſu eſt: pro finitione nõ eſt in uſu, ſed finẽ uel finitionẽ uocat Fab. alii definitionem. Terminus autẽ pro parte propoſitionis, artis eſt uocabulum, quem & Ariſtoteles ὅρον uocat.

(INFINITA uerò.) Infinita nomina & uerba Latinis non ſunt in uſu, ſed Græcis duntaxat: ut τὸ οὐ ἄνθρωπος, quod eſt, non homo, & ſubauditur ὤν.

(NOMINA igitur.) Nomina nominatiui caſus, & uerba indicatiua, propria ſunt dialectici, qa certis & ſimplicibus ſentẽtiis enuntiãdis ſunt accõmodata. Præſens etiã tẽpus in uerbis aptius eſt quã præteritũ, tametſi & præterito utamur.

ENVNTIATIO.) Eſt oratio certam ſentẽtiam affirmando uel negando ſignificans, ut homo eſt mortalis. Hæc propria eſt dialectici, qui aliud genus ſermonis non deſiderat, cùm interim uaria ſit oratorum ac poëtarum elocutio, quæ in mille figuras transformatur.

Propoſitio. *OMnis igitur oratio quæ neceſſe eſt aliquid de aliquo uel aſſerere uel negare, ſiũt uel eſſe, uel non eſſe ſignificat, conſideratur, enuntiatio dicitur: ſin ut uerum uel falſum, propoſitio appellatur. Eſt enim propoſitio oratio, quæ uerum uel falſum ſignificat.*

Propoſitionum quædam categoricæ nuncupantur, quas prædicatorias Latinè appellare poſſumus: quædam hypotheticæ, quæ conditionales nominantur.

Prædicatoria. *Prædicatoria propoſitio eſt, quæ duobus terminis conſtat, ſubiecto prædicatoq;.*

Subiectum. *Subiectum eſt, de quo aliquid dicitur.*

Prædicatum. *Prædicatũ eſt qđ dicitur de aliquo, ut, homo eſt animal.*

Subiectus terminus nunquã maior, ſed æqualis uel minor prædicato ſemper eſt.

Præ

Prædicatus uerò terminus uel uerbum eſt, ut homo cur=
rit: uel nomen ſimul cum uerbo, ut dies ſerenus eſt.

Præterea tam ſubiectũ, quàm prædicatũ cõplexos ter=
minos poßũt cõtinere, ut, ſciẽtia iuris ciuilis eſt res utilis.

5. Omnis prædicatoria propoſitio, uel affirmatiua uel ne
6. gatiua eſt. Affirmatiua eſt alicuius de aliquo enuntiatio. Affirmatiua.
Negatiua eſt alicuius ab aliquo enuntiatio. Negatiua.

Propoſitionum aliæ ſunt uniuerſales, aliæ particulares,
aliæ indefinitæ.

Vniuerſalis eſt, quæ aut omni aut nulli ineſſe ſignificat, Vniuerſalis.
ut, omnis homo currit, nullus homo currit.

Particularis eſt, quæ alicui aut non alicui ineſſe ſignifi- Particularis.
cat, ut, aliquis homo currit, aliquis homo non currit. Huic
ſingularem annectimus: Ea eſt ſi dicas, Cicero diſputat,
hic audit. Indefinita eſt, quæ abſque ſigno uniuerſali at= Indefinita.
que particulari aut eſſe aut non eſſe ſignificat, ut, homo
legit, homo non legit. Hic illud dicendum eſt, huiuſmodi uo=
ces, omnis, nullus, aliquis, quoſdam iuniores ſigna, priſcos
συνκατηγορήματα appellare, quoniam terminis adduntur, Signa.
ipſæ uerò termini non ſunt. Ad hæc propoſitionum quæ=
dam contrariæ, quædam ſubcontrariæ, & aliæ ſubalternæ,
aliæ contradictoriæ nominantur. Vniuerſalis igitur affir=
matiua, & uniuerſalis negatiua, in quibus eadem omnino
ſubijciuntur ac prædicantur, inter ſe contrariæ ſunt. Par= Contrariæ.
ticularis uerò affirmatiua & negatiua, in quibus eadem
omnino ſubijciuntur ac prædicantur, ſubcõtrariæ dicun= Subcõtrariæ.
tur. Vniuerſalis uerò particularis affirmatiuæ, & ſimili=
ter duæ negatiuæ, ſubalternæ dicuntur. Cùm uerò quanti= Subalternæ.
tati quantitas, & qualitati opponitur qualitas, eiſdẽ ſubie=
ctis & prædicatis, cõtradictoriæ nominantur. Quare uni=
uerſalis affirmatiua & particularis negatiua, ac rurſum Contradictoriæ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

uniuerſalis negatiua & particularis affirmatiua, in quibus eadem omnino ſubijciuntur ac prædicantur, ſibijpſis contradicunt. Harum popoſitionũ, ſi cui negatio præponitur, ſunt cõtradictoriæ: ſi poſtponitur, præſertim uniuerſali ſigno, contrariæ: ſi uerò eidẽ & præponitur & poſtponitur negatio, ſubalternæ uim & poteſtatẽ poſſidet. Quã rem iuniores propoſitionũ æquipollentiã appellare ſolẽt. Verùm de oppoſitione propoſitionũ ſatis. Nũc de natura dicamus.

Aequipollentia.

Omnis homo currit.	Contrariæ	Nullus homo currit.
Subalternæ	Contra dictoriæ / Contra dictoriæ	Subalternæ
Aliquis homo currit.	Subcontrariæ	Aliquis homo non currit.

Propoſitionum igitur, quas contrarias appellamus, ex natura eſt, ut cùm nunquã ſimul ueræ inueniri poßint, ſi una uera eſt, falſam neceſſariò alteram oſtendat. Neq; retro uertere licet: nec enim ſi alterutra falſa eſt, idcirco quæ relinquitur, erit uera. Nam falſas ſimul eſſe in ijs rebus comprehendimus, quas cõtingentes appellant, ut, omnis homo ſedet, nullus homo ſedet. Subcontrariæ uerò contrario ſe modo habent: nam cum falſæ ſimul eſſe non poßint, ueræ poßunt. Quare falſitas unius ueritatẽ alterius oſtendit: ſed ueritas falſitatẽ minime. Poßunt enim ambæ ſimul uerita=

Natura propoſitionum oppoſitarum.

tē in cōtingētibus rebus cōplecti:ut aliquis homo ſedet,ali quis homo nō ſedet. In ſubalternis ſi particularis falſa eſt, uniuerſalis falſa eſt, nec retro agere licet. Vera enim eſſe poteſt particularis,cū uniuerſalis eſt falſa,ut,aliquis homo ſedet,omnis homo ſedet.Si aūt uniuerſalis uera eſt,& particularis neceſſarió. Nā ſi omnis homo eſt animal,& aliquis homo animal eſt. At cōtradictoriæ ſemper uerū à falſo ſeiungūt & ſeparant.nā ſi una ipſarū uera eſt,falſam alterā:ſi falſa altera,reliquā uerā eſſe neceſſe eſt.His ita breuiter dictis,nūc de cōuerſione propoſitionū dicēdū eſſe uidetur.Cōuerſio igitur eſt,cū propoſitionis ſubiectus terminus in prædicatū,& prædicatū in ſubiectū trāſponitur.Ea eſt triplex:Simplex,p accidēs,per cōtrapoſitionē.Simplex eſt,cū termini quidē trāſponūtur, quātitas uerò & qualitas eadē omnino remanet.Hoc cōuerſionis modo uniuerſalis negatiua,& particularis affirmatiua uertūtur:Nam ſi nullū animal eſt,nihil eorum quæ ſunt,animal eſt:& ſi aliquis homo currit,currētiū utiq; aliquid homo eſt.Per accidēs autē eſt cōuerſio, cū trāſpoſitis terminis qualitas eadē manet,quātitas mutatur.Hoc modo tam uniuerſalis affirmatiua,quàm negatiua cōuertuntur.Nā ſi omnis homo eſt animal, & aliqd' animal hominē eſſe neceſſe eſt.Et ſi hominū nemo uolare poteſt,eorū certè quæ uolare pñt,quicquā homo nō eſt. Per contrapoſitionē cōuerſio fit,cū quātitas quidē & qualitas eadē manet,termini uerò trāſpoſiti in infinitos cōmutātur.Hoc modo cōuertūtur uniuerſalis affirmatiua,& particularis negatiua.Nam ſi omnis homo ſpirat,qcquid nō ſpirat,eſt nō homo:& ſi aliquis homo nō ſedet, qppiā qd' nō ſedet,nō eſt nō hō. Harū cōuerſionū iſta natura eſt,ut cū eadē maneat quātitas:ſi una eſt uera uel falſa,& altera. Cū uerò mutatio quātitatis uera fiat,ſem-

Conuerſio.

Simplex.

Per accidens.

Per contrapoſitionem.

per in uerã conuertitur.Falſa uerò in qua ſuperiora ſubijciuntur,quoniã ex conuerſione mutata quãtitate, recta ſit prædicatio,in uerã neceſſariò cõuertatur,ut aliquis homo animal eſt,uera eſt,cũ tamẽ omne animal homo eſt,uera nõ ſit.Hæc de prædicatoria propoſitione delibaſſe ſufficiat.

NEOMAG.
1 OMNIS igitur oratio,qua neceſſe eſt aliquid de aliquo uel aſſerere.) Apparet ex hac differentia orationẽ enunciatiuã,tunc rectius propoſitionẽ uocari,cùm argumẽtationis alicuius pars eſſe conſtituitur:quãdoquidẽ in ea huiuſmodi orationes ſumuntur,non quidẽ quòd eſſe aut nõ eſſe rem quampiã ſignificẽt,ſed quatenus ueritatẽ, aut falſitatẽ continerent.Cuius rei indiciũ eſt,quòd Ariſtoteles ubi de hac oratione diſputat,tanquam argumẽtationis parte non ἀπόφανσιν,ut in libro περὶ ἑρμηνείας, ſed πρότασιν, ut in libris priorum reſolutionũ uocauit,quã noſtri trãsferũt propoſitionẽ.Lauren.Valla lib.Dialectices III.propoſitionem dicit ſyllogiſmi initiũ:Enuntiationem autẽ genus propoſitionis,aſſumptionis,cõcluſionis,& reliquorum,quæ non tã materia differũt, quàm eloquendi modo.Non tamẽ hoc ſemper obſeruatur, quãdoquidẽ dicitur ratiocinatio trib' cõſtare ꝓpoſitionib.

Propoſitio

Enũtiatio.

2 (PRAEDICATORIA propoſitio eſt) Propoſitio κατηγορικὴ,quã Martian' ꝑdicatiuã uocat, eſt qua unũ uni aut tribuit aut negat,ſeu quę uno uerbo cõtẽta eſt:ut,terra qeſcit.

3 (SVBIECTVM eſt de quo aliquid dicitur.)Prior propoſitionis pars cui poſterior tribuitur,ſubiectũ uocatur.Oportet autem prius eſſe intellectu, ordine uerò non eſt neceſſe: ut,uitium eſt omnis intemperantia. Intellectu prius illud omnis intemperãtia. Rurſum, pium eſt tueri patriam:utile eſt erudire liberos:ſubiecta ſunt,tueri patriam, erudire liberos.

4 (SVBIECTVS terminus nunquam maior.) Ex Iſagoge Porphyriana canon hic deſumptus eſt.Intelligitur autem de enuntiatione affirmatiua & uera,in reliquis locũ non habet. Aequale autẽ ſubiectum eſt prædicato,ubi idẽ de eodem dicitur,ut Socrates eſt Socrates : aut ubi iungũtur ſynonyma, ut enſis eſt gladius,Lethũ eſt mors:aut ubi definitio definito ſeu cõtrà,ut homo eſt animal rationale,rationale animal eſt homo:aut ſi proprium de ſubiecto ſuo,ut homo eſt riſibilis.

(PRAE

(PRAETEREA tam ſubiectum quàm prædicatum.) Vbi in propoſitionibus ultra uerbum ſubſtantiuum aliquid additur, id prædicatũ Græcis dicitur προσκατηγορούμενον: ſcholæ, de Eſt tertiò adiacente. Latinè nondum tralatum eſt.

5 (OMNIS prædicatoria propoſitio uel affirmatiua uel negatiua eſt.) Hæc enuntiationum diuiſio ſecundũ qualitatem eſt, ſuperior eſt ex ſubſtantia: quæ ſequitur, quantitatis eſt. Ac proinde tres quærendi modos diuerſos propoſitioni accommodant. ueluti quærenti, quod ſit pronuntiatum, prędicatorium uel cõditionale, redditur: Quale, affirmatiuum aut negatiuũ: Quantum uerò, ſingulare, aut particulare, aut uniuerſale. Cicero affirmatiuas & negatiuas, negantes & aientes uocat, Martianus dedicatiuas & abdicatiuas. *Quærendi nota tres.*

6 (AFFIRMATIVA eſt alicuius de aliquo.) Affirmatio alicuius de aliquo, negatio alicuius ab aliquo eſt enuntiatio. Hoc ad uerbum è Græco περὶ ἑρμηνείας traductum eſt, ubi Ariſtoteles nõ alio diſcrimine ſeiunxit affirmationem à negatione, quàm præpoſitionibus his, κατὰ & ἀπὸ: ut ſit affirmatio, enuntiatio alicuius κατὰ τινός: Negatio uerò, alicuius ἀπὸ τινός. Verum Ab & De præpoſitiones an contrariæ ſint ſignificationis, grammaticis diſcutiendum relinquamus. Significantius foret, ſi diceretur: Affirmatio eſt oratio qua alicui quippiam ineſſe dicitur: ut, deus eſt iuſtus, homo eſt animal. Negatiua oratio, qua per negationẽ prædicatum à ſubiecto remouetur, ut, homo nõ eſt iuſtus: aut in quo uis eſt negandi, ut, nolunt boni ab officio diſcedere, eſt homo parum pius, argentum aliud eſt, quàm aurum. Negandi particula uerbo intellectu tantum apponenda eſt. Nam ſi nomini præponitur, ut, eſt uir non bonus, eſt homo minimè malus, affirmatiuæ ſunt, & æquipollent his, eſt uir malus, eſt homo planè bonus: æquipollentes autem propoſitiones eiuſdem qualitatis ſint neceſſe eſt. Quare ſi hæc affirmatiua eſt, homo malus, erit affirmatiua quoq;, homo non bonus, æquipollet enim ſuperiori. Sciendum autem in hoc loco minimeq́ue tacendũ eſt id profeſſoribus, eſſe propoſitiones quaſdã, quas in ſcholis modales uocamus, quarum naturam ſi ignorauerimus, iudicare non poſſumus de propoſitionum omniũ qualitate & quantitate. Eſt autem propoſitio modalis, quæ non ſimpliciter effertur, ſicut illæ, quas Ariſtoteles καθ' ὑπάρχειν, *De aliquo. Ab aliquo* *Negatio. Affirmatio.* *Propoſitiones modales.*

 id eſt

id eſt, de ineſſe uocat, ſed quæ cũ determinatione aliqua modificatur, hoc eſt, ut apertius dicam, quæ ſumitur cũ expreſſa qualitate, ueluti hic ſimpliciter efferuntur: uitanda ſunt peccata, defendenda eſt patria, inſtituendi ſunt liberi: cum qualitate uerò ſumitur, ſi dicam ſic, honeſtum eſt uitare peccata, pium defendere patriã, utile inſtituere liberos: quare adiuncta qualitas (quæ conſueto uocabulo modus dicitur) propoſitionem modalem efficit: quod ſi tam receptum eſſet, uocare liceret propoſitiones qualitatiuas. Sunt autem monendi pueri, hanc qualitatem ſumi ex locis generum cauſarũ apud rhetores, ut ex demonſtratiuo & deliberatiuo honeſtũ, laudabile, magnificum, egregium, excelſum, utile, iucũdum, facile, poſſibile, neceſſarium, iuſtum, æquum, rectum, uerum: & quæ his contraria ſunt, ut inhoneſtum, turpe, ſordidum, humile, inutile, iniucundum, difficile, impoſſibile, iniquum, improbum, falſum: horum aliquod uel ſimile ſi ſumatur in propoſitione ad qualitatem ſententiæ demonſtrãdam, modale erit. Hic enim mihi uſus uidetur talium propoſitionum, ut ſententiæ qualitatẽ agnoſcat puer magis, quàm ſe modalibus de neceſſario, poſſibili, impoſſibili, cõtingenti, alliget. Nam quæ de his præcepta dantur ab Ariſtotele, aliis quoq; accommodari rectè poterunt. Meminerit igitur, ſi qualitatem propoſitioni addiderimus hac forma, ſanctum eſt colere numina, eſſe modalem propoſitionem ſumptam ab honeſto. Cuius ſubiectum ferè ſemper eſt infinitum uerbum cum obliquo, aut infinitum ſolum: prædicatum, modus ſeu qualitas cum uerbo infinito: ut hic, iucundũ eſt legere poëtas: ſubiectum eſt, legere poëtas: prædicatum, iucundum eſt. Porrò in huiuſmodi propoſitionibus, quoniã duo uerba ſunt, negatio modò finito, modò infinito uerbo adhæret: ſed illa propoſitionẽ efficit negatiuã, quæ finito uerbo cõiuncta eſt: ut, nõ eſt æquũ damnare inſontes: hęc enim, expedit Reipublicæ nõ ſeruare tyrannorũ liberos, affirmatiua eſt propoſitio.

Indefinita propoſitio. (INDEFINITA eſt quæ abſque ſigno.) Huiuſmodi propoſitionem Laurentius Valla libro ſecundo dialectices dicit ſimilem eſſe & germanam uniuerſali. Martianus Capella particulari adnumerat, cuius uerba adſcribam: Quod igitur, inquit, indefinitè dicimus, neceſſariò particulariter accipimus, nõ neceſſariò uniuerſaliter: quoniam id potiſſimum

mum numerandum, quod ſecurum habet intellectum, indefinitum pro particulari accipimus. Hactenus Capella. Verùm in argumentationibus plerunq; pro uniuerſalibus accipiuntur, ut honeſtum eſt laudabile. Et ferè tunc, quando prædicatũ pars eſt ſubſtantiæ ſubiecti, ut, homo eſt animal. In aliis nihil perpetuum præcipi poteſt: ob id enim indefinitæ dicuntur, quòd nunc uniuerſalis, nunc particularis abſque determinatione uim poſſident.

(PRISCOS συγκατηγορήματα appellare.) Ac ſi dicas comprædicatoria. Ammonius συνσημαινόμενα, id eſt, conſignificatiua nominat. Huiuſmodi quidem ſunt uniuerſalia ac particularia ſigna notæ tantum uniuerſalis ac particularis prædicationis. Termini uerò non ſunt niſi ſumantur genere neutro: ut, amicorum omnia ſunt communia: Deo omnia ſubiecta ſunt, nonnulla etiam mortalibus.

(AD hæc propoſitionum quædam cõtratriæ.) Sæpe enim admonuimus dialectices eſſe ueri falſique cenſuram: neceſſarium igitur erat cognoſcere quæ pronuntiata ſibi mutuo repugnarent, quæ ſimul conſiſtere nequirent, & quæ inter ſe conſentientes eſſent: Quorum hoc docebit ἰσοδυναμία, id eſt, æquipollentia & conuerſio: illud oppoſitio: quam definiunt, ut ſit duarum propoſitionũ in quibus eadem ſunt ſubiecta & prædicata, in qualitate tantũ, uel in qualitate & quãtitate ſimul, repugnãtia, ut omnis homo eſt iuſtus, omnis homo nõ eſt iuſtus: hic ſola mutata eſt qualitas. Cæterùm hæ, Omnis uoluptas eſt expetenda, quędã non eſt expetẽda: & qualitate & quãtitate & pugnãt. In his cauendũ eſt, ne qua ſit πολυσήμος, uel ambigua uox, quæ aliud ſignificet, aut aliã uim habeat in una propoſitiõe atq; in altera. Nam ſi quis dicat, Rhenus in Italia fluuius eſt, illum intelligens, qui Pado uicinus, nihil repugnans huic dicit, qui Germaniæ fluuium intelligens dixerat, Rhenus in Italia non eſt. Item ſi una metaphoricôs, in altera citra tropum accipiatur: ut non opponuntur, candor oculis officit, candor oculis non officit: ſi hîc animi, ibi corporis candorem accipias.

(HARUM autẽ propoſitionũ ſi cui negatio præponitur.) Obſcurè admodũ Trapezuntius tradit ęquipollentiã propoſitionum per tres regulas. Eſt autem æquipollentia, ſeu (ut Græci) ἰσοδυναμία, duarum propoſitionũ æqua uis, poteſtas;

&

& in qualitate & in quantitate, ut, non omnes ſunt felices, & aliqui non ſunt felices: fiunt autem oppoſitæ æquipollẽtes, uni earum accommodata negatione, de qua dialecticus tradit tres regulas. Prima, Si alicuius propoſitionis ſigno uniuerſali uel particulari præponatur negatio, facit eam æquipollere ſuæ contradictoriæ: ſeu (ut Trapezuntius ait) fit ſuperioris cõtradictoria, quod eundẽ ſenſum habet, licet obſcurius: ſi enim antegreſſę ſit cõtradictoria, neceſſe eſt eã eiuſdẽ cõtradictorio æquipollere. Nam ſi plures propoſitiones uni alicui opponuntur in eodem genere oppoſitionis, eas inter ſe eaſdem eſſe oportet: ueluti hæc, omnis homo eſt iuſtus, hanc habet contradictoriam, aliquis homo non eſt iuſtus. proinde ſi prior ſumitur cum negatione ſigno præpoſita, ſecundæ, id eſt, contradictoriæ prioris æquipollebit, & priori contradicet. Secunda regula, Si poſtponitur, æquipollet contrario ſuo, ut nullus ſapit, nullus non ſapit: hęc poſterior contrario prioris, quæ eſſet, omnis ſapit, æquipollet, ſeu, quod idẽ eſt, contraria facta eſt illi primo loco poſitæ. Tertia regula, Negatio ſigno & præpoſita & poſtpoſita fit ſubalterna prioris: ut, nulli ambulant, præpone negationem ſimul, & poſtpone, nonnulli non ambulant, id eſt, aliqui non ambulant, atque hæc ſubalterna eſt eius, nulli ambulant.

Regulæ æquipollẽtiæ tres.

(PRAESERTIM ſigno uniuerſali.) In omnibus exemplaribus legebatur hoc primæ regulæ appoſitũ, neq; à me in priore editione animaduerſum: quod autem, ut nos ad ſecundam regulã tranſtulimus, legendũ ſit, primum facit negationis natura, quæ particulari præpoſita efficit uniuerſale negatiuum, ut, nõ ullus eſt nullus, unde & compoſitum eſt. ſic ne unum quidem, nec quicquam pro nihil, nec uſpiam pro nuſquã. Quare ut negatio uniuerſali ſigno prępoſita ſignũ efficit particulare, ueluti, nõ omnia, id eſt, aliqua nõ, ſic uiciſſim particulari prępoſita facit uniuerſale, qua in re neq; grãmatica, neque conſuetudine ſermonis impedimur. Quòd autem clauſula illa (Præſertim ſigno uniuerſali) ad ſecundam regulam, ad quam eam trãſpoſuimus, pertinet, ex eo uenit, quòd particulare ſignum ſi poſtpoſitam habet negationem unã, reſpuit ſecundã: ſi autem ſigno puro negatio poſtponitur, nõ æquipollet, ſed fit eadẽ, ut aliquis eſt iuſtus, cuius ſubcontraria eſt, aliquis nõ eſt iuſtus, hic prior, ſi ſumetur ſigno

poſt

poſtpoſita negatione, fit eadem ſuæ ſubcõtrariæ. Neque aliter (quàm nõs rẽſtituĩmus) à Trapezuntio ſcriptum eſt. Sũt autem monẽndĩ pueri ſignorum *ἰσοδυναμίαν* non ob id à dialectico tradi, ut ex ea Latinè loquendi regulam datam arbitrentur, ſed tantùm rationem iudicãdi de ſignis, quibus aut repugnent aut ęquipolleant, & qua ſpecie oppoſitionis. Delectum autem ſignorum à grammaticis planè ſumendũ arbitramur: quare adhibe ad hanc facultatem Laurentii Val. ex II. libr. dialectices capita aliquot, à XV. uſque ad XXXIIII. illis tantùm omiſſis, ubi cum dialecticis rixatur. Deinde Eraſmi caput ex primo libro Copiæ, de æquipollentia ſignorũ.

(VERVM de oppoſitione propoſitionum nunc ſatis.) In oppoſitione propoſitionum aſſueſcant pueri per quaternos digitos propoſitiões diſtribuere, quod & in ſyllogiſmis conſtruendis idẽ monendi ſunt. Habet enim dialectica in multis præceptis mathematicæ ſimile aliquid, quod uel declinatione, uel digitorum figura ob oculos ponere oportet: quin & ipſe Ariſtoteles in ſuo ipſius uolumine quatuor propoſitiones ſic in quadrum redegit, ut duæ contrariæ in fronte: & in baſi, id eſt, inferiore linea, totidẽ eſſent: ſic enim legimus libro de enuntiatione ſectione tertia, ſeu (ut nunc diſtinctus eſt) libro tertio, tractatu I. *Νοῦ μὲν δὴ τὸ λεγόμενον ἐκ τῶν ὑπογεγραμμένων.* poſt quæ uerba ſequuntur quatuor propoſitiones per quadrum diſpoſitę: & paulò pòſt, *πλὴν οὐχ ὁμοίως τὰς κατὰ διάμετρον ἐνδέχεται συναληθεύειν*, id eſt, non perinde ex diametro oppoſitas ueras eſſe cõtingit. Interpres ita reſpexit ſchematis deſcriptionẽ, ut contentus ſenſum reddere, angulares tranſtulerit. Sunt autem ex diametro quæ in pollice ac medio, & rurſum quæ in indice & annulari. *Propoſitiones per quadrum diſponenda.*

(SI una uera, reliquam falſam eſſe oſtendit.) Vera propoſitio eſt, quæ cum re conſentit, ut, ſol lucet, pium eſt uenerari Deum. Falſa autem, quæ à re diſſentit, ut luna maior eſt ſole, animæ hominum unà cum corporibus moriuntur.

(NAM falſas ſimul eſſe in iis rebus.) Cohæret prædicatum cum ſubiecto trifariã, has uulgò materias uocant, ut eſt neceſſaria, contingens, remota. Neceſſariò autẽ ſubiecto prædicatum cohæret, cũ uel definitio prędicat, ut, religio dei cultus eſt, æther aſtrorum mundus: aut genus, ut, arbor eſt ſubſtantia: aut proprium, uel perpetuum accidens, ut, homo ratione *Propoſitio neceſſaria.*

tione prædictus eſt, cygnus candore. Duarum ea eſt cōditio, ut in omni genere oppoſitionis, ſi una uera ſit, reliqua falſa erit neceſſariò. Contingens dicitur, quando accidens prædicatur, aut ubi uoces ex diuerſis prędicamentis coiunguntur, ut homo eſt iuſtus, dies eſt ſerenus. Remota dicitur, cum pugnantia ſibi mutuò tribuuntur, ut calidum eſt frigidum, homo eſt lupus. In his affirmatiua eſt falſa, negatiua ſemper uera. Multùm ualebit illa diſtinctio ad rectè iudicandum de probationibus & dialecticis & rhetoricis: ſunt enim aut neceſſariæ, aut tantùm uериſimiles, aut ineptæ & falſæ.

Continges.

Remota.

(CONVERSIO igitur eſt.) Conuerſionis multiplex uſus eſt. Alius, quo ſyllogiſmos diuerſarū figurarum in ſeſe cōmutamus, ac bene nos collegiſſe oſtendimus: atq; huic negotio ab Ariſtotele deſtinatus eſt liber 1. prioris reſol. Alius, quo propoſitionū quandā aperimus conſequentiā, ut, nemo ſtultus eſt beatus, nemo igitur beatus eſt ſtult⁹. Et, pallēt omnes inuidi, quoſdā igitur pallidos inuidere neceſſe eſt. Aliquādo uerò propoſitioni illuſtrandę adhibetur, ſi qua obſcurior inciderit, ut nemo in calamitate conſtitutus eſt felix, felices igitur homines in calamitate putas eſſe cōſtitutos? Id ferè ſimile eſt exornationi, quam rhetores ἀντιμετάθεσιν uocant.

Vſus conuerſionis.

(PER accidēs autē cōuerſio.) Per accidēs dicitur, ꝙ ſecūdę propoſitioni quæ cōtrouerſa dicitur, accidat noua quātitas.

(PER contrapoſitionem.) Hoc genus conuerſionis ad ſyllogiſmorum quidem reductionem nihil adfert, alibi tamen non negligetur, ſiquidem ſæpe argumentationis uice adhibetur. Eſt enim argumentandi genus à contrariis, ut apud Ciceronem lib. 1. Inuentionis. Deinde ſi conſtitutio & pars eius quælibet intentionis depulſio eſt: quæ intentionis depulſio non eſt, ea nec conſtitutio, nec pars cōſtitutionis eſt: ac ſi dicas, omnis homo animal eſt: igitur quod non eſt animal, nec homo erit. Quod autem Trapezuntius admonet teminos uertendos eſſe in infinitos, ſatis erit ſi cum negatione interpoſita ſumentur. ſubſtantiuorum enim (ut ſuprà docuimus) infinitorum rarus eſt uſus apud Latinos. Quare ſic uertes hanc, Omnis uoluptas eſt expetenda. quod nō expetitur, non eſt uoluptas. Quid opus erat dicere cōtra conſuetudinem Latinè loquentium, non expetendum eſt non uoluptas? quæ conſtructio ridicula eſt & ſine manifeſto ſenſu.

Cōuerſione per accidēs quomodo utendū.

(NVNQVAM maior.) Id eſt, ſignificatione latior. Et hoc LATOM. de uera & affirmatiua propoſitione intelligendum eſt. Sed quis maior, minor, & æqualis terminus ſit, ex prædicabilibus cognoſcitur, quibus adduntur prædicamenta, ut intelligamus terminos ex eodem ordine ſumẽdos eſſe, hoc eſt, nõ poſſe niſi ea quæ eiuſdem generis ſunt, alia de aliis prædicari. Deinde alios aliis latius patere, ut, genera & ſpecies.

(PROPOSITIONVM.) Propoſitiones ſpectãtur ex qualitate, quantitate, & oppoſitione, unde uariæ earum ſpecies exiſtunt. Conuerſio uim ac poteſtatem earum indicat.

(INDEFINITA.) Quandoque uniuerſalis eſt, quandoq; particularis pro rerum ſubiectarum qualitate, ut, in neceſſariis uniuerſalis, in contingentibus particularis, ut, homo eſt animal, homo eſt doctus. Itaq; ſunt qui tollant eã ex hoc numero. Sed illi nõ formã pronuntiandi, ſed uim ſpectant. Singularis etiã extra numerũ eſt, quia artibus tradendis non ſeruit, ac proinde ad ſyllogiſmum demonſtratiuum inutilis eſt.

(SYNCATEGOREMATA.) id eſt, conſignificatiua.

(HARVM propoſitionum.) Aequipollentia contrariã eſt oppoſitioni, quare ei ſubiungitur, Non omnis, aliquis non. Nullus non, omnis. Non omnis non, aliquis.

(DE natura.) id eſt, conditione ac proprietate.

(CONVERSIO igitur.) Conuerſio fit ſicut in numeris, ut quẽadmodũ in illis eadẽ quãtitas efficitur, ita in propoſitionibus eadem ueritas. Nã ſicut bis decẽ faciũt uiginti, ita & decies duo. Sic, ſi dicas, Nõ omnis homo doct⁹ eſt, uertere licebit & inferre, ergo aliquis homo nõ eſt doct⁹. Et, nulla ciuitas ſine legibus eſt, ergo nulla ſocietas ſine legib⁹ ciuitas eſt.

DE PRAEDICABILIBVS.

NVnc breuiter (ut inſtituimus) dabimus operam ea primò exponere, quæ Græci uoces, Latini prædicabilia ſolent appellare. Deinde de prædicamentis, quas κατηγορίας Græcè dicimus, & de prædicatorio ſyllogiſmo pauca admonebimus, poſtremò de propoſitione hypothetica, & ſyllogiſmo, & de definitione & diuiſione diſſeremus, nec omnino ea præcepta contemnemus, quæ eius rei, quam iu-

niores

niores obligationem uocant, uim & naturam complectun-
Prædicabile. *tur. Prædicabile igitur eſt terminus, qui de pluribus uni-*
Vniuoca. *uocè poteſt prædicari. Vniuoca dicuntur, quorum nomen commune eſt, & ratio ſubſtantiæ ſecundum id nomen eadem, ut animal, homo, atque bos. Nam utraque animalia nuncupãtur. Et ſi quis aßignet utriuſq; rationem inquantum animal eſt, utrunque animatam ſubſtantiam, quæ ſentiat & moueatur, eſſe affirmabit.*
Aequiuoca. *Aequiuoca ſunt, quorũ nomen quidem commune, ſed ratio ſubſtantiæ ſecundum id nomen non eſt eadem, ut canis in aquis, in terris, in cœlo, nomine quidem idem, re autem atq; ſubſtãtia diuerſa ſunt. Prædicabilia quinque ſunt: Genus, ſpecies, differentia, pro-*
Genus. *prium & accidens. Genus eſt, quod de pluribus differentibus ſpecie in eo quod quid eſt, uniuocè prædicatur. Id duplex eſt: nam aliud genus generalißimum, aliud ſubalternum appellatur. Generalißimum eſt, quod cùm ſit genus, non poteſt eſſe ſpecies, uel ſupra quod aliud genus minimè inuenitur, quæ ſunt decem genera rerum omnium, de quibus poſteà dicemus. Subalternum eſt, quod cùm ſit genus, eſt etiam ſpecies. Huiuſmodi ſunt omnia, quæ inter ſpecialißimas ſpecies, & generalißima genera ſemper inueniuntur, & ad ſuperiora quidem relata, ſpecies ſunt: inferioribus uerò accõmodata, genera: ut animal, animati quidem corporis ſpecies, hominis uerò aut bouis genus. Species eſt,*
Species. *quæ ponitur ſub genere. Vel, Species eſt, quæ de pluribus differentibus numero, in eo quod quid eſt, uniuocè prædicatur. Ea eſt duplex: nam aliam ſpecialißimam, aliam ſubalternam dicimus. Subalterna eſt, quæ inter generaliſſimum genus, & ſpecialißimam ſpeciem poſita eſt. Superioris ſpecies, inferioris genus ſemper inuenitur, ut animal*

mal. Specialiſsima eſt, quæ cùm ſit ſpecies, non poteſt eſſe genus, ut homo, bos. Hæ ſpecialiſsimæ ſpecies, non in ſpecies amplius, ſed in indiuidua ſcinduntur, ut Cicero, *Ariſtoteles.* Differentia *eſt, qua res inter ſe differunt. Ea* Differentia. *eſt triplex:* Communis, *propria, ſpecifica.* Communis *eſt, quæ ſeparabilis eſt: ita dicimus album hominem à nigro differre.* Propria *eſt, quæ cùm inſeparabilis ſit, ineſt tamen per accidens: ita coruus nigredine à cygno differt.* Specifica *eſt, quæ de pluribus differentibus ſpecie uel numero in eo quod eſt quale eſſentiale, uniuoce prædicatur.* Vel, Differentia *eſt, qua abundat ſpecies à genere.* Hanc *ſolam in numero quinque prædicabilium accipimus: quæ duplex eſt, diuidens & conſtituens.* Diuidentem *appellamus,* Diuidens. *qua genus diuiditur: ut, ſubſtantia quædam corporea, quædam incorporea.* Conſtituentem *appellamus, quæ generi* Conſtituens. *addita, ſpeciem conſtituit: ut, animalium aliud rationale, aliud irrationale.* Nam *ſi animali addas irrationalitatem, ſpeciem quandam conſtitues, quam, ſi nomine caret, aut mente ſola concipies, aut etiam (nec enim de rerum uocabulis ſolicitari debet philoſophus, ſed dare ſemper operam diligenter, ut natura rerum apertius pateat) ficto aut nouo uerbo quàm commodiſsime poteris, nominabis. Sunt ergo ſpecificæ differentiæ quæcunque aliam faciunt ſpeciem, quibus ad diuiſionem & definitionem ſpecierum maxime opus eſt.* Proprium *quatuor modis accipitur:* Nam Proprium. *quicquid ſoli accidit ſpeciei, & ſi non omni ſub ea, neque ſemper, proprium dicitur, ut homini medicum eſſe.* Et *quod omni accidit & ſemper, & ſi non ſoli, ut hominem bipedem eſſe.* Et *quod omni & ſoli, ſed non ſemper, ut homini caneſcere in ſenectute.* Et *quod omni & ſoli & ſemper ineſſe poteſt, ut riſibile homini.* Et *hoc modo proprium*

in quinque uniuerſalibus connumeratur: quod etiam ſic definiunt: Proprium eſt, quod de pluribus differentibus numero uniuoce in eo quod eſt quale accidentale, ſic prædicatur, ut uertere liceat, ut, omnis homo eſt riſibilis, & quicquid riſibile eſt, homo eſt. Accidens eſt, quod poteſt adeſſe & abeſſe præter ſubiecti corruptionẽ. Huius aliud eſt ſeparabile, ut dormire, ſedere: aliud inſeparabile, ut, nigredo corui & Aethiopis. Quæ etſi ſeparatim non inueniatur, tamen ſi abeſſet, non inferret coruo aut Aethiopi corruptionẽ. quod à iunioribus etiã ſic definiri ſolet: Accidens eſt quod de pluribus prædicatur in eo quod eſt quale accidentale nõ conuertibiliter. Quòd autẽ uoces (ut Græci dicunt) quinq; ſint numero, hinc maximè perſpicuũ eſt, quòd omne quod de alio dicitur, uel accidẽs ei eſt, uel ſubſtantiale. Si accidens, aut conuerti prædicatio poteſt, & habetur proprium: aut non, & habetur accidens. Quòd ſi ſubſtantialis prædicatio eſt, id eſt, ſi quod prædicatur, eſſentia ineſt ſubiecto, uel in eo quod quid, uel in eo quod quale dicitur: quod ut qualitas dicitur, cũ per eſſentiã ineſt, differentia eſt: quod in eo quod quid, ſi de pluribus differentibus ſpecie, genus eſt: ſin de differentibus numero, ſpecies eſt. Itaque cùm ſint quinque prædicabilia, genus, ſpecies, differentia, prædicationem eam faciunt, quæ eſſentialis & ſubſtantialis. Accidentis ac proprij prædicatio accidentalis appellatur. Nunc quoniam de quinque uocibus dictum eſt, de prædicamentis breuiſſimè (ut inſtituimus) dicendum uidetur.

Accidens duplex.

Cur quinque uoces breuis oſtenſio.

NEOMAG. NVNC breuiter ut inſtituimus.) Superius dialecticam tripartitam oſtendimus, in elemẽtariam, inuentionẽ, & iudiciũ: quarũ ut natura, ita ordine etiã prior eſt elemẽtaria. Huius initiũ alii à prædicabilibus ſumunt, Trapezuntius à propoſitionibus & terminis: uel quòd hũc ordinẽ ab aliis quibuſd

quibuſdam obſeruatam uideret, aut quòd facilior eſſet tradendi modus, ſi ea quę adhuc grãmatici iuris aliqua ex parte uidentur, principio traderentur: ut quæ de uerbo, nomine, ſignis, oratione docentur, grammaticorũ auribus nõ ſunt inſueta, & prius quidẽ grammaticæ præceptis imbuti, ad dialecticã paratiores uenimus. Eſt igitur hic ordo cõmoditatis, nõ naturæ. Sed nũc de fæce haurimus, quare ad inſtitutũ redeo. Prędicabilia Gręci φωνὰς uocãt, teſte Ammonio Porphyrii paraphraſte. Latini uerò Prędicabilia, quòd uidelicet de altero nihil prædicetur aut dicatur, quin ſub aliqua harũ uocũ cõtineatur. Neceſſariã harũ cognitionẽ Porphyrius oſtendit ad ea quæ ſunt apud Ariſtotelẽ in categoriis, tũ ad facultatẽ definitionum ac diuiſionum. Poſtremò ad methodum ſcientiæ demonſtratiuæ. Magna certè utilitas, nec ulli negligenda, qui ſibi altiores diſciplinas perquirendas propoſuit.

(VNIVOCA dicuntur.) Tradunt dialectici formas nominum quinq;, è quibus Trapezuntius duas duntaxat poſuit. Nos reliquas ſubiecimus, nihil enim miſsũ faciemus, ex quo ſtudioſis iuuenibus aliquid cõmodi fore ſperamus. Sunt autẽ πολυώνυμα, ἑτερώνυμα, ὁμώνυμα & παρώνυμα. Polyonyma ſunt, quæ uulgo ſynonyma appellant, cùm res una uaria nomina ſortita eſt, ut enſis, gladius, ſpatha. ἑτερώνυμα, quæ à nonnullis altera dicuntur, cùm & res & nomina diuerſa ſunt, ut Deus, homo, arbor, uirtus. συνώνυμα Ariſtoteles definit, quorũ nomen commune eſt, & ratio ſubſtantiæ ſecundum id nomen eſt eadẽ, hoc eſt, qua & nominis & rei cõmunione cõueniũt: ut homo, leo, aquila, hactenus cõueniũt, quòd ſunt corpora uiuentia quæ ſentiũt: ac ob id dicuntur animalia. Huiuſmodi autem uulgo uocãtur uniuoca uniuocata, ſcilicet quæ ſub ea cõmunitate cõtinentur, hoc ipſum autẽ quod plura cõtinet, uniuocum uniuocans dicitur. Cùm uerò uniuocãs prædicatur de uniuocato, prædicatio fit ſubſtantialis, quę hinc etiam uniuoca à dialecticis dicitur: requirit autem ea, quæ ſunt eiuſdem categoriæ: ut, homo eſt animal, iuſtitia eſt uirtus.

(AEQVIVOCA ſunt.) Huiuſmodi Ariſtoteles ὁμώνυμα appellat, quę cõueniunt quidẽ uoce, ſed nõ rei cõmunitate, quæ per id nomẽ ſignificaſ, ut, mons ille qui Ciliciã à Galatia, Cappadocia ac Armenia diuidit, Taurus dicitur: itẽ bos mas, & apud Gelliũ philoſophi nomẽ eſt. Hęc uulgo ęquiuo- *Homonyma.*

cata dicuntur:ipſum autem nomen ambiguæ ſignificationis eſt æquiuocans. Poſſunt etiã ea quæ æquiuoca diximus, uniuoca fieri, ſi ad altius quiddam referantur:ut, Aiax Telamonis, & Aiax Oilei filius, Aiaces quidem æquiuocè, homines uniuocè dicuntur. Prædicationes quæ ab æquiuocis fiũt, dialectico (ut ambigua omnia) ſummopere fugiendæ ſunt.

Denominatiua. Poſtrema forma nominum eſt quæ παρώνυμα dicuntur Græcis, Latinis denominatiua, ea ſunt abſtractum & concretum eiuſdem ſignificationis, ut ſapiens & ſapiẽtia, iuſtus iuſtitia. Prædicatio autem quæ hinc eſt, denominatiua dicitur & accidentaria, fitq; cùm accidens ſubiecto tribuitur, ſeu cùm uoces diuerſorum prædicamentorum coniunguntur:ut, homo eſt iuſtus, cœlum mouetur. Hæ prædicationum formæ diligenter ſunt commendandæ memoriæ. Plurimum enim adferunt momenti ad cenſendas enuntiationes.

(DE pluribus ſpecie differẽtibus.) Differũt res trifariã, genere, ſpecie, & numero. Genere qdẽ, quę aut ipſa diuerſa ſũt genera, ut ars, uirtus: aut quæ ſub diuerſis ſunt generibus, ut iuſtitia & aſtrologia. Specie differũt indiuidua diuerſarũ ſpecierũ, ſeu ſpecies ſub eodẽ genere, ut homo & canis ſub animali: itẽ Socrates & Cerberus ſub diuerſis ſpeciebus. Numero differũt, quæ ſub eadẽ ſpecie infima ſunt, ut Cato, Cicero.

Lib.1.cap.20. (IN eo quod quid eſt.) Exiſtimat Laurentius Valla ſuperuacaneum eſſe in definitione, in eo quod quid eſt, quòd quęrenti quid ſit res, non tantum genus reddendum eſt, ſed integra finitio: de qua re plurima uide apud Rodolphum Agricol. Verùm ſi ſatis ſit dicere, Genus quod prędicatur de pluribus differentibus ſpecie: non uideo quo pacto à finitione generis, accidentia & differentia excludat Laurentius.

(SPECIES eſt quę ponitur ſub genere.) Species Ariſtoteles εἴδη uocat, Plato ἰδέας: Cic. in Top. mauult formæ quàm ſpeciei uocabulo uti, quòd caſus quidã plurales huius dictionis duri ſunt, pro quibus dicit ſe malle formis, & formarum.

(SPECIALISSIMA eſt, quæ cũ ſit ſpecies.) Specialiſsima, quam Laurentius infimam uocat, uocabulum eſt indiuiduis cõmune & proximum, Ciceronem, Catonem, Iulium, Proximè homo cõplectitur. Huiuſmodi uerò ſpecies autor eſt Porphyrius, numero eſſe finitas: ſed qui propter multitudinẽ ac uarietatem ſub noſtrã cognitionẽ cadere nõ poteſt.

Quare

Quare numerus quidem eſt harum aliquis, qui nunquã aut creſcit, aut decreſcit: rerum enim manẽt ſpecies: & (ut Plato dicebat) extra ſingularia, id eſt, in mente diuina ueluti ſimulacra quædam & archetypa, ut in architecti animo theatri aut ædificii alterius abſoluta eſt φαντασία, quam ad rem parandam accommodat. Cæterùm Ariſtoteles dicit id poëticis figmentis eſſe perſimile.

(IN indiuidua ſcinduntur.) Indiuidua ſunt ſingula & unica, quæ uni ſoli rei competunt: ut ſunt propria omnia deorum & hominum: in brutis etiam nonnulla inueniuntur, ut Cerberus, Pegaſus, Balius, Phlegethon Item omnia aſtrorũ, regionum, montium, marium, fluuiorum & urbium: ut Arcturus, Bootes, Germania, Olympus, Nilus, Arethuſa, Oceanus, Roma. Hæc ob id appoſui, ne omnia propria pueri protinus indiuidua putẽt. Lapidum enim & herbarum propria etſi ſint, non tamen indiuidua, ut aquila, delphin, moly, ſmaragdus: ſed in his circunloquimur indiuidua, ut aurum Crœſi, Iouis aquila, Pelias haſta: quę uulgo ex ſuppoſitione dicũtur indiuidua. Rodolphus Agricola exiſtimat rectè ſpecies dici indiuidua, quando ad proximam ſpeciem referuntur: & infimam ſpeciem genus dici, quãdo indiuiduis comparatur: ut, Danubius flumẽ eſt, Cato homo eſt: Cato ſpecies, homo genus. Sic etiam apud Fabium uſurpata hæc nomina uideri poſſunt, libro duodecimo de genere dicẽdi, quo loco ſic ait: Quos ut homines inter ſe genere ſimiles, differentes dixeris ſpecie. Sic & metalli genus dicimus, & aliud herbæ genus, genus uidelicet, pro ſpecie uſurpantes.

(COMMVNIS eſt, quæ inſeparabilis eſt.) Porphyrius hanc ἑτερότητα appellat: ea eſt qua quis aut ſibi, aut alteri qualicunque modo diſsimilis eſt, ut apud Homerum, ἀλλοῖος μοι ξεῖνε φάνης, diuerſus ô hoſpes mihi appares.

(IN eo quod eſt, quale eſſentiale.) Ariſtoteles libro quinto τῶν κατὰ τὰ φυσικὰ unum eſſe genus qualitatis aſſerit, quæ ſubſtantiæ differentia dicitur, ut ſi quæratur, quale animal ſit homo, qualis figura circulus, accommodatè reſpondebimus rationale, carens angulis. Ex quo efficitur, nihil aliud eſſe differentiam, quæ una eſt ex quinq; uocibus, quàm qualitatem, qua rerum inter ſe differunt ſpecies. Aliam qualita- *Duplex qualitas.*
tem accidentalem uocat, qua inter ſe differunt indiuidua, ut

Plato & Socrates, quòd ille iuuenis, hic ſenex.

(DIFFERENTIA eſt, qua abundat ſpecies à genere.) Species ex genere & differentia conſtituitur: ut ſi animali additur rationale, eſt homo. Eo igitur quod plus eſt in homine quàm in animali, ſpecies genus ſuperat, id autẽ eſt rationale. Quare abundare in præſentia plus eſt continere: ut ſi homo eſt, neceſſe eſt ratio: ut autem animal ſit, rationem eſſe nihil eſt neceſſe: ſic animal ſuperat corpus, quòd ibi ſenſus neceſſariò ſit, hic non requiratur.

(NAM ſi animali addas irrationalitatem.) Id noſtri brutum uocant, Græci ἄλογον, quod Fabius mutũ transfert, perinde ac ſi ſermone magis quàm ratione homo ab reliquis animantibus differat. Et apparet certè hominẽ prius λογικὸν

λογικὸν. dictũ, quòd ſolus inter animãtia quæ Deus creauit, loqueretur. Reliqua autẽ omnia ἄλογα, quòd ſine ſermone uitã ducerent. Deinde cùm eidem animali altiorem quandam ingenii uim tributam uiderent, λόγος etiam rationẽ ſignificare cœpit.

(FICTO, aut nouo uerbo.) Cicero libro primo Quæſtionum Academicarum, eandem propè ſententiam expreſſiſſe uidetur his uerbis: Qualitates igitur appellãt quas Græci ποιότητας uocant, quod ipſum apud Græcos non eſt uulgi uerbum, ſed philoſophorum, atque id in multis. Dialecticorum uerò uerba nulla ſunt publica, ſuis utuntur. Et quidẽ id commune omniũ ferè eſt artiũ. Aut enim noua ſunt facienda rerum nomina, aut ex aliis transferenda. Quare & Ariſtoteles nos uocum ſecuros eſſe iubet.

(VT homini caneſcere in ſenectute.) Ludouicus Viues de corrupta dialectica notauit hoc exemplum ueluti ineptum huic loco: Nam ſi in ſenectute caneſcere omni, & ſoli accidit, & ſemper accidet. Non enim Porphyrius caneſcere pro exemplo dedit, & explicuit in ſenectute: ſed totum illud, caneſcere in ſenectute. Sic enim Græcis legitur: καὶ τῷ μόνῳ, καὶ παντὶ, καὶ ποτὲ: ὡς ἀνθρώπῳ ποτὲ τὸ ἐν γήρᾳ πολιοῦσθαι. Cæterùm Plinius autor eſt homines in Albania recẽter natos caneſcere.

(NON inferret coruo aut Aethiopi corruptionem.) Niſi pro Indo aut Aegyptio accipiatur, etiam hoc incõmodum erit exemplum. Eſt enim Aethiops qui nigra & aduſta eſt facie, ἀπὸ τοῦ αἴθειν καὶ ὤψ: uerùm hic non poteſt candidus intelligi: ut nomen Aethiopis tueatur.

NANC

(NVNC breuiter.) Prædicabilia & prædicamenta docent, quid de quo & quatenus prædicari poſſit. item ad definiendi ac diuidendi rationem pertinent. LATOM.

(VNIVOCA dicuntur.) Vniuocũ eſt nomen cõmune rerũ eiuſdẽ generis: Aequiuocũ, diuerſi generis, quorũ alterũ eſt propriũ dialectici, alterũ cũ incidit, diſtinguendum eſt. Illud ignorãdũ nõ eſt, termino prædicabili, quia cõis eſt, nõ rem aliquã, & quaſi corpus ſubiectũ eſſe, ſed notionẽ, quæ eſt impreſſa animo intelligẽtia, & cõmunis rei imago, quã naturã cõmunẽ uocãt, quaſi humanitatẽ in hominib. in animalibus animalitatẽ, & eodẽ mõ in cæteris. Excludunt ſingularia ab hoc nũero, qa p̄dicari nõ pñt, ſed cæteris omnib⁹ ſubiiciunt.

(GENVS eſt.) Genus eſt notio ad multas differentias pertinẽs. (IN eo quod quid eſt uniuocè.) ἐν τῷ τί ἐστι, id eſt, eſſentialiter & ſecundũ ſubſtãtiã, quæ ad interrogationem, quid eſt, propriè reſpõdetur, ut, quid eſt homo, eſt animal.

(SPECIES eſt quæ.) Species, eſt notio, cuius differẽtia ad gen⁹ tãquã ad fontẽ refert. Notio, eſt impreſſa animo intelligẽtia, enodationis intelligẽs, qa ad cõmunẽ naturã ꝑtinet.

(EA eſt triplex, Cõmunis, propria, & ſpecifica.) Res differunt accidentaliter, & ſubſtantialiter. Itaq; differẽtia cõmunis, & propria accidẽtalis eſt, ſpecifica ſubſtãtialis. Accidẽtalis ad accidens refertur: ſubſtantialis ad ſubſtantiã rei pertinet: & forma ipſa ſubſtantialis eſt, quã uocant: hoc eſt, nota quædã eſſentialis, qua res ſecundũ id ipſum qđ eſt, à cæteris diſtinguit reb⁹. Sed hæc ferè ignota eſt propter intellectus noſtri imbecillitatẽ. Itaq; ꝓprio loco eius utimur in differẽdo, idq́; ſi una uoce habere nõ poſſumus, plurib⁹ cõparam⁹.

(QVAE duplex eſt.) Ratione, ſed nõ in re ipſa, quia idẽ eſt quod diuidit genus, & quod ſpeciem conſtituit, ut corporeũ eſſe, uel rationale. (SPECIEM conſtituit.) Subalternam uel ſpecialiſſimã, quare & duplex nomẽ ſortitur, ut ſit differẽtia tum generica, tũ ſpecifica. Sed ſuprà uno nomine ſpecifica appellata eſt, qa & generica ſpeciẽ ſubalternã conſtituit.

(PROPRIVM quatuor modis.) Quod ſoli, ſed nõ omni: quod omni, ſed nõ ſoli: quod omni & ſoli, ſed non ſemper: quod omni ſoli & ſemper. (ET hoc modo.) Proprium differt à differentia, quòd differentia ſubſtantialis ſit, proprium accidentale & extra rei ſubſtantiam.

DE PRAEDICAMENTIS.

Prædicamentum. PRAEDICAMENTVM *igitur, eſt terminorũ qui ſecũdũ nullã cõplexionẽ dicũtur, natura rerũ coordinatio. Et ſunt decẽ: Subſtantia, quãtitas, qualitas, ad aliquid, actio, paßio, ubi, quando, ſitus, habere. Eorũ quæ dicũtur, quædã dici de alijs poßunt uti de ſubiecto, quædã nõ poſſunt. Item eorũ quæ ſunt, alia in ſubiecto ſunt, alia nõ. In ſubiecto dicitur eſſe, quicquid cùm in aliquo ſit, ſine eo eſſe nõ poßit: & tamen non eſt pars eius, ut albedo in corpore. Quare quod in alio nõ eſt, ſubſtãtia eſt. Quæ uerò de alijs ut de ſubiecto dicũtur, uniuerſalia ſunt. Quæ dici de alijs nõ poßũt, ſingularia ſunt. Subſtantia in primam & ſecundã partitur* *Subſtantia prima.* *Ariſtoteles. Prima eſt, quæ neque de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt, ut, hic homo, hic bos. Secunda eſt, quæ de ſub*-*Secunda.* *iecto quidem dicitur, ſed in ſubiecto non eſt, ut, homo, bos. Quando alterum de altero, ut de ſubiecto prædicatur, quæcunque de prædicato dicuntur, omnia etiam de ſubiecto dicuntur. Nam cum animal de homine ut de ſubiecto dicatur, ſubſtãtia cùm de animali dicitur, etiam de homine dicetur: quod in ipſa ſerie prædicamẽti apertius compræhenditur.*

SVBSTANTIA

Corporea, *Incorporea.*

CORPVS

Animatum, *Inanimatum.*

CORPVS ANIMATVM

Senſibile, *Inſenſibile.*

ANIMAL

Rationale, *Irrationale.*

ANIMAL RATIONALE

Mortale, *Immortale.*

HOMO

HOMO

Antonius, *Cicero,* *Auguſtus.*

Subſtantia non ſuſcipit magis & minus. Nulla enim hoc ipſo quod eſt, magis uel minus dicitur : nec quicquam ei contrarium. Verum hæc ita ſubſtantiæ propria ſunt, ut ei cum quibuſdam alijs communia ſint. Illud maximè proprium, cùm una & eadem numero ſit, contraria uiciſsim ſuſcipiat, ut homo nunc albus, deinde niger. De ſubſtantia quidem ſatis.

PRAEDICAMENTVM igitur eſt terminorum qui ſecundum nullam complexionem dicuntur, natura rerum coordinatio.) Prædicamenta ſunt ordines & ueluti ſtationes, in quibus res unius generis collocantur: ut ad unum locum pertinent omnia, quibus ſubſtantię nomen competit, quemadmodum animantes, ſtirpes, lapides, aër, ignis, aſtra, unius dicuntur prædicamenti, quòd his ſubſtãtiæ nomẽ aptè quadret. Et in ordinibus his alia ſunt latiora, alia anguſtiora latioribus illis ſubiecta. Veluti in re militari alii aliis parent, ut Tribunus Imperatori, Tribuno alii. Quo fit ut nihil aliud ſit prædicamẽtum, quàm rerum ſimplicium ordo, quo cognoſcuntur quædam natura eſſe infinita, ut Socrates, Cicero, Vergilius: deinde alia latiora, ut homo, animal, corpus. Poſtremò ampliſſimum ſubſtantia, unde totus ille rerum propè infinitarum ordo nomen habet: ueluti exercitus quiſque à ſuo imperatore. Vocãtur autem huiuſcemodi ordines *κατηγορίαι*, id eſt, prædicationes, ſeu prædicamenta, quòd hinc docemur, quæ uoces de quibus neceſſariò prædicentur. NEOMA.

(QVAE ſecundum nullam complexionem.) Quæ ſunt ſignificatione complexa, ad nullũ pertinent prædicamẽtum: ut, homo iuſtus, quo ſubſtantia ſignificatur unà cũ qualitate. Quæ autem uoce tantum complexa ſunt, perinde ac ſimplicia ad ſua prædicamenta pertinent: ut ſunt quæ periphraſi proferimus.

(ET ſunt decem.) Scribit Boëthius primùm ab Archita quodam Tarentino ſcriptum eſſe librum de prædicamentis, cui titulus eſſet *περὶ λόγων καθόλου*, quem apparet Ariſtote-

 lem

Prædicamenta re cõiuncta, ratione diſcreta ſunt. lem legiſſe ac recognitũ pro ſuo edidiſſe. Sunt autem prędicamenta nõ re, ſed ratione diſcreta: omnia enim ad ſubſtantiam ueluti fundamentum referuntur, hoc eſt, qualitas, quantitas, relatio, actio, paſſio, & cætera: ſubſtantia quidem ſeiuncta eſſe non poſſunt. Alia tamen quantitatis ratio, alia ſubſtantiæ, ut in uno homine omnia prædicaměta inuenias, quæ ſingula ſuis notis diſtinguuntur: ueluti ſi homo eſt, magnitudinem aliquam habebit, hîc quantitatem uides. Iam ſi ingenioſus aut rudis, ſi pater aut filius, ſi loquatur, ſi inambulet, ſi domi aut in foro, ſi hoc aut illo tẽpore exiſtat, ſi ſtet aut ſedeat, ueſtitus denique aut nudus, ſingula hæc ſunt ſuis notis diſcreta, re coniuncta. *Fabius de prædicamẽtis.* Fabius lib. 3. è prædicamentis locos facit, per quos unamquamq; materiam duci oportere exiſtimat: ut ſi de religione thema ſit, quærendum eſſe ex prædicamento ſubſtantiæ religio quid ſit: deinde qualis, cui deſcriptio ſeruit: & quanta, magnáne res ſit religio. Item ex relatione, ad quid ualeat: & ubi ſit, in animáne an in corpore: & quo tempore in nobis conſummata eſſe poſſit. Rurſum quid efficiat, quid ſuſtinere poſſit. Verùm huic rei loci accõmodatiores ſunt. Prædicamenta præſtat res ſui cuiuſque generis continere atque in aceruum colligere.

(EORVM quæ dicuntur quædam dici de aliis poſſunt.) Vocum, aliæ ſignificant res uniuerſales, ut ſunt quinque illa, de quibus nũc diximus, aliæ uerò ſingulares & infinitas, quę de rebus inferioribus dici nõ poſſunt: ut Roma, Carthago. *Subiecti ſignificata.* Accipitur autem ſubiecti uocabulum uario modo, cuius ambiguitas ne quenquam fallat, paucis hîc illius ſignificata recenſebo. Subiectum itaq; in propoſitionibus eſt de quo aliquid dicitur, ut cœlum mouetur: hîc cœlum ſubiectum eſt. Item cui aliquid ineſt, ut ignis ſubiectum caloris: ſolum hoc οὐσία, id eſt, eſſentia uel ſubſtantia uocatur. Eſt etiam ſubiectum inferius ſub ſuperiori contentum, ut uirtuti ſubiectæ ſunt continentia, fortitudo, & cætera. Item ὑποκείμενα uocat Ariſtoteles, circa quæ alicuius rei actio uel tractatus uerſatur, ut ſenſuum obiecta, & artium argumenta ſeu materiæ, quæ ὑποθέσεις Græcè dicuntur.

(ITEM eorum quæ ſunt, alia in ſubiecto ſunt). Hoc eſt, rerũ quædã ſunt ſubſtãtiæ & res per ſe exiſtẽtes, reliqua inhærentia ſunt: ut uirtus, color, magnitudo. Subiectũ autem

hîc

hic pro ſubſtantia accipitur, quæ accidentium omnium ueluti baſis quædam eſt.

(SVBSTANTIAM in primã & ſecundã partitur Ariſtot.) Præcipuus prędicamentorũ uſus eſt, uoces ſimplices finitione cõplecti: qua de re alii ſcripſerunt lectu nõ indigna. Ob id nos hic tantũ ea explicabimus, quorũ Ariſtot. & poſt eũ Trapezuntius capita nõ recenſuerunt, principio quidem de uoce ſubſtãtia. Ea eſt apud Ariſtotelẽ in categoriis οὐσία, quod eſſentia transferri potuiſſet. Subſtãtia enim illi magis reſpondere uidetur, quod Græci ὑπόστασιν dicũt. Cæterũ uerbi inſolentia facit, ut rarius eſſentia quàm ſubſtantia, pro οὐσία dicatur. Habet autem tam Græca quàm Latina uox uarias ſignificationes. Eſt enim cuiuſque rei (ut ita dicatur) quidditas: quo intellectu accidentibus etiam ſubſtantiam tribuimus: ut uirtutis ſubſtantia, motus ſubſtantia, quemadmodũ Ariſtoteles in prædicamẽtis dixit de ſynonymis, & homonymis: ſed ratio ſubſtãtię ſecundũ id nomen, & cętera. Verum hic οὐσίαν eſſentiam melius quàm ſubſtantiã transferemus: Omnibus enim rebus cõpetit eſſe, nõ autem ſubſiſtere. Dicitur & materia alicuius rei, in qua ſignificatiõe rectius ſubſtãtię quã eſſentiæ nomen uſurpabitur: quanquã diuerſum uideatur Laurentio, ut ſi quis calicis ſubſtantiã aurum dicat. Item formam rei ſubſtantiã uocat Ariſtoteles: Laurentius qualitatẽ rectius uocari contendit. Poſtremò ſubſtantia dicitur res, quæ per ſe exiſtit, & cui accidẽtia inhærẽt, ut homo, arbor, terra, ignis. Hæc diuiditur per corporeũ & incorporeũ. Incorporeas ſubſtantias nos ſpiritus, Ariſtoteles νοῦς, id eſt, mentes, aut, ut recentiores, intelligentias, uocat. Ex his deus eſt, quẽ Græci à θεᾶσθαι deducunt, quòd omnia conſpiciat. Plato in Cratylo à θεῖν, id eſt, currẽdo, dictum uult: huic enim aſtra dii ſunt. Sunt ex eodem colllegio δαίμονες, quorum qui boni ſunt, ἄγγελοι & ſpiritus adminiſtratorii dicuntur: mali uerò κακοδαίμονες, quorum uaria leguntur in ſacris nomina. Sunt etiam ſubſtantiæ incorporeæ animæ hominum immortales. Hactenus de incorporea. Corporea ſubſtãtia ſuo nomine corpus dicitur, qđ aliquoties ſignificat quo anima continetur: quo ſenſu à Platone in Cratylo ſcriptum eſt, σῶμα ueluti σῆμα dici, quòd ſit animæ ſepulcrũ. Deinde corpus eſt id omne, quod ſub ſenſum uel ſenſa uenire poteſt, & in quo ſunt longũ, latũ, & altum,

οὐσία. ὑπόστασις. Subſtãtia. Eſſentia.

Subſtantia incorporea.

Deus.

Angeli. Dæmones.

Corpus.

tum,

tum, quo ſenſu à Donato accipitur in definitione nominis: Nomẽ,inquit,pars orationis,corpus aut rem ſignificãs.Hoc *Elementa.* uerò aut ſimplex,aut miſtũ,ſeu cõpoſitum eſt. Simplicia autẽ numero quinq; ſunt,quatuor elementa,quæ ideo ſic dicũtur,quòd hinc reliqua omnia cõſtent,aër, aqua,terra,ignis, & cœlũ,quo nomine intelligitur quicquid ultra ignẽ eſt uſq; *Aether.* ad mundi extremum, quod etiã æther uocatur , ut Ariſtoteles exiſtimat,ἀπὸ ἀεὶ θεῖν,ꝙ ſempiterno motu uoluatur,aut ut Anaxagoras à Græco αἴθειν, quòd ardeat.Plato uerò in Cratylo ex quatuor his reducit, uidelicet ἀν θεῖ ἀέρα ῥέων, ꝙ ſemper circa aërem circunfuſus currat. Conſtat autem in uniuerſum decem maximis orbibus.Nam ſupremum cœlum & nonum quod cryſtallinũ dicitur, recentiores aſtrologi inuenerunt. Pendent ſub his octo alii orbes , quorum unus quòd *Orbes.* aſtra continet fixa , ἀπλανὴς, & firmamentũ dicitur. Cui ſubiecti ſunt ſeptem inferiores,in quibus aſtra illa, quæ per cœlum uaga feruntur,cõtinentur hoc ordine,Saturnus,Iupiter, Mars,ſol,Venus, Mercurius, Luna.Hactenus ſimplicia dixi- *Cõpoſita.* mus & præcipuas mundi partes.Sequũtur nunc compoſita, omnia terra,humore,ſpiritu & calore concreta,è quibus illa ſunt,quæ inabſoluta dicuntur,ut ſunt grãdo,nix,ros,pruina, fulgura, tonitru, & hoc genus rerum , quæ in ſublimi generantur. Abſoluta autem ſunt,quorum cõpoſitio eſt firmior. *Abſoluta.* Horum quædam uitam habent,quæ uiuentia dicuntur, reliqua uitæ expertia,ut metalla,aurum uidelicet,argentũ,plũbum,æs, chalybs,& lapidum ſpecies innumeræ. Viuẽtia ſine ſenſu,ſtirpes uocãtur:cuius ſpecies ſunt arbor, frutex & herba.Viuens cum ſenſu, animal nominatur : intellectuale quidem,ut homo,uel brutum:id uerò uel uolucre,ut aquila,cygnus,coruus,accipiter:& illa,quę inſecta nominant,ut apes, muſcæ: aut terreſtre ingrediens quidem, ut bos,leo:aut ſerpens,ut coluber,uipera. Sunt & adhæſa quæ loco nõ mouentur.Vltimi generis ſunt aquatilia,ut lupus,mullus , anguilla. His licet amphibia addas,quod gen⁹ eſt caſtor,rana,phoca.

(QVANDO alterũ de altero , & cætera.) Eſſentiæ prædicatio hic intelligẽda eſt, alioqui canon ille locum nõ habet, ut ſi dicatur,Socrates eſt homo, homo eſt generis communis:id non dicetur proinde de Socrate , quòd hæc poſterior prędicatio ex accidente eſt,id eſt,uoce,nõ de ſignificatione.

(SVB

(SVBSTANTIA non ſuſcipit magis aut minus.) Res omnis cuius aliquis terminus eſt eſſentiæ ſuæ, & ad quẽ cùm peruenerint, habent eſſentiæ illius nomen, nõ dicuntur eſſe hoc magis aut minus quod ſunt: Quemadmodũ Cicero de beato dicit, lib. v. Tuſculanarum quæſtionũ: Nam & qui beatus eſt, inquit, nõ intelligo quid requirit, ut ſit beatior: ſi eſt enim quiddam quod deſit, ne beatus quidem eſt. Ita ſubſtantia cũ hoc eſſe dicitur quod eſt, non poteſt id magis aut minus dici: alioqui nõ perueniſſet ad perfectionẽ. Quare grammatici præcipiunt ea duntaxat comparari poſſe, ad quorum perfectionẽ aliquid accedere, aut quibus aliquid detrahi poteſt. Nihil enim aliud eſt ſuſcipere magis & minus, quàm cõparari, id eſt, intendi & remitti. Verùm ſi magis & minus accipiantur pro eo quod eſt potius, ſimilius, aut propinquius, tunc ſubſtantiæ uocabula admittunt has uoces: ut magis homines Pygmæi, quàm ſimiæ, & ſpongia magis animal, quàm planta: id eſt, propinquior eſt, & magis accedit. Quod ſi ad eſſentiam referas, falſum erit: non enim animal eſt ſpongia, nec ob id magis aut minus. *Magis & minus.*

(NEC quicquã ei contrarium eſt.) Qualitates quæ ſubſtantiis inſunt, contrarię eſſe poſſunt, ut in igne calor, in aqua frigus, ipſa autem ſubiecta diuerſa ſunt, non contraria.

(EORVM quæ ſunt.) Hæc anteprædicamenta uocantur, quòd natura præcedant, & antè cognoſcenda ſint. Sic enim diſtinguunt in ſcholis. LATOM.

(SVBSTANTIAM.) Subſtantia, eſt res, quæ in ſubiecto non eſt, ſed per ſe ſubſiſtit, ut homo, animal, arbor, Cicero, hæc arbor.

(QVANDO alterũ.) Regula prędicamẽtalis quę præmiſſa figura declaratur, & habet locum in omnibus prędicamẽtis.

(SVBSTANTIAM non ſuſcipit.) Addit propria ſubſtantiarum, quibus ab aliis generibus diſtinguuntur.

Quantum autem eſt, quod diuiditur in ea, quæ inſunt, quorum utrunque uel ſingulum, unum quid & hoc aliquid innatum eſt eſſe. Quantitas, alia continua eſt, alia diſcreta. Continua eſt, cuius partes communi *Quantum.* *Quantitas duplex.*

quodam

Locus Ariſtotelis expenditur.

quodam termino coniunguntur. Eius ſpecies ſunt, linea, ſuperficies, corpus, motus, & tempus. Sic enim princeps ille philoſophorum, ac penè ſolus philoſophus, in quinto primæ philoſophiæ partitur. In categorijs motum neglexit, locum poſuit. Locus tamen ut à phyſico auditu colligitur, ſuperficiei ſpecies eſt. Quare patet aut alios ſecutum, locum à ſuperficie ſeparaſſe, aut ipſam trinam dimenſionem non ut in corpore, ſed potius in uacuo intellexiße. Continuorum per ſe quidem ſunt linea, ſuperficies, corpus: per aliud uerò quanta ſunt quæ inſunt quantis, ut motus & tempus. Nam etſi hæc ad ea, quæ per accidens quanta ſunt, philoſophus reducat, ut album quantum, quia ſuperficies alba, differenter tamen, quòd hæc huius ſunt prædicamenti. Diſcreta quantitas eſt, cuius partes nullo communi termino coniunguntur. Eius ſpecies ſunt, numerus & oratio. Item eorum quæ quanta ſunt, quædam conſtant è partibus, quæ inter ſe poſitionem habent: quædam uerò minimè. Dicuntur autem habere poſitionem, quæ non ſolùm continua ſunt, uerùm etiam in loco ſita permanent, quæ maximè omnium quanta dixerim. Huiuſmodi ſunt linea, ſuperficies, corpus. Poſitionem uerò non habere dicuntur, quæ non ſunt ſita alicubi, ſed ordinem tantùm partium habent, ut numerus. Quantitati ſimiliter ut ſubſtantiæ, nihil eſt contrarium. Sed illud maximè proprium eius, ſecundum eam æquale aut inæquale dici.

Diſcreta quantitas.

NEOM. QVantum autem eſt, quod diuiditur in ea quæ inſunt.) Quantitatis uocabulum hic paulo cõmunius erit quàm uulgò uſurpatur, ut ſcilicet magnitudinem unà cum multitudine complectatur. Nam quantus eſt mons quærimus, magnitudinem putantes, & quantum nummorum, multitudinem:

nem:ſed hoc ſolùm in ſingulari numero. Non enim quanti ſunt in exercitu milites, ſed quot, ſi numerum uelimus, quærimus. Quòd autem conſtat magnitudine ac multitudine quantitas, oſtendit ſatis ea finitio, quæ eſt ex Ariſtotelis libro quinto primæ philoſophiæ, capite undecimo. Quantum diuiditur in ea quæ inſunt. Verbi gratia, ternario inſunt tres unitates, in quas illum partiri licebit: & linea tripedalis in tres lineas pedales ſecari poteſt. His enim partibus conſtat tota. Quòd ſi quiſpiam diuidat integrum in partes illas, quæ ſola uirtute inſunt, non erit diuiſio quantitatis: ut ſi hominem in elementa diuiſum intelligamus, hæ partes non niſi poteſtate inſunt. *Quantitas.*

(QVORVM utrunque.) Si in duo tantùm diuidamus, aut ſingulum, ſi plures fuerint partes.

(INNATVM eſt eſſe unum quid & hoc aliquid.) Ne ſcilicet intelligamus diuiſionem in partes eſſentiales, hoc eſt, in materiam & formam. Neutrum enim horum natum eſt manere unum quiddã per ſe: ſed forma ſi ſit, in materia eam eſſe, & materiam forma aliqua inſtructam ſimili modo neceſſarium eſt.

(QVANTITAS alia continua.) Continua quantitas eſt, quam nunc magnitudinem diximus, cuius partes adunitæ ſunt & ita contextæ, ut diſcindere & frangere opus ſit, ſi diuellere uelis, hoc eſt, cuius partes in omni loco æquè hæreãt. *Continuũ.*

(CVIVS partes termino quodã cõmuni.) Terminus communis unius quidem extremũ eſt, alterius uerò initiũ, id eſt, in linea punctus, in ſuperficie linea, in corpore ſuperficies. *Terminus communis.*

(EIVS ſpecies ſunt.) Linea, quam Græci γράμμην uocant, longitudo eſt ſine latitudine & altitudine, quam mathematici intelligunt fieri ex fluxu puncti in longum. Eſt autem punctum quiddam omnis magnitudinis expers, quo terminantur linearum extrema. Superficies, ſeu plana, nihil aliud ſunt quàm corporum latera, hoc eſt, facies ſine apparentia. Ariſtoteli enim nunc ἐπίπεδον, id eſt, planum, nunc ἐπιφάνεια dicitur. Hæc in duas partes ſolùm lineas habet, ut Gellius inquit: eſt enim latitudo cum longitudine abſque profunditate. Non autem hæc intelligenda ſunt, tanquam uſpiam longitudo ſit abſque latitudine, aut latum abſq; profundo, ſed quòd ad longitudinis rationem nihil faciat latitudo, nec *Linea.* *Punctum.* *Superficies* *Libr. I. cap. 20.*

de eſ

Menſurarũ nomina trifariam uſurpãtur. de eſſentia longitudinis eſt profunditas. Nam ut longus ſit, uerbi gratia, ager centum pedes, nihil refert ſiue uiginti, ſiue decem, ſiue unum etiam pedem latitudinis habeat. Sic ad ſuperficiei rationem nihil facit altitudo: ut ſi circulum pingo, non hoc ago, ut profundi habeat aliquid, ſed ſatis eſt ſpatiũ illud linea rotunda clauſum eſſe. Naſcitur autem ſuperficies ex lineæ fluxu in latum, ſed ſola mathematicorum imaginatione. Tertia ſpecies eſt corpus, quod & ſolidum uocamus, *Corpus ſolidum.* Græcè σῶμα uel στερεὸν, utroque enim utitur Ariſtotel. id eſt, quod in omnem partem lineas habet, qua longum, latum & altum eſt, ut ſphæra, cubus, pyramides, cylindri. In his tribus partibus tota eſt Geometria: quare huc referẽda ſũt omniũ *Pes longitudinis 16.* menſurarum genera, ut digitus, palmus, pes, cubitus, orgya, paſſus, ſtadium, milliare. Quæ nomina & reliqua menſurarũ (ut obiter notem) aliquando longitudinem ſignificant: ut ſi dicamus orbis dimetientem ſeptem eſſe pedes longum.



Nonnunquã pro ſuperficie, ueluti cùm dicimus, ſi quadrati latus quodlibet eſt decem pedum, uniuerſum centum pedes continebit: hic pes areolam ſignificat longam & latã unum *Pes latitudinis 64.* pedem, quem Columella quadratum uocat. Aliquando præter hæc etiam altitudinem: ut ſi geometer aſſerat cubum (id corpus eſt ſex ſuperficiebus quadratis cõtentum, ut teſſera)



cuius latus quodlibet eſt quatuor pedum, uniuerſum conſtare ſexagintaquatuor pedibus: hic per pedem intellige ſolidum, longum, latum, & profundum uno pede, quomodo accipi ſolet in ea Geometriæ parte quæ Stereometriã complectitur. *Pes profunditatis.* Ad hunc modum reliqua omnia menſuræ uocabula, quibus ſpatia metimur, accipienda ſunt. *Motus.* Motus eſt actus mouentis in re mobili, ut ædificatio actus ædificãtis in eo quod ædificatur. *Tempus.* Tempus quid ſit, Ciceroni difficile uiſum eſt: definit autem Ariſtoteles, libro quarto de naturali auſcultatione, ut ſit numerus motus ſecundũ prius & poſterius: hoc eſt, tempus eſt id, quod colligitur ex priore & poſteriore motu cœli: tot enim numeramus annos, quot ſunt Solis per ſigniferum conuerſiones: tot dies, quot primi cœli circa terram raptus: tot horæ, quot mundi ortæ ſemunciæ. Macrobius Saturn. li. I capite 8. Tempus, inquit, certa eſt dimenſio, quę ex cœli conuerſione colligitur. Hinc igitur eſt quòd dicatur numerus numeratus. Partes tẽporis præcipuæ ſunt, hora, dies,

menſis,

menſis, annus, de quibus nõ indigna lectu collegit in tabella quadam Ioachimus Ringelberchius, olim in mathematicis præceptor meus. (LOCVS tamen ut à Phyſico auditu colligitur.) Phyſicorum librum intelligit, inſcribitur enim περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως, id eſt, de naturali auſcultatione. Meminit huius tituli Gellius lib. ult. Noctium Attic. cap. iiij. In Græcorum commentariis quatuor priores citantur de principiis, reliqui de motu. Finit autem Ariſtoteles locum in quarto ad hũc modum, ὥστε φασὶ τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον τοῦτ᾽ ἐστὶν ὁ τόπος, id eſt, continentis extremum primum immobile, id locus eſt: nimirum ambientis & circunfuſi limes, quo compræhenſum cõtinetur, hoc eſt, per quem contactus eſt compræhenſi & comprehendentis: ut concaua illa uaſis ſuperficies, qua humor continetur, & per quam contactus eſt humoris & uaſis, non uniuerſum uas. Sic corporum omniũ quæ intra cœlum cõtinentur, locus eſt caua cœli lunę extremitas, qua nos ſpectat. ex quo liquidum eſſe opinor, locum eſſe ſuperficiei ſpeciem. *Locus.*

(QVARE patet aut alios ſecutum.) Solet Ariſtoteles errores ueterum non antè confutare, quàm eo loco ubi huiuſmodi tractatio ex profeſſo agitur. Quare cùm ab aliis hanc ſpecierum enumerationẽ accepiſſet, in categoriis locum reprehenſioni non putauit. (SED potius in uacuo intellexiſſe.) Idem autor eſt in quarto de naturali auſcultatione, ueteres locum intellexiſſe totũ illud inane ſpatiũ, quo corpus quodpiam teneri poteſt: ueluti ſi dicamus uniuerſum ſpatiũ, quod infra cœlum eſt, locum elementorum & uiuentium.

(CONTINVORVM per ſe quidem ſunt.) Per ſe quanta dicuntur, quorum partiendi ratio nõ aliunde petitur, ut longum, latum, profundum. Per accidens autem, quorum partibilitas ab aliis eſt, ut tempus, motus. Tempus enim ex motu, motus uerò ex ſpatio per quod fit, partitionem habet. *Quãta per ſe, & quanta per accidens.*

(DISCRETA quantitas eſt.) Diſcretũ dicitur, quod intercisum eſt, ut in animalibus oſſa diſcreta ſunt: nerui, caro, pellis, continua ſunt. Species huius ſunt, numerus & oratio. Numerus quidẽ diſcretorũ mẽſura, quẽadmodum longum, latũ, profundũ continuorũ. Sic dicimus homini in utroq; pede & manu eſſe quinque digitos, & eidẽ tricenos binos dentes: quod ſi pro his cõtinuũ eſſet os, quẽadmodũ de Pyrrho *Diſcreta.* *Numerus.*

traditum eſt, nõ hoc iam numero, ſed magnitudine metiremur. Definitur numerus à Boëtio, collectio unitatũ, ut duo, tria, quatuor. Vnitas uerò nõ numerus, ſed numeri principiũ eſt. Oratio ut hic ſumitur, eſt ſyllabarũ pronũtiatarũ ſeries et cõprehẽſio, cuius principiũ, ut in numeris unitas, ſyllaba eſt. Quare ſi qs hãc dictionẽ homo, ſonet, oratio erit. Nulla aũt hic ſpectat ſignificatio, nec refert, ſiue ſignificabilis, ſiue non ſignificabilis dictionis ſint ſyllabę: ſed tantũ qua breues ſunt aut longę, ut homo, pyrrhichius eſt, hominẽ, tribrachys. Species huius ſunt dactylus, ſpondeus, & reliqui pedes, rhythmi oẽs. In duabus his ſpeciebus Arithmetica & Muſica, Poëtica & pars illa in elocutiõe oratoria de cõpoſitione, cõſtituunt.

Habere poſitionem. (DICVNTVR autem habere poſitionem.) Dicuntur illa Ariſtoteli habere poſitionem, quorum partes adunitæ & alicubi ſitæ ſunt, & quidem manentes. Quare nec tempus, nec motus huiuſmodi ſunt, quòd horum eſſentia in cõtinua abitione ſita eſt: nec numerus, quòd partes nõ adunitę ſint: nec oratio, quòd ut temporis, ita huius partes non manent: ſed quemadmodum Ariſtoteles inquit, ἀλλ᾽ ἤρηται γὰρ οὐκ ἔτι τοῦτο λαβεῖν quod dictũ eſt, id reſumi nõ poteſt: & notũ illud Homericũ eſt, ἔπεα πτερόεντα προσηύδα, id eſt, alatis uerbis affatus eſt. Ad quod Flaccus alludẽs, Volat, inqt, irreuocabile uerbũ

(SED illud maximè proprium.) Aequalitas & inæqualitas ex magnitudinis & multitudinis collatione naſcuntur, ut numerus numero, grex gregi, mons mõti, æqualis aut in- *Aequalitas & inæqualitas.* æqualis dicitur. Ex hac numerorum magnitudinúmque ſumuntur proportiones ſyllabarum in oratione, qua de re eſt apud Ciceronem in Oratore: copioſiſsimè apud Aldum Manutium in Grammatica. Sæpe etiam in qualitatum comparatione, ut, Oileus Aiax Telamonio celeritate inęqualis fuit, fortitudine Hector Achilli. Qualitati enim analogicῶs magnitudinem tribuimus.

LATOM. (QVANTVM autem.) Quantitas eſt, qua quid diuiditur in partes ſimiles totius, ut numerus & magnitudo. Ea nuſquã eſt, niſi in corporali ſubſtãtia, & primùm ei inhæret.

(VNVM quid.) Quod dicitur ad excludendas partes eſſentiales, ut materiam & formã, quę per ſe eſſe non poſſunt. Nam hic partes integrales intelligũtur, quæ in ſola magnitudine & numero ſunt: & per ſe ſunt magnitudo & numer*.

(MOTVS.) Pro ſpatio quo fertur, quantitas eſt, pro agitatione relatio, quia actio uel paſsio. Sic locus pro ſola ſuperficie quantitas eſt, pro ſuperficie continente, relatio.

(ORATIO.) Oratio hic pro numero orationis accipienda eſt, ut ſunt metra & periodi apud poëtas & oratores, quę pedibus & menſura ſyllabarum cōſtant. Nam pro uoce, quæ auribus percipitur, uel etiā pro literarū pictura, qualitas eſt.

Qualitas eſt ſecūdum quam quales eſſe dicimur. Eius quatuor ſunt ſpecies, Affectio & habitus, naturalis potentia uel impotentia, paßio uel paßibilis qualitas, forma uel figura. Inter affectionē & habitū hoc intereſt, q. affectio & facilius imprimitur, & citius cōmutatur, ut cū calore, aut frigore, aut ſanitate, alijſq; huiuſmodi homo afficitur. Habitus uerò permanētior & diuturnior eſt: ut uirtus, aut ſcientia, & ſimilia. Quare perſpicuum eſt, habitum omnē eſſe diſpoſitionē quādā atq; affectionē: uel quoniam afficit quodāmodo, & diſponit id, cuius eſt habitus: uel quoniā tēporis prolixitate innatæ quaſi fiunt affectiones quædā, & in habitū transferuntur. Naturalis potentia uel impotentia dicitur uis quædam inſita, uel imbecillitas, qua facilius quicquā aut ægrius uel pati uel agere natura poteſt, ut durū, molle, ualetudinarius, robuſtus, & quæ huiuſmodi ſunt natura inſita, non aduentitia. Paßiones autē uel paßibiles qualitates, ſunt non affectiones ipſæ, ſed ea, quibus affectiones efficiuntur, ut calor, frigus, albedo, nigredo, amaritudo, dulcedo, & ſimilia: quæ non ideo paßiones dictæ ſunt, quòd ſubiecta earū quicquā ab eis patiantur, uerū quia ſenſus immutando afficiunt, ut amaritudo, dulcedo. Colores aūt magis, quòd ex motione ſolent innaſci nobis, ſic appellati ſunt, ut ex timore pallor, ex erubeſcentia rubor: quorū qui diutius permanēt, qualitates dicūtur: qui citius trāſeunt, paßiones. Nā qui rubet, quoniā pudet,

Affectio. Habitus. Naturalis potentia. Paßio. Colores qu are paßiones dicūtur.

aut qui pallet, quoniam timet, pati aliquid dicitur: rubens autem, aut pallidus, non dicitur. Figura uerò eſt, ut circulus, triangulus, & huiuſmodi. Magis & minus ſuſcipit qualitas, ſed non omnis. nec enim circulus aut triangulus alius alio magis eſt id, quod eſt. Quare id maximè proprium eſt qualitatis, ut ſecundum eam ſimile aut diſsimile dicatur.

Naturalis potentia uel impotentia. QVALITAS eſt ſecundũ quã quales eſſe dicimur.) Hoc Ariſt. in huncmodum extulit, ποιότητα δὲ λέγω καθ' ἣν ποιοί τινες εἶναι λέγονται. In qua definitione τὸ τινὲς indefinitè accipiendũ arbitror, ueluti ſi dicatur: Qualitas eſt ſecundũ quam aliquis dicit̃ eſſe qualis. Agitur autẽ de qualitate accidentali, undę ſubiectum nõ ſubſtãtiæ ſuæ, ſed alicuius inhærentis nomen habet. Latè hoc prædicamentũ fuſum eſt, tũ propter uarietatẽ, tũ ꝓpter copiã rerũ, quę utraq; in eo maxima eſt: id qđ Ariſt. in initio huius categoriæ admonuit, ἐστὶ δὲ ἡ ποιότης τῶν πλεοναχῶς λεγομένων, inquit. (EIVS ſpecies ſunt affectio & habitus.) Habitum inquit Cic. in rheto. appellamus aliqua in re perfectionẽ, aut uirtutis, aut artis alicu us perceptionẽ, aut quãuis ſcientiã, & itẽ corporis aliquã cõmoditatẽ, nõ natura datã, ſed ſtudio & induſtria cõparatã. Sunt igit̃ habitus, alii corporis, alii animi. Animi, ſunt artes ſiue ſcientię, & uir-

Virtus. tutes, & quæcũq; his cõtraria ſunt. Definit̃ autẽ uirtus autore Ariſt. Moraliũ li. ij. ſic, ἐστὶν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ ἐν μεσότητι οὖσα, id eſt, habitus electiuus in mediocritate conſiſtens. Cicero duas partes uirtuti ſubiicit: unã, quæ in ſciẽtia cernitur: alterã, quæ tota in actione cõſiſtit, quę ſcilicet ad agendum ſecundũ rectam rationẽ nos incitat. Huiuſmodi ſunt iuſtitia,

Iuſtitia. fortitudo, tẽperantia. Iuſtitia eſt habitus animi cõmuni utilitate ſeruata ſuã cuiq; tribuẽs dignitatẽ: uel ęquitas tribuẽs unicuiq; quod ſuũ eſt. Huic partim ſubiectæ, partim agnatæ ſunt, religio, quę aduerſus Deũ eſt, pietas in parentes: itẽ hę, beneuolẽtia, liberalitas, gratitudo, comitas, ciuilitas, è quib⁹ amicitia naſcit̃. Iam innocẽtia, uirtus, qua quis ab iniuria inferẽda coërcetur: & uindicatio, qua illatã à liberis & amicis defendimus. Poſtremò fides quę creditorum iuſtitia eſt, ueri

Fortitudo. tas, obſeruantia, & ſi qua plura ſunt. Fortitudo in animi patientia & ſubeundis periculis cernitur. Hanc Cicero in magnificẽtiam, fidẽtiã, patientiam, & perſeuerantiam partitur.

De

Definitiones ſatis obuiæ ſunt. Temperantia eſt rationis in libidinẽ atq; in alios non rectos animi impetus firma & moderata dominatio. Subiectæ ſunt huic, cõtinentia, clemẽtia, modeſtia. Finitiones require apud Cicer. in Rhetor. Sunt loci huius uitia, quæ nihil aliud ſunt, quàm animi prauitates, id eſt, *κακίαι*, per quas ad peccata & errores contra rationem incitamur. Horum quædam è regione & ueluti ex diametro uirtuti aduerſa ſunt: quædam imitari uidẽtur, ut, amicitiã adulatio, fortitudinem temeritas, religionẽ ſuperſtitio, liberalitatem effuſio, uerecundiã timiditas, iuſtitiam acerbitas. Verùm hæc nõ minus uitia ſunt, quàm illa, quæ ex directo cum uirtute pugnant. Quæ hucuſq; recenſuimus, uolũtatis habitus dicuntur. Intellectus uerò ſunt, prudẽtia, ſapiẽtia, intelligentia, ſciẽtia, & his cõtraria. Sapientiã uirtutũ omniũ principẽ Cicero uocat, & bonarum artiũ matrẽ. Definitur eodẽ autore Tuſcul. Quæſt. lib. iiij. hoc pacto: Sapientia eſt rerum diuinarum ſcientia, & cognitio quæ cuiuſq; rei ſit cauſa. Prudentia eſt rerũ fugiendarũ expetendarumq; ſciẽtia: huic ſeruiunt memoria & intelligẽtia: hæc accipiẽdi, illa retinẽdi facultas. Huc etiã prouidẽtia referri poteſt, uirtus per quã animus ad ea quæ futura ſunt, rectè cõſtituitur. Sciẽtia, ſiue ars, eſt firma alicuius rei notitia longo uſu ac exercitatiõe parata. Harũ triplex ordo eſt, quædã enim ſola ſpeculatione continent, quarũ finis eſt cognitio, Græci *θεωρητικὰς* uocãt, ut ſciẽtia rerum naturaliũ, & artes mathematicæ, Aſtrologia, Geometria, & cæteræ. Aliæ ſunt, quarũ finis eſt actio, ſed quæ intra ſe cõſumitur, uelut Grãmatica, Dialectica, Rhetorica. Poſtremi generis ſunt, quæ mechanicæ dicũtur, ſeu poëticæ: hæ opus aliquod quod manet, & ſub ſenſum uenire poteſt, abſoluunt, ut pictura, res ruſtica, architectura. Hucuſq; animi habitus recenſuimus. Corporis uerò ſunt, ad quos animus nõ multũ facit, ſed quæ crebra exercitatione membrorũ parantur: ut ars currẽdi, equitandi, ferendi pondus, robur quæſitũ, ut Milonis Crotoniatæ: item natandi, canendi, pugnandi, iaciendi, luctandi peritia: & omnes in quibus conſuetudo maiorẽ habet uim quàm intellectus. Habitibus Ariſtoteles adiungit *διάθεσιν*, nos ad uerbum diſpoſitionẽ reddimus, quæ corporis aut animi ſũt affectiones ueloces: ut ualetudo, ſanitas, ægrotatio, morb⁹, atq; huius ſpecies plurimæ. Fieri enim

Temperantia. *Sapientia.* *Prudentia.* *Scientia.* *Diſpoſitio.*

poteſt,ut ex iis quis in diuerſam ualetudinē citò ueniat. Sūt etiā affectiones illæ,quę ad conſuetudinē quaſi uiā ſternūt, ſuntq́; ad habitū quædā accesſiones:ueluti ſi quis eloquētiæ artis præceptiones calleat,ac ſemel iterumq́; in concione dixerit,nondum hunc ἕξιν illam habere dicimus, ſed διάθεσιν.

(NATVRALIS potentia uel impotētia dicitur uis quædam.) Sic Fabius δύναμιν, qua uoce Ariſtoteles in qualitate utitur,trāsfert. Sunt autē in hac ſpecie ea,quæ rhetorū non nulli in perſonarū circūſtantiis dignitates uocant, corporis nimirum aut animi cōmoda uel incommoda à natura tributa,quibus dicimur aliquid poſſe,aut nō poſſe,ut homini naturalis impotentia eſt degendi ſub aquis, piſcibus diuerſa. Nullum genus qualitatis patet iſto latius. Omnibus enim rebus ineſt quiddam à natura,quo ſe tueātur ac defendant. Hæc in animantibus ſpectantur bifariam:aut enim corporis ſunt,ut robur,uelocitas,fortitudo natura data,non parata artè. Animi uerò,docilis,indocilis:memor,immemor:facilis,difficilis,tardus : & omnes animæ potentiæ, de quibus ſatis copioſè ab aliis ſcriptum eſt.

(PASSIONES autem uel paſſibiles.) Paſſiones autē & paſſibiles qualitates ſunt,quibus ſubiecta modo quodā afficiuntur, ſed aliter atq; habitu & naturali qualitate. Hæc enim in ſubiectis manent,ac reſident,illa etiā mouent ac incitant. Quare paſſibiles dicūtur qualitates,quia paſſionibus,id eſt, affectionibus ſubiecta cōmouent:ueluti iracūdia, ſi ut motio animi intelligatur,qualis eſt in homine irato,affectus dicitur,ſeu(ut dialectici loquūtur)qualitas paſſiua:ſi uerò pro ea procliuitate accipiatū, qua homines aliis alii magis in hāc motionem proniſunt, iam qualitas eſt, naturalis impotētia ſcilicet. Ita innumera alia, quæ diuerſo ſenſu nūc in hoc,nūc in alio genere collocamus. Sunt autem paſſibiles qualitates corporis,quęcunq; aliquā corporis noſtri partē afficiunt,ut calidum,frigidum, eam partem mouent, in qua uis eſt tangendi. Vocant hæc uulgo ſenſuum obiecta, ſuntq́; in quintuplici diſcrimine, perinde ut ſunt quinque in nobis ſenſus, tactus,guſtus,odoratus,uiſus & auditus. Tactū mouent calor,frigus, humor, ſiccitas:quæ ab Ariſtotele primæ qualitates dicūtur. Deinde quæ hinc naſcūtur,graue,leue,lubricum,aridum,durū,molle,craſſum,ſubtile. Guſtum uerò af-

Paſsibilis qualitas corporis.

ficiunt ſaporũ genera, dulce, amarũ, ſalſum, & cætera. Odoratum ſuaueolentia, graueolentia. Viſum, album, nigrum, uiride, puniceũ. Auditu uerò, ſonus grauis, acutus, & medius.

(SVNT non affectiones ipſæ.) Nomine affectionis, non intelliges hoc loco animi motiones, ſed ſenſionẽ, id eſt, auditionem, tactionem, & reliquas ſenſiones. Hæc enim pertinent ad categoriam paſsionis. Senſus utique eſt, affectiones illas, id eſt, ſenſiones non eſſe huius loci, ſed ea, per quæ huiuſmodi fiunt, id eſt, ſenſuum obiecta.

(COLORES autem magis quòd ex motione ſolent innaſci.) Ariſtoteles autor eſt lib. ij. de generatione, colores dici paſsiuas qualitates, quòd ab interna quadã affectione fiat cur hæc candida ſint, illa nigra. Ea autem paſsio nihil aliud eſt quàm qualitatum contemperamẽtum. Paſsibiles qualitates animi ſunt, quæ Græcè πάθη dicuntur. Cicero morbos animi aliquando transfert, ſæpius perturbationes & ægritudines: ut, ira, miſericordia, inuidia, ſpes. Hęc differũt à uitiis, quòd illa mouent, hæc manent. Spectãt autem ad eam animi partẽ, quæ rationis expers eſt, quam ἄλογον Græci uocant. Eſt autem πάθος, uel, ut Ariſtoteles, paſsiua qualitas, auerſa à recta ratione contra naturã animi commotio. Naſcuntur uerò ex opinione boni uel mali, futuri aut præſentis. Genere igitur quatuor, lætitia, libido, triſtitia, metus: ſpecie plures ſunt. Lætitia, quæ & uoluptas & gaudium dicitur, eſt cùm animus opinione præſentis boni effuſè & inaniter exultat. Subiectæ ſunt huic delectatio, iactatio, maleuolẽtia, ea qua quis lætatur alieno malo, inuidiæ coniuncta. Libido ſeu cupido, quæ & ſpes aliquando dicitur, eſt immoderata appetitio alicuius opinati boni, cui ſubiecta ſunt, ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſiderium. Metus, opinio mali eſt impendentis, cuius partes ſunt, pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, cõturbatio, formido. Aegritudo eſt, dum animus turbaᵗ opinione magni mali præſentis: ſub qua ſunt inuidia, æmulatio, obtrectatio, miſericordia, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamẽtatio, ſolicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio. Finitiones harũ require apud Ciceronẽ quarta quæſtione Tuſculanarum. Has quatuor principes affectiones commendent pueri memoriæ in his Boëtii uerſiculis:

Animi affectus. *Libido.* *Metus.* *Aegritudo.*

Gaudia pelle, Nec dolor adſit,
Pelle timorem, Nubila mens eſt,
Spemq́; fugato, Hæc ubi regnant.

Quas hactenus enumerauimus qualitates, tam corporis, quàm animi, ſi ut ueloces ac citæ accipiantur, dicuntur Ariſtoteli πάθη, Latinis Affectiones, id eſt, ſubitæ animi uel corporis mutationes. Corporis, ut membrorum horror, titubatio, tremor, pallor ex timore, rubedo. Animi uerò, excandeſcentia, metus, pudor, timor, & cętera: quæ ſi inueterata hæreant, paſſiuæ qualitates ſunt, ut amor, odiũ, inuidia, amentia, quorum quædam inter uitia referre licebit.

(NAM qui rubet, quoniam pudet.) Vide Macrob. in Saturnal. lib. vij. capite xj. & Gellium xix. capite vj. Figura inquit Euclides lib. j. elementorum, eſt, quæ termino uel terminis clauditur: termino, ut circulis, ſphæra: terminis, ut triangulus, cubus. Accipitur autẽ figura pro ſola terminorũ concluſione: ipſæ enim magnitudines in quãtitatis prædicamento ſunt. Figuræ Ariſtoteles adiecit τὴν μορφὴν, Latinis literarum μ & φ tranſmutatione forma eſt, quam animãtibus tribuunt, quòd ea formoſa aut deformia dicantur. Sunt huius loci primùm mathematicorum figuræ in plano ſeu ſolido, deinde animantium formæ, id eſt, lineamẽtorum compoſitio, qualem in homine expreſſit Ouidius: Os, inquit, homini ſublime dedit, & cætera: notus enim locus eſt. Huc etiã uocabula omnia referenda ſunt, quibus ſignificantur res ſolo artificio abſolutæ, ut ueſtium nomina, pallium, chlamys, tunica, calceus, caligæ: ædificiorum etiã, ut domus, theatrũ, turris, pons, & cætera: & ſupellectilium & armorum, ut gladius, haſta, aries. Vocabula uerò rerũ, quæ artificio quidẽ iuuantur, ſed perficiuntur natura, ad ſubſtantiæ categoriam pertinent: ut lateres, calx, nitrum, ſal, panis. In hoc prædicamento curioſitas etiam diſtinguendi nihil obfuerit.

Figura. *μορφὴ,* *Forma.*

Similitudo. (QVARE id maximè proprium eſt.) Similitudo, diſſimilitudo naſcuntur ex qualitatum inter ſe collatione: ut diſſimiles Mitio & Demea. Verùm non tam arctè ea uocabulorum obſeruatur uſurpatio: ſæpe enim tribuuntur ſubſtantiæ, ueluti ſi quis hominem & leonem genere ſimiles dixerit, ſpecie uerò diſſimiles, ut Fabius lib. xij. cap. x. Quos ut homines inter ſe genere diſſimiles, differentes ſpecie dixeris.

Ad aliquid

AD aliquid ſunt, quæcunq; hoc ipſum quod ſunt, aliorum dicuntur, uel quomodolibet aliter ad aliud. Relatiuorum alia æquali quadam comparatione conſiſtunt: ut, ſimile, æquale, amicus: Alia maiore, ut pater, dominus: Alia minore, ut ſeruus, filius: Alia uoluntate, ut amicus, inimicus: Alia fortuna, ut dominus, ſeruus. Relatiua magis & minus ſuſcipiunt: magis non omnia, ſed quæ ſecundum qualitatem dicuntur, & quæ fortuna uel uoluntate cõſiſtunt. Item contraria nonnulla ſunt, ut uirtus uitio, diſciplina ignorantiæ. Omnia uerò inter ſe conuerti manifeſtum eſt: Pater enim filij pater, & filius patris filius. Sed oportet aptè alterum alteri reddere. Nam ſi quis dicit, alam auis, quoniam alterum alteri non aptè reddit, non poterit conuertere. Non enim in eo quòd auis eſt, ſed in eo quòd alatum eſt, ala eſt. Caſus ſunt diligenter obſeruandi, ut doctrina docti doctrina, ſed doctus doctrina doctus. *Ad aliquid.* *Relatiuorũ diuiſio.*

AD aliquid ſunt, quæ hoc ipſum quod ſunt.) πρός τι Ariſtoteles uocat ea, inter quæ mutuus eſt reſpectus, ita ut utrunque utriuſque eſſe dicatur: ueluti pater filii, & filius patris eſſe dicitur: & dominus ſerui, ſeruus item domini. Horũ id quod prius accipitur relatiuum, ad quod refertur, correlatiuum uulgo dicitur. duo enim ſemper eſſe neceſſarium eſt. ob id Ariſtoteles dixit multitudinis numero, Sunt.

(RELATIVORVM, alia æquali quadã cõparatione conſiſtũt.) Latè hoc prędicamẽtũ patet: uſqueadeo, ut quibuſdã uideantur ſex reliqua prædicamenta ſub relatione concludi poſſe. Cuius rei Ariſtotel. nõ ignarus duplicia fecit relatiua: ea, quæ nihil aliud eſſent quàm reſpectus, reliqua quæ præter reſpectũ, uel qualitatẽ, uel ſubſtantiã ſignificarẽt, ut, caput, remus, uitium, ſcientia. Quorũ priora illa relatiua per ſe ſunt, reliqua ex accidẽti. Que uerò per ſe ſunt, ſeu, ut uulgo, ſecundũ eſſe, propter cõfuſam uarietatem in ſpecies ab Ariſtotele nõ diſtribuuntur. Cæterũ Trapezũtius duas diuiſiones nobis tradidit. Prior eſt, Relatiuorũ quædã æquali com- *Relatiuorũ diuiſio.*

paratione cōſiſtunt, ea uidelicet, inter quæ argumētū à pari ſumere licet: ut uēditor, emptor: uxor, maritus, & quæ ſimili intellectu dicuntur. Nōnulla uerò inæquali, ubi alterū altero ſuperius aut inferius eſt: ut pater filio, dominus ſeruo, doctor diſcipulo: inter quæ argumenta ſumuntur à maiori & minori. Altera diuiſio: relatiua aut uolūtate, aut fortuna fiūt: quib⁹ ſi adiicias, alia arte, alia natura cōſummātur, perfecta erit diuiſio. Natura uerò cōſtant, quæ ex generatione cōparantur, ut parēs & proles. Cognatione etiā, ut, auus, nepos, ſoror, frater, patruus. Itē affinitate, ut gener, ſocer, uitricus, & cætera. In his nominibus notandū eſt, ſub maſculino fœmininū cōtineri eiuſdē cognationis aut affinitatis, ueluti ſub auo auiā, nepote neptem, ſub uitrico nouercā, priuigno priuignā. Naturalis etiam relatio eſt in proportionibus, ueluti dupla, tripla, quadrupla. Volūtate cōſtant relatiuæ, quæ con ſenſu fiūt, ut amicus, hoſtis, dux, comes, miles, quatenus officii nomina ſunt, nō dignitatis. Itē maritus, uxor, emptor, uēditor. Fortuna autē efficiuntur huiuſmodi, dominus, ſeruus, rex, ſubditus, ſimilis, diſſimilis, æqualis, uicinus, ſuperſtes, cōterraneus, collega, magnū, paruum, multum, paucū. Ex arte ſunt, præceptor, diſcipulus, & quæ dicuntur ſimiliter conſultor, cōſultus, gubernator, rector. In hoc prędicamēto diligenter illud notandū eſt, nōnulla eſſe relata, quorum tam relatiuo quàm correlatiuo ſuū nomē eſt: ut dominus ſeruus, pater fili⁹: nā ſic reddit, pater filii pater, & cætera. Aliquoties ambob⁹ uocabulū eſt cōmune, ut cognatus, affinis, amicus, ſocius. Sic enim dicimus, amicus amico amicus eſt. Aliquādo uerò alterius nullū eſt nomē, aut nō ſatis uſitatū: ut iudex, cēſor, rector, ſcientia, caput, remus: in quibus nomina fingēda ſunt, quo aptè referātur: Veluti iudex iudicati, remus remiti.

(OMNIA uerò inter ſe conuerti manifeſtū eſt.) Hoc Ariſtoteles in hunc modum extulit: *πάντα δὲ τὰ πρός τι πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεται*, hoc eſt, ad conuertentia cuncta dicuntur, quę ſunt ad aliquid. Non enim ſatis eſt ex una parte alterum alteri reddere, ſed mutuam redditionem eſſe oportet: hoc eſt, ſi primum ad ſecundum, ſecundum ad primum referatur, ut ſeruus domini eſt ſeruus, & dominus ſerui dominus.

(CASVS ſunt diligenter ſeruandi.) Non redit ſemper ſecundum ad primū in eodem obliquo, quo primū ad ſecundum

dum exierat: ut ala alitis ala eſt, ales autem ala ales dicitur: ſcientia, ſciti ſcientia, ſcitum uerò ſcientia ſcitum.

(AD aliquid ſunt.) Quę ad alia referũtur, eoq; ipſo aliud no mẽ accipiũt. Sed magna pars eorũ, aut caret nominibus, aut cũ aliis cõmunia habet. Et ſunt duo, relatiuũ & correlatiuũ. LATOM.

(ALIORVM dicũtur.) Genitiuo caſu, ut ſeru' domini ſeruus.

(VEL quomodolibet aliter.) Id eſt, alio quouis caſu, ut ſciẽtia ſcibilis ſciẽtia, & ſcibile ſciẽtia ſcibile. Itẽ uirt', bene affecti animi uirtus: & animus bene affect' uirtute bene affectus.

(SED oportet aptè.) In conuertendo ſumenda ſunt propria correlatiua, ut ala, & alatum, auris & auritum: quæ ſi deſint, fingenda ſunt nomina.

(DOCTRINA.) Nomine relatiuum eſt, re qualitas: ſicut uirtus & uitium.

ACtio eſt, qua cùm quicquid agit, in eo quod ſubijcitur, agere dicitur. Actioni ſex partes ſubijciũtur: Generare, corrũpere, augere, diminuere, alterare, loco mouere. Horũ ſingulis ſpecies ſubiectæ & indiuidua, hominẽ uerbi cauſa, uel hũc hominẽ generare, aut corrũpere. Crementi uerò & diminutionis ſpecies ſunt, in longũ, latum, & profundũ. Indiuidua hæc longitudine, uel latitudine, uel altitudine id facere. Alterationis, calefacere, albefacere, cæteraq; huiuſmodi. Extremi generis, aliqua ſpecie ſecundũ locũ motus mouere, ut, ſurſum, deorſum. Actio actioni nonnunquã contraria, ut, incendere, extinguere: quare magis ac minus ſuſcipit, ſed illud præcipuè actionis, ut in motu ſit. Omnis enim actio in motu eſt, et omnis motus in actione ſeruatur. Actio.

Paſsio eſt actionis effectus. Eius partes ſunt, generari, corrumpi, & cæteræ quæ actionis eſſe dicebãtur, non ut agũt, ſed ut patiuntur. Paſsio.

Vbi eſt, quæ à loci circũſcriptione procedit corporis locatio: nõ eſt enim idẽ locus & ubi: nã locus eſt in eo quod capit: ubi uerò in eo quod circũſcribitur. Huic categoriæ nihil eſt contrariũ, quemadmodum nec loco. Et ſpecies eius, loci ſpecies ſunt, nõ ut locantis, ſed ut locati. Vbi.

Quan

Quando. Quando eſt, quæ relinquitur ex tempore rerum affectio. Id diuiditur in præteritum, inſtans, & futurum, quamuis nihil horum ſit. Nam cū hæc tria tempora ſint, quando tempus non eſt, ſed affectio rei quæ fuiße, uel eſſe, uel futura dicitur.

Situs. Situs, eſt partiū quædam poſitio ac ordinatio, qua ſtantia, ſedentia, aſpera, læuia, & huiuſmodi dicuntur. Eius ſpecies ſunt accubitus, ſeßus, aſperum etiam & læue, non ut tactu iudicantur, ſed ut poſitione quadam partium inter ſe conſtituuntur.

Poſitio. Poſitio non ſuſcipit magis & minus, quamobrē nec contrarium: nec enim ſtare aut ſedere contraria ſunt, ne uni plura contraria ſint. Et quoniam de quocunq; dicitur unum contrariorum, & alterū. Nam ſtare de nonnullis dicitur, de quibus ſedere rectè non dicitur.

Habere. Habere dicuntur circa quæ aliquid adiacet: haberi uerò, ea ipſa quæ adiacēt. Huius ſpecies, armatum eſſe, annulatū eſſe. Suſcipit autem habere magis & minus, quia etiam contrarium, non ut habitum, ſed ut priuationem, ut armatus, inermis. Et cum multis modis dicatur, quos Ariſtoteles enumerat, ſex ſunt.

Habere ſex modis dicitur. Habere qualitatem, ut diſciplinam: quantitatem, ut proceritatem: quæ circa corpus uel corporis partem ſunt, ut ueſtem, annulū: membrū, ut manū habere: aut in uaſe, ut modius habet triticum: poſſeßionem, ut domum: aut etiā uxorem, & uxor uirum habere dicitur: qui modus omnium alienißimus eſt: nihil enim aliud quàm ſimul habitare, oſtendere uidetur: è quibus omnibus tertius ſolum modus huius eſt categoriæ.

Rerum oppoſitio. Opponi aliud alij quatuor modis dicitur: ut ad aliquid, quomodo duplum, dimidium: ut contraria, ſicut album, nigrum, uirtus, uitium: ut habitus & priuatio, ſicut uiſus, cæcitas: auditus, ſurditas: motus, quies: ut negatio & affirmatio, ut ſedet, non ſedet.

Contraria. Contraria ſunt, quæ in eodem genere poſita, plurimum diſtant.

Eorum

Eorum alia mediata, alia immediata. Mediata dicũtur, quorum uidelicet alterutrum non eſt neceſſe ſuſceptibilibus ineſſe, ut album uel nigrũ eſſe corpus quodlibet, neceße non eſt: poterit enim rufum uel flauum eſſe. Sanũ uerò uel ægrũ eſſe neceße eſt animal, quare ſanum & ægrum immediata ſunt. Priuari uerò dicũtur, quæcunq; ea re carẽt, quæ cum ineſſe nata eſt, ſi cum ineſſe poteſt, non ineſt: nec enim uel catulus uiſu, uel puer dentibus, antequàm habere poßit, priuatus eſſe dicitur. Prius & poſterius quatuor modis dicũtur: Natura, tempore, ordine, dignitate. Natura id prius eſt, à quo uerti nõ poteſt cõſequẽtia, ut, ſi currit, mouetur: quia nõ retro fit, ſi mouetur, currit: mouere enim quàm curre prius eſt. Tẽpore autẽ, ut Romulus antè, quàm Camillus fuit. Ordine, ut exordium in oratione, narratione prius. Dignitate, ut homo brutis, conſul prætore. His quintus accedit apud Ariſtotelem, quem etiam natura conſiſtere opinatur. Is eſt cùm eorũ quæ mutuo ſe cõſequũtur, unũ alterius cauſa eſt, ut ſi homo eſt, uera eſt qua hominem eſſe aſſerimus, oratio. Item homo & riſibile, pater & filius. Simul duobus modis, tempore ac natura dicitur. Tempore ſimul ſunt, quorum generatio ac corruptio in eodem eſt tempore. Natura, quæcunque mutuo ſe conſequuntur, cùm neutrum alterius cauſa ſit, ut duplum, dimidium. Et quæcunque genus aliquod diuidunt, ut greßibile, uolatile, animal diuidunt. Motus ſpecies ſunt ſex, generatio, corruptio, crementum, diminutio, alteratio, loci mutatio. Et generatio corruptioni, & crementum diminutioni opponitur, & quies in loco, mutationi quæ per locum ineſt, cui etiam opponitur in contrarium locum mutatio, ut quæ ad inferiora eſt, ei quæ ad ſuperiora eſt. Alterationi ſimiliter in qualitate quies motui opponitur, qui uel ex eadem qualitate, uel

Priuatio.

Prius.

In prædicamentis.

Simul.

Motus ſex ſpecies.

te,uel in oppoſitam qualitatem eſt, ut,in albedine quies ex albedine,uel in nigredinẽ motui opponitur. Verum de prædicamentis ſatis.Nunc de Syllogiſmo dicendum.

Actio eſt,qua cum quicquid agitur.) Definit actionem Poretanus,interprete Hermolao, his uerbis:Actio ſeu factio eſt forma per quam in materiam ſubiectã denominamur uel agere uel facere. Requirit enim omnis actio ſubiectum in quod tendit, atque id pati dicitur:ut qui ſecat, in eo quod ſecat,dicitur ſecare.

(ACTIO actioni contraria eſt.) Actiones quæ ex contrariis naſcuntur qualitatibus, inter ſe quoque contraria ſunt, ut ex calore calefacere,& frigore infrigidare eſt.

Paſſio. (PASSIO eſt actionis effectus.) Actio omnis paſſionem efficit,quare effectum actionis paſſionem eſſe oportet. Cæterùm hoc loco ambigere quis poſſet,ad quã categoriã ſpectent ea uerba,quorũ actio intra ſe cõſumitur: ut ambulare, proficiſci,ſaltare,uociferare,loqui,currere,natare,uolare.In his enim manifeſtus eſt motus: quare aut actionẽ,aut paſſionem ſignificabunt. Aperta huius rei erit diſſolutio, ſi modò uiderimus unde hæc uis mouendi oriatur: & animã eſſe quæ moueat,corpus uerò impelli & agi. Ita in huiuſmodi uerbis actionẽ paſſioni coniungendam eſſe clarũ eſt.Sic in arboribus creſcere,in rebus ſurdis cadere,aſcendere,pati eſt & agere.Ea quoq; uerba quæ ad ſenſum referũtur,audire,guſtare, uidere, actionis uoce paſſionem ſignificant. Commendent etiam pueri memoriæ nomina quæ grammatici uerbalia uocant,quoniam modò actiuam,modò paſſiuam habẽt ſignificationem,ad utranlibet categoriam pertinere.

Quæſtionis cuiuſdã diſſolutio.

Vbi. (VBI eſt,quę à loci circũſcriptione procedit.)Ex hoc prædicamẽto ea eſt denominatio,qua dicitur quippiã alicubi fieri,eſſe,fuiſſe,aut fore:ut,fuit Cæſar in Gallia, Vticæ ſe interemit Cato,bellũ geritur in Pannonia. Vel,ut rudius dicatur, quodcũq; reſpondemus interrogãti,ubi res ſit,aut geratur.

(QVANDO eſt quæ relinquitur ex tẽpore.)Id eſt,denominatio,quę à tẽproe eritur,ut,antè fuit Homerus,quã Heſiodus,& prius uer quàm ęſtas:ante ouum fuit gallina:ſic,obiit Olympiade quarta,anno ab urbe cõdita cęteſimo,& ut Chriſtiani loquimur,anno à Chriſto nato milleſimo quingenteſimo

ſimo triceſimoſecundò.

(SITVS eſt partium quædã poſitio.) Situs eſt totius corporis uel partium in corpore diſpoſitio. Hic in animalibus uarius eſſe poteſt:rebus inanimatis unus tantùm eſt,ut iacet terra,ſeu pendet potius: ſtant montes,cautes,ſaxa,ſcopuli, arbores:pendẽt aër,ignis,aſtra. Et in artificialibus,ſtant turres,domus,templa, iacent areæ, lacunaria pendent. In animalibus plures ſitus ſunt, ueluti nunc ſtant, ſedent, iacent, curua,recta,prona,ſupina. Singulis etiã partibus ſuus eſt ſitus,ut uultus humi defixus:facies ad cœlum uerſa,brachia ex panſa aut cõiuncta,pedes compoſiti aut diducti. In ſumma, tota corporis modulatio huc referenda eſt,à qua poëtæ pathos nonnunquàm ſumunt:ut, *Situs.*

Obſtupui,ſteteruntque comæ,uox faucibus hæſit. Et:

Tendebat brachia ſupplex. Item:

Tendens ad ſydera palmas.

Huc etiam refer geſtum, quem in Oratore ſuo Cicero & Fabius uolunt,ut ſunt ſtatus erectus, celſus,& cætera.

(HABERE dicuntur circa aliquid quæ adiacent.)Habere ſignificat in præſentia ueſtibus aut armis aut ornamento aliquo cinctum eſſe,ut cinctus gladio,munitus thorace,galea, ferro,toga,annulo,torque. Vocabula huius prædicamẽti pri mogenia non admodũ multa ſunt:ipſa enim ueſtium aut armorum uocabula ad qualitatis prædicamentum ſpectant. Hic uerò ſic fingimus bracchatum,togatum, armatum,torquatum,quæ concreta ſunt:abſtracta uerò forent huiuſmodi,bracchatura, cinctura,& cætera. *Habere.*

(SVSCIPIT autem habere magis & minus.) Comparari poſſunt uocabula huius categoriç,ut armatior eques pedite,& ueluti cataphractus, & ueſtitior Sarmata quàm Indus, & cui pallium quàm cui lacerna.

(QVI modus omnium alieniſſimus eſt.) Per iocum ab Ariſtotele uidetur dictum hunc eſſe alieniſſimum habendi modum,ut ſi quis non coniugem,ſed dominam habeat,aut parum fidam:ueluti Martialis in Candidum ludit:

Omnia ſolus habes,hoc me puto uelle negare.

Vxorem ſed habes,Candide,cum populo.

Et cuidam obiectum quòd illum haberet ſcortum: interpretatio tamen Ariſtotelis nullum iocum reſipit.

OPPONI

(OPPONI aliud alii quatuor modis dicitur.) Oppoſitio hic pro rerum ſimplicium pugnantia accipitur, quam ſic definiunt: Oppoſitio pugnantia eſt duorum nõ permittentium ſe in eodem reſpectu eiuſdẽ. Huiuſmodi Cicero cõtraria uocat, & quę in ſcholis contraria dicũtur, ipſe aduerſa appellat.

(TEMPORE ſimul ſunt.) Corruptionem addere nihil eſt neceſſe, nec addidit Ariſtoteles. Simul enim dicimus eſſe geminos. Item aliquando ſimul dicuntur fuiſſe aut eſſe, quorum nec ortus, nec interitus in eodem tempore eſt: ut ſimul fuere Cicero & Hortenſius, Virgilius & Horatius.

(LOCI mutatio.) Huic ſpeciei propriè motus uocabulum competit, reliquis mutatio magis. Nam è bono malum, ſeu uiuente mortuum factum, non motum, ſed mutatũ dicimus.

LATOM. (ACTIO.) Eſt motus agentis, qui in ſubiecto explicatur. Paſſio, qui in ſubiectũ recipitur. Hæc ſex ultima prædicamẽta ad naturã relatiõis pertinẽt, ſed ſeparãtur: quia quę ad aliquid ſunt, naſcũtur ex ſubſtãtiarũ, quantitatũ, & qualitatũ cõparatione: hæc autẽ ex motu, loco, & tẽpore, quę accidũt corporalibꝰ ſubſtãtiis. Vnde & extrinſecus ueniẽtia dicũtur.

(OPPONI aliud.) Hæc uocantur poſtprædicamẽta, quòd natura poſteriora ſint, & prædicamentis accidant, quare etiam poſterius cognoſcenda.

DE SYLLOGISMO.

Syllogiſmus eſt oratio, in qua ex ijs, quæ poſita ſunt, aliud neceſſariò conſequitur. Syllogiſmorum quidam prædicatorij, quidam conditionales. Prædicatorius eſt, qui propoſitionibus conſtat prædicatorijs: qui ſi tribus enuntiationibus abſoluitur, perfectus eſt: ſi uerò duabus, imperfectus eſt, & enthymema. Hic perfectum completum & abſolutum: imperfectum, incompletum ac inabſolutum idem intelligimus. Syllogiſmus perfectus tribus conſtat enuntiationibus & tribus terminis. Terminorum, unum minorem: alterum, maiorem: tertium, medium appellamus. Hos in *ſyllogiſmo bis ſumi neceſſe eſt: nam aliter è tribus termi-*

Termini in ſyllogiſmo tres.

nis

nis tres conficere enũtiationes nõ poſſumus. Medius ergo eſt, qui cùm bis ante concluſionem ſumatur, in ea tertiò repeti nõ poteſt. Maior uerò is eſt, qui in concluſione prædicatur. Minor uerò qui in cõcluſione ſubijcitur. Enũtiationum quibus ſyllogiſmus conſtat, unam maiorẽ propoſitionem, alterã minorẽ, tertiam concluſionẽ nuncupamus. Maior propoſitio eſt, quæ ex maiore & medio termino cõſtat. Minor eſt, quæ ex minore & medio termino conſtat. Concluſio eſt, quæ præmiſsis duabus propoſitionibus, maiore atq; minore, neceſſariò conſequitur: in ea cùm rectè infertur, maior terminus: cùm non rectè, minor prædicatur, quod quinq; modis primæ ſolummodo accidit. Syllogiſmorũ tres figuræ: Prima eſt, in qua medius terminus ſubijcitur in maiore, & in minore prædicatur, quamuis contrà fieri & ſoleat & poſsit. Secunda eſt, in qua medius terminus ſemper prædicatur. Tertia eſt, in qua medius terminus ſemper ſubijcitur. Quas ob res patet figurã nihil aliud eſſe, niſi terminorum ordinem. Modus in ſyllogiſmo, propoſitionum ſeries eſt, & ſunt omnes decem & nouẽ: nouem primæ, quatuor ſecundæ, ſex tertiæ figuræ. In hiſce ea uerba ponamus, quæ & uulgò feruntur, & totam hanc rem præ oculis ponunt. Nam etſi barbariem quandam reſonare uidentur, apertius tamen atq; breuius omnia tibi ſubijcient.

Propoſitiones ſyllogiſmi.

Figuræ.

Modus.

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſomorum,
Ceſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco, Darapti,
Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.

Artis ſyllogiſtica uocabula.

In his (ut uides) uerbis quatuor uocales reperiuntur, quarum A uniuerſalem affirmatiuam ſignificat, E uniuerſalem negatiuam, I particularem affirmatiuam, O particularem negatiuam. Quare barbara primum modum primæ

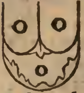
Vocales quid ſignificent.

Barbara.

figuræ è duabus affirmatiuis uniuerſalibus eiuſdem qualitatis & quantitatis concluſionem inferre ſignificat:ut,

Bar Omne animal eſt ſubſtantia,
ba Omnis homo eſt animal:Ergo,
ra. Omnis homo eſt ſubſtantia.

Subſtantia, Aanimal, Homo.

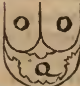


O — *Signi Omnis.*
N — *Signi Nullus.*
Q — *Nota* — *Signi Aliquis.*
Qn — *Signi Aliquis non.*

Reſupina,hoc modo, Z ꝺ z ꝺ *indirectè colligere ſignificant.* Eodem *pacto in cæteris omnibus, ubi rectè illata concluſio eſt.Præterquam in quinque poſtremis primæ indirectè,in quibus minor terminus de maiore prædicatur in concluſione:uerbi gratia,baralipton.*

Subſtantia, Animal, Homo.

Baralipton.



Ba Omne animal eſt ſubſtantia,
ra Omnis homo eſt animal:Ergo,
lipton Quædam ſubſtantia eſt homo.

Ceſare. *Ceſare ſignificat in primo ſecundæ figuræ mõ,ex prima uniuerſali negatiua, ſecũda affirmatiua uniuerſali,negatiuam uniuerſalem inferri,hoc pacto:*Riſibilis.

N  O *Ce-* Nullus aſinus eſt riſibilis,
ſa- Omnis homo eſt riſibilis.Ergo,
re. Nullus homo eſt aſinus.

Af.N. Homo.

DARAPTI.

In tertia figura per Darapti *ex duabus affirmatiuis uniuerſalibus particularẽ affirmatiuam inferri hoc pacto:*

Ratione uti. Q. Animal.

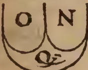
O  O *Da* Quilibet homo ratione uti poteſt.
ra Omnis homo animal eſt:Ergo,
Q *pti* Quoddam animal ratione uti poteſt.

Homo.

Homo.

Ex his palã eſt,nihil ex duabus negatiuis uel particulari bus euenire:& quatuor concluſionũ genera, primis quatuor modis inferri,quorũ etiã duo ſecũda,duo tertia figura concludit, illa dupliciter negatiuã, hæc ſimiliter particularẽ dupliciter. Quare patet ſemper concluſionẽ deteriori propoſitionũ inhærere. Sed figuras & modos ſyllogiſmorũ facilè intellectos iri non dubito. Verum quoniam quatuor primi modi primæ figuræ, principatũ inter alios obtinẽt, aliorũ modorũ omnium diligens ad eos ſolet fieri reductio. *Reductio ſyllogiſmorum.* *Ea fit duobus modis. Per conuerſionẽ ac cõmutationẽ propoſitionũ,nõnunquã & per impoßibile:id eſt,cũ ad contra dictionem alicuius conceſſæ,is qui cum diſputamus, cõpellitur: ac per conuerſionẽ quidẽ quo pacto fiat reductio,cõſonantibus quæ in uerbis iã ſcriptis ſunt, breuiter percipere poſſumus.* Nam *cũ quatuor primæ dictiones ab* B, C, D, F, *incipiãt,quæcũq; ab* B,*incipiunt uerba,ad primũ: quæ ab* C,*ad ſecundũ:quæ ab* D,*ad tertiũ:quæ ab* F,*ad quartũ modum primæ figuræ reducendum eſſe ſignificant. Præterea ubicũq;* S,*litera ſcripta eſt,propoſitionẽ oſtendit, quę uocali ſignatur,eam quidẽ quæ immediatè præceßit, conuertendã eſſe ſimpliciter:*P,*uerò litera per accidẽs:* M,*autem propoſitiones,quas præmiſſas appellant,ſic immutãdas ſignificat,ut prima ſecundæ,ſecunda primæ locum occupet: quæ omnia ut apertius pateat, exẽplis uti nõ alienum eſt.* *Artificiũ reducendi ſyllogiſmos.* Fapeſmo *ad* Ferio *reducitur,cùm ab eadem litera utraque dictio incipiat.* Fiat *ergo ſyllogiſmus in* Fapeſmo *ſic,*

Animal,Homo,Lapis.



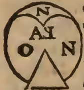
Fa Omnis homo animal eſt,
peſ- Nullus lapis homo eſt:Ergo,
mo Aliquod animal lapis non eſt.

Et quoniam P *litera, prima ſyllabæ,* S *uerò ſecundæ inhæret, prima propoſitio per accidens, ſecunda ſimpliciter primò uertentur. Deinde quoniam* M *quoq; adſcriptum eſt, altera in alterius locum transferenda eſt, ſic:*
Lapis, Homo, Animal.



Fe Nullus homo lapis eſt,
ri Quoddam animal homo eſt: ergo
o. Quoddam animal lapis non eſt.

Iterum eadem concluſio illata per primam in quarto modo eſt: & huius reductionis, quæ per conuerſionem fit, Pro*prium eſt, eandem concluſionē quemadmodum illius quæ per impoſsibile dicitur, alicuius contradictorium inferre. uerùm de ea poſt.* Nunc *alia exempla cōgeramus: Cameſtres in* Celarent *reducitur conuerſione ſimplici ſecundæ, quoniam* S, *poſt uocalem ſecundæ ſyllabæ ſequitur, & tranſpoſitione propoſitionum, quoniam* M, *ſcriptum in dictione eſt: ut,*



Ca Omnis homo animal eſt,
me Nullus lapis animal eſt,
ſtres. Nullus igitur lapis homo eſt.

Contendis non ſequi, idq; ſi aliquo illorū quatuor (quoniā probatiores ſunt) inferretur, nō dubitares. Præponas igitur ſecundam conuerſam ſimpliciter, ſic:

Ce Nullum animal lapis eſt,
ſa Omnis homo eſt animal:
re. Nullus ergo homo lapis eſt.

Quæ concluſio etiam ſi ſimpliciter conuertatur, erit illi eadem cui aſſentiri non poteras.

Homo

Homo Q. Animal. *Item Darapti in Darij ſic:*

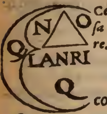


Da Quicquid ridet, homo eſt.
ra Quicquid ridet, animal eſt,
pti. Quoddam ergo animal homo eſt.

Secunda uertatur per accidens, quoniam P *poſt ſecundæ ſyllabæ uocalem conſequitur, ſic:*

Da Quicquid ridet, homo eſt,
ri Quoddam animal ridet,
i. Quoddam ergo animal homo eſt.

Ac per conuerſionem quidem reductio quo modo fiat, ex his patet. *Per impoßibile uerò, ſecundæ figuræ quatuor modi ſic reducuntur: Primam propoſitionem reducendi ſyllogiſmi, primam collocamus. In ſecundo loco contradictorium ponimus concluſionis, ex quibus infertur contradictorium ſecundæ propoſitionis, quæ iam conceſſa ac data fuit. Ita compellitur is, quo cum diſputamus, uel aſſerere duo contradictoria ſimul poſſe eſſe uera, quod eſt impoßibile, uel priori concluſioni aſſentire. Hoc igitur pacto primus ſecundæ in quartum primæ.* Reductio per impoßibile.



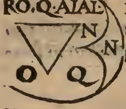
Ce Nullus lapis homo eſt,
ſa Quicquid ridet, homo eſt:
re. Nihil ergo quod ridet, lapis eſt.

Huic concluſioni tu non aſſentis, erit ergo contradictorium eius uerum: quare fit ſyllogiſmus in quarto primæ, ſic:

Fe Nullus lapis homo eſt,
ri Aliquid quod ridet, lapis eſt:
o. Aliquid ergo quod ridet, homo non eſt.

Dediſti autem quicquid ridet hominem eſſe: das ergo impoßibile, id eſt, duo contradictoria ſimul eſſe uera. Sic

igitur primus in quartum primæ, ſecundus in tertium, tertius in ſecundum, quartus in primum reducitur. Nam *quoniam reducẽdi ſyllogiſmi maior, id eſt, prima etiam in eo relinquenda in quem reducitur, deinde oppoſitũ concluſionis in ſecundo loco ponendum eſt, primam ſyllabam dictionis primæ figuræ ſume eiuſdem uocalis, & oppoſitum concluſionis ſecundæ ſyllabæ aptes diligentius, & uidebis apertiſsime in quem unuſquiſq; reduci debeat.* Ex *prima oppoſitione igitur ſecundæ figuræ, & oppoſito concluſionis per hanc reductionem oppoſitum ſecundæ iam datæ propoſitionis in prima figura infertur.* In *tertia uerò primo loco concluſionis oppoſitum collocamus: deinde ipſam ſecundam propoſitionem ſecundo loco adhibemus, ex quibus ſequitur in prima figura primæ propoſitionis reducendi ſyllogiſmi uel contradictorium uel contrarium.* Q*uare primo quanta & qualis ſit contradictoria concluſionis conſidera, & uocali primæ ſyllabæ alicuius dictionis, quæ in prima figura ſit, ſic accommoda, ut ſecunda propoſitio ſecundæ ſyllabæ conueniat.* Ita reducitur Darapti in Celarent, Felapton in Barbara, *Diſamis* in Celarent, Datiſi in Ferio, Bocardo in Barbara, *Feriſon* in Darii, *hoc modo primus in ſecundum:*



Da
ra
pti.

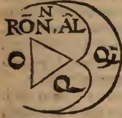
Omnis homo rationalis eſt,
Omnis homo animal eſt:
Quoddam igitur animal rationale eſt.

Cui ſi non aſſentis, erit id uerum:

Homo.

Ce Nullum animal rationale eſt,
la At omnis homo animal eſt:
rent. Nullus ergo homo rationalis eſt.

Sed omnem hominem eſſe rationalem, iam datum eſt: erunt ergo duo contraria ſimul uera, quod eſt impoßibile. Item quartus in quartum:



Fe
ri
o

Omnis homo animal rationale eſt,
Aliquis homo albus eſt:
Quoddam ergo Album, animal rationale eſt.

Homo

Quod ſi non ſit, ergo id eſt:

Da Nullum album, animal rationale eſt,
ti Aliquis homo albus eſt,
ſi. Aliquis ergo homo animal rationale non eſt.

Sed datum eſt omnem hominem eſſe animal rationale: dantur ergo duo contradictoria ſimul uera, quod impoßibile eſt. Non ignoro duos quoq; poſtremos primæ, in Analyticis in duos priores conuerti, uerū idipſum difficilius eſt, & parū ad propoſitum noſtrū, idcirco negligemus. Et hæc quæ de reductione diximus (magis ad excitanda ingenia, quàm quòd ad dicendū multum pertineat) dicta ſunt. Hæc de prædicatorio ſyllogiſmo ſufficiant. Plura ſi quis uelit, ex aureo fonte hauriat. Ariſtotelis uolumina euoluat: nos (ut inſtituimus) ad conditionales præceptionem tranſeamus. *Analyticorum libro priorū primo, ca. xlj.*

DE ſyllogiſmo prædicatorio. Abſoluta ea parte quę elementa artis cōtinet, aliā tradit Trapezūtius, quā Græci κριτικὴν, nos iudicii partē dicimus, in qua argumētatio docetur. Ea eſt oratio, qua ꝓbationē rei ꝓbādæ accōmodamus ꝑ neceſſariā cōcluſionē, cuius quatuor ſpecies facit Ariſtot. Syllogiſmū, Inductionē, Exemplum & Enthymema: inter quæ principatū obtinet ſyllogiſmus, ad quē reliquæ ueluti ad caput fontis referūtur. Dicitur autē ſyllogiſmus à Græco συλλογίζεσθαι, quod computare, colligere & ratiocinari ſignificat.

(SYLLOGISMVS eſt oratio.) Poſita, id eſt, data, cōceſ-

ſa, ac admiſſa. Eſt enim apud Ariſtotelem τιθέντων τινῶν, id eſt, ad uerbum, quibuſdam poſitis: Gellius uertit, conſenſis & cõceſſis. Vt enim τίθεσθαι apud Græcos, ſic Latinis poſitũ, pro cõceſſo ac dato uſurpatur: ſic Cicer. lib. de Finib. iij. Quo poſito & omniũ cõſenſu approbato. Et paulò pòſt: His, inquit, ita poſitis, ſequitur magna cõtentio. Eſt igitur ſyllogiſmus, cũ ex duobus pronũtiatis cõceſſis, tertiũ neceſſariò colligit: ut, omnes ſtulti inſaniunt. Auari omnes ſunt ſtulti. Hæc duo ſi admiſeris, ſequitur, uelis, nolis, auaros omnes inſanire.

Ratiocinatio quot partibus cõſtet. QVI ſi tribus enuntiationibus abſoluitur.) Cicero lib. j. de Inuentione, perfectam ratiocinationem cõtẽdit quinq; partibus conſtare. Propoſitionem enim atq; eius confirmationem duas partes facit, ſimili modo aſſumptiõẽ ac illius rationem. Quintam deinde, quam complexionem uocat. Fabius autem in tripartito manet. Vide utrunq; latius, & Trapezuntium libro tertio Rhetorices.

(SI uerò duabus, imperfectus.) Imperfectum ſyllogiſmum Ariſtoteles uocat, cuius concluſio per ſe non ſatis eſt euidens, ut ſunt omnes, qui in ſecunda & tertia figura colliguntur, quorũ cõcluſiones ſi cũ proteruo altercatore agas, per ſyllogiſmos primæ figuræ ſunt confirmandæ. Trapezuntius imperfectum ait ſe uocare, qui nec completus nec abſolutus eſt, id eſt, cùm altera propoſitionum deſideratur: perfectum uerò, in quo duæ propoſitiones & concluſio ſunt. Sic & Ariſtoteles enthymema imperfectum uocat ſyllogiſmum, quòd propoſitione conſtet & conſequente.

Terminus medius. (SYLLOGISMVS perfectus tribus conſtat.) Materia ſyllogiſmi ſunt tres termini, qui ſinguli bis ſumi debent, ut propoſitiones totidem fiãt, quot termini. Eſt uerò terminus unus, qui medius dicitur: hic ſumitur ante concluſionẽ bis, ſemel in prima propoſitione, & ſemel in ſecunda. Ob id etiam communis uocatur, & cauſa cõcluſionis, quòd per eum ſciatur quomodo maior terminus cum minore conueniat aut
Maior. Minor. diſcrepet. Maior terminus eſt, qui cum medio ſumitur in prima ꝓpoſitione. Minor, qui cũ medio in ſecũda ſumitᷣ, & qui in cõcluſione ſi directè concluditur, maiori ſubiicitur: ut hic,

Omne animal habet ſenſum,
Mundus eſt animal:
Igitur Mundus habet ſenſum.

Med

Medius ſeu cōmunis terminus, eſt animal: bis enim ſumitur ante concluſionē. Habere ſenſum maior: Mūdus, minor.

(ENVNTIATIONVM quibus ſyllogiſmus cōſtat.) Pronuntiatorū quibus ſyllogiſmus componitur, nō ſunt eadem apud omnes nomina. Nam primū alii propoſitionem, ut Cicero: Alii intentionem. Rodolphus expoſitionem appellat. Secundam aſſumptionem, cōcorditer uocat. Vtranq; Ariſto teles πρότασιν, ſed primā maiorē, quòd maior terminus in ea ſumatur: ſecundā minorē, à minori quoq; termino. Vltimam uerò συμπέρασμα, Cicero complexionem, Fabius connexionem uocat. Propoſitionem ſic finit Cicero: Eſt, inquit, propoſitio, per quā breuiter locus is exponit, ex quo omnis uis oportet emanet ratiocinationis. Eſtq; ueluti locus cōmunis & θέσις quædam: id eſt, generalis ſententia, à qua Fabius etiam argumentationis initiū eſſe uult. ut Tyrannos omnes licet impune occidere. Omnis loquacitas odioſa eſt. Artes diſcuntur exercitatione. Aſſumptio eſt per quam id quod ex propoſitione ad oſtendendum pertinet, aſſumitur. ut Sophiſtica eſt loquacitas. Dialectica eſt ars. Cōplexio, & ut uulgo concluſio, eſt, per quam id quod conficitur propoſitione & aſſumptione, breuiter ſubiicitur, ut, Dialectica igitur exercitatione diſcitur. Sophiſtica odioſa eſt.

Pronuntiatorū in ſyllogiſmo nomina.

Propoſitio.

Aſſumptio.

Concluſio.

(SYLLOGISMORVM tres figuræ.) Figurarum uarietas ex eo naſcitur, quòd medius terminus nūc in utroq; ſubiicitur, nunc prædicatur, nūc in uno prædicatur, in altero ſubiici tur. Quare figura nihil aliud eſt, quàm medii termini legitima & artificialis diſpoſitio. Prima eſt quando medius terminus in prima ſubiicitur, & in ſecunda prædicatur, autore Ariſtotele: quod niſi fiat, erit ubi ex ꝓpoſitionibus ueris, falſum colligas: ut in ſecundo modo primæ figuræ, hoc pacto,

Figura.

Nulla auaritia eſt effuſio.
Omnis effuſio eſt uitium:
Igitur nullum uitium eſt auaritia.

(QVAMVIS contra fieri ſoleat & poſſit.) Sæpe incides in ſyllogiſmos ubi terminus medius in prima propoſitione prædicatur, & ſubiicitur in ſecunda, quales omnes illi apud Macrobium lib. ſecundo Somnii Scipionis, quibus probatur animæ immortalitas: ut,

Anima ſeipſam mouet,

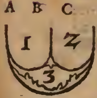
Quod ſe ipſum mouet eſt immortale:
Anima igitur eſt immortalis.

Et apud Ciceronem quinto de Finibus:

Bonum omne laudabile eſt,
Laudabile honeſtum eſt:
Igitur bonum honeſtum eſt.

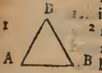
Propter hoc genus ſyllogiſmi quidam quartam figurã faciunt, de qua quid cenſendum ſit, paulò pòſt dicemus.

(BARBARA, Celarent, &c.) His uocabulis ars ſyllogiſtica exprimitur, quas excogitauit primus Græcè Alexander Aphrodiſæenſis in ſingulis figuris, ut γράμματα ἔγραψε γραφίδι. Vide eius commentaria in primum priorum. Latet in his uocibus tota ratiocinandi peritia in omnibus figuris. Primæ figuræ ſeruiunt dictiones, quæ duobus prioribus uerſibus cõtinẽtur: ſed quatuor tantũ primæ legitimos ac uſitatos modos faciunt. Eſt autem harum dictionum uſus efficere in ſingulis modis legitimã ratiocinationem, cui rei ſeruiunt uocales quatuor, A, E, I, O, quarũ in ſingulis ſyllabis una reperiẽ. Quare ſi in prima ſyllaba ſit A, ſignificat maiorem ſyllogiſmi fore uniuerſalem affirmatiuã: ſi E, uniuerſalem negatiuam: I, particularem affirmatiua: O, particularem negatiuam. Pari ratione ſecundã ſyllabam dictionis ſecundæ ſeu minori propoſitioni accõmodabis, & tertiam concluſioni: ſi plures fuerint ſyllabæ quàm tres, hæ otioſæ ſunt. Vocabulum igitur Barbara, primum modum primæ figuræ ſignificat, in quo ſyllogiſmus fit è maiore, minore, & cõcluſione uniuerſali affirmatiua. Nam quæuis ſyllaba habet uocalem A.

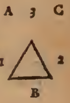


Bar Omne honeſtum eſt laudabile,
ba Omne bonum eſt honeſtum: ergo,
ra. Omne bonum eſt laudabile.

Schematũ uerò quæ appoſita ſunt hic intellectus eſt, ſolent enim in his ſe pueri torquere. Si figura rotundis lineis cõſtat, & triplici uertice, prim⁹ uertex ſeu cornu maioris termini locus erit, ſecũdus medii, tertius minoris. lineis uerò ſeu ſpatiis primũ maiorẽ ꝓpoſitionẽ, ſecundũ minorẽ, tertiũ quod utrũq; continet, cõcluſionẽ. Eſtq; hoc ſchema tantum primæ figuræ: Si triãgli ſpecies eſt, cuius baſis ſupina iacet, uertex ſupremus mediũ terminũ ſignificat, inferiorũ unus maiorẽ terminũ, alter minorem: la-



tera propoſitiones poſſident. Eſtq; id ſchema ſecundæ figuræ. Triangulus ſuperiori cõtrarius infimo angulo mediũ terminum ſignificat, reliquis maiorẽ & minorẽ: quemadmodũ ſignauimus & elemẽtis, quorũ A maiorẽ terminũ, B mediũ, C minorem: & numeris ex quibus 1 propoſitionis, 2 aſſumptionis, 3 concluſionis locum ſignificat. Secũdus modus primę figurę & reliqui omnes, cuiuſmodi propoſitionibus conſtabunt, ipſæ dictiones ſatis docent: ob id exempla tantũ apponemus, quibus breuitatis gratia Trapezũtius ſuperſedit.



CELARENT.

Ce Nullum honeſtum eſt turpe,
la Virtus omnis honeſta eſt: ergo,
rent. Nulla uirtus eſt turpis.

Tertius modus & quartus concluſionem efficiunt particularem: Prior affirmatiuam, poſterior uerò negatiuam: uocabula ſunt Darii & Ferio.

DARII.

Poſſet hic ſyllogiſmus uniuerſalis uideri.

Da Malum omne fugiendum eſt,
ri Quædam uoluptates malæ ſunt: ergo
i. Voluptates quædam ſunt fugiendæ.

FERIO.

Fe Nemo ſapiens animi ægritudine afficitur.
ri Fortis ſapiens eſt:
o. In fortem igitur ægritudo cadere non poteſt.

Modi indirectim concludentes.

His adiiciũtur quinque modi, quibus indirectè ſeu præpoſterè concluditur, uidelicet dum maior terminus in concluſione minori ſubiicitur: ut,

Omne animal eſt ſubſtantia,
Omnis homo eſt animal:

E quibus inferendum erat ſic:

Igitur omnis homo eſt ſubſtantia.

Pro qua ea ſubiicitur quæ ex hac ſequitur per accidens facta cõuerſione, Quædã ſubſtantia eſt homo. Horum primus eſt, quãdo ex maiore & minore uniuerſali affirmatiua, colligitur particularis affirmatiua: uocabulum eſt Baralipton. Secundus, qui ſignificatur per dictionem Celantes: ſic colligit,

Ce Nulla temperantia eſt uitium,
lan Omnis frugalitas eſt temperantia:
tes. Igitur nullum uitium eſt frugalitas.

In qua concluſione minor terminus, qui cum medio in aſſumptione ſumebatur, de maiore prædicatur. Reducitur hic modus ad ſecundã primæ figuræ, concluſione uerſa ſimpliciter. Nam ex quibuſcunque præmiſſis, ſeu è quocunque antecedente concluſio quæpiam ſequitur, ex iiſdem conuerſa inferri poteſt. Veluti ex quibus hoc ſequitur: Nullum honeſtũ eſt turpe, ex iiſdem & illud: Nullum turpe eſt honeſtum. Canon Dialecticorum eſt, quod ratæ alicuius argumentationis ſequitur conſequens, ſequitur ex eiuſdem antecedente. Porrò hic colligendi modus admodum rarus eſt. Indirectam uerò concluſionem & illam opinamur rectè uocari, quæ ueræ concluſioni proxima eſt, ſiue quę ex ea ſequitur, non quidem conuerſione, ſed affinitate ueri: ut,

Regula cōſequentiæ.

Omne bonum eſt expetendum.
Omnis uirtus eſt bonum.

Manifeſta concluſio eſt: Omnis uirtus eſt expetenda.

Pro qua illam ſubiicere licet: Virtus non eſt fugienda: aut, uirtus eſt colenda. Meminit huius Cicero lib. 1. Inuentionis de argumentatione. Martianus Capella hanc concluſionem ait uocari συμπέρασμα, quod eſt confinis concluſio. Verùm Ariſtoteles ea uoce pro qualibet concluſione utitur. Tres reliqui modi indirecte concludentes, cuiuſmodi ſint docent hæ uoces: Dabitis, Fapeſmo, Friſeſomorum. Secũdæ figuræ quatuor ſunt modi omnes negatiui: nihil enim in hac figura ex duabus affirmatiuis, aut maiori particulari, neceſſariò ſequitur. Vocabula ſunt, Ceſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco.

CESARE.

Ce Nulla auaritia laudabilis eſt,
ſa Omnis parſimonia laudabilis:
re. Ergo nulla parſimonia eſt auaritia.

CAMESTRES.

Ca Omnis improbus miſer eſt,
me Nemo ſapiens miſer eſt:
ſtres. Ergo nemo ſapiens eſt improbus.

FESTINO.

Fe Nullus tyrannus Remp. rectè adminiſtrat,
ſti Auguſtus Rempublicam bene adminiſtrauit:
no. Igitur Auguſtus non fuit tyrannus.

BAROCO.

Ba Qui ex Deo ſunt, uerba dei audiunt.
ro Iudæi Chriſti uerba audire noluerunt:
co. Iudæi igitur ex Deo non ſunt.

Tertia figura ſex modos habet, quibus illud propriũ eſt, concluſionem ſemper efficere particularem, & minorem affirmatiuam habere. Vocabula ſunt, Darapti, Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.

DARAPTI.

Da Omnis uirtus labore paratur,
ra Omnis uirtus honeſta eſt:
pti. Igitur honeſta quædam labore parantur.

FELAPTON.

Fe Nemo Græcorum Barbarus eſt,
lap Omnes Græci mendaces ſunt:
ton. Ergo quidam mendaces non ſunt Barbari.

DISAMIS.

Di Quidam Germani ſunt fortes.
ſa Omnes Germani ſunt ebrioſi:
mis. Ergo quidam fortes ſunt ebrioſi.

DATISI.

Da Omnis uoluptas delectat,
ti Nonnullæ uoluptates ſunt pernicioſæ:
ſi. Ergo quædam pernicioſa delectant.

BOCARDO.

Bo Non omne bellum fugiendum eſt,
car Omne bellum calamitoſum eſt,
do. Ergo quædam calamitoſa non ſunt fugienda.

FERISON.

Fe Nulla uirtus nocet.
ri Eſt uirtus quæ in dando conſiſtit:
ſon. Ergo dare aliquid nihil nocet.

Quicunque preter dictos modos finguntur, omnes ἀσυλλόγιστοι. Sunt qui tribus prædictis quartam figuram adiiciunt, in qua medius terminus prædicatur in maiore, & ſubiicitur in minore: ut,

Socrates eſt homo,
Homo eſt animal:
Socrates igitur eſt animal.

Fortaſſis

Fortaſſis hac ratione moti, quòd huiuſmodi ratiocinationes non infrequentes ſunt, ut apud Macrobium ſecundo commentariorum ſuper Somnium Scipionis:

Anima ſemper mouetur,
Quod ſemper mouetur, eſt immortale:
Anima igitur eſt immortalis.

Et apud Ciceronem quarto de finibus:

Bonum omne laudabile eſt,
Omne laudabile honeſtum:
Igitur omne bonum honeſtum. Et alibi,
Sapientes ſunt fortes,
Fortis non afficitur ægritudine:
In ſapientem igitur non cadit ægritudo.

Poſtremò apud Ariſtotelẽ ipſum, & in cõmentariis Græcorum ſuper eum, ferè ſemper hoc pacto colligitur. Nos hoc genus argumentationis etſi ſyllogiſmo proximum eſt, non tamen planè ſyllogiſmũ, ſed ſoriten, ſeu gradationem exiſtimamus. nihil enim uetat cùm ſic incœperis: Socrates eſt homo, homo eſt animal, ad quartam uel quintã, uel ſextã etiam propoſitionem peruenire, ut tamen genus argumẽtationis non mutetur, ut Socrates eſt homo, homo ſenſum habet, quod ſenſum habet animal eſt, animal uiuũ corpus, corpus ſubſtãtia: Socrates igitur ſubſtãtia eſt. Quam argumentationem nemo rectè ſyllogiſmũ uocauerit, etſi Macrobius aceruum illum propoſitionũ de anima ἀκυρῶς dixerit ſyllogiſmũ. Omnis enim ſyllogiſmus tribus enuntiationibus, nec pluribus perficitur. Rectius igitur cũ Cicerone, ubi ad cõcluſionẽ gradibus quibuſdam peruenitur, Soriten, ſeu aceruum uocabimus. Verùm ſi ſyllogiſmum eſſe contendas, ubi ex duabus tãtùm propoſitionibus gradatione cõiunctis, (ut, homo eſt animal, omne animal eſt ſubſtãtia) cõcluſionem collegeris, nihil repugno, modò in huiuſmodi ſyllogiſmis minorẽ primo loco, maiorẽ ſecũdo meminerimus poſitam. Non enim ſemper (ut Cicero admonet) à propoſitione incipiẽda eſt ratiocinatio: ſed ab aſſumptione aut concluſione etiam, quod apud Ariſtotelẽ non infrequens eſt. Nam in hoc ſyllogiſmo,

Clodius inſidiator eſt,
Omnis inſidiator iure occiditur:
Clodius igitur iure occiſus eſt:

Eſt

Eſt quidem talis medii diſpoſitio, qualem in quarta fingũt:ſed maior ſecũdo loco,& minor primo poſita eſt. Quas ſi in ſuum ordinem redigas: ut, omnis inſidiator iure cæditur,quæ natura ipſa propoſitio eſt.Deinde aſſumptio fit,per quam id aſſumitur, quod ex propoſitione ad oſtendendum pertinet:Clodius eſt inſidiator,igitur iure occiſus eſt: primã figuram agnoſces. Hæc prolixius oſtendimus, quo admonetemus iuuentutem, ut ſi quando medius prædicatur in prima,& ſubiicitur in ſecunda,aut gradationem quandam eſſe, aut aſſumptionem propoſitionis, & propoſitionem aſſumptionis loco poſitam eſſe meminerit.

(VERUM quoniam quatuor primi modi.) Superius meminimus ſecundæ & tertiæ figuræ ſyllogiſmos imperfectos haberi,quòd non ſatis euidenter concludant. Quare ut neceſſaria quoque uideatur in his concluſio, omnes ad primæ figuræ modos quatuor reducuntur. Eſt autem reductio duplex:una,quam oſtenſiuam uocant:ea fit cõuerſione propoſitionum,& tranſpoſitione, ut ſcilicet maior minoris, & minor maioris loco ponatur. Cæterùm ut ſciatur quis modus ſecundæ & tertię,ad quem modum primę figuræ reducatur, notabis conſonantẽ dictionis initialem.Quæ ſi B eſt,fiet reductio ad primum modum,ſcilicet,Barbara:ſi C,ad Celarẽt: ſi D,ad Darii:ſi F,ad Ferio.Omnes enim ex his quatuor unã habent initialem.Deinde tenendum eſt, ſi S, ponatur in dictione,debere propoſitionem cõuerti ſimpliciter,quæ notatur uocali, quam S, continuò ſequitur: ſi P, per accidens.M, uerò tranſpoſitionem propoſitionum ſignificat:& ſi C,in dictione reperitur præterquàm in principio, modum illum nõ poſſe hoc genere conuerſionis oſtendi. Verùm ut quale ſit quod dicimus clarius cernatur, uniuerſam rem ſpectandam oculis ſubiecimus. Secundæ figuræ modi reducuntur ad modos primæ,hoc pacto,ut ſequitur: Primus quidem,cuius uocabulũ eſt Ceſare,ad ſecundũ modũ primæ figurę, cũ quo prima litera conuenit,conuerſa ſimpliciter maiore: ſequitur enim primam ſyllabam S.

CESARE.		CELARENT.
Nulla arbor eſt animal,		Nullum animal eſt arbor,
Omnis homo	Verſa ſimpl.	Omnis homo eſt eſt ani

eſt animal:ergo		animal:ergo
Nullus homo		Nullus homo
eſt arbor.		eſt arbor.

Secundus uerò ad ſecundum primæ, minore & concluſione conuerſis ſimpliciter, & tranſpoſitis præmiſsis: M, enim in dictione poſitum eſt:

CAMESTRES.		CELARENT.
Omnis homo eſt animal,	ma. ſimp.	Nullum animal eſt arbor,
Nulla arbor eſt animal: ergo	cōuer. ncor	Omnis homo eſt animal:ergo
Nulla arbor eſt homo.		Nullus homo eſt arbor.

Tertius in quarum maiore conuerſa ſimpliciter:

FESTINO		FERIO.
Nulla arbor eſt animal,		Nullum animal eſt arbor,
Aliquis homo eſt animal:ergo	uerſa ſimpl.	Aliquis homo eſt animal:ergo
Aliquis homo non eſt arbor.		Aliquis homo non eſt arbor.

Modus quartus Baroco hac ratione nō reducitur:ſed alia, de qua paulò pòſt, atque ob id in dictione C, poſitum eſt. Cæterum primus modus tertiæ figuræ ad tertium primæ, minore conuerſa per accidens.

DARAPTI		DARII.
Omnis homo eſt animal,		Omnis homo eſt animal.
Omnis homo eſt ſubſtantia	Verſ.per accid.	Quædam ſubſtantia eſt homo:
Ergo quædam ſubſtantia eſt animal.		Ergo quædā ſubſtantia eſt animal.

Secundus tertiæ in quartum primæ, minore conuerſa per accidens.

FELAPTON		FERIO.
Nullus homo eſt arbor,		Nullus homo eſt arbor.
Omnis homo	Verſ.per accid.	Quoddam animal
		eſt ani

eſt animal:	eſt homo:
Ergo quoddam animal non eſt arbor.	Ergo quoddam animal non eſt arbor.

Tertius in tertium primæ, maiore & concluſione uerſa ſimpliciter, & tranſpoſitis præmiſsis.

DISAMIS		DARII.
Quidam homo eſt animal,	uer Couer.	Omnis homo eſt ſubſtantia,
Omnis homo eſt ſubſtantia:	ſimp. ma.	Quodam animal eſt homo:
Ergo		Ergo
Aliqua ſubſtantia eſt animal.	Ver. ſimpl.	Quodam animal eſt ſubſtantia.

Quartus in tertium minore uerſa ſimpliciter:

DATISI		DARII.
Omnis homo eſt animal.		Omnis homo eſt animal,
Quidam homo eſt ſubſtantia:	Ver.ſimp.	Quædam ſubſtantia eſt homo:
Ergo quædam ſubſtantia eſt animal.		Ergo quædã ſubſtantia eſt animal.

Quintus hac reductione nõ oſtenditur. Sextus uerò ad quartum primæ figuræ, minore conuerſa ſimpliciter.

FERISON		FERIO.
Nullus homo eſt arbor.		Nullus homo eſt arbor.
Quidam homo eſt animal: Ergo	Ver.ſimp.	Quoddam animal eſt homo: Ergo
Quoddam animal non eſt arbor.		Quoddam animal non eſt arbor.

(PER impoſsibile uerò.) Ad impoſsibile ducimus, cùm falſum oſtendimus, quod ſequitẽ ex contradicẽte illius quod probare uolumus, ac proinde ipſam cõtradicẽtẽ eſſe falſam. Docẽt enim dialectici (inquit Cicer.) ſi ea quæ rem quampiã ſequuntur falſa ſunt, falſam eſſe illam ipſam quam ſequitur. ut, peccata non ſunt paria. Hoc ſi uelimus per impoſsibile probare, accipiemus illius cõtradicẽtẽ, quæ eſt, peccata ſunt paria. Deinde ſic, ſi hoc uerũ eſſet, dicemus, omnia æqualiter *Reductio ad impoſsibile.* *Argumẽtatio ab incõmodo.*

punirentur.Hoc autẽ falſum eſſe docent leges, quæ grauius parricidam quàm adulterum puniunt. Igitur falſum eſt illud ex quo ſequitur,nimirũ peccata eſſe paria. Et ſi hoc falſum, illud uerum eſt,peccata non ſunt paria.Crebrum hoc genus argumentandi Ariſtoteli,nec rarum Ciceroni,præſertim de Finibus & in Tuſcul.quæſtionibus:inueniuntur & apud Euclidem multæ ἀπαγωγαὶ eiuſdem formæ. Quare puer huius reductionis non erit rudis.In ſyllogiſmis uerò reducẽdis aut probãdis(uidetur enim magis noua eſſe probatio,quàm neceſſariæ collectionis examen)ſic adhibebitur.In ſecũda figura ſi ſyllogiſmus factus fuerit, ſumetur concluſionis illius cõtradicens,loco minoris,ſyllogiſmi futuri cũ maiore, ex quibus fiet ſyllogiſmus in prima figura,cuius concluſio erit contradicẽs illi minori, quam aduerſarius in priore ſyllogiſmo conceſſerat.Quare cogitur priori concluſioni aſſentire, aut id negare quod antè datum eſt atque conceſſum,ut hic:

CESARE.

Ce Nulli auari ſunt fortes.
ſa Omnes Germani ſunt fortes.
re Ergo Germani nulli ſunt auari.

Admittit ille cum quo agis propoſitionem & aſſumptionem, ſed negat cõcluſionẽ. Credat igitur neceſſe eſt quoſdã Germanos eſſe auaros.Hanc ſumam minorem cum maiore ſuperioris ſyllogiſmi,in hunc modum,

FERIO.

Fe Nulli auari ſunt fortes,
ri Quidam Germani ſunt auari:Ergo
o. Quidam Germani non ſunt fortes.

Iam ſic age. Atqui in priori ſyllogiſmo conceſſum fuit, omnes Germanos eſſe fortes:quare priori cõcluſioni, uelis, nolis,cogeris aſſentire, aut duas contradicentes eſſe ſimul ueras,quod fieri non poteſt.

(PRIMAM ſyllabam dictionis primæ figuræ.) In aliis exemplaribus legebatur abſque ullo ſenſu in hunc modum: Primam ſyllabã primæ ſyllabæ ſumes eiuſdem uocalis, &c. Reſtitui autem ex eo quod ſequitur, ubi hoc ipſum docet in tertia figura,Eſtq; hic ſenſus:Si cognoſcere uelis quis modus ſecundæ figuræ, ad quem modum primæ figuræ reducatur: accommodabis maiorem ſyllogiſmi reducendi alicui primæ

Secundæ figuræ modi redu-

ſyllab

ſyllabæ dictionis in prima figura, deinde oppoſitum conclu ſionis ſecundæ ſyllabæ, ut maior propoſitio in Ceſare quadrat cum Celarent, uel cum Ferio, ſed oppoſitum concluſionis in Cæſare eſt particularis affirmatiua. Hæc autē ſecundæ ſyllabæ reſpondet in Ferio, non in Celarēt: quare primus ſecundæ figuræ modus, in quartū primæ reduci cognoſcitur, Cameſtres ad Darii, Feſtino ad Celarēt, Baroco ad Barbara. In tertia figura ſcitur ſimiliter, niſi quòd hic contradictoriū concluſionis ſyllogiſmi reducēdi, reſpōdere debet primę ſyllabæ dictionis in prima figura, & minor ſyllabæ ſecundæ, ut in Feriſon cōcluſionis cōtradictoriū eſt uniuerſalis affirmatiua: hæc quadrat primæ ſyllabæ in Barbara uel Darii, ſed minor in Feriſon tantū accōmodatur ſecundæ ſyllabæ in Darii.

cuntur ad modos primæ figuræ.

(NON ignoro duos quoque poſtremos primæ in analyticis.) Philoſophia eſt uniuerſalium, ob id modi particulares primæ figurę reducunt ad modos uniuerſales ſecūdę figurę, & hinc rurſum facta reductione ad modū uniuerſalē primæ figuræ: Darii eñ ad Cameſtres, & Ferio ad Ceſare p impoſſibile quidē ſi ſumat contradictoriū cōcluſionis cū maiore, è quib' infertur oppoſitū minoris in ſecūda figura. Deinde redit ad primę figuræ ſecūdū modū cōuerſione ac trāſpoſitiōe ꝓpoſitionū. Docet hoc Ariſt. in fi. primæ reſolutiōis prioris.

(NECESSARIO.) Id eſt, neceſsitate conſequentiæ, non conſequentis. LATOM.

(EX tribus terminis.) Duo ſunt ex quæſtione, & abeunt in concluſionem. Tertius extra ſumitur per aliquem locum inuentionis, & ducitur ex ipſa quæſtione. Et hic eſt medius in ſyllogiſmo, qui cōnectit partes quæſtionis in propoſitionibus, ut itidem coniungi poſsint in concluſione.

(QVARE patet ſemper concluſ.) Concluſio ſemper deteriorem propoſitionum imitatur, ut ſi qua propoſitionum fuerit negatiua uel particularis, & concluſio talis erit.

DE PROPOSITIONE conditionali.

Conditionalis propoſitio eſt, quæ plurium categoricarum iunctione conficitur. Oratio ea triplex eſt: quæ Si, rationali particula, quæ Vel, diſiunctiua, quæ copulatiua Et, aut par

tibus conſimilibus iungitur. Omnis conditionalis duabus partibus conſtat, antecedēte & conſequēte. Antecedēs eſt, quo poſito, aliud ſequatur neceſſe eſt. Conſequens eſt, quod eſſe neceſſe eſt, ſi id, cuius conſequens eſt, præceſſerit, quod etiam annexum appellatur. Hæ igitur partes, in rationali quidem (quam & propriè conditionalem appellant) ordine quodam naturæ inter ſe referuntur, atque ideo ſic nobis deſcriptæ ſunt. In copulatiua & diſiunctiua non natura, ſed eius qui dicit iudicio diſponuntur. Rationalis, ſiue conditionalis propriè, ſi negatiua eſt, ueráne an falſa ſit, ex affirmatione, remota negatione (ut omnes conditionales) cognoſcitur. Non ſi tu es homo, tu es aſinus: hæc uera eſt, quoniam affirmatio falſa. Eſt autē negatiua hypothetica, quæcunq; negandi aduerbium conditionis particulæ ſtatim præpoſitum habet. Affirmatiua uera eſt, ſi conſequentis oppoſitum antecedenti repugnat: falſa uerò, ſi non repugnat: ut, ſi homo eſt, animal eſt: non enim poteſt homo eſſe, cùm animal non ſit. Id præceptum iam dictum ad omnes, quas iuniores conſequentias, Cicero ſimplices concluſiones, Græcè ἐνθυμήματα appellant, examinandas, rectène conſequantur an non, plurimū ualet. Eſt tamen & alia ratio, qua ueráne ſit an non rationalis, perſpiciamus, & communis ei cum concluſione ſimplici, locorum uidelicet uis atq; natura, qua genus ſpeciem ſequitur, effectus cauſam, adiunctum id cui adiungitur, & cætera quæ aut ſe inuicem, aut una ex parte conſequuntur: Quæ omnia rationis nota in conditionali adiecta, ipſarum rerum non ſolùm ui, uerumetiam ordine antecedunt, & conſequuntur. Quare ut altius res hæc tota, pluraq; alia rectè intelligantur, omniū locorū, uis, ordo, differentia percipienda. Hæc de rationali. Copulatiua uera ea eſt, ſi utraque pars uera. Falſa uerò,

Antecedens. Conſequens. Negatiua Hypothetica. Affirmatiua. Locorū natura in iudicanda argumētatione.

ſi &

ſi & utraque pars eius falſa, & ſi altera falſa. Diſiunctiua autem, cùm uarietas in eo conſiſtat, ut ſemper pars altera uera falſa'ue ſit, cùm ambæ non poſſunt ueræ ſimul eſſe uel falſæ, neceſſariò eas res ſemper continet, quarum alteram eſſe neceſſe eſt: ut eſſe, non eſſe: dies, nox: ægrotus, ſanus: præterea uiuere, mori: uigilare, dormire in animalibus, cæteraq; huiuſmodi, inter quæ tertium dari non poteſt: nam in alijs rebus conficta diſtinctio formã tantum diſiunctiuæ, non uim poßidet. Quare diſiunctiua uera, ſemper neceſſaria eſt, & uel contraria immediata continet, uel pugnantia: ſed non ſemper pugnantia ueram diſiunctiuam conſtituunt. Hæc enim falſa eſt, Aut homo eſt, aut animal non eſt: ſequitur enim ex ea, quicquid homo non eſt, id animal non eſſe, quod falſum eſt. Falſum autem ex uero ſequi non poteſt, quamuis uerum ex falſo poteſt: quare in contrarijs immediatis (appellamus autem contraria, oppoſita omnia præter relatiua) in his igitur diſiunctiua ſemper uera eſt, & in repugnantibus, ſi termini ſunt æquales. In terminis uerò inæqualibus uidetur quidem, ſed non eſt: quod ut facilius dijudices, quid ponit attende. Ponit enim diſiunctiua omnis uel primam partem ſolã, uel primæ partis oppoſitum per rationalem notam conſequenti coniunctum: uerbi cauſa, aut dies eſt, aut lux non eſt: hæc ponit uel eſſe diem, uel ſi dies non eſt, lucem quoque non eſſe: quod cùm falſum ſit, diſiunctiua quoque falſa eſt. Illud præterea tenendum eſt, è prædicatorijs ac ſimplicibus propoſitionibus, quarum uterq; terminus nomen continet, conditionalem fieri. Et omnem rationalem, quæ uerbo eſſe repetito conſtat, ſimplicem ac categoricam, ſi quis hinc uerbũ auferat quod illi acceßit, & ſi, rationalem particulam: ut, Homo eſt animal, Si homo eſt, animal eſt. Sed nec categori-

Diſiunctiua.

Canon de diſiunctiuis iudicandis.

cas in conditionales tranſire,in quibus uerbum ſolum prædicatur,ut homo eſt,homo legit, homo diſputat:nec conditionales ad categoricarum ſimplicitatem peruenire,ſi partim prædicata diuerſa,aut ſi idem repetitum ſit:ut,ſi currit,mouetur:ſi peperit,cum uiro cōcubuit:præterea,ſi homo uiuit,animal uiuit:nam ſi dies eſt,lux eſt, ſimplex fieri poteſt,& omnes eiuſmodi ſimiles. Ad hæc, *omnis connexa propaſitio duabus conſtat categoricis,uel affirmatiuis uel negatiuis,uel altera affirmatiua,uel altera negatiua, qua ex re quatuor fiunt connexarum ſpecies, hoc pacto: Si dies eſt,ergo lux eſt:ſi nec illud,nec hoc:Si dies eſt, nox non eſt:ſi non illud,hoc igitur.*

Quatuor modi conditionaliū affirmatiuarum.

NEOMA. CONDITIONALIS propoſitio eſt.) De propoſitionibus & ſyllogiſmis hypotheticis, ut in præſentia hypotheſim accipimus, Ariſtoteles in iis quidē libris, qui extant, nihil ſcriptum reliquit. Cicero in Topicis modos quoſdam præter inſtitutū indicauit, quos poſt eum Boëtius homo in philoſophia peracutus,in commentariis ſuper Topica Ciceronis latius explicauit:cuius præceptionibus Trapezuntium adiutum eſſe ſatis apparebit illi,qui quartum & quintū commentariorum librum cum hac parte contulerit.Accipitur autem ὑποθετικὸν,ſeu conditionale, pro quouis pronūtiato connexo,id eſt,ex duobus ſimplicibus compoſito : ut, neq; bonum eſt uoluptas,neque malum. Si prudentia eſt, uirtus eſt, & dies eſt,& lux eſt. Quod quidem ſatis quadrat,ubi cōiunctione,ſi,duæ ſimplices propoſitiones coniunctæ ſunt.In aliis hoc nomen uidetur parum congruere,niſi in his cōditio aliqua dicatur latere : ueluti uir eſt aut mulier,intelligitur ſi homo eſt. Sanum aut ægrum eſt,ſed non niſi animal fuerit. Copulatiua autem nō uidetur conditionis egere, ut cœlum mouetur,& terra quieſcit. Sin autem perfecta fuerit copulatiua, implicitam quoq; habebit conditionem : ut dies eſt,& lux eſt:nam ſic intelligitur,ſi dies eſt,lux eſt.

(CONSEQVENS eſt quod neceſſe eſt.) Hæc uerba in omnibus exemplaribus,quæ quidem nobis uidere contigit, deſiderabantur,ſine quibus hunc locum mutilum eſſe, quis non

non uidet? Quòd autẽ à Trapezũtio ita ut nos reſtituimus ſcriptum ſit, ſatis docet ea Boëtii finitio cõſequẽtis, quæ eſt lib. iiij. Commẽtariorum ſuper Top. Cic. ex quo Trapezuntius ea ferè deſumpſit, quæ docet de cõditionali propoſitione. Eſt autem ſenſus finitionis id uocari cõſequẽs, qđ antecedente poſito neceſſariò cõſequitur. Nec refert prioréne an poſteriore loco ponatur: ut, dies non eſt, niſi ſol ſupra terrã ſit. Poſterior pars huius antecedens eſt, prior conſequẽs. Vocatur etiã cõſequens Ciceroni annexũ, quo loco ſic ait: Cùm id quod annexum eſt, negaris, ut id quoq; cui fuerit annexũ negandũ ſit, ſecũdus appellatur concludendi modus.

(HAE igitur partes in rationali quidem.) Has finitiones antecedentis & cõſequentis oſtẽdit rectius competere partibus propoſitionũ, quæ proprio nomine conditionales dicuntur, hoc eſt, quarum partes connexæ ſunt conditione Si. In his enim antecedens dicitur, non quidem quod priore loco ponatur, ſed quod naturali ratione alterum ſequatur: ut hominem animal, ratio, ſermo, riſus, & cætera: quorũ reſpectu homo antecedens dicitur. Ita in hoc genere propoſitionum, partium ordo neceſſarius eſt. In reliquis autem copulatiuis & diſiunctiuis, id antecedẽs quod priore loco, hoc conſequens, quod poſteriore poſitum eſt, dicitur.

(RATIONALIS ſiue conditionalis propriè.) Conditionales affirmatiuæ ſunt, quãdo cõiunctioni quã principalem copulã uocãt, ut ſunt, aut, &, &c. eiuſdẽ generis, nõ adhæret à fronte negatio, alioqui nihil prohibet negationẽ unã, aut duas etiã propoſitioni adiunctas eſſe, ut tamẽ affirmatiua dicatur: ueluti ſi anima non eſt, homo non eſt: ſi ſanũ non eſt, ægrũ eſt: aut homo eſt, aut rationẽ nõ habet. Negatiua uerò quãdo cõiũctioni prçponiť negatio, ut, nõ aut bonũ aut malũ eſt uoluptas: nõ ſi homo eſt, doctus eſt: nõ & beatus eſt & miſer. quç uerç ne an falſæ ſint detracta negatione uidebiť.

(AFFIRMATIVA uera eſt.) Ex hoc canone manifeſtum eſt, non ſumi ueritatem in connexis propoſitiouibus, è partium ueritate aut falſitate. Hçc enim uera eſt, ſi mundus non eſt creatus, fuit ab æterno: partes autem falſæ ſunt.

Cõditionaliũ ueritas quomodo ſpectanda.

(LOCORVM uidelicet uis atque natura.) Ea cuiuſmodi ſit, animaduertitur ex maximis illis, quas Boëtius in ſingulis locis dialecticis tradidit. Hi ſunt καθολικοὶ κανόνες, quibus

docetur quam uim argumenta ducta è locis probādi aut im probandi habeant: ut in loco finitionis; Cuicunq; definitio tribuitur, eidem & definitum:& cui definitū negatur, eidem & definitio. Ex cuius loci ſeu maximè ui, hæ cōditionales ue rę ſunt, Si homo eſt, animal rationale eſt: aut ſi animal rationale eſt, homo eſt, & cætera. ſed de his copioſius in enthymemate dicemus.

Copulatiuarum ueritas. (COPVLATIVA uera eſt, ſi utraque pars uera eſt.) Copulatiuę propoſitionis ueritatem docet Gellius lib. xvj. Noctium Attic. Quod illi, inquit, συμπεπλεγμένον, nos uel coniunctum uel copulatū dicimus, quod eſt eiuſmodi: P. Scipio Pauli filius, & bis conſul fuit, & triumphauit, & cenſura functus eſt, & collega in cenſura L. Mumii. In omni autem coniuncto, ſi unum eſt mēdacium, etiam ſi cætera uera ſunt, totum mendacium (inquit Gellius) eſſe dicitur.

(NAM in aliis rebus cōficta diſiunctio.) Veluti, Aut curris, aut ambulas, aut bibis, aut cātas: quod autore Gellio παραδιεζευγμένον dicitur à Græcis. Poſſunt tamen huiuſcemodi pronuntiata uera eſſe ex quadam conditione, non quidem naturæ, ſed caſus ſeu ſuppoſitionis: propter antegreſſam quandā conditionē dicentis, ueluti hoc, Aut tu me ambitu uiciſti: aut mihi dignitate prælatus es. quod utrunq; falſum *Diſiunctiuarum ueritas.* eſſe poteſt: ſed ſi alteruter magiſtratus creatus ſit, non plus uno uerū eſt. Itē quod præcipitur plures partes in diſiunctiuis ueras eſſe nō poſſe, intelligēdum eſt in his, quæ duabus tantum conſtant partibus. Enumerationes enim rhetoricę, quoniam pluribus conſtant, ſub hanc legem non cadunt.

(SED non ſemper pugnātia.) Pugnātia ſunt, quæ ſimul ei dē competere nō poſſunt, ut hominem quempiā eſſe, & nō *Pugnantia.* eſſe animal: aut eūdem hominem eſſe, & auem, amicum eſſe, & nocere: eodem tempore Romæ eſſe & Interamnæ.

(QVANVIS uerum ex falſo poteſt.) Docet hoc Ariſtoteles libro undecimo προτέρων ἀναλυτικῶν.

(ET in repugnātibus ſi termini.) Dicuntur repugnantia in terminis æqualibus, cùm ex duobus, quæ inter ſe mutuò conſequuntur, alterum ſumitur cum negatione, aut cum eo quod habet negandi uim: ut homo & intellectuale, nox & umbra terræ, uirtus & honeſtum conuertuntur: horum ſi alterum ſumatur cum negatione, aut cum eo quod negandi uim

uim poſſidet,repugnantia erunt ex terminis æqualibus. Ex his propoſitio diſiunctiua ſemper eſt uera ac neceſſaria : ut, homo eſt,aut intellectu caret.nox eſt,aut umbra terræ non eſt.uirtus eſt,aut honeſtum non eſt. Repugnantes termini inæquales ſunt,dum ille qui altero latior eſt aut anguſtior, cum negatione ſumitur : ut hominem eſſe nec animal,iuſtitiam abſq; uirtute:nec ſolum tales,ſed quicunque ſuperiore membro non continentur.Huiuſmodi uerò & ſi pugnantia etiam ſunt,non tamen diſiunctiuam ueram efficiunt : ut homo eſt,aut animal nõ eſt : dies eſt,aut lux nõ eſt:animal eſt, aut uita caret.falſæ ſunt diſiunctiuæ.

(PONIT diſiunctiua omnis uel primam partem ſolam.) Regula eſt,qua licebit fictas diſiunctiuas,& quæ formã tantum imitãtur,à ueris ſecernere.Legebatur autem in exemplaribus ueteribus coniunctam,fœminino genere, id quod ſenſum huius periodi omnino turbabat. Quare ſic intelliges,eam ſolũ eſſe uerã diſiũctiuam, cui primæ partis oppoſitum per coniunctionem,ſi,aptè conſequenti coniungitur. Quo examine hanc falſam inuenies,aut dies eſt,aut lux non eſt.Sume hic primę partis oppoſitum,dies non eſt,cõiunge conſequenti ſic,ſi dies non eſt, lux non eſt:iam hanc falſam inuenis.aliunde enim lumen eſſe poteſt.Sic illud,aut homo eſt,aut animal non eſt,examina iuxta præſcriptum canonẽ, ſi homo non eſt,animal non eſt,falſum etiam hoc eſt,quare & illud,aut homo eſt,aut animal non eſt.

(ILLVD non eſt,in quo uerba omnia reſoluuntur.) Hãc clauſulam totam ſupereſſe exiſtimo, quam ſi omittas, clarũ erit quod præcipitur.Videtur autem fuiſſe fragmentum cuiuſdam interpretationis, primũ in margine appoſitum,deinde à librario per inſcitiam Trapezũtii uerbis interpoſitũ.

(SI partim prędicatà diuerſa uerba ſunt,aut idem repetitum ſit:ut,ſi currit,mouetur:ſi peperit,cum uiro concubuit.) Prædicata in conditionalibus ſunt duo,unum antecedentis, alterũ cõſequentis:ut, ſi homo currit, mouetur.antecedentis prædicatum eſt currit, conſequentis mouetur : Subiecta nanque intelliguntur in uerbis finitis,in quibus nominatiui intelliguntur.Hæc autem diuerſa ſunt,igitur ea conditionalis, prædicatoria non ſit, niſi alterutrum abiiciatur.Abiecimus etiam ex eadem periodo uerba hæc,aut diuerſa,quæ ui

tioſe duplicabantur, ut in aliis locis nonnullis etiã fecimus. Quod ſi quis omnis facti mei rationem requírat, cõferat ue tera exemplaria quæ inemendata ſatis circunferuntur, cum noſtro labore.

Repugnantia. (AD hæc omnis connexa propoſitio duabus conſtat categoricis.) Indicat Trapezuntius quatuor eſſe formas conditionalium, quæ omnes affirmatiuæ dicuntur. Nam ea negatiua tantum eſt, quæ coniũctioni, ſi, præpoſitam negationem habet. Prima forma, ubi ambæ partes ſumuntur abſque negatione, ut, Si dies eſt, lux eſt. Secũda huic cõtraria, Si lux non eſt, dies nõ eſt. Tertia ex priore affirmatiua, reliqua ne gatiua: ut, ſi dies eſt, nox non eſt. Quarta quæ huic cõtraria: ut, ſi nox non eſt, dies eſt.

LATOM. ORDINE quodam naturę.) Ordine naturæ, quia natura ita cohærent, ut ordinem peruertere non liceat. In cæteris autem licet.

(DISIVNCTIVAE autem cum.) Diſiunctiua uera eſt, cuius altera pars tantum uera eſt. falſa autem, cuius utraque pars uera uel falſa eſt. Ex quo intelligitur, diſiunctiuam ueram, ſi certæ ueritatis eſſe debeat, ſemper neceſſariò inter contraria immediata eſſe, alioqui forma magis erit diſiunctiua, quàm quòd uim eius obtinet.

(SI termini ſunt æquales.) Termini æquales ſunt qui inter ſe conuertuntur, ut homo & rationale, qui repugnantes erunt ſi alteri negationem addas, uel oppoſitũ eius ſumas, ut homo & irrationale, loqui & non loqui.

(PONIT enim.) Id eſt, ſumit.

(CONDITIONALEM fieri.) Si addatur conditionalis particula, & uerbum repetatur.

VErùm quoniam propoſitiones (quas repugnãtes diximus) tertium conditionalium modum condunt: de his nunc diſſeremus, ſi prius quæ repugnantia dicantur, expoſuerimus. Repugnantia dicuntur quæ ita inter ſe conferuntur, ut quod unũ contrariorũ cõſequitur, reliquo cõtrario cõparatur: uel cùm unius partis oppoſitũ, alteram partẽ natura conſequitur. Nam *cũ amicus & inimicus cõtraria ſunt, quoniã nocendi ſtudiũ inimicitias conſequitur: ſi quis ami*

amicum ſtudere ut noceat dicit, repugnantia dicit. Repugnans itaque propoſitio eſt, quæ repugnantibus terminis aut partibus connectitur. Terminis categorica repugnat, ut ſi dicas inimicum prodeſſe inimico: partibus, conditionalis: quæ ſi duabus affirmatiuis coniungitur, adiecta, ſi ex duabus negatiuis, dempta negatione poſterioris partis repugnans eſt. Sin ex altera parte affirmatiua, altera negatiua, conditionalis compoſita eſt, ſiue negationem demamus, ſiue alteri quoque parti negationem apponamus, repugnantia efficiuntur: hoc pacto, ſi dies eſt, lux non eſt: hæc repugnans propoſitio eſt, quoniam pugnantibus conſtat partibus: nam lucem non eſſe noctem eſſe conſequitur: nox autem diei oppoſita eſt. Quare ſi pugnantia ſunt, quoties quod contrariorum alterum ſequitur, alteri iungitur, diem eſſe & lucem non eſſe, pugnantia ſunt. Eſt autem repugnãs propoſitio, quæ ex his conſtituta eſt. Hæc ergo, ſi dies eſt, lux non eſt, quæ eas partes continet, repugnans eſt. Item ſi animal non eſt, homo non eſt: ex hac repugnans fit, ſi poſteriori parti negatio dematur, atque ita dicatur: ſi animal non eſt, homo eſt. Huius propoſitionis partes ſunt pugnantes, quoniam oppoſitum unius alteri natura iungitur: eſt enim animal, ſi homo eſt, ſi dies eſt, nox non eſt: quòd ſi non eſt dies, nox eſt. In his (ut diximus) ſiue alteri quoque parti negationem adijcias, ſiue eam quæ ineſt tollas, pugnantes facies: utraque enim pugnans eſt, ſi dies eſt, nox eſt: &, dies non eſt: &, nox nõ eſt. Nam & noctem eſſe oppoſitum eius ſequitur, quod eſt diem eſſe. Sequitur enim, ſi dies non eſt, noctem eſſe: & noctem non eſſe, ſi dies eſt, ſequitur: diem autem eſſe, ei opponitur quod eſt, diem non eſſe: pugnant igitur partes, ergo repugnantes ſunt & propoſitiones. Sed de connexis propoſitionibus hactenus. Nunc de ſyllogiſmo

Categorica repugnans.

Conditionalis repugnans.

mo

Syllogiſmi cōditionales. *mo dicamus. Syllogiſmi quos conditionales Latinè uel propoſitiones appellare poſſumus, tribus conſtant partibus, propoſitione, aſſumptione, cōcluſione. Horum ſeptem ſunt modi, quorum tres è rationali, quatuor è disiunctiua & copulatiua oriuntur. Primus modus eſt, cum primùm aſſumitur, ut annexum concludatur, hoc modo:*

Primus modus.

Si homo eſt, animal eſt,
Atqui homo eſt:
Animal igitur eſt. Item:
Si animal non eſt, homo non eſt,
Non eſt autem animal:
Non eſt igitur homo.

Secundus modus. *Secundus eſt, cum annexum in aſſumptione tollitur, ut id quoque quod antecedit tollatur, hoc pacto:*

Si homo eſt, animal eſt,
Atqui animal non eſt:
Nec homo igitur. Item:
Homo non eſt, ſi animal non eſt,
Atqui homo eſt,
Igitur animal eſt. Item:
Si dies eſt, nox non eſt,
Sed eſt hoc:
Non illud igitur. Item:
Si ſanus non eſt, ægrotat,
Atqui non ægrotat:
Sanus igitur eſt.

Tertius modus. *Tertius eſt modus, cùm propoſitionis negatiuæ conditionalis, quæ repugnantibus aut contrarijs conſtat partibus, antecedens affirmatur, ut annexũ tollatur, hoc modo:*

Non ſi homo eſt, animal non eſt,
Atqui homo eſt,
Animal igitur eſt. Item:
Non ſi repudiata eſt, uxor eſt,
Sed repudiata eſt:
Vxor igitur non eſt.

Significant autem huiuſmodi negatiuæ propoſitiones,

impoſ

impoßibile omnino eſſe, ſi antecedens eſt, quod conſequens ſit, unde & concluſionem neceſſariò ſemper inferri demonſtrant. Diximus autem è contrarijs uel repugnantibus cõſtare partibus huius tertij modi propoſitiones, quoniam quæ aliter ſe habent, ſyllogiſmum nullum conſtituunt, neque impoßibile ſignificant, poſito antecedente non eſſe conſequens. Quare ſyllogiſmum inde nullum facimus, ſed qui contrà fieri poſſet, eum deſtruimus, ut pro Milone Cicero. Niſi uerò aut ille dies, in quo Tyberius Gracchus eſt cæſus, aut ille in quo Caius, aut in quo arma Saturnini, non ſi è republica oppreſſa ſunt, rempublicam tamen non uulnerauerunt. Nam cùm poſſent aduerſarij Milonis dicere, ſi è republica fuit cædes Clodij, rempublicam non uulnerauit: uulnerauit autem rempublicam, quoniam aduerſus eam facta eſt, ut ſenatus decreuit, non fuit igitur è republica, ut Milonis defenſores innuere uidentur. Cicero, non ſi è republica fuit cædes Clodij, rempublicam tamen non uulnerauit, opponit: cuius ſenſus eſt, ut diximus, antecedente dato, non ſequi eſſe uel non eſſe quod annexum eſt: idq; probat tribus exemplis, quorum primum (ut in formam ſuam ſeparatim redigatur) id eſt, non ſi è republica Tyberius Gracchus oppreſſus eſt, ille dies in quo cæſus eſt, rempublicam non uulnerauit. Alterum, non ſi Caius è republica oppreſſus eſt, ille dies in quo cæſus eſt, rempublicam non uulnerauit. Tertium, non ſi arma Saturnini in illo die quo cæſus eſt, è republica oppreſſa ſunt, rempublicam tamen non uulnerauerunt: quòd ſi hæc ita ſe habent, poteſt & Publius Clodius è republica cæſus eſſe, & rempublicam tamen uulneraſſe, cum nulla ſit uis in libera ciuitate inter ciues ſuſcepta non contra rempublicam. Hæc diximus latius, ut ille locus, qui ſubobſcurior eſt (cum multa in unum contorta oratione confundat) rectè intelligatur, uel

Cicero pro Milone.

ut ex

ut ex hoc etiã intelligas, quàm rudes,quamq́; ignorantes il li ſint,qui ſine artificio præclaros oratores ſcripſiſſe cõten dunt:quare ſi quis artificij expertes eos intelligere uelit,is ad nucleũ cùm nullo pacto peruenire poßit, quaſi inſanus contemnendus eſſe uideatur.Duplex ergo negatiuæ huiuſce modi conditionalis ſenſus eſt: Vnus, ex quo tertium cõditio nalem ſyllogiſmorum modum cõſtituimus:alter,ex quo nullum facimus ipſius ſyllogiſmũ, ſed aut factum diluimus,aut ne fiat prouidemus. Prioris exemplum, non ſi dies eſt, lux non eſt: id eſt, non ſequitur, ſi dies eſt, quin lux ſit. Poſterioris, non ſi dies non eſt, lux non eſt: id eſt, non ſequitur non eſſe lucem, ſi dies non eſt. Item, non ſi homo eſt, albus eſt: non enim ſequitur album eſſe, ſi homo eſt. Ita primus ſenſus in ijs, quæ ex contrarijs uel repugnantibus conſtat, alter in reliquis habetur.

Repugnantis negatiuæ duplex uſus.

NEOM. REPVGNANTIA dicuntur,quę ita inter ſe conferũtur.) Repugnantia ſunt,teſte Cicerone, quæ cohærere non poſſunt,ut ſi quis dicat hominẽ nõ eſſe animal, auarum eſſe pium,ſapientes infelices. In his prædicari oppoſitũ ſubiecto uerè iungitur,ut ſapiẽs eſt felix, auarus eſt impius,homo eſt animal.Quæ propoſitiones ſi prædicatoriæ ſunt,repugnant terminis,id eſt,ſubiecto & prædicato: ſin cõditionales,partibus,id eſt,antecedente & conſequente.

(SYLLOGISMI quos cõditionales Latinè.) Syllogiſmos cõditionales aſſerit propoſitiones etiam dici,fortè ob hanc rationẽ,ꝙ propoſitio ſyllogiſmi (teſte Martiano) plenũ argumentũ,& plenũ id de quo quæſtio eſt,cõtinet: ſiue ꝙ tam aſſumptio quã concluſio (nihil enim extrinſecus ſumitur)in propoſitione cõtineantur, & nõ rarò ſola propoſitio pro in tegro ſyllogiſmo ſumitur. Quanquam etiã hic locus deprauatus uideri poſſit, & ſic legendus: Syllogiſmi hypothetici, quos cõditiõales appellare poſſumus, tribus cõſtãt partib9.)

Primus modus. (PRIMVS modus eſt,cùm primum aſſumitur.) Appellant, inquit Cicero, dialectici eam concluſionem argumenti, in qua

qua cum primum ſumpſeris, conſequitur id quod annexum eſt, primum concluſionis modū. Exempla ſunt: Si dies eſt, lux eſt. Eſt autem dies: antecedens hic aſſumitur: ſequitur, igitur lux eſt. Item, ſi non eſt lux, dies quoque non eſt, colligere eodem modo, Nō eſt autem lux, igitur nec dies. Quòd ſi ſecundum aſſumpſeris, aut antecedens ſuſtuleris, non fiet ſyllogiſmus, niſi in terminis ęqualibus, id eſt, qui ſe mutuò cōſequuntur, ut, ſi nox eſt, umbra terræ eſt: ubi ſi ſecundam ſumpſeris, primum ſequitur, aut ſi hoc ſuſtuleris, ſecundum quoque tolletur. In aliis uerò non eodem pacto ſe habet.

(HOMO non eſt, ſi animal nō eſt.) Ponitur hic conſequēs priore loco, antecedens uerò poſteriore: quod infrà fieri poſſe admonuimus. Significant autem uerba tollere & ponere, nō idem quod negare & aſſerere. Eſt enim tollere, oppoſitū antecedentis uel conſequentis adhibere, id eſt, ſi negata erat pars aliqua in propoſitione, negationē tollere: ſin abſq; negatione, illi negationem accommodare, ut ſi lux nō eſt, dies non eſt: tollitur conſequens, ſic: Eſt autem dies: & antecedēs quoque, igitur eſt lux. Ponere uerò, eſt immutatum relinquere. Vocatur hic modus Ciceroni à conſequentibus, quemadmodum ſuperior ab antecedentibus.

Tollere.

Ponere.

(TERTIVS modus eſt, cum propoſition.) A repugnantibus hic dicitur, quòd propoſitionem pugnantibus partibus conſtare oportet, ut ſi homo eſt, animal non eſt, cui ut uera efficiatur, negatio additur, qua ſignificatur omnino fieri nō poſſe ut conſequens ſit, ſi antecedens eſt: ueluti, nō ſi homo eſt, animal non eſt: hoc eſt, impoſſibile eſt non eſſe animal, ſi ſit homo. Fit uerò modi huius ratiocinatio, quando antecedēs affirmatur, id eſt, cū negatio quę coniunctioni prępoſita eſt, abiicitur, deinde tollatur annexum, ut, non ſi lux non eſt, dies eſt: ſic aſſumes. Lux autem non eſt: conſequens tollendum eſt ſic, dies igitur non eſt.

(DIXIMVS autem è contrariis uel repugnantibus.) Si tales ſunt partes quæ nec pugnant, nec neceſſariò cohærēt, ut hominem eſſe & iuſtum, & doctum quempiam eſſe, ac eundem bonum: in huiuſmodi, conditionalis negatiua tantùm ſignificat non eſſe neceſſarium, id eſt, poſſe eſſe aut non eſſe conſequens, ſi ſit antecedens: ut, nō ſi ad illum ueniebat hæres, idcirco ab eo occiſus eſt: Nō ſi tu me dignitate ſuperaſti

ego

ego te ambitu uici:Non ſi homo eſt,iuſtus eſt. Harum propoſitionum uſus eſt,quando oſtendere uolumus aduerſarii argumentū eſſe ad rem probandam parum efficax,nec poſſe ſequi ex eo id quod intendit, ut in coniecturalibus. In ſylua hominē ſepeliuiſſe uiſus es,occidiſti igitur:ſic negabit, Non quicunque alterum in ſyluis ſepelit, eundem occidit. poteſt enim id efficere pietas. Talibus autē propoſitiōibus in hoc modo nihil colligimus, ſed tantum obſiſtimus aduerſario.

(VT pro Milone Cicero.) Vt locus hic rectè intelligatur, altius quædam repetēda ſunt. Cicero in oratione ea longè pulcherrima,qua Miloni(quòd Clodium inſidiantem in uia Appia occidiſſet)patrocinatus eſt,ſtatim poſt exordium,aut (ut Fabio placet) in ipſo exordio tres aduerſariorum obiectiones,quibus tota defenſio inualida reddebatur,confutauit. Quarum præcipua fuit (reliquas enim ex ipſo Cicerone cognoſce) ea præiudicatio, qua Senatus cædē in uia Appia factam cōtra rempublicam eſſe decreuit. Quo ſenatuſcōſulto ipſum quoque occiſorem Milonem præiudicio damnatum fuiſſe, eius aduerſarii dicebant. Refutat id Cicero uera interpretatione ſententiæ,qua docet ſenatum iudicaſſe per cædem illam uulneratam quidem eſſe rempublicam, non tamē per eum qui fecit: oſtendens exemplis & iudicatis, crimen quidem aliquando improbari,ut tamen autor eius abſoluatur,qui uoluntatem peccandi remouit. Falſam igitur eſſe hanc conditionalem orator oſtendit. Si è republica fuiſſet cædes Clodii,id eſt,ſi iure cæſus eſſet Clodius, reſpublica non eſſet uulnerata. Ex qua propoſitione ſi colligas in ſecundo modo(quemadmodum Clodiani faciebant) nō ualebit ſyllogiſmus:ut,

Si Clodius iure cæſus eſſet,ea cædes non
 uulneraſſet Rempub.
Vulnerauit autem rempublicam:
Igitur non eſt iure occiſus.

Simile enim eſt ac ſi ſic colligas:

Si doctus eſt,improbus non eſt:
Eſt autem improbus:
Igitur non eſt doctus.

Cæterùm Ciceronis uerba ſic habent: Cur igitur incendium curiæ,oppugnationem ædium M.Lepidi,cædem hanc

ipſam

ipſam cōtra rempub. Senatus factā eſſe decreuit? Quia nulla uis unquam eſt in libera ciuitate ſuſcepta inter ciues, non cōtra rempublicam. Non enim ulla eſt defenſio cōtra uim unquam optanda, ſed nonnunquā eſt neceſſaria. Niſi uerò aut ille dies, in quo Tyberius Gracchus eſt cæſus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt, etiā ſi è repub. rempub. tamen non uulnerauerunt. Legit autem Trapezuntius pro dictione etiamſi, nō ſi: quod quanquam huic præceptioni magis cōgruat, habet tamen eundē ſenſum ea lectio, quā nos modò citauimus. Nā negatio illa, qua tres cōditionales negantur apud Ciceronē, latet in particula niſi, quam hoc loco accipies pro eo quod eſt, nō ſi. Erit itaq; hic ſenſus, ſi è republica fuerunt cæſi Tyberius & frater eius, & Saturnini arma oppreſſa, rempub. non uulnerauerunt: ita quoque fieri potuit, ut Pub. Clodius iure cæſus ſit à Milone, & tamē reſpublica per cædem uulnerata ſit: Omnis enim uis eſt contra rempublicam, quam qui à ciuibus, aut liberis, aut ſuo capite arcet, iure id facit, & quidem permiſſu legis.

(NISI uerò aut ille dies, in quo Tyberius Gracchus.) De morte horum fratrum uide Plutarchum in uita Gracchorum, & de Saturnino apud eundē in uita Marii, & Appianum libro primo de bellis ciuilibus.

(NON ſi è Republica fuit cædes Clodii.) Legebatur hoc abſq; negatione, cui repugnat quod dicitur, opponit: hoc eſt, obſiſtit aduerſario ea propoſitione negatiua: Non ſi è republica cæſus eſt Clodius, rempublicam non uulnerauit. Cuius propoſitionis ſenſus eſt, non eſſe neceſſarium, ſi ſit antecedens, eſſe conſequens. Cæterùm orator eam orationē nō expreſsit, ſed in tribus illis exemplis, è quibus ſequitur ui ſimilitudinis, intellexit.

(ADVERSARII Milonis.) Fuerunt hi, T. Munatius, Q. Pompeius, C. Salluſtius. Patroni uerò, Cicero, Hortēſius, Marcus Cato, & nonnulli alii, autor Aſconius.

(POTEST & P. Clodius è republica cæſus eſſe, & rempublicā tamē uulneraſſe.) In ueteribus exēplaribus legebatur negatio ante uerbum uulneraſſe, ex quo totius hic locus obſcurus, & præceptis repugnās reddebatur, nos abiiciemus eā.

(TERTIVM conditionalium.) Quoniam antecedentium ſunt, & conſequentium, & repugnantium. LATOM.

(REPVGNANTIA dicuntur.) Repugnantia ſunt, quorum oppoſitum unius alterum conſequitur, & conſequẽs alterius alteri opponitur.

(PARTIBVS.) Id eſt, propoſitionibus ſimplicibus ſiue categoricis.

(ADIECTA.) Vt ſi homo eſt, animal eſt. adde negationem, & dic, ſi homo eſt, animal non eſt.

(DEMPTA negatione.) Vt, ſi animal non eſt, homo non eſt. deme negationem, & dic, ſi animal non eſt, homo eſt.

(SIVE negationẽ demamus.) Vt, ſi dies eſt, nox non eſt. deme negationẽ, & dic, ſi dies eſt, nox eſt: uel adde alteri parti, ſi dies non eſt, nox non eſt, utraq; repugnans facta eſt.

(TOLLITVR.) Tollere, eſt in oppoſitum mutare: Ponere, ſumptum reſumere.

(DIXIMVS autem è contrariis.) Multis exemplis hunc locum declarat.

(NISI uerò aut ille dies.) Dicit Gracchum è republica occiſum, & tamen rempub. uulneraſſe, quoniam è Republica occidi, & rempublicam uulnerare, non repugnant, cùm oppoſitum unius non ſequatur neceſſariò ad alterum. Nõ enim quicunque è Republica occiditur, Rempub. nõ uulnerat, ſed occiduntur multi è Republica, qui eam uulnerant. Poteſt igitur in tali propoſitione antecedens eſſe uerum ſine conſequente, quod eſt contra legem conditionalium.

(DVPLEX ergo negatiuæ.) Duplex eſt negatiua conditionalis, legitima, quæ ex uocibus cõtrariis cõſtat: & in ſpeciem formata, cuius partes non repugnant. Hac poſteriori utimur in iudicãdo uitioſo ſyllogiſmo hypothetico, hoc eſt, in propoſitione eius refellenda, ut uult Trapezuntius.

Enthymemata. *VErùm hoc tertio ratiocinationis modo breuiſſimè inſeruntur (Cicerone teſte) quæ ad Herennium ipſe contraria appellat, Græci ἐνθυμήματα per excellentiam dicunt: nam cùm omnis ſententia ἐνθύμημα Græcè dici poſſit, hæc maximè quæ ſunt acutiſſima, nomen commune tanquam propriũ poſſederunt: qua ratione Ariſtoteles etiam motus omnem imperfectam ratiocinationem ἐνθύμημα uocat: eſt enim tãtò acutior abſoluto ſyllogiſmo ſimplex con-*

clu

cluſio, quantò breuior. Verùm enthymemata rhetorum. quæ acutiſsima ſunt, neſcio qua ratione impulſus Boëtius *tertij modi ſolam eſſe contendit propoſitionem, in commentarijs, quos ſuper* Ciceronis *Topica edidit, maximè cùm* Cicero *ex contrarijs hæc concluſa dicat, & ipſa ratio nihil acutius dici oſtendat, quòd in ſe uim rationis contineat. Quare circuitu (quē Græcè* περίοδον *appellamus) uti, proprium oratoris maximè, multi dicunt. Quoniam is orationis uno contextu breui ac coacto, propoſitionis, rationis, ac concluſionis uim abſolutior quidem ipſis uerbis continens, imperfectior colligit. Vt ergo circuitus magnam idcirco uim habet, quoniam argumentationē totam breuius & occultius, & uno ſpiritu abſoluit: ſic enthymema (quo rhetores maximè laudamus, ſi ea facilè ac copioſè ubi oportet, utantur ratione) concludi credendum, quod &* Cicero *innuit preſſius, ut pleraq; ſolet, cùm dicat ex contrarijs concludi. Quare non erit ſyllogiſmi propoſitio, ut* Boëtius *ſentit, ſed cōcluſio ſimul ac aſſumptio enthymema: quod ut apertius pateat, exemplo latius enodetur. Quos cùm plures eſſent, uicimus, eos pauciores timemus? Pugnātia hæc ſunt utriuſq; ratione: & quoniā poſterior pars præcedentis oppoſitū conſequitur; & quoniam præcedenti poſterioris oppoſitū annectitur: quāuis & uerba ipſa, plures, ac pauci, uincere, ac timere, cōtraria ſunt. Modum uerò concluſionis hunc, tam in cōtrarijs quàm in repugnantibus fieri diximus. Quare & enthymema quod aſſumptione & concluſione conſtat, huiuſmodi eſt: Quos cum plures eſſent, uicimus, eos pauciores timemus? deinde aſsumamus, ſed eos cùm plures eſſent, uicimus, eos ergo pauciores non timemus. Huius ratiocinationis aſſumptio in enthymemate primo, ut debet, poſita eſt. Concluſio*

uerò cum negatiuè inferri debuiſſet, abſq; negatione quidē, ſed cum interrogatione prolata eſt: tenet enim plerunque interrogatio negationis uim. Ita enthymema huiuſmodi ad ſimplicem concluſionem redire uidetur, quam (ut diximus) Ariſtoteles enthymema uoluit appellari. Differt tamen ab ea nō ſolùm acuitate ac uiribus, quas maiores poſſidet hic modus, ſed etiam quoniam uis illationis apertiſſima ibi, occultior hic, ac ideo animum facilius elabitur ac labefactat, quod omnium proprium eſt, in quibus artificium magis latet abditum. Hic autem ita recōditum eſt, ut non rudes ſolùm, ſed etiam qui rhetoricē profitentur ac docent, omnino fugiat, quos tamē rectius quis fœtores quàm rhetores appellauerit: qui & ſi non magis grati, quàm rudes ſunt, tamen quoniam cupimus hæc omnibus eſſe notiſſima, alia congeramus exempla: Qui ſe amicis inexorabilem præbet, is erit placabilis inimicis? Hæc oratio contrarijs partibus iuncta eſt, ex hac in tertio modo ratiocinatio fiet, hoc pacto, Non qui ſe amicis inexorabilem præbet, is erit placabilis inimicis. Sed is ſe amicis exorabilem præbet. Non is igitur erit placabilis inimicis. Item hoc metuere, alterum in metu non ponere. Hoc enim ita breuius in Topicis poſuit Cicero, nos latius atq; apertius abſoluamus. Paucos interficere ciues metuis, totam Rempublicam interire non metuis. Hic ſimiliter contraria, metuere, & non metuere. Omnia oppoſita præter relatiua ſæpius contraria ſolent nominari. Fiat igitur ratiocinatio in tertio, ſic: Non & paucos interire ciues metuis, & totam Rempublicam interire non metuis. Sed paucos interire ciues metuis, Totam ergo rempub. interire magis metuis. Magis, adiecimus, ut oſtenderemus creſcere nonnunquam enthymema, & maioris ac minoris uim acutius

ſub

ſuboſtendere. Non enim quemadmodum dialectici diſtinctius ratiocinationis partibus poſitis atq; ſimplicius (ut in hoc opuſculo docendi cauſa fecimus) ſic oratores ſeparatis atq; integris partibus argumentationem concludunt. Nam id ut docendi neceſſarium, ſic ab eo qui dicit, alieniſſimum: ſed confuſis nonnunquam partibus, plerunque alijs neglectis, alijs mutatis, alijs mancis, preſſius quod uolunt & acrius complectuntur. Quod & princeps ille nõ ſolùm intelligendi, ſed etiam dicendi Ariſtoteles factitat. Verùm qui docet, niſi rem omnem ordine ſuo in lucem efferat, uel quoniam ignorat, uel quoniam inuidia laborat, omnia ſic confundit, ut auditores dediſcant potius, quàm diſcãt: quod ita eſſe hoc ſigno maximè perſpicies, quòd cùm multos annos docuerint, neminem tamen doctum effecerint. Verũ id ignorãtia ita fieri magis quàm inuidia, id ſigni eſt, quòd nihil unquam huiuſmodi homines ſaltem gloria ſempiterni nominis ſcripſerunt dignum. Nihil enim magis doctrinam hominis quanta ſit, monſtrat, quàm multa rectè ſcribere. Quemadmodum nihil magis ignorantem hominem prodit, quàm nihil ex ſe rectè dicere, ad aliena ſemper confugere, ac cùm ad ſua redire cogitur, labi ac concidere. Non enim memoriam (ut pueri) oſtentare, ſed docere debemus. Quare nos, qui hæc & docendo & ſcribendo in lucem proferre conamur, faciemus, qui etſi fraude ignorantiæ (qua multa perpeſſi ſumus) uexati, tamen hæc ſtudia deſiderantibus, non grauabimur quale ſit quod dicimus, è Cicerone oſtendere, ut ad ſimilem diligentiam exemplo ac doctrina ceteros impellamus. Ariſtoteles.

VERUM hoc tertio ratiocinationis modo.) Ciceronis uerba in Topicis ſic habent: Ex hoc (de tertio modo concluſionis loquens) ſunt illa rhetorum ex contrariis concluſa, quæ ipſi enthymemata appellant: non quòd nõ omnis NEOMA.

ſententia enthymema dicatur,ſed ut Homerus propter excellentiam commune poëtarum nomẽ efficit apud Græcos ſuum:ſic cùm omnis ſententia enthymema dicatur,quia uidetur ea, quæ ex contrariis conficitur acutiſſima, ſola propriè commune poſſidet.

(QVAE ad Herennium ipſe contraria appellat.)Locus eſt apud Ciceronem(ſi modò ipſe horum librorum autor eſt)libro quarto,ubi definit hoc modo:Contrarium eſt quod ex rebus diuerſis duabus altera breuiter & facilè cõfirmat,hoc pacto:Nam qui ſuis rationibus inimicus fuerit ſemper,eum quomodo alienis rebus amicum fore ſperes?Et alibi: Nam quod ſcis prodeſt,nihil igitur quod neſcis obeſt. In his ſi dicendi uis animaduertatur,eſt ſyllogiſmi cõditionalis aſſumptio cum cõcluſione in tertio modo collecta omiſſa propoſitione.Hæc enim tertii modi propoſitio eſt.Nõ ſi quod ſcis prodeſt, quod neſcis non obeſt.Ex eo aſſumatur affirmatiuè in tertio modo antecedẽs hoc pacto:Id autem quod ſcis prodeſt:concluſio,Nihil igitur quod neſcis obeſt.Item,Non ſi uitam Clodii nolitis iudices, mortem ulciſci debetis. Vitam autem nolitis,aſſumptio eſt:Concluſio uerò hæc,Mortis igitur non eritis ultores.Quam argumentationem Cicero elocutionis uenuſtate ac dicẽdi fulgore ita obruit, ut qui non paulò altius inſpiciat,nudam expoſitionem putabit.Sic enim ait:Eius igitur mortis ſedetis ultores iudices,cuius uitam ſi putetis per uos reſtitui poſſe,nolitis.

(NESCIO qua ratione impulſus Boëtius tertii modi ſolam eſſe contendit propoſitionem.) In huiuſmodi enthymematis Boëtius elocutionem ſolam attendit,ac ob id non ratiocinationes,ſed propoſitiones tantũ aſſerit eſſe tertii modi,eo quidem intelligendi modo nõ malè. Sic enim quinto libro Commentariorũ in Topic. Ciceronis ſcribit:Sed quia non totus(ut ſuprà poſuimus)in his argumẽtationibus ponitur ſyllogiſmus,ſed propoſitio,cuius aſſumptio & concluſio notæ ſunt,& idcirco dicitur enthymema,quaſi breuis animi conceptio.Hæc ille.

(QVARE circuitu quem Græcè περίοδον appellamus.) Cicero in Oratore περίοδον transfert ambitum, circuitum, compræhenſionem.Item continuationem & circunſcriptionem.Fabius libro nono, circunductum,& concluſionem,& clau

clauſulam appellat. Habet autem περίοδος duplicem intellectum: unum, quo (Donato teſte) ſignificamus omnem orationis cõtextum, in quo integer eſt ſenſus, cuius partes ſunt κῶλα & κόμματα, ut, O M. Druſe tu dicere ſolebas, ſacram eſſe Remp. quicũque eam uiolaſſent, ab omnibus eſſe ei pœnas perſolutas. Alterum uerò, quo certa cuiuſdã elocutionis forma intelligitur, quã Ariſtoteles tertio Rhetoricorum libro ſic finit: λέγω δὲ περίοδον λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὐτὴν καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον. id eſt, circuitum uoco compoſitionẽ, qua ipſa per ipſam principiũ habet & finem, magnitudinemq; mediocrem: hoc eſt, circuitus conſtat partibus mutuo à ſe dependentibus, quarum nulla extra contextum ſententiam abſoluit: quale illud eſt pro Milone: Poſtremò niſi eum dii immortales in eam mentem impuliſſent, ut homo effœminatus fortiſſimum uirum conaretur occidere, hodie nullam Rempub. haberetis. Hoc tribus membris ita connexum eſt, ut nullum per ſe ſententiam abſoluat. Eſt autem huic contraria quæ dicitur abſolutio, cùm unumquodq; orationis membrum abſolutam ſententiam continet, ut illud Ciceronis, pro lege Manilia: Dicendum eſt de Cn. Pompeii ſingulari eximiaq; uirtute: huius autem orationis difficilius eſt exitum, quàm principium inuenire: Ita mihi non tam copia, quàm modus in dicendo quærendus eſt. Sed quod ad hunc locum attinet, ait Trapezuntius rhetorum enthymemata ita efferri, ut partes non ita diſtinctè animaduertãtur, quomodo in argumentationibus dialecticis, ſed ita plerunque latere, ut uideatur oratio expoſitioni, quàm argumentationi ſimilior. Probat in ſimilitudine ſumpta à cõſuetudine oratorum, apud quos laudabãtur ambitus, quòd in his continui ſpiritus pronuntiatio uſq; ad finem requiratur: ita quoque in huiuſmodi enthymematis cõcluſio & aſſumptio ſunt, etiam ſi lateant elocutionis artificio. *Abſolutio.*

(PVGNANTIA hæc ſunt utriuſque ratione.) Superius uide repugnantia dupliciter definita. Hæc autem utraq; ratione pugnantia ſunt, & quod poſterior pars, Timere pauciores, antecedentis oppoſitum, quod eſt uincere plures, ſequatur & poſterioris oppoſitum: ſcilicet, pauciores nõ timere, antecedenti cohærere poſſit. Memineris autem (quod & Cicero admonet) huiuſmodi propoſitionibus ut ueræ fiant,

adiiciendam eſſe negationem, aut ut plurimum interrogatione, in qua negandi uis eſt, eſſe proferendas.

(QVANVIS uerba ipſa plures ac pauci uincere ac timere repugnant.) Si pro uerbo repugnãt, contraria ſunt, legas, & quod ſequitur hoc pacto: Modũ uerò concluſionis hunc, tam in contrariis quàm in repugnantibus fieri diximus, ſeu ſui & præceptioni quadrabit, alioqui nullus erit ſenſus.

(ITA enthymemata huiuſmodi ad ſimplicem concluſionem.) Trapezũtius hoc dicit, huiuſmodi enthymemata, quæ ex contrariis conſtant, hactenus conuenire cũ ſimplici concluſione, quam enthymema uulgò uocamus, quod quemadmodum maiore aut minore ſemper conſtat cũ concluſione, ita enthymema ex contrariis, aſſumptione & concluſione.

(QVOS tamẽ rectius fœtores quàm rhetores.) Agnominatio ſeu προσονομασία eſt ex cõmutatione principii dictiõis.

(HOC enim ita breuius in Topicis poſuit Cicero.) Ciceronis exempla hunc habent, nõ hoc, poteſtq́; (Boëtio teſte) ad Lentulum & Cethegum referri.

(MAGIS adiecimus.) Sunt enthymemata, quæ etſi ex cõtrariis conſtant, tamen à maiore aut minore uerius ducta uideri poſſunt. Quale eſt illud, Perdere an poſſum rogas? ſeruare potui. Vide Rhodolphum libro primo de Comparatis.

(NON enim quemadmodum dialectici.) Docet id Cicero etiam in Rhetoricis, his uerbis: Variare autem orationem magnopere oportebit. Nam omnibus in rebus ſimilitudo eſt ſatietatis mater. Id fieri poterit, ſi non ſimiliter ſemper ingrediamur in argumentationem. Et paulò pòſt: Deinde, inquit, in ipſa argumentatione non ſemper à propoſitione incipere, nec ſemper quinque partibus abuti. Meminit & huius rei Fabius, de uſu argumentorum libro quinto. Exemplorum apud eruditos ſcriptores ſatis magna copia eſt.

Ariſtoteles dicendi etiã peritus.

(QVOD & princeps ille non ſolum intelligendi, ſed etiam dicendi Ariſtoteles.) Hinc facilè liquet Ariſtotelem in dicendo ualuiſſe plurimum, quòd nec facultas nec ſtudiũ uiro defuit. Diligentiam enim & curam in dicendo, & ſi non alia, ſatis tamen declarat illa cum Iſocrate æmulatio, & cum eodẽ in dicendo certamen. Deinde quòd arti oratoriæ plura attulit adiumenta (teſte Cicerone) quàm rhetores ipſi. Ingenio uerò tam inclyto ac diuino quid deeſſet, quo minus poſſet?

Cui

Cui(ſi reliqui ſpectentur ſcriptores) acrimonia fuit aut ſola, aut ſumma. Huius rei nō ignarus ſapientiſſimus regum Philippus, aureū illud orationis flumen fundens (ut Ciceronis utar uerbis) filio ſuo Alexandro acciuit, ut ab eo non agendi modò, ſed & dicendi præcepta acciperet.

(QVI etſi fraude ignorantiæ, qua multa perpeſſi ſumus.) Pro etſi, niſi, legebatur: dictionē, tamen, adiecimus propter ſenſum. Quod ſi minus placet, habes quod ſequaris: nobis abſque hac mutatione parum plena periodus uidebatur, nec integer ſenſus. Cum autem hunc locum ſecūdò legiſſem, ut prælo libellus redderetur, commodum incidimus in exemplar quoddam ſcriptum, quo Trapezuntii commentariis liber aphoriſmorum Ptolemæi de aſtrorum ſignificationibus enarratus eſt, nobis antea nunquam uiſum: quod dum curſim perlegerem, reperi locum ubi Trapezūtius apoteleſmata aſtrologorum uera aſſerere nititur experientia, atq; adeò ſuæ ipſius uitæ & fortunæ expoſitionē: ubi ea, quæ ſibi in uita accidiſſent, docet conuenire cum horoſcopo, dum ipſe naſceretur à parentibus obſeruato. Venit autem (ut ipſe ſcribit) è Creta inſula, quam patriam habuit, in Italiam, unà cū coniuge & liberis. Quod ob id appoſui, quia uulgatum eſt, eum Trapezunte in ciuitate Aſiæ natum fuiſſe, quem errorem & ego in uita eius exponenda ſecutus eram. Deinde in Italicis academiis aliquandiu profeſſum, Romam poſteà ueniſſe, ubi propter librorum à ſe ſcriptorum contentionem, magnas inimicitias habuit cum Poggio ac aliis pleriſque. Hiſtoriam ſi quis requirat, propediem erit cognoſcendi copia: dabitur enim ſcriptum breui excudendum: continet certè ſummam rerum cœleſtium cognitionem.

(GRAECI enthymemata.) Vide locum repugnantium in Topicis. LATOM.

(NESCIO qua ratione.) Male repræhenditur Boëtius, quoniam enthymemata ſunt propoſitiones tertii modi, quę uim totius argumētationis continent: quod fit in omnibus ſyllogiſmis, unde ſæpe maior propoſitio ſola loco totius argumentationis ponitur.

(ACVITATE.) Pro acumine dixit, parum Latinè.

(ITEM hoc metuere.) Hæc argumentatio uerbis contrariis conſtat, ſed re eſt ex minori.

(SIC oratores.) Vide Cicer. de Inuent. & Fab. lib. 5. ca. ult.
(VERVM qui docet.) Inuehitur in imperitos dialecticos.

Cicero de Diuinatione.

IN libris ergo de Diuinatione ita ſcriptum reliquit Cicero: Si ſunt dij, neq; ante declarant hominibus, quæ futura ſunt, aut nõ diligunt homines, aut quid futurũ ſit ignorant, aut exiſtimant nihil intereſſe hominum ſcire quid ſit futurũ, aut non cenſent maieſtatis ſuæ eſſe, præſignificare hominibus quæ ſunt futura, aut ea ne ipſi quidẽ dij ſignificare poſſunt. At neq; non diligunt nos (ſunt enim benefici, generiq; hominum amici (neq; ignorant ea quæ ab ipſis cõſtituta & deſignata ſunt, neque noſtra nihil intereſt ſcire ea quæ euẽtura ſunt (erimus enim cautiores, ſi ſciemus) neque hoc alienũ ducũt à maieſtate ſua. Nihil enim eſt beneficẽtia præſtantius. Neq; nõ poſſunt futura prænoſcere: Nõ igitur ſunt dij, neq; ſignificãt. Sũt autẽ dij: ſignificãt ergo. Et, Si nõ ſignificãt, Nullas uias dãt nobis ad ſignificationis ſcientiã. Fruſtra enim ſignificarent. Nec ſi dãt uias, Non eſt diuinatio. Eſt igitur diuinatio. Hæc Cicero. Nos uideamus quæ uis, quæ ratiocinationes huic inſint orationi. Vis ineſt loci, qui ab antecedentibus dicitur, & eius qui à partibus eſt. Principalis ille locus, à partibus antecedit. Argumentationes quatuor. Ab enumeratiõe partiũ una, quã probatur annexũ illud, neq; antè declarant hominibus quid euẽturũ ſit. Quibus partibus enumeratis, atq; infirmatis, relinquitur, ſi ſunt dij, futura ab hominibus declarari. Quam cõcluſionẽ intulit, propoſitione ipſa repetita, quod ſemper ferè factitat, cũ oratio neceſſitate rerũ longior, quàm perſpicuitas patitur, ſibi confecta eſt. Propoſitione igitur ipſa reſumpta, integram ratiocinationẽ in hoc tertio modo ſic conſtituit: Non igitur ſunt dij, neq; ſignificãt futura. Nam falſam illam eſſe quã poſuit, enumeratione demõſtrauit. Si enim aliqua iſtarum quinq; partiũ ſolũ fieri poſſe uidetur,

ne dij

*ne dij futura ſignificent,quibus minimè fieri poſſe, omniũ infirmatione demonſtratũ eſt,repugnãs hoc eſſe probatur, ſi ſunt dij,nõ ſignificãt futura.*Huiuſmodi autẽ propoſitiones *nõ repugnantes eſſe nõ poſſunt:quare et oppoſitũ eius intulit negatione adiecta, uel ut uerũ inferat, uel ut tertij modi propoſitione utatur, uel ut oſtẽdat repugnantẽ affirmatiuè à ſuperioribus ſequi.*Non igitur *ſunt dij:neq; enim ſignificant futura:ſed ſunt, ſignificãt ergo.*Hac deinde con*cluſiõe antecedẽtis loco accepta aliam repugnantẽ negat.* Repugnãs *hæc eſt: Si dij futura ſignificãt, nullas dant uias ad ſignificationis ſcientiam:hoc enim oppoſitũ præcedẽtis inſequitur:nã rectè infertur: Si nõ ſignificant, nullas dare nobis uias ad ſignificationis ſcientiam. Eſt ergo repugnans affirmatiua quam negauit, ut ex ea integrũ ſyllogiſmũ faciat,quem intellexit hoc modo:*Et *ſi non ſignificant,nullas uias dant nobis ad ſignificationis ſcientiã. Significãt autẽ, igitur dant uias ad ſignificationis ſcientiã. Hanc concluſionem tertiò ſimiliter,ut & ſuperiorẽ in ſecũdo ſyllogiſmo antecedens facit repugnantis huius,ſi dant uias ad ſignificationis ſcientiã,nõ eſt diuinatio.*Quã *negauit,ut ex uera propoſitione uera inferatur in tertio modo,ſic:*Nec *ſi dant uias, nõ eſt diuinatio:aßumptionem lectori docto relinquit (nullius enim ſibi curæ indocti ſunt)atqui dant uias.* Hinc *concludit,ergo eſt diuinatio.* Vides,*mi* Petre*, quo artificio locus hic præclaro illi uiro & oratori eſt abſolutus, quem libenter interpoſuimus,ut & quod docemus,apertius faceremus, & uno ipſius loco tam & cæteros eloquentiæ ſtudioſos, quàm docentes, admoneamus, maiore cura quàm faciunt, opera* Ciceronis *exponere, ne indoctiores reddant auditores quàm acceperunt, neque nudos animos ipſorum, ſua ignorantia, ineptiores ab bona ſtudia efficiant.* Verùm *de primis tribus, quos oratori cum dialectico*

Cicero

Cicero communes ſentit, dictum erit, ſi illud commonuerimus. Quod iam tetigimus, propter orationis elegantiam demi, addi, commutariq; nonnulla eorum poſſe, quæ in dicendo, ut res pateat, fieri oportere aſſerimus. Commutationis illud tibi exemplo ſit, quòd negatiuam diximus conditionalem, cùm cōditionis notam negatio præcedit, quam Cicero poſtpoſuit, cùm dicat: Et ſi non ſignificant, nullas dant uias. detractionis illud: non igitur ſunt dij, neq; enim futura ſignificant: nam Si, conditionis particulam in prima propoſitione poſitam detraxit, quam rem aſſumptio demonſtrat. Nunc (ne quid huic doctrinæ deſit) alios quatuor breuiter exponemus, quos dialecticorum eſſe tantum Cicero opinatur, quamuis ipſe certè orator, ſummus dialecticus etiam (ſi quis ita uult) uel in orationibus nonnunquam, his uſus ſit. Quartus igitur modus eſt, cùm diſiunctiuæ antecedens in aſſumptione ponimus, ut quod ſequitur, infirmetur, hoc modo:

Aut dies eſt, aut lux ſolaris non eſt:
Sed dies eſt:
Eſt igitur ſolaris lux. Item,
Aut ſanus eſt, aut ægrotat:
Eſt autem ſanus:
Non ægrotat igitur.

Quintus modus eſt, cùm id quod in diſiunctiua præceſſerit, in aſſumptione tollitur, ut quod ſequitur, confirmetur, hoc pacto:

Vel uiuit, uel mortuus eſt:
Sed non uiuit:
Mortuus eſt igitur, ſuumq; obijt diem. Item,
Aut non eſt dies, aut non eſt nox:
Sed dies eſt:

Non eſt igitur nox.

Sextus & ſeptimus ex diſiunctiua in copulatiuam mutata, negatione addita conſtituuntur: & ſextus quidem fit, ſi antecedens ponitur ut coniunctum, ac conſequens interimatur, ſic:

Non & riſibile non eſt, & homo eſt:

Sed riſibile non eſt:

Non eſt ergo homo. Item,

Non riſibile eſt, & homo non eſt:

Sed riſibile eſt:

Igitur & homo.

Septimus fit, ſi negatiuæ propoſitionis quæ ex diſiunctiua copulatiua facta eſt, antecedens tollitur, ut quod ſequitur ponatur, hoc modo:

Non & prudens eſt, & ineptus eſt:

Non eſt autem prudens:

Eſt igitur ineptus.

Ita ſeptem hi conditionales modi tres ex propoſitione proficiſcuntur, quam conditionalem propriè appellamus, duo ex diſiunctiua, & duo ex copulatiua negatiua, in qua copula fit ex diſiunctione uerſa. Hinc patet *ſextum ac ſeptimum modũ in quadam non in omni materia ſyllogiſmos eſſe, quare ſyllogiſmos ego potius quoſdam, quàm ſimpliciter appellauerim. Simpliciter enim ſyllogiſmũ dicimus, qui ea ſtructura eſt, ut ſi ea quæ precedunt uera ſint, concluſionis neceſſaria colligatur cõſecutio, quòd tam prædicatorijs quàm alijs fermè omnibus cõditionaliũ modis ineſſe uidemus.* Nam *tertij modi cõtendat quis non eſſe ſimpliciter ſyllogiſmũ.* At *uerò & hi duo poſteriores non ex omni uera copulatiua, ſed ex ea ſolùm, quæ ex diſiunctiua uera uerſa ſit, neceſſariam habent conſecutionem.* Hæc *enim*

uera

uera eſt, non & homo eſt, & animal non eſt: in omnibus enim contrarijs ac repugnantibus, quæ ſimul eidem ineſſe non poſſunt, huiuſcemodi copulatiua neceßitatem cõtinet. At ſeptimus ex ea modus confici non poteſt: non enim ſequitur, ſi homo non ſit, animal quoque non eſſe. Item hæc uera eſt: Non & lux eſt, & dies eſt. Lucem enim eſſe, & non eſſe diem ſimul fateri quis poterit. At ſextus ex ea modus confirmari non poteſt: neque enim fit, ſi lux eſt, diem nõ eſſe. Quod ſi ſimpliciter is ſyllogiſmus eſt, qui ea ſtructura cõſtat, ut ſemper ex ueris uera colligat, idq́; ſextus ac ſeptimus modus non faciat, quoſdam eos & non ſimpliciter ſyllogiſmos eſſe neceſſe eſt. Vtuntur uerò tam philoſophi, quàm oratores, non minus his omnibus ſyllogiſmis, qui rei, quàm ijs qui compoſitionis gratia conſequuntur. Nunquam enim erubeſcunt, ſi res patitur, rem potius quàm compoſitionem diligenter ſequi: ut pro Milone Cicero: Niſi uidiſſet abſolui eum qui fateretur, non dediſſet uobis tam ſalutarem in iudicando literam. Ab affirmatione enim non præcedentis, ſed annexi, ratio procedit. Item, quamuis preßius, Si hic illi fecit inſidias, non ſit impunè: ſi ille huic, tum nos ſcelere ſoluamur. In altero enim ſi quod præcedit affirmes, connexum primo modo confirmatur: in altero, ſi antecedens tollis, tollis & conſequens, quod non compoſitionis, ſed rerum ui ſequitur. Quas ob res danda eſt opera diligenter, naturam, uim, ac ordinem rerum noſſe, quod exacta Topicorum ac exquiſita doctrina pollicetur: deinde ſyllogiſticæ compoſitionis uires non ignorare: nam is mihi ſolum poſteritate digna conſcribet: qui hæc neglexit, eius ſcripta tanquam floſculi celeriter decident. Verùm de perfectis ſyllogiſmis ſatis, nunc de imperfectis dicamus.

In libris ergo de diuinatione ſic ſcriptum.) Locus eſt de diuinatione libro primo, & rurſum libro ſecundo, ubi hac argumentione colligunt Chryſippus, Diogenes & Antipater eſſe diuinationem, quem locum multis modis deprauatum ex Cicerone reſtituimus.

(AT neque non diligunt nos.) Ad hunc uſque locũ enumerationis eſt expoſitio, quinq; partibus abſoluta, cuius ſenſus eſt, Conditionalẽ illam, Si ſunt dii, nec declarãt antè hominibus quæ futura ſunt, non eſſe uerã, niſi aliqua ex quinq; partibus illis uera inueniatur. Deinde cõfutantur ſingulę partes eo ordine quo expoſitæ ſunt. Prima oſtenditur falſa ab amore & ſtudio deorum aduerſus genus humanum.

(NEQVE ignorant ea quæ ab ipſis ſunt conſtituta.) Secundæ partis confutatio eſt ab abſurdo, & natura diuina. Ridiculum enim foret ſi fata, quæ de communi decreto deorum conſtituuntur, ab ipſis ignorentur.

(NEQVE noſtra nihil intereſt ſcire.) Tertia repræhenditur à fine ſeu utilitate noſtra. Prudentiores enim fierent homines, ſi futura præuiderent.

(NEQVE hoc alienum ducunt à maieſtate ſua.) Quartæ partis refutatio ſumitur ab honeſto, & munere deorum, quod eſt iuuare mortales.

(NEQVE non poſſunt futura pręnoſcere.) Poſtremæ partis eſt ſublatio ab impoſſibili, & finis confutationis, quam enumerationis concluſio ſequitur.

(NON igitur ſunt dii, neque ſignificant.) In concluſione hac deſideratur coniunctio, ſi, quæ tametſi à Cicerone non eſt expreſſa, tamẽ neceſſariò intelligitur, ſic, Non igitur ſi dii ſunt, non ſignificant hominibus futura. Nam hac enumeratione non efficitur, quòd non ſunt dii: hoc enim pro cõfeſſo habetur: ſed illud fieri non poſſe, ſi dii ſunt, quòd non ſignificẽt hominibus ea quæ futura ſunt. Hęc igitur enumerationis eſt cõcluſio: Non ſi dii ſunt, nõ ſignificant hominibus futura: & primi ſyllogiſmi hypothetici propoſitio. Artificioſa enim argumentationum cõnexio, qua ſuperioris concluſio ſit nouæ argumentationis propoſitio. Deinde aſſumitur in tertio modo affirmando antecedẽs, hoc modo: Sunt autem dii. quæ aſſumptio indicio eſt in propoſitione intelligendam eſſe particulam, ſi. Hinc infertur concluſio per ſublationem conſeq

conſequentis, Significant ergo. Eſtq; hoc pacto abſolutus primus ſyllogiſmus hypotheticus, cuius cõcluſio iterum ſit nouæ repugnantis propoſitionis antecedẽs. Si ſignificant, nõ dant uias ad ſignificationis ſcientiam. Hæc repugnãs eſt & falſa, quare ut uera fiat, adiiciẽda eſt negatio ante, ſi, quã Orator poſtpoſuit: Si non ſignificant, nullas dant uias ad ſignificationis ſcientiam. Intelliges autem negationem præpoſitam, ſi: vt, non ſi ſignificant nullas dant, & cætera: quam propoſitionẽ loco totius ratiocinationis poſuit, aſſumptione & concluſione ſuppreſſa. Verùm ſic intelliges, ſignificãt autem, igitur dant uias ad ſignificationis ſcientiam. Rurſum hæc cõcluſio quã nõ expreſsit, ſit ultimæ propoſitionis antecedẽs, hoc modo, Dant uias, igitur non eſt diuinatio: cui quoniam pugnantibus partibus conſtat, adiicienda eſt negatio ſic: Nõ ſi dant uias, nõ eſt diuinatio. Aſſumptionẽ etiã hic ſubticuit, quæ eſt, Dant autẽ uias. Cõcluſionẽ propoſitionis appoſuit: Eſt igitur diuinatio. Sũt ergo in ſumma quatuor argumẽtationes, enumeratio una, expoſitione, infirmatione & cõcluſione abſoluta, & tres ſyllogiſmi cõditionales, quorũ primus integrè expreſſus, ſecũdus abſq; aſſumptione & cõcluſione, tertius abſq; aſſumptione poſitus eſt.

(NOS uideamus quæ uis, quæ ratiocinationes huic inſint orationi.) Trapezuntius exquirit in hoc exemplo, quæ ſit uis loci: hoc eſt, ex quo loco dialectico argumentum ſit ductũm, dein quæ argumentandi elocutio ſiue argumentatio. Quæ duo in omni oratiõe qua quippiã probatur, quæri poſſunt. Erat autẽ locus bifariam apud Trapezuntium deprauatus. Sic enim legebatur in ueteribus codicibus: Argumentationes quatuor ab enũtiatione partiũ. Vna, qua probatur annexum illud, & cætera: nos ſic ut nunc legitur, reſtituimus. Eſt autem totius loci hic ſenſus. Principiò recenſet argumentum, quod ipſe uim loci appellat. Id uerò duplex eſt. Prius ex loco partium ſeu ſpecierum (nomina enim hæc ſæpe confunduntur) cuius ea eſt in probando uis, ut ſi nullæ conuincantur eſſe ſpecies aut partes, totum etiam & genus proinde non eſſe: ut nec anima eſt, nec corpus, nõ igitur homo eſſe poteſt: & par non eſt, nec impar, non igitur numerus. Alterum eſſe ait ab antecedentibus. Ea ſunt, ex quibus aliud neceſſariò ſequitur, ut homo animali antecedens dicitur,

tur,uitium turpitudini. Cæterùm Boëtii teſtimonio hoc ſolum ab antecedentibus argumentum ducitur,quãdo conditionalis antecedens aſſumitur,ut annexũ concludatur,quomodo à conſequẽtibus dicitur,dum propoſitionis cõditionalis annexum in aſſumptione tollitur. Verùm hoc ſenſu niſi Cicero ea pro argumentis recenſuiſſet , ad alteram partem dialectices referri poterant. Qua de re uideatur Boëtius cõmentariorum in Topicis lib. iij. & Rodolphus Agricola lib. j. de locis accidentium. Neſcio tamen an hoc loco legendum potius ſit pro uoce, antecedẽtibus, repugnãtibus. Sunt enim hi ſyllogiſmi tertii modi concluſiones, quæ tantùm ex contrariis aut repugnantibus ducuntur, niſi fortè ob id ab antecedentibus dicantur , quòd antecedens in aſſumptione etiã hic affirmatur,ut annexum tollatur.

(PRINCIPALIS ille locus à partibus antecedit.) Principalẽ uocat locũ illum, ꝙ eius argumenti longior eſt tractatio. A principio enim uſq; ad eum locũ, Non igitur ſunt dii, perdurat, & totius diſputationis fundamentum continet.

(ARGVMENTATIONES quatuor. Argumenta unde ducta ſunt, oſtendimus: Argumẽtationes uerò aſſerit eſſe numero quatuor: unam enumerationem, & Syllogiſmos cõditionales tres. Eſt autem enumeratio (teſte Cicerone in rhetoricis) argumentatio, in qua pluribus rebus expoſitis, & cæteris infirmatis, una reliqua neceſſariò confirmatur. In quarto ad Herennium dicitur expeditio. Quo in loco & hoc exẽplum eſt: Quoniam hunc fundum conſtat meũ fuiſſe , quem nũc tu poſsides, neceſſe eſt aut hæreditate tibi ueniſſe, aut te hũc emiſſe, aut uacuũ poſſediſſe, aut uſu tuum feciſſe, aut per uim occupaſſe. Mea res, me uiuo tibi hæreditate uenire non potuit : Vacuũ cùm ego adeſſem, poſsidere nõ potuiſti : tuũ uſu feciſſe etiã nũc nõ potes; emptio nulla profertur: relinquitur ergo ut me ui de meo fundo eieceris. Conſtat autem huiuſmodi argumentatio tribus partibus, expoſitione, infirmatione, & cõcluſione. In ſcholis uocant à ſufficienti diuiſione. *Enumeratio.*

(QVEM intellexit hoc modo.) Qui, uetera exẽplaria habebãt: nos quẽ, legendũ putamus , deinde ſyllogiſmũ illum integrũ ponendum eſſe, hoc modo: Et ſi nõ ſignificãt, nullas dant uias ad ſignificationis ſciẽtiã, ſignificãt autẽ , dãt igitur uias ad ſignificationis ſcientiam: quam rem ſatis demõſtrat

quod ſequitur, Hanc concluſionem tertiò ſimiliter, &c.

Petrus Medices. (VIDES mi Petre quo artificio locus hic, &c.) Apoſtrophe eſt ad Petrum Medicem filium Coſmi illius magni & patrem Laurentii, uiri nobilitate ac eruditione multorum teſtimonio clariſsimi.

(QVOS oratori cum dialectico Cicero cõmunes ſentit.) Id eſt in Topicis: Hoc genus, inquit, attingit omnino ueſtras quoq; in reſpondendo diſputationes, ſed philoſophorũ magis, quibus eſt cum oratoribus illa ex repugnantibus ſententiis communis cõcluſio, quæ à dialecticis dicitur tertius modus, à rhetoribus enthymema nuncupatur.

(COMMVTATIONIS illud tibi ſit exemplo.) Supra hoc admonuimus in ſecundi ſyllogiſmi propoſitione, ubi poſitũ eſt: Et ſi non ſignificant, pro eo, non ſi ſignificant.

(DETRACTIONIS illud.) Id eſt, in enumerationis concluſione, quæ eſt primi ſyllogiſmi propoſitio, cui detraxit Si, quam rem docet ſatis huius ſyllogiſmi aſſumptio & enumerationis expoſitio: ubi tantùm ponebatur Si.

(QVOS dialecticorum eſſe tantùm Cicero opinatur, quã uis ipſe certè.) Reliqui, inquit Cicero, dialecticorum modi plures ſunt, qui ex diſiunctionibus conſtãt: aut hoc aut illud, hoc autem, non igitur illud. Item, aut hoc, aut illud: non autẽ hoc, illud igitur. Quæ cõcluſiones idcirco ratæ ſunt quòd in diſiunctione plus uno uerum eſſe non poteſt. Atq; ex his concluſionibus quas ſuprà ſcripſi, prior quartus, poſterior quintus, à dialecticis nuncupatur. hactenus Cicero.

Cicero dialecticus. (SVMMVS dialecticus etiam.) Quantum Cicero in re dialectica ualuerit, declarant facilè quæ ſunt in Tuſculan. & Academicis Quæſtion. Item de Finibus, & in iis, quæ de re dialectica ex profeſſo ſcripſit. Tum ſtudium in hac arte diligentiſsimum. Scribit enim in Bruto à Diodoro Stoico, qui cum uixit, & domi ſuæ mortuus eſt, ſe in arte dialectica ſtudioſiſsimè eruditum & exercitum fuiſſe. Quinetiam iubet in Oratore ſuo tenendam eſſe dialecticã apprimè, nõ modò ueram illam quæ eſt apud Ariſtot. ſed quoq; ſpinoſam illam & Chryſippæam, ei qui bene dicendi laude extimulatur.

(SEXTVS & ſeptimus & diſiunctiua in copulatiuam.) Propoſitiones in his modis tantùm ualent ex iis terminis, è quibus conſtant diſiunctiuæ, nimirum ex contrariis immediatis

diatis,aut repugnãtibus terminorum æqualium. Fiet autem diſiunctiua copulatiua, diſiunctiua coniunctione mutata in copulatiuam,& capiti appoſita negatione. Quod Cicero in hunc modum extulit: Deinde addunt coniunctionũ negantiam ſic,non & hoc & illud:hoc autem,non igitur illud.

(HINC patet ſextum & ſeptimũ.) Id ſolet in ſcholis ſic dici,quaſdam ratiocinationes ualere propter formã, in quibus forma & modus ſyllogiſticus obſeruatur:nõnullos uerò gratia materiæ,ut ſi quis colligat ex particularibus, aut negatiuis ueram concluſionem:ut illud,Nonnulli imperatores ſunt tyranni,Nero eſt imperator,igitur etiam tyrannus. Et, Nullus homo eſt immortalis,leo nõ eſt homo, igitur nõ eſt immortalis.Quæ concluſiones ex materia dicuntur ualere. *Syllogiſmi ſimplices & quidam.* Trapezuntius ſyllogiſmos tales quoſdã uocat,ꝙ nõ omnibus id accidat.Hæ enim ſunt falſæ,Homines quidam callent literas,Barbari homines ſunt. Igitur Barbari literas callent. Quod ſi lex ſyllogiſmi obſeruaretur, fieri non poſſet ut ſequeretur ex ueris propoſitionibus falſa concluſio.

(VT pro Milone Cicero, Niſi uidiſſet abſolui eum.) Eſt hoc in cõfutatione ante narrationẽ, ubi orator oſtendit Milonem nõ eſſe damnatũ præiudicio Cn.Pompeii. Cæterùm apud Ciceronem ſic legitur: Quod niſi uidiſſet poſſe abſolui eum qui crimen fateretur,cũ uideret nos fateri,neq; quæri unquã iuſsiſſet, nec uobis tam ſalutarẽ hanc in iudicando literam,quàm triſtem illã dediſſet.Sumptum autẽ eſt hoc ex conſuetudine forenſi.Nam in maioribus cauſis, teſte Aſconio Pediano,non ſinguli iudices ſentẽtiam ferebant,ſed uniuerſi ſimul conſtituebant. *Modus ferẽdi ſententias.* Quare ab eo qui iudicio præerat, id eſt,prætore,ſingulis iudicibus dabantur tres tabellæ,quarum cauſa perorata,quiſq; unam in ciſtulas coniiciebat.Erãt autem inſculptæ tabellis literæ,A,abſolutionis,C, condẽnationis,& N,L,quibus ſignificabatur nõ ſatis liquere.Sed hæ poſtremæ literæ tantùm dabantur in cauſa,qua de capite nõ agebatur.Sic igitur colligit:niſi Pompeius uidiſſet Milonem abſolui poſſe,nõ dediſſet iudicibus tam ſalutarẽ literam:dedit autem,igitur uidebat poſſe abſolui. Verùm aſſumptionẽ & concluſionem non exprimit orator,nec neceſſarium erat. Porrò quod ad Trapezuntium attinet,non uideo qua ratione putet hic in ſecundo modo malè collectum eſſe, cùm pro *Trapezuntij lapſus.*

h 2 ceda

cedatur à ſublatione annexi ad ſublationem antecedentis, id quod in ſecũdo modo facere oportet. Hic enim ſenſus eſt: Si non uidiſſet eum poſſe abſolui, non dediſſet uobis ſalutarem literam. Iam tolle annexum, hoc eſt, aufer ab eo negationem. (Tollere enim diximus oppoſitũ ponere) hoc modo: dedit autem: conclude nunc oppoſitum antecedẽtis ſic: Videbat igitur eum poſſe abſolui. Nam in propoſitione fuit negatio, quæ latuit in dictione, niſi. Simile eſt ſi dicatur: niſi uirtus eſſet, non eſſet fortitudo, id eſt, ſi non eſt uirtus, non eſt fortitudo: ex quo collige ſic in ſecũdo modo: Eſt autem fortitudo, igitur & uirtus. Quanquam enim hic affirmatiuè ponuntur & annexum & antecedens, non tamẽ non tolluntur. Qui lapſus (ſi tamen lapſus eſt dicẽdus) ortus eſt ex ambiguitate uerborum, ponere, & tollere. Non enim idem eſt affirmare, quod ponere: nec negare, quod tollere. Quanquã Cicero in Topicis aut negare poſuit pro eo quod nũc tollere dicimus, aut ſecundum modum ſyllogiſmorum non ſatis generaliter deſcripſit. Sic enim ait: Cùm id quod annexum eſt, negaris, ut id quoque cui fuerit annexum, negandum ſit. Quod non ſatis cõgruit propoſitionibus hypotheticis, quarum pars una aut utraq; negatiua eſt.

(ITEM quanuis preſsius, Si hic illi fecit inſidias.) Ex eadem oratione in principio confirmationis Ciceronis uerba habent in hunc modum: Nũquid aliud igitur in iudicium uenit, niſi uter utri inſidias fecerit? profectò nihil, ſi hic illi, ut ne ſit impune, ſi ille huic, tum nos ſcelere ſoluamur,

(IN altero enim ſi quod præcedit affirmes.) Id eſt quod ſecundo loco dicitur: Colligitẽ enim à poſitione antecedẽtis ad poſitionẽ conſequẽtis in primo ſic: Si ille huic fecit inſidias, tum nos ſcelere ſoluamur: Fecit autẽ, igitur ſoluamur.

(IN altero ſi antecedens tollis.) Hoc eſt, quod priore loco dicitur: ſi hic illi, ne ſit impune. Tollitur in aſſumptione antecedens. Atqui Milo nõ fecit. annexum quoq; tollitur in cõcluſione, id eſt, abſq; negatione ſumitur. Nam in propoſitione negatio, ne, adhæſit conſequẽti, Igitur ſit impunẽ. Veluti ſi dicas: Si uitium eſt, expetendum non eſt. Atqui uitium nõ eſt, igitur expetendum. nõ neceſſariò ſequitur: Nec enim continuò expetendum eſt, quod uitium nõ eſt. Quare apud Ciceron. nõ compoſitionis, ſed terminorum ui ſequebatur.

(IN libris ergo de Diuinatione.)Primum ex conſequen- LATOM.
tibus probat, ſi ſunt dii, futura ſignificare, ſed per oppoſitũ ex partiũ enumeratione, quæ ſunt ex cauſis. prolatis enim cauſis non ſignificandi, ſignificatio confirmatur. Itaq; infert ex cõtrario, ſi ſint dii, haud dubiè ſignificare. Quo tãquã primo gradu argumentationis cõſtituto, inducit deinde ſecundum ſi ſignificent, uias dare ad ſignificandũ: ſed utitur tertio modo cõditionaliũ ex repugnãtibus. Non ſi ſignificant, inquit, nullas dãt uias ad ſignificandũ: & addit ratione͂, fruſtra enim ſignificarent. Deinde & tertiũ adiungit omiſſa adſumptione & cõplexione, ſicut in priori, quia manifeſta ſunt: uerũ eode͂ modo ex repugnantibus: Non ſi dant uias, inquit, non eſt diuinatio. ex quo infert cõplexione͂, omiſſa adſumptione, eſt igitur diuinatio. Sic tribus gradibus ex conſeque͂tibus & repugnantibus probat eſſe diuinatione͂: ut, ſi ſunt dii, ſignificant: ſi ſignificant, dant uias ſignificandi: ſi dant uias ſignificandi, eſt diuinatio. quæ quide͂ ſic propoſita ſunt ex antecedentibus, ſed ipſe ut acrius cõcludat, mutat in cõſeque͂tia & repugnantia, quod in hoc genere fieri põt. Vide Topica Ciceronis de antecedentibus, cõſeque͂tibus, & repugnãtibus.

(NON ſunt igitur dii.) Hæc copulatiua cùm ſit, uim cõditionalis habet. Valet enim, Nõ igit͂ ſi ſunt dii, nõ ſignificant.

(REPVGNANS hoc eſſe probatur.) Id eſt, negatiua ex his repugnãtibus ſumit͂, quę eſt, Non ſi ſunt dii, futura nõ ſignificant. Nã deos eſſe, & nõ ſignificare, repugnãt. Sic paulò pòſt repugnãte͂ negat, pro negatiua ex repugnãtib⁹ format.

(COMMVTATIONIS.) Non eſt cõmutatio, ſed mendum, quia, Non ſi, legendum eſt: ubi uerba ab imperitis ſunt tranſpoſita. Detractio etiã nulla eſt, ſed copulatiua loco cõditionalis poſita, quæ eandem uim obtinet.

(DIALECTICVS etiam.) Sed non ſeparatur dialectica ab eloquentia. (DISIVNCTIVAE.) Propoſitionis.

(AT uerò & hi duo poſteriores.) Sextus & ſeptimus modus ſi conſtituant͂ ex repugnãtibus æqualiũ terminorũ, erũt perpetui, nõ minus quã cęteri ſyllogiſmi, ſecus ſi ex aliis fiãt.

(VTVNTVR uerò tam philoſophi.) Rhetores utuntur periodis hypotheticis non tam probãdi cauſa, quàm eloque͂di: et ſi probent interdum, tame͂ hoc nõ agunt, ut illa forma probent: ſed ſeruiunt elocutioni.

DE SYLLOGISMO IMPERFECTO, SEV ENTHYMEMATE.

Imperfectus ſyllogiſmus.

SImplex concluſio eſt, quæ unius propoſitionis neceſſaria conſecutione conficitur ſimpliciter, hoc pacto: Eo iſto tempore, quo Romæ iſtud à me factum dicis, ego trans mare fui. Non ergo feci, nec potui quidē facere. Cōpoſitè hoc modo,

Contemnis tu uirtutem, cùm ſis homo:
Virtutem ergo contemnis.

Huius rei à iunioribus qui de dialectica ſcripſerunt, multa dantur præcepta, quorum cognitio & difficilis eſt, & parum utilis. Illud longè magis neceſſarium ad dicendum, locorum uim omnem rationemq; percipere, quod non rhetorem ſolum conſtituit, dialecticum armat: uerùm & ad cæteras facultates tam ornamentum quàm copiam adferre ſolet: nec ſolum enthymematicum facile reddet: ſed omnium ſyllogiſmorum radices, & quaſi principia funditus aperit. Quas ob res maxima ſemper diligentia, topica eſt à maioribus noſtris ratio celebrata. Et profectò qui credit abſque locorum, id eſt, topici artificij cognitione rectè, copioſè, facilè inuenire, is cùm neq; per ſe quanta ſit hæc res, intelligere queat, neque maiores tam Latinos quàm Græcos audiat, quaſi demens condemnatur. Quare tu quem ad maiorum imitationem non caſu, ſed recta ratione inſtituere cupio, terminos quæſtionis ſic diligenter conſidera, ut genera, ſpecies, differentias, propria, quæ inhærent accidentia, partes ſingulas, definitiones, notas, antecedentia, conſequentia, cauſas, effectus, coniuncta, paria, & rurſus maiora, minora, contraria, repugnantia, ut inquā omnia hæc quæ intrinſecus ſunt, aſpicias. Nec te fugiat ſyllogiſmorum uis,

uls,natura,ſimilitudo,diſsidentia. Nam *ſi rectè locos intellexeris,exercitatione adhibita,mirabilem quandam & facilem habebis dicendi copiam.* Nec *indoctis ac rudibus auſcultes: qui idcirco putant uel nihil, uel perexiguum inde nobis ſuppeditari, quòd ipſi aut nihil aut parum educere poſſunt.* Nec *te quoniã res ardua eſt,deterreat,faciet enim eam uſus facilẽ.* Nam *quemadmodum qui literas ſciunt,non eſt neceſſe,quoties legunt ac ſcribunt, toties cogitatione literarum uim,atq; numerũ conquirere:ſic qui locos mente conceperunt,exercitatione firmarunt, uſu innatos ſibi effecerunt, eos neceſſe non eſt,quoties quæſtio propoſita eſt, toties ad eius ſepoſitos locos reuolui,ſed occurrũt illico peritis ad explicandã quæſtionem, ut literæ ad ſingula uerba ſcribenda,etiã ſi non quæris,ut natura nõ arte ad eas inſtitutus eſſe uidearis.* Sed *pleriq; adeò ſunt rudes atque agreſtes,ut antequã locos bene noſcant,inueniendi copiã habere uelint,quaſi uerò quiſquam uerba legere ſcripta poſsit, niſi literarum primò figuras acceperit,deinde uſum lectioni ſæpius atq; ſæpius accommodauerit. uerũ indoctos tabeſcere ſinamus, nos ne indocti ſimus, elaboremus.* Omnes *igitur loci unde ad ſyllogiſmos medium quæritur,enthymematici ſunt.* Non *enim eſt aliud perfecti, aliud imperfecti ſyllogiſmi medium.* Quod *cùm ita ſit,rerum tamen ipſarum uel perſpicuitas,uel trita conſuetudo facit, ut concluſione potius ſimplici,quàm perfecto ſyllogiſmo utendũ ſit.* Nam *ſicut in re parum cognita,ratiocinari oportet abſolutius, ſic in aperta,propoſitionum altera faſtidiũ parit.* Sed *cùm tribus conſtet ratiocinatio propoſitionibus (concluſionem enim etiã propoſitionem uoco)enthymema duabus,dubitare poteris qua ex præmiſſa concluſionẽ potius enthymematis inferre ſolemus.* Quæ *res ut te certa ratione cõpræhẽſa,*

non ſinat huc & illuc tanquã imperitũ fluctuare, medium terminũ maiori & minori cõpara. Quòd ſi æqualiter antecedere uel conſequi ad utrunq; uidetur extremum (quod poſſe fieri contenderemus, quãuis rarò æqualiter ex alteru tro infertur cõcluſio) præmitti poteſt utralibet. At ſi locorum ui conſiderata, certius aut ueriſimilius extremorũ alterũ antecedit aut conſequitur, certior aut ueriſimilior eſt præmittẽda: quod in dicẽdo qui non obſeruat, non ignorantiæ ſolum, ſed tarditatis quoq; crimine eſt accuſandus. Illud apprimè tenendũ, ſimplicis concluſionis (ſi neceßaria uti debet conſecutione) concluſionis oppoſitũ præcedẽti repugnare, ſi ueriſimiliter cõſequatur, connecti poſſe: neceſſaria iſta non eſt conſecutio, mater eſt, ergo filium diligit. Ad hæc, quoniam ſimplicis concluſionis conſequens, alterius conſequentis antecedẽs fit, & eius ſimiliter conſequens alij antecedit, quod primò omnium anteceßit, neceſſaria conſecutione ad ultimum conſequens præcedere, quod etiam in orationibus fieri obſeruauimus, hoc pacto: Si ridet, homo eſt: ſi homo eſt, animal eſt: & ſi animal eſt, ſubſtantia eſt: & aſſumendo, atqui ridet, ergo ſubſtantia eſt. Præterea tenendum optimè eſt, oratores maximè in dicendo ſolere, cùm ratione aliqua quicquam uelint comprobare, unicam propoſitionem dicere, auditoribus cætera relinquere. Habet enim plerunq; breuitas, quando res adaperta eſt, maiores neruos implicita, quos incidit explicita oratio, ut in epiſtola ad Plancum: Senatus tibi non amicior eſt, quàm tota ciuitas. Mirabiliter enim populus Romanus uniuerſus, & omnium generum ordinúmque conſenſus, ad liberandam Rempub. conſpirauit. Quæ ratio etſi plurimum moueat, parum tamen accommodata ſubtilius hæc perſcrutãti uidebitur, niſi ad ſyllogiſmum, cuius uiribus nititur, abſolutius

Lib. x. Familiarium epiſtolarũ.

ſolutius reducatur: plurimum enim afferre ad probandum, tam ſenatum quàm totam ciuitatē amiciſsimam eſſe Planco, primo impetu uidebitur ſola, exanimata langueſcit ac labitur. Quare uires ſuæ per ſyllogiſmum perſpiciantur hoc pacto, Omnes qui ad liberandam rempublicā mirabiliter conſpirant, uehementer amant eum qui rempublicam liberare & uult & poteſt: Sed Populus Romanus uniuerſus, & omnium generum ordinúmque conſenſus ad liberandam Rempubli. mirabiliter conſpirant: Populus ergo Romanus uniuerſus, & omnium generum ordinúmque conſenſus uehementer amant eum qui Rempublic. liberare & uult & poteſt. Sed utraq; tibi inſunt: Tibi ergo tam ſenatus, quàm tota ciuitas eſt amiciſsima. Ita una propoſitio, ſyllogiſmi unius & ſimplicis concluſionis uires habet. Qua ex re uides quanta ignorantia illi ſunt inuoluti, qui putant in oratoribus, ac maximè in Cicerone uerborum eſſe copiam, non ſententiarū. Nam cùm nec quid dicat, nec cur dicat, nec quomodo, intelligant, uerborumq́; ſolam uenuſtatem conſiderent, damnare audent quem nō intelligunt: nec mirum, cùm pleriq; eorum, qui hanc dicendi copiā profitentur, quiq́; docendo Ciceronis libros aperire conantur, id ita eſſe concedunt. Verùm tu hos ignorantes contemne, & plurima ſic dicta diligentius examines, ſubtilius accommodes, nec ratiocinationē putes, ſed inuenta implicitè atque inuolutè cōſcripta, uel ut magis breuitate moueant, uel ut artificium abſtruſum lateat. Quod nullus certè percipiet, niſi quod inuolutius complicatum eſt, latius explicet: quod tamen nō in omnibus fit. Nam cūcta quæ rationis uim obtinent, ad prædicatorios ſyllogiſmos reduci poſse, nemo peritus negabit. Non ergo in omnibus, ſed in obſcurioribus faciendum eſſe arbitror. Ac de his ſatis.

DE SIMPLICI CONCLVSIONE.

NEOMA. SIMPLEX concluſio eſt.) Simplex concluſio, quod uulgo enthymema uocamus, eſt argumentatio quæ propoſitione, id eſt, antecedēte & conſequente conſtat, ut, lac præbet, igitur peperit. Verùm quid interſit inter enthymema & ſimplicem concluſionē, & quo pacto his utēdum ſit, quo rectè intelligatur, altius quædam huc referenda exiſtimaui: è quibus, ut ſpero, rectè iuuētus intelliget, quæ de argumentatione apud Ariſtotelē in rhetoricis & reſolutiuis, quæq; apud Fabiū quinto Inſtitutionum tradūtur. Eſt itaq; enthymema non ut uulgo putatur, certa quædā argumenti elocutio aut forma probationis, quemadmodū apud oratores cōplexio aut enumeratio: ſed omnis probatio oratoria artificialis nō exemplaris. Siquidem Ariſtoteles ſecūdo libro rhetorices omnē probationē quę arte cōſtat, ſeu ut ipſe loquitur, πίστιν in παράδειγμα & ἐνθύμημα partitur, atque ex oratoribus alios παραδειγματικοὺς, alios ἐνθυμηματικοὺς, hoc eſt, quoſdam rebus dubiis fidem facere exemplis, alios artificioſa ac cōmentitia probatione: cuiuſmodi eſt quæ è locis ducitur. Quo intellectu uocabulum etiā accipitur apud Plutarchum in uita Demoſthenis, quo loco ſic ait: καὶ πυθέας ἐπισκώπτων ἐλλυχνίων ἔφησεν ὄζειν αὐτοῦ τὰ ἐνθυμήματα, id eſt, & Pytheas inſultans, eius enthymemata lucernā olere aiebat. Vſurpatur apud Gellium in eadē ſignificatione libro 10. cap. 20. Definitur autem enthymema in priore reſolutione ab Ariſtotele: συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων, id eſt, ratiocinatio imperfecta, ex uerisimilibus & ſignis: ut, hæc mulier peperit, nam lac præbet, ex ſigno eſt: &, Bellum calamitoſa res eſt, pacem igitur poſcamus, ex credibili eſt. Dicitur autem ratiocinatio imperfecta, quòd nec diſtinctis nec totidē partibus ſemper colligitur, ſed paucioribus ferè quàm ſyllogiſmus, præſertim in re aperta. Vt quod Milo coronabitur, ſatis erit, ſi dicatur in Olympiis uiciſſe: nihil hic opus eſt addere, Qui Olympia uicit, coronabitur. Quòd ſi res obſcurior ſit, nihil abſurdi eſt ſi pluribus uel totidē partibus, quot ſyllogiſmus, concluditur enthymema, ut collectio, aut ſubiectio, aut enumeratio, apud oratores. Quod ſatis uidetur ſignificaſſe Ariſtoteles primo rhetoricorū, ubi ait, Enthymema ſæpe ex paucioribus cōſtare

Enthymema & ſimplex concluſio quid differant.

Enthymematis finitio.

re

re quàm ex iis,ex quibus eſt ſyllogiſmus. Quare (ut ſemel dicatur)enthymema,& quod idem eſt (ut ex Cicerone colligere licet & Fabio) ἐπιχείρημα, nihil aliud eſt, quàm excogitata oratoris probatio,nulli certæ elocutionis generi aſtricta Liberior enim multò eſt rhetorica elocutio, quàm dialectica. Hic enim argumentatio ſyllogiſmo aut inductione tractatur,ibi oratio ut cōcioni magis accōmodetur, latiùs euagatur,nec certis argumentationū formulis ſubiecta eſt. Efferimus autē enthymemata nonnunquam ſimpliciter,ut magis ornatus cauſa, quàm faciēdæ fidei adhibita uideri poſſint,ut illud Ciceronis: Ei uiro mors parabatur, cuius in uita ſalus nitebatur ciuitatis.Nonnunquam interrogatione:ut, Audes fulcire ruinam,Sub qua Roma iacet?Quem cum aliqua gratia noluit,uoluit cum aliquorum querela? Quem iure,quem loco, quem tempore non eſt auſus,hanc iniuria, iniquo loco,alieno tempore, cum periculo capitis non dubitauit occidere?Sępe propoſitione cui ratio ſubiicitur:ut,Ebriis ignoſcendum eſt,peccāt enim ignorāter. Aut ratione propoſita, quæ tum antecedens uocatur,reliquo ſequente, hoc eſt,ſimplici concluſione,ut hoc ipſum:Ebrii peccant ignorāter,igitur ipſis eſt ignoſcendum. Verum ſæpius ſic eloquimur, ubi argumentum eſt neceſſarium, quemadmodum illud,Eo die Interamnæ fui,igitur Romæ in cæde intereſſe non potui.Frequentiſſimè propoſitione connexa, id eſt,conditionali:ut,ſi bellum horum malorum cauſa eſt, per pacem emēdabimus. Porrò quo potiſſimum elocutionis genere enthymemata expoliri debeant, nihil poteſt præcipi perpetuum. Nam frequēter una eſt & enthymematis & elocutionis inuētio, quēadmodum accidit enumerationi,uiolationi,pluribusq́; aliis. Quæ cauſa eſſe uidetur,cur apud Fabium & Ariſtotelē pauca admodum de argumentationum formis præcipiantur. Numerantur uulgo decem, uidelicet complexio, enumeratio,ſimplex concluſio,ſubiectio,ſubmiſſio,oppoſitio,uiolatio, inductio,collectio,ratiocinatio. Nos his uerſiculis memoriæ commendare ſolemus:

Enthymematis quæ elocutio.

Argumentationum decem ſunt genera.

Complex,enumerat,ſimplex,ſubiectio,ſubmiſ.
Oppoſitum,uiolat,inductio,collige,ſumma

Quarum finitiones require apud Trapezuntium lib.iij.rhetorices,& in rhetorica ad Herennium.Nobis ne inſtituti immemo

memores eſſe uideamur, ad dialecticam reuertendum eſt, ſi hoc prius cõmonuerimus, ſimplicẽ cõcluſionem eſſe certã quandam enthymematis elocutionẽ, & enthymema quoq; uocari: quod ſimplex cõcluſio examen & regula ſit omnium enthymematum, quemadmodum dialecticarũ probationũ ſyllogiſmus. Quare fit ut alterum pro altero ſæpe accipiatur.

(COMPOSITE hoc modo.) De compoſito & ſimplici enthymemate nihil uſpiam inueni, niſi quod Ariſto. 2. Rhetoricorum περὶ γνώμων, hoc inter cætera admonet, quaſdam ſententias eſſe enthymematicas, eas uidelicet, quibus ratio adiuncta eſt, ut illud ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν, hoc eſt, iram immortalem, cum ſis mortalis, non ſerua. Si de huiuſmodi Trapezuntius nõ loquitur, uix uideo quo pacto hunc locũ intelliges. Sit igitur enthymema cõpoſitum, ubi ex propoſitiõe ratione cõfirmata, quidpiã colligitur, ut hoc compoſitum eſt: Immortalẽ iram, cũ ſis mortalis, nõ ſerua. Nam ſimplex eſt, iram ne ſerues immortalẽ. Huic ſubiungitur ratio à cõtrario, quoniam es mortalis. Proinde ſi hinc ſequitur aliquid cõpoſitũ erit gratia propoſitionis ſeu antecedẽtis cõpoſiti, hoc pacto: Mortales cũ ſimus, immortalẽ iram ne ſeruemus. Te igitur immortalẽ irã ſeruare minimè decet. Deeſt hic aſſumptio, quã ſi apponas, perfectus erit ſyllogiſmus. Nã ſic plena ratiocinatione colligeres: Mortalis immortalẽ irã nõ habeat: Tu mortalis es, immortalẽ igitur iram nõ ſerua. Ad eundẽ modũ hoc Trapezuntii enthymema compoſitum uideri poteſt, ſi legatur antecedẽs & conſequẽs cũ interrogatiõe, in qua negãdi uis ineſt, Virtutẽ tu contẽnis, cũ ſis homo? cõpoſitum eſt. Simplex enim ſententia eſt, uirtutẽ non cõtemne. cui ratio additur, cũ ſis homo. Habet enim uirtus in ſe diuinũ quiddã, ut uel improbo homini ui quadã ſui honeſta ac expetẽda uideatur, & ut Socrates dicere ſolebat, mirabiles excitaret in nobis amores, ſi oculis cerneret. Quare compoſitũ hoc eſſe agnoſcitur, Virtutẽ, cùm ſis homo, nõ cõtemne: proinde ſic ſyllogiſmo colligeres: Atqui homo es, uirtutẽ igitur non cõtemnes. Aſſumptio (ut uides) apud Trapezuntium omiſſa eſt. Hunc locum ob id prolixius expoſui, quòd enthymematis illius utraque pars hic abſq; negatione legebatur: ac ob id quod rarum eſſet de cõpoſito ac ſimplici enthymemate, hic locus multis deprauat' eſſe uidebatur.

Enthymema compoſitum.

Porrò

Porrò huiuſmodi ſententias, quod Ariſtoteles etiam indicat περὶ γνώμων, ſatius erit abſque conſequēte efferre, hoc modo: Virtutem tu contemnis, cum ſis homo? Iram immortalem ſeruas, cum ſis mortalis? quid opus erat addere: Virtutem igitur non contemnes: immortalem iram igitur ne ſerues? Probè itaque ab Ariſtotele huiuſmodi γνῶμαι ἐνθυμηματικαὶ dicuntur, quòd enthymemata latētia, id eſt, occultæ argumētationes ſint: uide Rhetoricorū ad Herennium librum quartum, & Trapezuntium libro ultimo rhetorices de magnitudine.

(HVIVS rei à iunioribus, qui de dialectica ſcripſerūt, multa dantur præcepta.) Simplicis concluſionis intelligit conſequentiam. Ea eſt connexio antecedentis cum cōſequente, non conſequens ipſum: ut hic, honeſtum eſt, igitur laudabile: conſequentia ſi negetur, negatur hoc ex eo ſequi, cuius probatio eſt diſſimulata propoſitio, quam ſemper requirere cogit: Vt, ſapientes nullius indigent, igitur ſunt beati: hoc ſi negatur, ſubiiciēda eſt propoſitio probationis loco: Qui nullius indiget, eſt beatus. Dantur autem de conſequentiis regulæ aliquot non omnino contemnendæ, quales ſunt nonnullæ apud Ariſtotelem περὶ ἑρμηνείας de coniunctis & diuiſis. Apud recentiores multa, ut in eo tractatu qui de cōſequentiis inſcribitur, ſed illa prolixiora forte ſunt quàm utiliora.

(ILLVD longè neceſſarium ad dicendum, locorum uim omnem rationemque percipere.) Vis locorum (ut ſuprà admonuimus) animaduertitur ex maximis illis Boëtianis, quas ipſe ſingulis locis appoſuit. Sunt autem propoſitiones quædam indubitatæ adeò certæ, ut ipſæ probatione nō egeant, atque ob id enthymematis ex locis ductis tantum confirmandis adhibētur. Ex his cernere licebit, quid ex quo ſequatur: quare in diſputandi uſu ac iudicando nequaquam negligendæ ſunt. Nam ſi cum proteruo agas altercatore, ad has ſæpe ut ſacram anchoram confugiendum eſt: ut ſi huius enthymematis, nocet ruditas, prodeſt igitur eruditio, negetur conſequentia, unde erit probatio præterquàm ex ea maxima, quam Cicero tradidit, Contrariorū contraria ſunt conſequentia, quod ueluti principiū erit eius probationis? Et Fabius in loco generis & ſpeciei huiuſmodi maximas annotauit. Omittuntur à Rodolpho Agricola, quoniam ad inuentionem nihil faciunt, ſunt enim ad iudicandum inuentæ. *Libro 5.*

(Nec

ἐνθυμηματικός. (NEC ſolum enthymematicum facile reddit.) ἐνθυμηματικὸς eſt, quem uulgo ac barbarè diſcurſiuum uocant, hoc eſt, ſolers, acer in argumentationibus, & in comminiſcẽdis probationibus fœlix. Eſt autem hoc præcipuum dialectici officium. Quod autẽ à Trapezuntio dicitur, huiuſmodi eſt, locos dialecticos non ſolùm hoc efficere, ut promptè faciliterq́; inueniamus, ſed etiam magna ex parte conferre ad iudicandũ & diſpiciendas uires argumentationum dialecticarum.

Termini quæſtionis. (TERMINOS quęſtionis ſic diligenter cõſidera.) Ex Rodolpho Agricola ſatis liquet omni diſſerẽti propoſitam eſſe quæſtionẽ, id eſt, dubiam ſententiã: Nã rebus de quibus nemo ambigit, probationẽ non quęris. Admonet autẽ Trapezuntius quæſtionis terminos eſſe intuẽdos. Quod ut clarius intelligatur, primũ meminerimus oportet, eoſdẽ terminos eſſe concluſionis ſeu conſequentis in enthymemate, & in omni probatione tam dialectica quàm rhetorica, & quæſtionis. Solo enim efferendi modo differt à cõcluſione quæſtio. Vt huius enthymematis: Alterius felicitate torquetur, igitur non eſt beatus inuidus. quæſtio foret, an inuidus ſit beatus: cuius termini ſunt ſubiectum & prædicatum inuidus & beatus, qui etiam conſequentis termini ſunt. Hi deinde cum medio, eo uidelicet qui fuit in antecedente, nec in conſequente repetitus eſt, conferendi ſunt, uidendumq́ue qua ratione cũ maiore ac minore medius conueniat, hoc eſt, ſit ne illius genus, definitio, ſpecies, & cætera: ut in prædicto enthymemate, inuidus alterius felicitate angitur, igitur non eſt beatus: argumẽtum ſeu medius terminus eſt, angi rebus alterius. Id ſi cum auaro conferatur, eſt illius finitio; ſin cum beato, repugnans. Erit igitur rata enthymematis conſequentia ex loco definitionis: Cuius eſt ea in probando uis, ut à quo definitio remoueatur, ab eodẽ dimoueatur definitũ. Quare ſi angi rebus alterius in beatũ cadere nõ poteſt, nec proinde in beatum inuidia. Seu ex loco repugnãtium, repugnãtia enim ſibi mutuò nõ conueniũt. Sed hęc fortè argutiora ſunt, illud autem longè neceſſarium ad dicendi facultatẽ, quæſtionis terminos per locos dialecticos ducere, quemadmodum Rodolphus ſecundo libro dialectices locis aliquot oſtendit.

De locis. (VT genera, ſpecies, differentias, propria.) Capita locorũ ſummatim recenſet eò ferè ordine, ac iiſdẽ nominibus, quibus

bus idem autor libro tertio rhetorices ſuæ fuſius eos docuit. Nos, ut lectori ſpecimen tātùm artis huius indicaremus, ſingulis exēpla aliquot ſubiecimus, longior tractatio aliunde quæratur. A genere itaq; argumenta ducimus affirmatiua ac negatiua hoc pacto: Si dialectica ars eſt, diſcetur exercitatione. Item nō eſt uirtus in homine, igitur neq; cōtinentia. Maxima eſt, De quo genus negatur, de eodem & ſpecies & inferiora omnia. A ſpecie ad genus affirmatiuè ſic: Eſt conſul, igitur magiſtratus: cōtinentia eſt, igitur uirtus. Maxima, cui ſpecies tribuitur, eidē genus. Differentia eſt qualitas qua rerum ſpecies inter ſe differūt. Ex ea argumētum ſumitur in utranque partē, ut Pygmæi ratione utuntur, igitur homines ſunt: eadē carent Satyri, igitur homines non ſunt. Maxima huius loci eadem eſt cū loco finitionis. A proprio argumentum eſt perinde atq; à differentia: ueluti, ſi tyrannicidæ proprium eſt ciuitatem liberare tyrānide. Brutus tyrannicida eſt, liberauit enim ciues tyrannide. Maxima hic eadem cum loco ſuperiore. Accidentia ſunt, quæ alii inhærentia uel adhærētia, alii adiacentia uocant, Cicero adiuncta. Hinc argumentorū magna copia & maiora uarietas, ob id quam rationem habeāt probandi, dici facile nō poteſt, nec una lege omnia poſſunt cenſeri. Sumitur autem argumentū ab accidentibus, quādo ab eo quod ſubiecto inhæret, probatio ducitur. Sic Ariſtoteles colligit ſolem non eſſe igneū, quòd colorem habeat non igneum, nec reliqua aſtra eſſe ignes, quoniā calida non ſunt. Et alibi: Vanum eſſe commētum de mundi concentu, quòd orbes illi ſonū edere nequeant. A definitione argumenta ſumuntur in utranq; partem, ut, Si ſacrilegium eſt, à loco ſacro quippiam ſurripere, ſacrilegus eſt qui deorum delubra ſpoliat. Item negatiuè, Si ſummū bonum eſt quod per ſe expetitur, opes quæ alterius gratia expetūtur, ſummū bonum non ſunt. Maximæ huius loci modo meminimus. Partium multiplex eſt conditio: aliæ enim ſunt integrantes, ex quibus tale argumentum eſt: tecto caret ac pariete, igitur ædes nō ſunt. Alię ſunt ſubſtātiales, ex quibus ſic colligimus, anima caret, igitur animal nō eſt, id ex forma eſt. Itē ex materia: Vtinam ne in nemore Pelio cecidiſſet abiegna ad terram trabes, non eſſet facta illa nauis Argo. Affirmatiuum argumentum tantum ueriſimile eſt: Vt, habent Indi aurum, habent ferrum,

Genus. *Species.* *Differētia.* *Proprium.* *Accidētia.* *Definitio.* *Partes.*

quare nec moneta nec armis carent.Maxima eſt,ſi partes de
ſunt,integrum eſſe non poteſt.Notæ ſunt rerum uocabula,
quæ ab Ariſtotele *σύμβολα* dicuntur,ab aliis etymologia,quã
Cicero notã & notationẽ transfert, originationem Fabius:
Rodolphus nomẽ rei.Hinc probatio erit,ſi ex ui uocis argu
mentũ ſumitur,ueluti ſi quis Solem ſolũ inter aſtra lucere di
cat, aut aſtra ignes eſſe à nomine æther, quod ſi ab *αἴθω* eſt,
ut dixit Anaxagoras,incendium ſignificat. Verùm hæc argu
menta urbanitatis aut ridiculi gratia ſæpius adhibentur: ut
ſi quis dicat(quemadmodũ apud Ariſtotelem eſt)in eum cui
ſit nomen Polus,ſemper tu polus es,mutabilem enim ſigni
ficat.Aut ſi quis leges quas Draco tulit,nõ hominis, ſed dra
conis eſſe dicat.Maxima eſt,interpretatio nominis & nomẽ
ipſum,eandem uim habẽt.Antecedẽtia ſunt, quæ rẽ quam-
Antecedentia. piam neceſſariò aut ueriſimiliter antecedunt,ut curationem
morbus,pugna uictoriam,partũ concubitus,cõſuetudinem
colloquia & congreſſus,cædes odium,eruditionem labor et
uigilia.Huiuſmodi in omni quæſtione diligẽter conſideran-
Conſequentia. da ſunt.Ducimus autem argumenta à cõſequẽti ad antece-
dens neceſſaria affirmatiuè: ut,ſi cinis relictus eſt,incẽdium
præceſſit:ſi eruditio,ſtudium:ſi cædes, odium aut ira fuit: ſi
pœnitentia,errorem fuiſſe oportet.Si ab apoſtolis homini-
bus peccata remittebantur,confeſſionem delicti præcedere
oportuit.Ab antecedentibus ad conſequentia argumentum
affirmatiuum non ſemper neceſſarium,negatiuum ferè ſem
per:ut,error non fuit, igitur nec pœnitentia:affirmatiuè nõ
ſequeretur,niſi ueriſimiliter.In iis quæ tempore antecedunt
& conſequuntur,Maxima eſt,ſi conſequentia ſunt,præceſſit
aliquid.Quæ uerò naturali ordine inter ſe referuntur,ut ſu-
periora & inferiora,eam habẽt maximam, quã genus & ſpe
cies.Verùm hic locus etſi per omnes alios diſperſus eſt,non
erit tamen inutile ſub hoc nomine aliquando argumentum
Cauſa. quærere.Cauſa eſt,cuius ui aliquid euenit; & ſunt quatuor,
materia & forma,quæ pertinent ad locum partium:efficiens
Efficiens. & finis,quæ ſunt huius loci. Ab efficiente negatiuum argu-
mentum neceſſarium eſt:ut,non fuit exercitus,igitur nõ eſt
commiſſa pugna.Telo ac ferro caruit,igitur hunc non occi-
dit. Affirmatiuum non ſemper neceſſarium, ut ſi artifex ſit,
Finis. opus proinde eſſe non ſequitur.A fine autẽ huiuſmodi ſunt:

Quò

Quò mihi diuitiæ,ſi non conceditur uti?

Finis enim diuitiarũ uſus eſt. Et,ſi beati fieri non poſſumus, quid uirtutem ſequimur? Et,ſi diſci nequit eloquentia, fruſtra homines diſcunt dicendi præcepta. Huc ſpectant ea quæ ab utili & honeſto ſumuntur. Maxima eſt, unamquanq; rem à cauſis eſſe ſpectandam. Effecta ſunt,quæ à cauſis oriuntur, ut à ſutore calceus, à pictore pictura,ab arbore fructus,à parente proles,à doctore diſcipulus. Hinc argumenta ſunt huiuſmodi:Bonus parens,quia bonus filius:mali corui,malum ouum,&c. Maxima eſt,cauſas ab effectis non ſeparari. Coniuncta ſunt,quæ ut plurimùm accidere ſolent,ut pallor ægritudini,morbus ſenectuti,aut morum difficultas,cædi iurgiũ, contentio, inuidia,odium. Ab his coniecturalia ſunt argumenta:ut ſi laborare eum dicamus qui crebrò ſuſpirat,illum occidiſſe qui pridie cùm occiſo inimicas habuit contentiones. Sunt huius loci ſigna ueriſimilia, ut amat qui oſculatur: & neceſſaria, ut uiuit qui ſpirat. à Rodolpho contingentia hæc dicuntur. Spectant etiam huc,locus,tempus, connexa. Maxima eſt, ex adiunctis adiuncta debere perpendi. Paria, maiora,minora,uno nomine comparata dicuntur. A pari huiuſmodi argumentum eſt; Si imperator aliquando uincitur, cur nõ etiam orator? Arte eligitur gubernator,igitur & magiſtratus, & ſi uobis locare turpe non eſt, nec nobis cõducere. Maxima eſt, æqua paribus conueniunt. A maiore argumentum ducitur,cùm id quod minus eſt infertur: qui ſacrilegium facit, faciet & furtum: ſi ne dii quidem omnia ſciunt, quo pacto homines? Maxima, quod in maiore nõ ualet,nec etiam in minore. Ducitur argumentum à minore, cùm id quod maius eſt,infertur:ut, qui furtum facere noluit, hunc ſacrilegium commiſſurum putas?&,an tibicines qui fidibus utuntur,ſuo,non multitudinis iudicio,cantus,numeróſque moderantur? uir ſapiens qui multò arte maiore præditus, non quid uериſſimum, ſed quid uulgus uelit exquiret? Item apud Comicum:

Hic tam paruæ conſuetudinis
Cauſa,huius mortem fert tam familiariter.

Quid ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri? Maxima eſt,quod ualet in re minore,ualet quoq; in maiore. Cõtraria hic accipies omnia oppoſita,præter relatiua. Ducũtur ab his

Effecta.

Contraria.

argumenta,quæ ſola rhetores enthymemata uocāt propter excellentiam,ut illud: Cùm fatentur ſatis magnam uim ineſſe uitiis ad miſeriam,non fatendum eſt eandem uim ineſſe uirtuti ad beatam uitam?Et apud Ariſtol. Si bellum horum malorum cauſa eſt,per pacē emendabimus.Si quod ſcis pro deſt,quod neſcis obeſt.Maxima,contraria contrariis conue niunt.Repugnantia ſunt,quæ nec cohærere, nec eidem con uenire poſſunt.A cōtrariis differunt,quòd horum unum uni duntaxat aduerſum eſt,hic plura uni aut unum pluribus: ut, ebrietas continentię,ſtudio,uigiliis,labori repugnat.Ab his argumentantur negatiuè:ut,Si auarus eſt,non comeſſatur: Si uoluptarius,literarum ſtudioſus non eſt. Si inimicus,non prodeſt:Si dies,nō ſunt tenebræ. Maxima propoſitio huius loci eſt,uni repugnantia nō cōuenire,nec cohęrere inter ſe.

Repugnantia.

(VT,inquam, omnia hæc quæ intrinſecus ſunt aſpicias.) E locis quos huc uſq; Trapezuntius recenſuit,dicūtur argumenta artificialia,quæ arte ac ingenio differentium excogitātur,dicūturq; à Cicerone in eo ipſo,de quo ambigitur,hærere.Quare Trapezuntius huiuſmodi locos intrinſecus rem aſpicere dicit.Quod quidem cū Rodolpho nō pugnat,apud quem illi ipſi quos hic Trapezuntius intrinſecus hærere dicit,diuiduntur in ternos & externos.Nam Ciceroni & Trapezuntio interna dicuntur,quæ ex ipſa cauſa ingenio dicentis finguntur Quæ uerò aliunde adferuntur,ut ſunt teſtimonia,præiudicia,fama,rumores,tormēta,iuſiurādum,probationes ſunt ἄτεχνοι, id eſt, inattificiales,nō quidem ob id ꝙ arte tractari non poſſunt,extenuantur enim aut amplificantur artificio: ſed ſi deſunt, à differentibus ea excogitari non poſſunt.atq; ob id Ciceroni & Trapezūtio extrinſecus hęrere dicuntur.Quemadmodum ſi Helenā quis longè pulcherrimam eſſe aſſerat,ꝙ dei filia,ꝙ per tot diſcrimina terrę mariſq; Paris ad eam rapiendam profectus ſit, quòd tot Græcorum principes tot copiis,tot claſsibus, repetitū uenerint, decennalem obſidionem ſuſtinuerint,artificiales erunt probationes.Ex locis enim cauſarum & deſtinatorū qui intrinſecus ſunt,hoc eſt,cum re coniuncti,ducuntur. Quòd ſi (ut apud Iſocratem eſt)pulcherrimam eſſe dicas,quoniam Theſeus ita iudicauit, artificiale eſt, id eſt, aliunde extra cauſam aſſumitur.Habent autē inartificialia illa longè maiorē uim, præſer

Argumēta aut ex ipſa quæſtione naſcuntur, aut ſumuntur foris.

Inartificialia maiorē uim habent.

præſertim ſi magnę autoritatis uirorum aut deorum fuerint teſtimonia: ut de Socrate, ſi quòd ſapiēs fuit dicere uelis, fortius erit, quoniam ita iudicauit Apollo, quàm ſi eum philoſophiæ cōtinenter operam dediſſe dicas. Si in ſacris, quòd confitendum ſit, efficacius erit, quoniam ita Iacobus Apoſtolus præcepit, quàm ſi dicas, hominibus remittebantur peccata, confitebantur igitur. Prolixius hæc recenſuimus, quo ſtudioſis aditum qualemcūq; ad dialectices uſum patefaceremus. Argumenta igitur omnia aut foris aſſumūtur, ut, hoc uerum eſt, dixit enim Marcus Cato: aut in rebus ſunt, ut bonus eſt, quoniam boni parentis filius. Iacob. 3.

(NEC te quoniā res eſt ardua deterreat.) Ab utilitate ac facilitate locorum breuis commendatio eſt. Summam enim utilitatem dicendi eleganter, ac inueniēdi expeditè cum ea facultate coniunctam, quam dat exercitatio, continent. Vt enim uſus legendi lectionem paulatim reddit faciliorem ac emendatiorem, pauloq; poſt abſolutam: ſic crebra locorum uſurpatio facit, ut illi ipſi loci, qui quæſtionibus explicandis aptiores ſunt, ultrò ſeſe offerant.

(NAM quemadmodum qui literas ſciunt.) Apta ſimilitudo ſumpta è literis: Nam ut argumenta omnia, infinitaq; è locis ſunt, ita literis nō amplius xxiij. unaquęq; uox continetur. Quinetiam Ariſtoteles locos argumentorū, ſeu (ut ipſe loquitur) enthymematum ij. Rhetoricorū στοιχεῖα uocat, quo nomine quoq; literas ſignificāt Gręci. Eſt autem (ut uidetur) hoc ſimile deſumptum ex ſecundo lib. Ciceronis de Orato. ubi de inueniendo diſputatur, quo loco ſic Antonius ait: Ac tibi ſapienter monenti L. Craſſe libenter aſſentiemur, ut ſingularū cauſarū defenſiones, quas ſolent magiſtri pueris tradere, relinquamus, aperiamus autē ea capita, unde omnis ad omnem cauſam & orationem diſputatio ducitur. Neq; enim quoties uerbum aliquod ſcribendū eſt, nobis toties eius uerbi literæ ſunt cogitatione conquirendæ, nec quoties dicenda cauſa eſt, toties ad cauſæ ſepoſita argumenta reuolui nos oportet, ſed habere certos locos, qui ut literæ ad uerbū ſcribendum, ſic illi ad cauſam explicandam ſtatim occurrant.

(OMNES igitur loci unde ad ſyllogiſmos medium quæritur.) Eiſdem locis oratores utuntur, quibus dialectici. Quare qui Rhetorica tractant, hos etiam exponunt: ut

Cicero lib.ij.de Orat.& Fabius lib. v. Ariſtoteles quoq; lib. ſecundo. Quòd uerò alios quoſdam perſonarum addunt , & quas circunſtantias uocāt, quòd ſub iis nominibus argumētum aliquoties inuenitur citius, id factum eſt. Cæterum natura ab his, quos antè recenſuimus, diſcreti nō ſunt. De qua re latius uideatur Rodolphus circa finem libri ſecundi.

Medium. (NON enim aliud perfecti, aliud imperfecti ſyllogiſmi medium.) Medium dicitur argumentū & inſtrumentum faciendæ fidei, quoniam duo illa quæ Ariſtoteles τὰ ἄκρα, id eſt, extrema uocat, coniungit: eſtq; ſemper ſi ſyllogiſmo uti uelis, medius terminus.

(NAM ſicut in re parum cognita ratiocinari oportet abſolutius.) Si argumentum huiuſmodi fuerit quod non ſatis quale ſit (niſi omnibus ſuis partibus diligenter ac fusè rationibus confirmationibusq; aperiatur) intelligitur, ſyllogiſmo *Lib.5.cap.5.* Fabio autore, ubi nefas non eſt, ut ampliſſima illa ratiocinatio apud Ciceronē multis partibus tractata, in principio refutationis pro Milone, Quòd ſi duodecim tabulæ, & cætera uſq; ad eum locum. Eſt ergo hæc iudices, quam rem Fabius animaduertit libro quinto, capite ultimo.

(SIC in re aperta propoſitionum altera faſtidium parit.) Ad eundem modum Ariſtoteles ſecundo Rhetoricorū, Non enim, inquit, ſumentem, aut longè, aut omnia oportet colligere. Nam alterum propter prolixitatem obſcuritatis eſt, alterum quoniam ea quę manifeſta ſunt, dicuntur, nugationis eſt. Et paulò pòſt, Si quid eorū perſpicuum fuerit, id dicendū non eſt: ut ꝙ Milo rectè fecerit, ſatis erit dicere oratori: quoniam uim illatam repulit. Quòd autem uim à ſe repellere licet, auditoribus relinquendum eſt, ex ſe enim hoc adferunt.

(SEV cùm tribus conſtet ratiocinatio propoſitionibus.) Syllogiſmus imperfectus aut propoſitione aut aſſumptione cum cōcluſione cōſtat. Quod ſi in antecedēte & conſequēte *Vtra propoſitio omittenda in enthymemate.* idem fuerit ſubiectū, deeſſet propoſitio maior, ſin idem prædicatum, minor. Verū quod Trapezuntius admonet, ſpectādum eſſe ex utra potius propoſitione colligendum ſit, mediocris erit iudicii. Qui enim non uidet huius conſequentis, Ego hominem non occidi: hoc potius fore antecedens, Quo tempore hic occiſus eſt, ego in prouincia fui: quàm illud, Qui in prouincia fuit, eo die hic cædē facere non potuit.

Ob id

Ob id hic non tam canone quàm iudicio opus eſt. Veriorem enim aut certiorem præponendam non perpetuò uerũ erit.

(AT hæc quoniam ſimplicis concluſionis conſequẽs alterius conſequentis fit antecedens.) Recenſet obiter eam argumentandi formam, quam Græci σωρίτην καὶ κλίμακα uocant, Latini aceruum & gradationem. Ea eſt argumentatio, in qua multa ſumuntur, ut ex primo inferatur ſecundum, ex ſecundo tertium, & ita deinceps, ut quod omnium poſtremũ eſt, cum primo coniungatur, ſeu dum continuò prioris propoſitionis prædicatum, aut annexum, ſequẽtis fit antecedẽs aut ſubiectum: ut apud Ciceronẽ quinto Tuſculanarũ Quæſtionum, Atque omne bonum lætabile eſt: quod autem lętabile, id prædicandum, quod autem tale, id glorioſum: ſi glorioſum, certè laudabile: quod autẽ laudabile, profectò etiã honeſtum: quod bonum, igitur honeſtum. Vides hic poſtremum cum primo coniunctum? Fit etiam ubi concluſio non apponitur: ut, Vilius argentum eſt auro, uirtutibus aurũ. Tradit hanc argumentandi formam Ariſtoteles in prædicamentis: Quando alterum de altero, & cætera: notus enim locus eſt. A ſyllogiſmo differt, quòd hic ſi perfectus eſt, tribus partibus tantum perficitur, gradatio certo numero nõ aſtringitur. Numeratur etiam inter ornamenta ſententiarũ huic argumentationi non multũ abſimilis: ut, Africano uirtus gloriam, gloria æmulos, æmuli mortem pepererunt. Quanquã autem paulò antè huiuſmodi argumentationes σωρίτας etiã uocari diximus: meminerit tamen puer apud artium ſcriptores, σῶρον argumentationem eſſe ſuperiori nonnihil diuerſam, uidelicet cùm paulatim addendo aut minuendo nuſquã ſiſto, ſed probo nec effici quicquam, nec deſtrui. De hoc ſic eſt apud Ciceronem in ſecunda Quæſtione Academica ſcriptum: Genus illud minimè in philoſophia probari ſolet, cùm aliquid minutatim aut gradatim additur, aut demitur: ſoritas hos uocant, qui aceruum efficiũt uno grano addito. Huius exemplum erit ſi quæratur, Septem multáne an pauca ſunt? Si pauca dixeris, multáne erunt, ſi unum addideris? Deinde ſi alterum, ſi tertium, & ita deinceps ad quemuis alium numerum. Quòd ſi multa dixeris ſeptem, paucáne erunt ſi unum detraxero? & ſic deinceps, ut nec quantũuis magnum numerum multa, nec quemlibet paruum, pauca eſſe dixeris.

σωρίτης κλίμαξ. Gradatio.

Sic quantum addendum aut demẽdum ſit, ut diues, pauper, clarus, obſcurus, dicatur aliquis, aut multa pauca, magna parua, longa breuia, lata anguſta, quando dicantnr, certum non habes. Captioſa igitur argumentatio σωρίτης eſt, quemadmodum Crocodilites, Ceratine, Dilemma, Antiſtrephon, & id genus reliquæ captiunculæ.

(QVOS incidit explicita oratio.) Perſtat in mataphora: Neruos enim dixit quibus incidit, aptè redditur. Docet uerò Cicero hanc eandem ſententiam libro primo Rhetoricorũ, & de Oratore libro ſecundo, poſt tractationem locorum.

(VT in epiſtola ad Plancum, Senatus non eſt, &c.) Locus eſt libro x. epiſtolarum, in ea, quæ incipit: Etſi Reipublicæ cauſa. Meminimus autẽ ſuprà enthymemata ſæpe ſic efferri, ut quod probandum ſit, primo ponatur loco, deinde ſubiungatur ratio: quod ſi inuertas, forma erit ſimplicis concluſionis: ut, mirabiliter populus uniuerſus, & cætera. Igitur Senatus non eſt tibi amicior quàm tota ciuitas. Verùm niſi pro confeſſo haberetur à populo Romano illũ amari, qui Remp. liberare uult & poteſt, dein, Plancum eum eſſe uirum, propoſitioni non uideretur ſatis accommodata eſſe ratio.

(SED inuenta implicitè atq; inuolutè conſcripta.) Inuenta ſeu argumenta tacitè aliquoties ac breuiſſimè orationibus inſeruntur, aliquando uerò argumentationes expolitione, quo argumenti uis fuſius tractata cerni queat, omnibus ſuis partibus latiſſimè explicantur: ut, Turcarum irruptiones ſemper timeamus, quando incolumes ſunt, oportet: aut fractis eorum copiis ſumma ui eos è confinio profligare debemus. At motum Barbarorum hominum cùm poſſumus, non ſuſtollere longè ſtultiſſimum eſt. Quare, niſi ſtulti eſſe uelimus, extremis noſtrorũ uiribus ſemel exterminabimus gentem tam Barbaram. Hoc ſic ſimpliciter eloquemur: Quoniam perpetuum impetum eorum ſuſtinendũ non putamus, aduerſum eos pugnemus: aut breuius, Aduerſus Turcas, ne amplius nobis timori ſint, pugnandum eſt.

(QVOD tamẽ in omnibus.) Clauſulam hanc ſupereſſe opinor, aut aliud quippiam deeſſe. Siquidem cum eo quod ſequitur non ſatis quadrat. Vniuerſa enim, inquit, in quibus aliqua probationis uis, ad ſyllogiſmũ prędicatorium poſſunt reduci, quòd ea argumentationum dialecticarum regula ſit.

Qua de re plura uide apud hunc ipſum lib.iij.Rhetorices.

NON ergo feci.)Hoc ad ſimplicem concluſionem, quæ una ſententia compræhenditur, non pertinet, ſed additur ex planandi cauſa. LATOM.

(COMPOSITE hoc modo.) Non re, ſed uerbis, quæ repetuntur inſtandi cauſa. Ergo aut ſimpliciter cōcluditur, aut iterata ſententia: quod ad oratores pertinet.

(NEC ſolùm enthymematicum.) Id eſt, ſolertem inueniendis argumentis, quem uulgò diſcurſiuum uocant.

(NAM quemadmodum.) Similitudo ex Cicer.ij.de Orat.

(OMNES igitur loci unde ad ſyllogiſmos medium quæritur.) Loci ſunt ſyllogiſmorum & enthymematum communes, ſed frequentius enthymematibus utimur, ſyllogiſmo autem cùm res exactiorem probationem requirit, ut apud philoſophos, quia omnia certius & enucleatius explicant, cùm interim rhetores ſint probabilibus contenti, & quæ per ſe intelliguntur, negligant. Item enthymemata ex ſolo loco uim habent, ſyllogiſmus autem ex ſtructura: quare & loci enthymemati potius, quàm ſyllogiſmo tribuuntur.

(MEDIVM terminum.) Si medium in antecedente cum prædicato concluſionis iunctū fuerit, enthymema eſt ex maiori propoſitione ſyllogiſmi, ſin cum ſubiecto, ex minore: ut, Inſidiator iure occiditur, Ergo Clodius iure cæſus eſt. Item, Clodius inſidiator fuit, Eſt ergo iure occiſus.

(ILLVD apprimè tenendum.) Neceſſarium eſt enthymema, in quo oppoſitum conſequētis repugnat antecedenti, ſi non repugnat, credibile eſt tantum. Item quicquid ſequitur ad conſequens bonæ conſequētiæ, ſequitur ad eius antecedens, quam argumentationem Soriten uocant.

DE DEFINITIONE ET DIVISIONE.

NVNC *de definitione ac diuiſione coniunctim pauca dicamus. Nam ita ſe habent, ut altera alterius egere uideatur. Nec enim niſi qui recta diſtributione uſus eſt, definire ſe unquam intelliget, nec unquam rectè diſtribuere poteris,*

niſi quid ſit quod diſtribuendum eſt, conſcripſeris. Definitio eſt coactæ in ſe atque complicatæ rei breuis, atque abſoluta explicatio. Definitionum quatuor ſunt genera: Subſtantiale: deſcribens: per partitionem: per diuiſionem. Nam qui plura faciunt, ea cōnectunt quæ aut ad hæc facilè reducuntur, aut leuiora ſunt quàm ut definitiones appellari poſſint. Subſtantialis definitio eſt oratio quæ id quod definitur, quid ſit explicat, breuiter, & abſolutè complectitur. Per partitionem definitio, eſt oratio quæ per enumerationem partium breuiter & abſolutè aliquod totum oſtendit. Per diuiſionem definitio, eſt oratio quæ ſpecierum diſiunctione breui ac abſoluta genus aliquod oſtendit. Diuiſio, alicuius in partes ſuas eſt diſtributio: eius duo ſunt genera: Vnum, quod per ſe rem aliquam diſtribuit: alterum, quod per accidens partitur. Prioris rurſum tres ſunt ſpecies. Generis in ſpecies, quæ propriè dicitur diuiſio: ut animal hoc rationale, illud irrationale: differentias etiam formæ ſpecieiq; nomine complectimur. Totius in partes, quam partitionem propriè poſſumus nuncupare, ut domus in fundamentum, in parietes, & tectum. Voces in ſignificationes, quæ diſtinctio appellatur, ut canis uel piſcis, uel terreſtre animal, uel ſydus. Poſterioris itidem tres ſunt modi, quo ſubſtantiam quæ ſubijcitur, per accidentia partimur, quæ ſubiecti in accidentia diuiſio dicitur, ut hominum alij pij, alij impij. Quo accidentia per ſubſtantias, quam accidentis in ſubiecta nominamus, ut omnium quæ expetuntur alia in corpore, & alia in anima ſita ſunt. Extremus, accidētis eſt in accidentia diſtributio: ut, candida omnia uel dura ſunt, uelut lapides albiſſimi, uel liquentia, ut nix. Hæc accidentis in accidētia diuiſio ſola in alterutrū ſeparatur: ut eorū quæ d'ra ſunt, quædam alba ſunt: ut, lapis Parius: quædam nigra, ut

Definitionū quatuor genera.

Duo genera diuiſionum.

Diuiſio per accidens.

ut terebinthus. Et rurſus eorum quæ nigra ſunt, alia dura, ut ebenus: alia liquentia, ut pix. His ita dictis communiter, *illud mihi præcipiendum uidetur, diuiſionem generis, & eam quæ ſecundum accidens eſt, in oppoſita ſemper fieri: et cùm oppoſitionis ſpecies quatuor ſint, contraria commodiſſimè omnium adhiberi: contradictoria etiam, et quæ per priuationem et habitum dicuntur, non eſſe abijcienda: quæ uerò relatiuè opponuntur, ſi rem per ſe diuidamus, nullum habere locum: ſi per accidens, non omnino negligenda.* Dicimus autem homines alios dominari, alios ſeruire. Item *omnem diuiſionem (ea excepta, quæ uocem in ſignificationes distribuit) nihil oportere plus minúſue continere.*

Canon diuiſionis.

NVNC de definitione ac diuiſione coniunctim pauca dicamus.) Plato uniuerſam dialecticam partitur in diuiſiuam, definitiuam, & analyticen, id eſt, reſolutoriam, quarum duæ priores ad thematis ſimplicis, ultima ad compoſiti thematis explicationem pertinēt. Eſt autem diuidere ac definire uniuſcuiuſque doctoris in ſua profeſſione. Nam quid planum aut ſolidum, ſeu quid circulus, axis, diagonus, geometra dicet: quid abſis, apogium, aſpectus trigonus, aut tetragonus, aut quid Pleiades, Hyades, Arcturuſue ſint, nemo niſi aſtronomus: Sic Scriptor moralis, quid uirtus, quid uitium. Verum dialectici tradere canones ac leges, quibus oportet omnem definitionem, ac diuiſionem perfici: locos etiam oſtendere unde & diuiſiones & definitiones petendæ ſunt. Vt ſi quid uoluptas ſit, quæratur, monebit dialecticus hic primo loco generalius quiddam quærendum, genus nimirum, deinde aliud quo res genere ſimiles, ſed ſpecie differentes ſecernantur. Quæ uerò illa ſint, non eſt huius artificis ſcrupuloſe perquirere.

NEOM.

Definire cuius ſit artificii.

(DEFINITIO eſt coactæ in ſe rei atque complicatæ abſoluta explicatio.) Metaphora eſt in uocabulis Coactæ ac Complicatæ. Nam quod definitur, in ſe conuolutum & concluſum, una tantū uoce oſtenditur. Quòd ſi oratione ea res, ueluti ueſtis aut pugnus complicatus apetiatur, definiri dicitur: ut idem eſt homo, & animal intellectuale, mortale,

Coactum. Complicatum.

ſcientiæ rationisq́; capax:ſed illud ueluti manus in pugnum contracta,hoc ut ea quæ in digitos diducta eſt.

(NAM qui plura faciunt, ea connectunt.) Enumerant Boëtius & Georgius Valla, Victorinus, & alii nonnulli definitionum formas longè plures, in quibus ſi qua ſunt quæ ad noſtrum inſtitutum facere uidentur, non negligimus.

(SVBSTANTIALIS definitio eſt oratio quæ id quod definitur.) Hanc οὐσιώδη Græci, Scholæ eſſentialem uocant. Legebatur autem hic Definitum, abſque ſenſu, nos Definitur, rectius legendum putamus. Sic enim à Cicerone dicitur: Definitio eſt oratio, quæ id quod definitur, quid ſit, explicat. Vocat autem Ariſtoteles ὅτι ἐστὶ perfectam rei eſſentiam, quæ genere ac differentia explicatur: Latinorum nonnulli quidditatem uocant, quorum eſt Hermolaus Barbarus.

(PER partitionem definitio eſt oratio.) De duabus his definitionum formis uide Ciceronem ad Trebatium. Differunt autem diuiſio & partitio, quod ſpecies & partes, integrum & genus. Sunt uerò partes ueluti membra, ut caput, humeri,brachia,manus,pectus,latera,crúra,pedes. Species autem ſunt(ut apud Ciceronem eſt)formæ quas εἴδη Ariſtoteles,& Plato ἰδέας uocat,ut iuſtitia,prudentia,ſpecies uirtutis ſunt.Confunduntur tamen ſpecierum & partium nomina,ac proinde diuiſionis & partitionis.

Partes. *Species.*

(VOCIS in ſignificationes.) Hanc partiendi formam Rodolphus non ſatis bene diuiſionis uocabulo notari ſcribit, quòd ſcilicet ineptum ſit, ſi dicatur: Taurorum alius mons, alius animal, alius ſydus. Cæterùm Ciceronem aliquoties diuiſionis uocabulum uſurpaſſe uidebis,ſi quando uocis cuiuſpiam ſignificata enumerat. Eſt & apud Platonem diuiſio in res ſignificatas,quod & Alcinous Platonicus annotauit.

(QVO ſubſtantiam quæ ſubiicitur per accidentia partimur.) Huiuſmodi ſunt ferè omnes diuiſiones,quas Rodolphus Agricola ex pluribus locis dialecticis quærendas docet.Secundus modus eſt,quo accidens quodpiam per ſubiecta diuiditur,cuius etiam Rodolphus meminit:Et adiacentia, inquit, per ſubiecta, ut feritas, alia auis, alia ſerpentis, alia

alia reliquarum belluarum. Apud philoſophos non infrequens eſt hoc diuidendi genus.

(HAEC accidentis in accidentia diuiſio, ſola in alterum commutatur.) Ex Boëtio id ſumptum eſt: Sic enim ait in libro de diuiſione: Sed huiuſmodi diuiſio uiciſſim ſemper in altera permutatur. Poſſumus enim docere: Eorum quæ dura ſunt, alia nigra ſunt, alia alba. Et rurſum, eorum quæ liquida ſunt, alia alba, alia nigra. Significatur autem poſſe in hoc genere diuiſionis diuiſum & illius contrarium per eaſdem differētias diuidi: ut ſi album per durū ac molle ſit diuiſum, poterit & nigrum. Deinde ſingula membra in diuiſum ac illius oppoſitum rurſum poſſe commutari: ut ſi durum per album & nigrum diuiſum ſit, tam album quàm nigrum in durum & molle poſſunt diuidi.

(QVAEDAM nigra, ut terebinthus.) Terebinthi meminit Plinius libro decimotertio, capite ſexto. Arbor eſt ligni nigri eximiiq́ue ſplendoris & fidelis ad uetuſtatem. Ebeni autem meminit idem libro duodecimo, capite quarto. Eſt & huius materies ſolidiſſima, ut uel igne abſumi uix queat, ſplendoris nigri, & ſine arte protinus iucundi. Nigrum autem habere ſolam Indiam teſtatus eſt poëta. Sola (inquit) India nigrum Fert ebenum. *Terebinthus.* *Ebenus.*

(QVAEDAM alba ſunt, ut lapis Parius.) Marmor intelligit ex Paro inſula, quæ una Cycladum eſt circa Delum & Siphnum, autore Plinio & Ptolemęo. Laudatur ex ea marmor, quod alio nomine M. Varro lychniten uocatum ſcribit: quòd ad lucernas in cuniculis cæderetur. *Parium marmor.*

VErùm cùm uocem in ſua ſignificata diſtinguimus, ea complecti nonnunquam ſufficiet, quæ ad rem noſtram faciunt. Eſt autem omnis diſtinctio duplex: Nam aut unius ac ſimplicis eſt termini, quæ diſtinctio æquiuocì dicitur: aut orationis, quam ἀμφιβολογίαν Græci, nos ambiguum dicimus, ut, Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe. ambiguum adiectione termini, uel mutatione orationis, aperiendum. Aequiuocum ſi inſtitutione æquiuocum eſt, *Diſtinctio.* *Aequiuocum.*

ad

adgrammaticos confugiendum. Diximus autem æquiuocum, quod nec accentu, nec aſpiratione, nec genere, nec orthographia, nec numero diſtingui poteſt. Sin modis quibuſdam ad multiplices uariasq; res terminus applicari poteſt, aut ex ſe ſolo, aut ex adiūcto potius huiuſmodi uim habere dicitur. Primi diſtinctio, non unius doctrinæ: Multa enim aliter phyſicus, aliter primus philoſophus, aliter dialecticus, aliter orator exponit. Quamobrem inſanire mihi uidentur nonnulli, qui adeò rudes atque indocti ſunt, ut audeant aſſerere dialecticum æquiuocationem effugere non poſſe, niſi ſingulorum uerborum uim ac poteſtatem optimè nouerit, quæ grammaticis traditur: quam ſi apprime tenuerit, æquiuocis ipſum implicari non poſſe. Rarò enim aut penè nunquam multiplici ſignificatione uerbi dialecticus aut decipit, aut decipitur. Modi ergo quidam ſunt qui etiam eos ipſos qui ratiocinantur, fallunt: atque eos diſtinguere, unius non eſſe diſciplinæ, Ariſtoteles oſtendit, qui multa in phyſicis ut naturalis, multa in prima philoſophia ut metaphyſicus, multa in ethicis ut moralis, nonnulla in dialecticis ut logicus diſtinxit. Verum ut quale ſit

Modi ſignificandi.

Infinitum.

quod diximus pateat, exemplis utamur. Infinitum dicimus, cuius terminum inuenire non poſſumus: uuum ergo ſignificat: ſed tamen alio quodam modo continuum, alio diſcretum, infinitū dicimus. Et hoc quidem appoſitione, illud diuiſione infinitum aſſerit Ariſtoteles. Tempus autem utroque modo (quamuis ſi quis continuum non diuiſionis termino, ſed magnitudinis infinitum fingit) non diuiſionis ſolùm, uerùm etiam appoſitione infinitum dici poſſet. Item, unum, in phyſicis quidem Ariſtoteles cōtinuò dicit, ut linea una, indiuiſibili, ut punctus unus ratione, ut uinum, uappa. In quinto primæ philoſophiæ ſecundum ſe, & ſecundum accidens

cidens unum diſtinguit. Eiusq́; quod unũ ſecundũ ſe eſt, multos ſubijcit modos, ac dialectici numero, ſpecie, genere (ut Cicero, homo, animal) unũ dici perſpexerũt. Ita cùm unũ ſit, quod à cæteris ſeiunctũ eſt, ipſum ſecundũ unũ quod indiuiſibile eſt, hac una eademq́; ſignificatione ſemper dicitur, modus uariatur. Alterum modum multiplicis diximus, cum nõ ex ſe, ſed ex adiuncto terminus adeò uarijs atque multiplicibus modis ſumitur, ut non eandem poteſtatem, ſed aliam atque aliam habere uideatur, ut homo cùm dico, quid ſignificet, uides, pro quo accipiatur, ignoras. Si, diſputat, aut ſi, ſpecies eſt, adiunxero, aliter atque aliter accepiſti. Has ſuppoſitiones iuniores appellant. Quas ſi quis penitus tenere cupiat, dialecticos qui ea de re multa & protenſa uolumina conſcripſerunt, diligenter euoluat. Nobis ſolum admonuiſſe, terminorum acceptiones ex adiuncto mutari, ſufficiat. Nam eius rei diligentior doctrina & longior eſt, & ad uſum oratorum affert penè nihil. Viderint etiam ne complura eiuſmodi non ad uſum, ſed abuſum inuecta ſint. Quòdſi quis putauerit in ſtatu legitimo per ambiguũ ἀμφιβολογίαν huiuſmodi poſſe incidere, cum id uſu euenerit, dialecticos conſulat: nos quoniam raro ac penè nunquam accidere putamus, tam longam atq; obſcuram doctrinam prætermiſimus. Et hæc quæ diximus eò tendunt, ne tu etiam ſicuti omniũ rerum ignari, ad dialecticas ἀμφιβολογίας, & æquiuocationes, grammaticũ putes multa poſſe conferre.

NAM aut unius eſt ac ſimplicis termini.) Eſt ubi ſingulæ uoces ambiguitatem faciunt: quæ Græcis ὁμωνυμία dicitur, recentiores æquiuocationem uocant, quando rerum aut perſonarum plurium, una eſt appellatio: ut, taurus bouis, & in Cicilia montis, item ſyderis quod inter duodecim ſigniferi orbis ſigna numeratur ſecundum, uere cum ſole exoriens. Sic Cenſorius, & ille quoque qui ſe Vticæ interfecit, dictus eſt Cato. Eſt etiã ubi dictiones alio ſenſu integræ ſunt, *Aequiuocatio.*

alio

alio diuiſæ, uelut ingenua, coruinum, armamentum. Apud Ariſtotelem in Elenchis diuiſionis & compoſitionis ambiguitas dicitur. Huiuſce uocabuli diſcretionem Rodolphus enumerationem uocat, Boëtius partitionem æquiuocationis.

Amphibologia. (AVT orationis, quam ἀμφιβολογίαν Græci, nos ambiguum dicimus.) Naſcitur etiam ambiguitas ex integro orationis contextu, quæ ἀμφιβολογία à Cicerone, ab Ariſtotele ἀμφιβολία nominatur, quod Fabius ambiguum trāsfert. Fit autem multis modis: aut per caſus, cùm infinitum utrinque accuſatiuum habet, ut, Audio Demeam percuſſiſſe Lachetem: aut uocum dubia diſiunctione, ut, Quinquaginta ubi erant centum inde occidit Achilles. Vide Fabium libro ſeptimo, & Diomedem libro ſecundo de figuris. *Libr. 7. cap. 10.*

Verſus Apollinis. (DICO te Aeacida Romanos uincere, &c.) Ennii uerſus eſt, quo finxit Apollinem Pyrrho regi Epirotarum Delphis reſponſa dediſſe. Cæterū Plutarchus diligens in primis ſcriptor, huius non meminit, negaturq; à Cicerone libro ij. de Diuinatióne, & quod Apollo Græcè, non Latinè locutus eſſet, & quòd Pyrrhi temporibus deſiiſſet uerſus facere. Eſt autem Aeacida uocatiuus Græcorum conſuetudine, à nominatiuo Aeacides, quod Pyrrhi patris nomen fuit.

Amphibologiæ ſolutio. (AMBIGVVM adiectione termini, uel mutatione orationis aperiendum eſt.) Soluitur amphibologia, termini adiectione, quando dubitatur utri antecedentiū duorum ſermo ſubiunctus ſit: ut, Volo hęres meus det uxori meę aurū quod elegerit. Dubium eſt, an uxor, an hæres aurum eliget: adiectione ſoluitur, Volo ꝙ hęres det uxori aurum quod ipſe elegerit, aut ipſa. Mutatione caſuū ſoluitur, dum ex duobus accuſatiuis alter in ablatiuū uertitur. Ferūt Demoſthenē eieciſſe Aeſchinem. Soluitur, Aeſchinem à Demoſthene pulſum aiunt. Tollitur etiam orationis ambiguitas diſtinctione ſcripturæ, uel mora pronūtiationis, ut, Moriturus iuſſit poni ſtatuam aureā haſtam habentē. diſtinctione ſublatum dubium, Iuſſit poni ſtatuā, auream haſtam habentē. Vide Ariſtotelem in Elenchis & Fabium in ſtatu legitimo per ambiguum.

Aequiuocū duplex. (AEQVIVOCVM ſi inſtitutione æquiuocū eſt, ad grammaticos confugiendum eſt.) Dicitur æquiuocum ex inſtitutione, quod plura ſignificat, non ſimilitudine quadā aut metaphora: ut homo pictum & uerum hominem ſignificat, ſed quòd

quòd iuxtà à rebus diuerſis abſque ulla cognatione cōuenit, quomodo gallus hominem & auem & inſtrumenutum ſuto rium ſignificat, genere fœminino. Hoc in ſcholis à caſu, illud à conſilio æquiuocum dicunt.

(DICIMVS autem æquiuocum, quod nec accentu.) Si uox quæpiam in multis ſignificatis adeò ſui ſimilis ſit, ut nul la nota diſcerni queat, ea æquiuoca eſt, hoc eſt, ut nec accen tu diſtingui queat, ſub quo tempus & tonum cōpræhende: ut mâlum quod pomum, & malum bono cōtrarium, non eſt æquiuocum: tempore enim differunt. Sic êdo, & edo. Item quod tono differt, æquiuocum non eſt, ut uère & ueré, ſic pône uerbum, & aduerbium poné.

(NEC aſpiratione.) Differt aſpiratione ara ab hara, ora ab hora.

(NEC genere.) Quare ficus etſi morbum & fructum ſignificet, non tamē æquiuocum eſt, genere enim differt, ut illud:

Dicemus ficus, quas ſcimus in arbore naſci,
Dicemus ficos, Cæciliane, tuos.

Sub genere etiam compræhende diuerſitate partium orationis, ut amor uerbum & nomen. Sic mane temporis aduer bium, & imperatiui modi uerbum.

(NEC orthographia.) Orthographia diſtinguitur quæſtus per diphthongon à quæro, & queſtus e ſimplo, à queror. Item ſitus, citus, & ſcitus.

(NEC numero.) Vt ædes ſingulariter pro ſacro loco, & pluraliter pro prophano. Sub numero uerò comprehendere licet caſum, ut tribus datiui caſus & ablatiui, à nominatiuo tria, & tribus nominatiui caſus. Etiam declinationē, ut opus operis, & Opus Opuntis: anus uetula, quartę, & corporis ob ſcœna pars, ſecundæ inflexionis. Horum igitur nihil eſt ὁμωνυμὸν, ſiquidem ſemper nota aliqua pro diuerſis ſignificatis diſtinguitur.

(SIN modis quibuſdam ad uarias & multiplices.) Eſt aliud homonymiæ genus, cùm uocabulum non inſtitutione multa ſignificat, ſed ductu quodam in ſignificationem affinem transfertur: ut pleraſque uoces aliter ſumunt dialectici, aliter phyſici, aliter mathematici, aliter medici, aliter alii. Quo ſenſu à Fabio dictum eſt, nullum eſſe uerbum, quin philoſophis multiplex eſſe uideatur. Fit autem hoc bifariam,

aut

aut ex ſe ſolo: ut uirtus à grammatico accipitur, quod nomē ſit generis fœminini, declinationis tertiæ, id ſignificās quod Græcis ἀρετή. A dialectico uerò quod genus ſit aut ſpecies, ſubiectum aut prædicatum. Alter modus, cùm ex adiuncto diuerſitas oritur, ut ſi dicas, uirtus expetenda eſt, uirtus qualitas eſt, aut genus: aliter ac aliter uocem accepiſti. Quæ acceptiones uulgò ſuppoſitiones dicuntur.

Numerus finitus. Magnitudo infinita. (ET hoc quidem appoſitione, illud diuiſione.) Quemadmodum in numerorum aceruatione nuſquam ſiſtimus: ubi enim ad decadas peruenerimus, ſemper numerum reflectimus, idque infinities, hoc eſt, toties non fit, quin ſæpius fieri poſsit: ſic quoque in magnitudine ſeu quantitate continua diuidenda nuſquam conſiſtimus. Verùm illud mathematicorum ſuo quodam iure fit, & quidem imaginatione: ut, circulum cuius ambitus quamuis uix trium pedum eſt, partiuntur in partes ccclx. dein ſingulas in lx. quæ minuta prima dicuntur, & horum unumquodque iterum in lx. quæ minuta ſecunda uocantur: ſic deinceps diuiſione ſexagenaria, ſecundum unitatem in infinitum creſcentem.

Tempus infinitum. (TEMPVS aut utroque modo.) Tempus extenſione ſeu duratione infinitum dicitur his, quibus mundus nec initium cepit, nec finem habiturus eſt: qua ratione affinitatem habet cum numero. Semper enim Solis & reliquorum aſtrorū cōuerſiones rediterātur, ac præteritis adduntur, ut hora horę: dies diei, annus, anno cōtinuo ſuccedit. Itaq; tēpus in infinitum dicit̃ creſcere ſucceſsione, ut numerus additione. Dicitur etiam infinitum diuiſione. Annum enim in mēſes, & hos in dies, dies in horas diuidimus, & has in minuta: in quibus rurſum in infinitum progredimur diuiſione ſexagenaria per unitatem creſcente, ut ſuprà diximus.

(ITEM unum in phyſicis quidem Ariſtoteles continuo dicit.) Ariſtotelis uerba primo libro naturalis auſcultationis ſic habent: *Vnum.* λέγεται δ' ἕν, ἢ τὸ συνεχὲς ἢ τὸ ἀδιαίρετον ἢ ὧν ὁ λόγος ὁ αὐτὸς, καὶ εἷς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, ὥσπερ μέθυ καὶ οἶνος. hoc eſt, unum dicitur partim continuò, partim indiuiſibili: partim ea quorum una ratio unumq́ue eſſe eſt, ut uinum merum. Cæterùm ratione unum dicimus ſynonyma, aut duo eiuſdem rei nomina, ut, ueſtis, indumentū: Marcus

Tullius

Tullius:homines,mortales.

(IN quinto primæ philoſophiæ ſecundum ſe,&c.)Locus eſt in uulgata uoluminum ſectione libro quinto, in uetuſtiori,libro quarto, habent autem uerba eius in hunc modum: *ἓν λέγεται τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, οἷον κόρισκος καὶ τὸ μουσικόν.* Et paulò pòſt,*τῶν καθ' ἑαυτὰ ἓν λεγομένων τὰ μὲν λέγεται συνεχῆ εἶναι, οἷον φάκελος δεσμῷ.* id eſt, eorum quæ per ſe unum dicuntur,hòc quidem continuò,ut uinculo faſcis.

(AC dialectici numero,ſpecie,genere.)Dialectici uocant illud non unum, ſed idem, nec eſt apud Ariſtotelem primo Topicorũ *ἓν*,ſed *ταὐτόν*.Verba eius ſi quis requirat,hæc ſunt, *δόξειε δ' ἂν τὸ ταὐτὸν ὡς τύπῳ λαβεῖν τριχῇ διαιρεῖσθαι, ἢ γὰρ ἀριθμῷ ἢ εἴδει, ἢ γένει.* hoc eſt, uidetur uerò idem ut exemplo dicatur,diuiſum tripliciter,aut enim numero,aut ſpecie, aut genere idem dicitur. *Idem.*

(HAS ſuppoſitiones iuniores appellant.)Suppoſitiones, uocum acceptiones,ut cùm dicitur, uirtus hominem beatũ efficit,aliud ſignificat, quàm ſi dicas, Virtute Scipio hoſtem ſuperauit.Hic certa uirtutis ſpecies intelligitur, ubi pro toto genere accipitur,& ut iſti loquuntur, aliter & aliter terminus ſupponit.Definiunt autem in hunc modum: Suppoſitio eſt acceptio termini in propoſitione, pro aliquo uel aliquibus,de quo uel de quibus, huiuſmodi terminus uerificatur mediante copula ſuæ propoſitionis.

(QVOD ſi quis putauerit in ſtatu legitimo.) Status ſeu cõſtitutio,aut *στάσις* Græcè dicitur, id quod orator ſibi potiſsimum probandũ cõſtituit,ſeu quo probato,ſtatur,id eſt, cauſa perfecta eſt.Naſcitur autẽ ex intẽtione accuſatoris, & depulſione defenſoris:ut,Occidiſti Aiacem Vlyſſes,intẽtio eſt: quod ſi neget,nõ occidi,oritur quæſtio,an Vlyſſes occiderit Aiacem:qua probata in hanc uel illam partem cauſa peracta eſt.Quare eadem ſtatum ſeu conſtitutionem continet. Sunt autem ſtatus uarii.Nam ſi factum negatur, coniecturalis dicitur,ut id quod ſuperius poſuimus,& apud Martialem:

Sed lis eſt mihi de tribus capellis:
Vicini queror has abeſſe furto,
Hoc iudex ſibi poſtulat probari,

Sin iure aut iniuria factum probatur, iudicialis dicitur: ut, occideritne Clodium Milo iure. Eſt etiam ubi lis naſcitur

Conſtitutio legitima per ambiguum.

ex ſcripto, quæ conſtitutio legitima dicitur, cuius hoc loco Trapezūtius meminit. Fit autem quatuor modis, inter quos unus qui ſtatus dicitur legitimus per ambiguum, cùm ſcriptū uidelicet ambiguitatem, aut homonymiam continet; ut lega uit quidam amico ſuo taurum, poſt mortem ille petit ſeruū cui Taurus nomen erat, hęres bouem legatum dicit. Interdū idem fit ex amphibologia: ut, hæres meus uxori meæ centū argenteorum uaſorum pondo quæ uelit dato. Poſt mortem mater à filio petit magnificè cælata. Ille dicit ſe debere quæ ipſe uolet, non quæ ipſa. Verùm hæc cōtrouerſia tantùm naſcitur ex amphibologia, aut ſynonymia: ferè nunquam ex ea quæ ex his ſuppoſitionibus, reliquisq́; uocum argutiis eſt. Quare ad hāc conſtitutioné ſuppoſitionū, tractatus, qui de ſuppoſitione materiali, perſonali confuſa, propria, naturali, accidētali: itē de copulationibus, ſignificationibus, reſtrictionibus, aliisq́; uocū portentis inſcribūtur, nihil adferunt.

(TAM longam atq; obſcuram doctrinā prætermiſimus.) Vide autorem ad Herennium libro ſecundo de conſtitutione coniecturali, quo loco acri oratione has ſophiſticarū nugas repræhendit.

Diuiſio
- Per ſe
  - Generis.
  - Totius.
  - Vocis.
- Per accidens
  - Subiecti in accidentia.
  - Accidentis in ſubiecta.
  - Accidentis in accidentia.

LATOM. (AEQVIVOCVM.) Aequiuocum duplex eſt, natura & neceſſitate. Natura, cùm ex prima impoſitione multa ſignificat. Neceſsitate, cùm uox aliò atq; aliò deflectitur ex ſignificandi commoditate. quod fit bifariam, per ſe, & ex adiūcto. Per ſe, cùm uox ita uariatur, ut aliud atq; aliud in diuerſis artibus ſignificet, ut genus, locus, propoſitio, ſubiectū. Itē unū infinitum, uacuum. Ex adiuncto, cùm uox in complexu ſententiæ ad certam ſignificationem aſtringitur, quam recentiores ſuppoſitioné uocant, ut cùm dico homo eſt mortalis, & homo eſt terminus communis ſpecies animalis: aliter homo in priori ſententia, aliter in poſteriori accipitur.

(ACCENTVS.) Vt palus pro palude & ſtipite.

(ASPIRATIONE.) Vt hara & ara

Genere

(GENERE.) Vt cupido, pro deo, & pro cupiditate.

(ORTHOGRAPHIA.) Vt charitas & caritas, carum & garum.

Nunc quoniam de uocis ſignificatione diximus, pauca de partitione totius etiam generis diſſeramus: nam cæterorum uel ex ijs quæ dicta iam ſunt, uel ex ijs quæ dicentur, apertiſſimè ratio conſtabit. Totum igitur quatuor modis dicitur: Specie, continuo, uniuerſali, uirtute ac poteſtate. Totũ quatuor modis dicitur. *Totum ſpecie cùm partimur, in ſubſtantiales partes partimur. Subſtantiales partes ſunt, quibus uniuſcuiuſque ſubſtantia primò conſtat, ut materia & forma.* Partes. *Hoc modo dicimus hominem anima & corpore conſtare. Totum continuum in partes ſemper integrantes ſcindimus. Integrantes partes dicimus, quæ totum ita cõponunt ut non ad formam, ſed ad materiam eius reduci uideantur. Harum aliæ ſimiles, aliæ diſſimiles. Similes dicuntur, quæ ſunt eiuſdem rationis, ut caro, oſſa, nerui, cæteraq́;, quibus animalium corpora componuntur. Diſſimiles, quæ non ſunt eiuſdem rationis, ut homo in caput, thoracem, manus & pedes partitur. In partitione huiuſmodi, præter ea quæ de omni diuiſione communiter diximus, danda eſt opera, ne partes partium commiſceamus, nam qui hominem in pedes, thoracem, caput, brachia, manus & digitos partitur: aut, cùm dixit caput, oculos, aures, cæteráſque eiuſmodi addit particulas, omnia confundit. Totum uniuerſale in indiuidua diſcerpitur. Poſtremum eſt totum poteſtate: Id in uirtutes ac poteſtates ſcinditur, ut anima in uegetantem, ſenſibilem, rationalem. Non enim generis in ſpecies uel differentias hæc diſtributio eſt: intermiſtæ nanque ſunt ſpecies ſemper ac differentiæ: nec cum partibus ſuis continuum ullo modo prædicari poteſt. Nec eſt*

rei uniuerſalis in indiuidua, uel quoniam poteſtates ipſæ genera ſunt, non indiuidua, uel quoniam in indiuidua æqualiter uniuerſale deſcendit: uerùm de totius diſſeparatione ſatis dictum eſt.

NEOMAG. *Totum ſpecie.* TOTVM igitur quatuor modis dicitur, ſpecie, cõtinuo.) Specie totum dicitur, quod materia & forma conſtat, ut homo, arbor, frutex, quæ partimur in formam & materiã, ut ſi arboris una pars dicatur lignũ, altera uita: & hominis, aliud corpus, aliud anima. Specie autem totum dicitur ob id quòd genus pro materia eſt, differẽtia uice formæ, è quibus omnis ſpecies conſtituitur.

Totum continuum. (TOTVM continuum in partes ſemper integrantes ſcindimus.) Totum continuum dicitur quod membris conſtat, quorum unumquodq; auget & ad integri perfectionẽ facit, ut ſi orationem in exordium, narrationem, cõtentionem, &, epilogum, diuidamus: aut hominem in caput, brachia, manus, latera, pedes, &c. Harum partium quædam ſimiles ſunt, *Partes duplices.* quas Græci ὁμογενῆς & ὁμοιομερῆς appellant, Latini ſimilares aut cognatas, non quidem ꝙ inter ſeſe ſimiles ſint huiuſmodi partes, ut nerui, caro, oſſa: ſed ſingularũ partes ſi iterũ ſecentur, ſimiles ſunt, nec alia re quàm magnitudine differunt: ut ſingulæ partes oſsis ſunt os, partes ligni lignum, lapidis lapis. Alii uerò quas ἑτερογενῆς, quarũ partes ſi ſecundò diuidantur, non tantùm magnitudine differũt, ſed figura, nec de his integrũ prædicari poteſt, ut capitis partes ſingulæ caput nõ ſunt, nec brachii brachium. Totum igitur continuum bifariam partiri poſſumus, in ſimilares partes, ut ſi hominem in carnem, oſſa, neruos, ſanguinem, cutem, partiamur: aut diſſimilares, ut ſi per caput, húmeros, brachia, pectus, pedes, diuiſum intelligamus. Sic arboris alia pars frondes, rami, trũcus, radix: & arboris aliud lignum, aliud cortex, &c.

(DANDA eſt opera ne partium partes cõmiſceamus.) Membra partim turbato ordine, partim multitudine confundere, nõ diuidere eſt (ut Ciceronis uerbis utar) ſed frangere. Decorus enim in rebus ordo ſeruãdus eſt, quemadmodum Plinius in hiſtoria membrorum animalium, à capite incœpit. Partium uerò partes recenſendæ non ſunt in eadem diuiſione, in qua præcipuæ partes enumerantur. Nam qui terram

in

in continentem,in inſulas & peninſulas diuidit, ridiculè hic addit Aſiam aut Africam. Sed noua partitione opus eſt, qua has explicemus,quæ ſubdiuiſio uulgò dicitur, ut continens terra in Europam, Aſiam, & Africam diuiditur: quarum ſingulas iterum(noua partitione facta) in alias minores exponere licebit. Quam partiendi rationem obſeruant etiam rhetores:ut Cicer.de laudib.Pompeii primũ tria illa recenſet de genere belli,de magnitudine,de deligẽdo imperatore,quod poſtremũ iterum alia diuiſione in quatuor membra diuidit.

(TOTVM uniuerſale in indiuidua diſcerpitur.) Vniuerſale totum dicitur autore Boëtio,quod ſingularibus conſtat in unum collectis:ut homo ex Cicerone,Catone,Antonio, cæteriſq; indiuiduis efficitur. Quare ſi dicatur hominum alii Græci,alii Romani,alii Barbari, partitio erit totius uniuerſalis in partes. Verùm Rodolphus hoc genus enumerandi rectius diuiſionẽ uocauerit, quòd infima ſpecies ſi indiuiduis comparetur,generis nomen obtinet. *Totum uniuerſale.*

(POSTREMVM eſt totum poteſtate.) Deſiderabantur hæc uerba in omnibus codicibus,quæ ſi ſupereſſe cõtendas, pronomen id,referatur neceſſe eſt ad indiuiduum:cui ſenſui ea,quæ ſequuntur,planè repugnant. *Totum poteſtate.*

Generis autem in proximas ſpecies fiat diuiſio: nam qui dicit, ſubſtantiæ aliud animatum, aliud inanimatum, cùm non in proximas differentias partitus ſit, non rectè diuidit: nam etſi tam animatum, quàm inanimatum ſubſtantia eſt, non tamen in hæc primò, ſed in corpus & incorporeum ſubſtantia ſcinditur. Deinde corpus in illa, & corpus animatum per ſenſibile ac inſenſibile, eoq; modo uſque in ſpecialiſsimas ſpecies. Primùm igitur diligenter aduertamus, ut in primas ſpecies uel differentias diuiſio fiat: deinde ut ſpecies potius quàm differentias accipiamus. In ſpecies enim propriè genus, non in differẽtias ſcinditur. Verùm quoniam rerum ſpecies plerunque nomine carent, maximeq; illæ, quæ rurſus tanquam genera diſiungi poſſunt, quas ſubalternas nuncupamus, differen- *Diuiſio generis in ſpecies.*

tias ſpecierum loco ponimus. Nam cùm differentia ſit, qua aliud ab alio diſtare aſſerimus, omnis differentia ad diuiſionem, quanuis non omnem, idonea eſt. Differentia igitur triplex eſt, quæ actu à ſubiecto ſeparari poteſt, ut ſedere, ſtare, candidum eſſe, nigrum eſſe. Quæ actu quidem non ſeparatur, ſed ſola ratione, ac mente diſiungi poſſe percipitur, quomodo album cygnum à nigro coruo differre uides. Et quæ nullo pacto, non modò non actu, ſed ne mente quidem tolli poteſt: nam ſi tollitur, id quoque perimitur quod ea re ab alijs differt, ut rationali à cæteris homo differt. Et ſi rationem ab eo tollas, nec homo quidẽ erit: quam differentiam ſolam in diuiſione generis adhibere debemus. Nam reliquæ, diuiſioni quæ per accidens fit, accommodantur. Ipſas ergo ſubſtantiales, quas & ſpecificas appellari diximus, ſub genere ponemus proximo, ſemperq́; oppoſitas (ut iam dictum eſt) inueniemus. Per præpoſitionem negationis cùm uni tantum differentiæ nomen ſit inditum: ut, numerorum alij primi, ſicut tres, ſeptem: alij non primi, ut nouem: per contraria, ut, colorum alij nigri, alij albi, alij neutri: per habitum & priuationem, ut animalium alia rationalia, alia irrationalia. Reliqua quæ relationis eſt oppoſitio, in diuiſione generis locum nõ habet. Ad hæc, ordinem quendam retinere debet diuiſio, ut negatio ſemper poſtrema ponatur, affirmatio & habitus præcedant: nam & docemur facilius, & natura prior affirmatio & habitus eſt, poſterior negatio atque priuatio. Diuiſione generis uſque ad ſpecies ultimas rectè diducta, facilè erit omnem ſpeciem quæ primo generi ſubiecta ſit ſubſtantiali definitione complecti. Conſtat enim definitio genere atq; differentijs. Quare nec generaliſſima hac definitione, nec indiuidua definiri poſſunt. nec enim ultimum ultra ultimum eſt, nec indiuidua

Differentia tribus modis dicitur.

Lex diuiſionis.

Definiendi ratio.

ſubſtantiali differentia differre poſſunt. Cùm igitur rem aliquam definire uolumus, facta diuiſione ſuperioris generis uſque ad extremas ſpecies, genus eius rei proximum primò, deinde eius generis diuidentem differentiam generi adiungemus: quæ ſi rei non exæquantur, ita ut non conuertantur, tertiam adijciemus, uel etiam quartam, quoad uſq; definitio nec plus, nec minus, ſed rem ipſam perfectè abſolutéque complectatur, adeò ut cum ea conuertatur: ut cùm uolo definire hominem, primù animal quod homini proximum genus eſt, deinde rationale aſſumo, dicóque hominem eſſe rationale animal, qua oratione ſubſtantia hominis explicata eſt, niſi quis putet (ut Platonici*) cœleſtia quoq; corpora, quæ perpetua ac immortalia ſunt, rationalia eſſe animalia.* Tunc *enim ex ſectione rationalis animalis, mortali atque immortali, mortalitas definitioni hominis eſt applicanda, ut homo ſit animal rationale atque mortale.* Quòd *ſi quis (ut antiquitas credebat) nymphas eße quaſdam longæuas, mortales quidem, ſed hoc hominibus diuinio res, quòd ex ſe ratiocinando diſcant, cùm homines ſi nihil penitus audiant, nihil diſcant, quis, inquam, id uerum eße putabit? facta huius innominati generis diſtributione, quòd hoc ex ſe quidem ratiocinando ſciat, illud uerò non ex ſe ratiocinando primò, ſed quòd audiendo re atque actu didicerit, ſciat, diceremus hominem eſſe animal rationale, mortale, diſciplinæ capax.* Ac *ita demum quicquid homo erit, huiuſmodi erit animal, & quicquid huiuſmodi animal, homo erit, nec plus nec minus poſitum erit in definitione.* Quod *cùm accidit, uertere retro poteris.* Diminuta *enim definitio uerbis, maiorem: abundans, minorem rerum cumulum facit.* Item *cùm quid ſit uerbũ adinuenire ſtudeã, genus primò, uo*

Hominis finitio iuxta Platonicos.

Verbum. mò, uocem ſcilicet aſſumam, & cùm omnem uocem uideam in duo ſcindi, in eam quæ aliquid, ac in eam quæ nihil ſignificat, uocem ſignificantem dico eſſe uerbum, ſed non ſufficit: nam ſignificantium uocum, quæ natura ſignificant, uerba non ſunt: addo igitur inſtitutione ſignificans, ut à nomine ſeparem: cum tempore, ut ab oratione uerbum ſegregem, cuius nulla pars ſignificat ſeparata, uideo eſſe adijciendum. Ita definitio uerbi, rei exæquata eſt, uox inſtitutione ſignificans cum tempore, cuius nulla pars ſignificat ſeparata. Verùm quemadmodum ex diuiſione colligitur definitio, ſic ex definitione rurſus haberi diuiſio poteſt, ueluti ex hac ipſa uerbi definitione, uocem diuidemus ſignificantem, in natura ſignificantem, ut gemitus, & inſtitutione, & hanc cum tempore, uel ſine, & utranque, in eam cuius partes ſeparatæ aliquid ſignificant, ut oratio: & in eam, cuius pars nihil ſignificat ſeparata, ut nomen, ſi abſque tempore: ſi cum tempore, uerbum. Nam cùm ex una parte differentiæ in definitionem inductæ ſunt, facile eſt eodem ordine oppoſitas ex altera parte collocare. Ex hiſce omnibus illud perſpicuum eſt, res multò pauciores eſſe quàm terminos. nam ſi termini rebus exæquarentur, tam definitio, quàm diuiſio duobus tantum terminis incomplexis fieret, ut ſi huic generi, quod eſt animal rationale mortale (nihil enim prohibet ita exemplo uti, tanquam ſi longæuæ nymphæ nulla exiſterent diſciplina ſcientes) ſi huic, inquam, rei quæ genere una eſſet, incomplexus terminus eſſet impoſitus, ſimilitérque huic differentiæ, quæ eſt diſciplinæ capax, definitio, quæ longior facta eſt terminorum inopia, duobus tantum confecta eſſet: eodem modo ſi ei generi uocabulum eſſet, quod orationi cum uoce

Diuiſio ex definitione.

Vocum penuria.

uoce ex inſtitutione, ſignificanti cum tempore, uel ſine tempore, commune eſt, & huic differentiæ ſimiliter, quæ eſt, cuius nulla pars ſeparata ſignificat, definitio nominis uel uerbi duobus terminis conſtaret. Hoc *ipſum & in diuiſione conſpicere licet, ut cum dicimus, rerum omnium quædam ſunt bona, quædam ſunt mala, quædam indifferentia, quæ Græci dicunt ἀδιάφορα: tripartita facta diuiſio eſt, quoniam eius quod eſt indifferens, proprio uocabulo caremus.* Nam *ſi quis ita diſtribueret, rerum omnium alia differentia, alia indifferentia, differentium, alia bona, alia mala, in duos quidem terminos ſecaret, uerũ tam auditores quàm ſeipſum ignorantia confunderet, cum differens (niſi aliud quiddam anteceſſerit) differentiæ omnis & æqualitatis aut ſimilitudinis cuiuſq; ſignificantiam habet.* Q*uare oportet diuidendo, ne confuſio fiat, quæ diſtinctioni oppoſita eſt, certa præponere, ut incertiora quaſi circunſcripta determinẽtur.* V*erum de ſubſtantiali definitione hactenus.* N*unc uerò cætera breuius perſtringamus.*

NOn enim generis in ſpecies aut differentias hæc diſtributio eſt.) Docet hanc partiendi rationẽ ab aliis differre, à generis quidem diuiſione, quoniam ſpecies rerũ diſtinctæ ſunt, nec ut una ſit, reliqua opus eſt. Homo enim etiam ſi non ſint bruta, & bruta ſi non ſit homo, eſſe & non eſſe poſſunt. Animæ uerò poteſtas ſuperior ab inferiore re ipſa diſcreta eſſe non poteſt. A partitione totius continui, quòd de partibus totum non dicatur: Non enim caput eſt homo, nec pars integri integrum, quomodo unaquęq; animę poteſtas anima abſoluta eſt & dicitur. A partitione totius uniuerſalis quòd huius partes indiuidua ſunt, animæ uerò genera. NEOMA.

(IN ſpecies enim propriè genus nõ in differentias ſcinditur.) Vbi ſpecierum numerus certus eſt, nec impendiò magnus, ſi nomina nõ impediunt, melius in ſpecies quàm differentias diuidimus, ut uirtutem in prudentiam, iuſtitiã, fortitudinem & temperantiam: ſic corporum ſimplicium aliud

cœlum, aliud elementum. Quæſtionum alia theſis, alia hypotheſis. Vbi uerò ſpecierum numerus infinitior eſt, aut deſunt nomina, neceſſariò per differentias diuidimus: ut animalium aliud rationale, aliud brutum.

(VT rationali à cæteris homo differt.) Hominem λογικὸν ζῶον dictum quidam uoluerunt, quòd ſolus inter animantia loqueretur. Alii (quemadmodum Cicero) à ratione, id eſt, ut Macrobius interpretatur, à ui mentis, ea eſt facultas intelligendi. Plato λογικὸν dictum ſcribit, quòd computare ſolus ſciret. Hæc enim omnia λόγος ſignificat.

Numerus impar primus.

(NVMERORVM alii primi, alii nō primi.) Imparis numeri diuiſio eſt. Dicitur uerò numerus impar primus, qué nullus alius numerus aliquoties ſumptus emetitur ſiue exęquat, quare unitatibus numeretur neceſſe eſt: ut 1.5.7.13. Nullus horum aut ſimilium eſt, quem numerus quiſpiam numerare poſsit, ut 2. ſi ſumatur bis, quinarium nō attingunt: ſi ter, ſuperant, & ſic in aliis. Primus uocatur non naturali ordine: nam ſic ſolus ternarius uocaretur primus impar: ſed ob id quòd unitatibus duntaxat quæ numerorum fons eſt, dimetiatur. Non primus dicitur impar, quem non unitas modò, ſed & alius menſurat, ut nouenarium ternarius, ſi ter ſumatur, abſoluit ac perficit. Sic 15. ternarius quinquies, aut quinarius ter ſumptus mēſurat, & 21. ſeptenarius ter geminatus. Cæterum hic nomine non caret: uocant eum Arithmetici ſecundum, quòd non unitate ſola, ſed alio numero etiā menſuretur, & compoſitum, quoniam ex numero aliquoties ſumpto ueniat.

Non primus.

(PER habitum & priuationem, ut animalium alia rationalia, alia irrationalia). Irrationale, inſenſibile, inanimatum, aſſeruntur à dialecticis uoce tantum eſſe priuatiua, ſignificare autem naturam quandam diuerſam illi, cuius ex aduerſo ponuntur, ut incorporeum pro ſpiritu, inanimatum pro corpore ſurdo, irrationale pro bruto accipiatur. Meminit huius Rodolphus libro primo.

Tria deorū genera apud platonem.

(NISI quis ut Platonici cœleſtia quoque corpora.) Plato tria deorum genera facit: Vnum, in quo ſummum deum ſtatuit ἀσώματον, ut ipſe dicit, mundi opificem, & (quomodo de Ioue apud Homerum eſt, hominum & deorum patrem. De hoc deo ſic in Timæo ſcriptū reliquit: τὸν μὲν οὖν ποιητὴν

καὶ

καὶ πατέρα τοῦ δὲ τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας λέγειν ἀδύνατον. hoc eſt, mundi quidem autorem & patrem inuenire negotium eſt, & inuentum uulgo eloqui impoſſibile. Alios facit deos animales, quorum quidam corpore ſunt igneo immortali, mente uerò rationali: quos deos aſtra eſſe dicit, nec errantia ſolum, ſed illa quoque quæ fixa celeri ac immutabili circa terram uoluuntur curſu: ſic enim in Epinomide ait: *νομίσαι δὲ δὴ δεῖ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν ταῦτα εἶναι ζώων γένη, ὃ δὴ πᾶν χρὴ φάναι θεῖον γένος ἄστρων γεγονέναι σώματος μὲν τυχὸν καλλίστου ψυχῆς δ' εὐδαιμονεστάτης τε καὶ ἀρίστης.* id eſt, Hæc cœleſtia putamus animalia diuinum aſtrorum genus, corpore pulcherrimo, animaque beatiſſima & optima conſtitutum. Hos à ſempiterno motu ac celeri curſu *θεοὺς* in Cratylo dictos ſcribit, *ἀπὸ τοῦ θεῖν*, id eſt, à currendo. Poſtremum locum habent illi quos dæmones dicit animales etiam & rationabiles, ut ſuperiores illi, corpore autem aëreo ac immortali, animo ut homines mutabili & affecto, & interdum oculis hominum conſpicui. Quos ueteres Latinorum, Lares, Genios, ac Penates uocabant. De his eſt in Epinomide, *Μετὰ δὲ τούτους καὶ ὑπὸ τούτοις ἑξῆς δαίμονες ἀέριον δὲ γένος. ἔχον ἕδραν τρίτην καὶ μέσην, τῆς ἑρμηνείας αἴτιον.* id eſt, deinceps uerò ſub his dæmones ſunt, genus aëreum, in tertia mediaque regione, qui ſunt interpretationis cauſa.

(QVOD ſi quis (ut antiquitas credebat) Nymphas eſſe quaſdam.) Nympha, ſponſam, uirginem nubilem, & Deam & Muſam ſignificat. Dicuntur etiam uires occultæ terræ, ſtirpibus irriguis ac fluentis, per quas fructuum nouorum eduntur ſcaturigines. Harum aliæ ſunt maris, quæ à Nereo patre Nereides dicuntur, quas multas recenſet Homerus Iliados decimoſeptimo. Aliæ à fluminibus & fontibus. Aliæ ab arboribus ac ſyluis *ἁμαδρυάδες*, quarum à Marone longiſſima uita exiſtimatur. Reliquæ ſunt *λειμωνιάδες*, & *ὀρεστιάδες*, à pratis ac montibus nomina ſortitæ. *Nympha.*

(QVOD ex ratiocinando diſcant.) Ratiocinando diſcunt, qui apud ſe mente pacata ac tranquilla alia ex aliis colligendo abſque doctoris opera ad rerum abſtruſarum cognitionem perueniunt.

DIMIN

(DIMINVTA enim definitio uerbis, maiorem: abũdans, minorem rerum cumulum facit.) Hoc eſt, definitio in qua quippiam deſideratur, latius patet, quàm id quod definitur: ut ſi quis equum definiens, dicat, animal quadrupes, hoc pluribus conuenit, quàm uocabulum equus. Quòd ſi redundauerit quippiam, contrariũ eueniet: ut homo animal rationale medicũ, id paucioribus conuenit quàm quod definitũ eſt.

(EX hiſce omnibus illud perſpicuum eſt, res multò pauciores eſſe quàm terminos.) Imò hoc potius ſequebatur, uocũ præſertim propriarum magnam eſſe penuriam. Cum in unius rei differentia explicanda ſit opus periphraſi. Nec tamẽ hinc ſequitur uoces eſſe plures, quàm res. Hæ enim infinitæ ſunt, uoces uerò finitæ, ut eſt apud Ariſtotelem in Elenchis. Nam ſæpe uocibus utimur eiſdem in diuerſa rerum aliarum explicatione.

LATOM. (CVM igitur rem.) Huc pertinet formula definiẽdi, quæ apud Ciceronem eſt in Topicis, ut ſumptis iis quæ cõmunia ſunt ei, quod definire uolumus, cum cæteris rebus eouſque perſequamur, donec proprium efficiatur ei quod definimus. Nam communia quæ ſumuntur differentiæ ſunt, quæ eouſque ſunt ſumendæ, donec ad ultimum perueniatur.

(DIMINVTA enim definitio.) Definitio ſemiplena intra complexum rei manet, abundans excedit. Itaque ne hoc accidat, propria eſſe debet.

(EX hiſce omnibus.) In definiendo pluribus uerbis quàm rebus utimur, quod non copia, ſed inopia uerborum accidit. Ergo pauciores res in definitione ſunt, ut genus & differentia, uerba autem plura, cùm nõ uno uerbo differentiam complecti poſſumus, ſed plura ſint adhibenda: ut, aſinus eſt animal ſolidis pedibus, auritum & fœcundum.

Deſcriptio. *DEſcriptio accidentalis differentias quæ ſeparari non poſſunt continet. Et ſi totam rem abſolutè, huiuſmodi una oſtendit differentia, eam ſolam ponemus, ut, homo eſt quod ridere poteſt: quòd ſi id non accidit, cæteras apponemus, quouſq; uertere deſcriptionẽ cum re poßimus: ut, animal eſt quod propria ui poteſt in oppoſitos locos moueri. Enumeratione partium aliquid definimus, cum integrãtes omnes*

omnes atque principales aſſumimus partes, ut quod uolumus oſtendamus, hoc modo: Domus *eſt, quæ fundamentis & parietibus conſtat.* Quòd *ſi parum partes afferre uidentur, uel formam, uel finem apponemus.* Nam *& theatra columnis ex aliqua parte ſuſtentata, & tecta, domus non ſunt.* Quare, *ſi undique parietibus coniuncta atque concluſa dicas, formam: ſi ad habitationem conſtitutam, finem: ſi utrunque, utroque rem ſignificantius expreſſeris.* Hæc *à deſcriptione differt, nam etſi quaſi partes in illa etiã connumerantur nonnunquam, hic tamen ſemper ſingula definiendo minora ſunt, quæ in deſcriptione uel maiora uel æqualia, nunquam minora inueniri poſſunt.* Per diuiſionem *definiemus, cum aliquod genus quid ſit per ſubiectas ei partes omneis proximas atque diſiunctas explicamus, ut animal eſt quod ſenſu tantum, uel ſenſu ſimul & oratione utitur.* Hæc *definiẽdi ratio generaliſsimis generibus accommodatiſsima eſt.* Nec *enim facilius aut perſpicacius ea quid ſint enodare poſſumus, quàm ſi ſpecies uel differentias eis primò ſubiectas omnes, uel ſpecierum definitiones diſiungendo proferamus: ut, ſubſtantia eſt, quæ uel ſenſu, uel mente per ſe eſſe comprehenditur.* Et *quantitas eſt, cùm cuiuſquam partes uel communi termino coniunguntur, uel diſtinctè aceruum ex unitatibus conſtituunt: hoc modo, id quod eſt, deſcribimus, cum dicimus,* Ens *eſt quod uel per ſe conſiſtit, uel alteri inhæret.* Quòd *ſi quis non proxima, ſed longiora enumerat, quæ tamen cuncta propter multitudinem comprehendi non poßunt, non per diuiſionem explicabit, ſed ea ratione utetur, quam nonnulli* Definitionem *ut (non rectè)* Græci *τύπου appellant, ut ſubſtantia eſt, uerbi gratia, homo, equus, arbor.* Sed *de diuiſione ac definitione ſatis multa.* Nunc *de obligatione nonnulla afferamus.*

Definitio per diuiſionem.

Ens.

Definitio. τύπῳ.

NEOM. DESCRIPTIO accidentalis differentias, quæ ſeparari non poſſunt cõtinet.) Deſcriptionem uocant dialectici quæ non differẽtiis, ſed accidentalibus rem propoſitã explicat, quales ſunt finitiones lapidum, herbarum, arborum, animalium, apud Ariſtotelem & Plinium. Vt ſi quis philomelam auiculam dicat, magnitudine infra paſſerem, uentre cãdido, cætera ſubcinericiam, uoce ſupra modum canora. Crebrum eſt hoc finiendi genus: quandoquidem illæ quas eſſentiales uocant, non ſemper occurrunt propter differentiarum penuriam. Quare in deſcribendis perſonis, urbibus, populis, prouinciis, regionibus, montibus, fluminibus, fontibus, hoc

Deſcriptio. genus uſurpabimus. A Rodolpho Agric. deſcriptio rectius dici putatur oratio, non qua quid ſit res, ſed qualis, fuſius oratorio, ac poëtico more exponitur: ut quales Galli, quales Scythæ, qualis auarus, qualis aſſentator: quemadmodum ea, quam Græci καλλιγραφὲν uocant: eſt autem poëtis frequentiſſima in rerum & perſonarum explicationibus per circunſtantias aſſumptis

Domus. (SI ad habitationem conſtitutam finem.) A fine definit domũ Ariſtoteles primo libro de anima, ſed obiter σκέπασμα κωλυτικὸν φθορᾶς ὑπ᾽ ἀνέμων καὶ ὄμβρων καὶ καυμάτων, hoc eſt, tegumentũ prohibẽs incõmoditatẽ uentorũ, imbriũ & æſtus.

Theatrum. (NAM & theatra columnis aliqua parte ſuſtentata.) Theatrum ædificium publicum erat, in quo populus ludos ſpectabat, dictum à θεάομαι, quod eſt ſpeculor & contemplor. Aedificabatur tecto contamerato & in formam hemicycli compoſito, quod columina paribus interuallis in orbem poſita ſuſtentabant, qua de re uide Vitruuium libro Architecturæ quarto.

(HOC modo id quod eſt deſcribimus.) Tractatur id apud Ariſtotelem libro quinto, aut (ut nunc diſtincti ſunt) quarto primæ philoſophiæ: Quod uerò per ſe eſt, ab eo οὐσία dicitur, aliud συμβεβηκός.

Definitio. (QVAM nonnulli definitionem non rectè, Græci τύπον appellant.) Eſt modus quidam definiendi ſeu indicandi potius, cùm non finitione, ſed exemplo rem quid ſit, ueluti digito oſtendimus: ut ſi quid accidens ſit quæratur, reſpondeaturque, Accidens eſt, ut candor, nigredo. Solent autem Græci ubi hoc genere utuntur, inſerere clauſulam, ὡς τύπῳ λαβεῖν,

λαβεῖν, aut ὡς ἐν τύπῳ ὑπάρχειν, ut Ariſtoteles in categoriis: ἐστὶ δὲ οὐσία μὲν ὡς ἐν τύπῳ ὑπάρχειν, οἷον ἄνθρωπος, ἵππος. Id eſt, ſubſtantia eſt, uerbi gratia, ut homo, equus. Alii uertunt ut ſit figuraliter dicere. Hinc eſt quòd Græci illud definiendi genus τύπον, uel autore Georgio Valla, ὡς τύπος: Latinorum quidam, ſed nimis durè, definitionem ut, quod ad uerbum ſic è Græco traductum eſt, ubi οἷον ſic accipi ſolet. quin & hoc loco opinor legendum eſſe in Trapezuntio ad hunc modum. Quam definitionem, ut non rectè, Græci typon appellant. A Latinè loquentibus exemplaris definitio dicitur. Traduntur præter formas has, quas quatuor Trapezuntius recenſuit, pleræque aliæ. Quindecim enim fecerunt, quas intellexiſſe Mar. Tullium Victorinus autor eſt in Topicis, quo loco ſic dicit: Sunt & alia genera definitionum, ſed ad huius libri inſtitutum illa nihil pertinent. Nos ea paucis exponemus, quo iuuentus diuerſas definitionum formas, ſuis nominibus notet appoſité. Prima igitur eſt οὐσιώδης, id eſt, eſſentialis, de qua ſatis diximus. Secunda ἐννοηματική, quæ notio dici poteſt: ea eſt cùm notis quibuſdam res deſcribitur: ut ſi Romanos gentem togatam dicamus: aut hominem, qui animantibus cunctis ratione & cõſilio longè præſtat. Tertia eſt καταγραφή, qua quicquid ex circunſtantiis ad rem pertinet, latiſſimè exponitur. Poëtis crebra, nec oratoribus infrequens eſt. Sunt autẽ cauſarum, negotiorum, perſonarum, locorum, temporũ deſcriptiones: quarum ſyluam & tractatum habes apud Eraſmũ in libello de Copia rerũ. Eſt alia quę κατὰ λέξιν dicitur, cũ uocem uoce interpretamur, ut cõticuere eſt tacuere ζῶον eſt animal, ἄνθρωπος homo. Itẽ aliud genus, cũ quid inter res duas pluréſue interſit docemus: ut odiũ ab ira differt, quòd hæc breuis ſit, illud inueteratũ. Hęc Gręcè κατὰ διαφορὰν dicitur. Sexta eſt quæ κατὰ μεταφορὰν dicitur, cuius meminit Cicero in Topicis: ut litus qua fluctus eludit. Adoleſcẽtia flos ætatis eſt. Septima dicitur per contrariũ, Gręcis καθ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, ut uirtus eſt uitiũ fugere: Sapientia, ſtultitia caruiſſe. Octaua eſt τῶν πρὸς ἄλληλα, id eſt, ex his quæ ad ſe inuicẽ ſunt. Ea eſt relatiuorũ, ut uẽdere eſt emẽti pretio aliquid tradere. Maritus dicitur, cui uxor eſt. Nona dicit' ὡς τύπος, cuius nũc meminim'. Decima, κατὰ ἔνδειαν πλήρους ἐκ τοῦ ὁμογενοῦς, hoc eſt, p indigentiã pleni eiuſdẽ generis, ut deunx, cui deeſt uncia ut as ſit. Vndeci

Definitio ut.

Definitionũ genera multa.

1 οὐσιώδης

2 Notatio.

3 Deſcriptio.

4 κατὰ λέξιν.

5 Ex differentia.

6 Per tranſlationem.

7 Per contrarium.

8 Per mutua.

9 ὡς τύπος

10 Per indigentiã pleni

11 Per laudem. decima, καθ᾽ ἔπαινον, hoc eſt, per laudem: ut, lex eſt animus, mens conſilium ciuitatis: & philoſophia eſt ars artium & *12 Secundũ analogiam.* ſcientia ſciẽtiarum. Duodecima, per analogiam dicitur, cùm ſimilitudine ſeu proportione definimus: ut, ſol oculus mũdi *13 Ex cauſis.* ἄνθρωπος, μικρόκοσμος à philoſophis dicitur. Decimatertia eſt, αἰτιώδης, quæ fit per cauſas: ut Ariſtoteles primo μετεώρων νύκτα σκιὰν τῆς γῆς, id eſt, noctem umbram terræ dicit. Pari ratione diem in Topicis finit, ἡμέρα, inquit, ἡλίου φορὰ ὑπὲρ γῆς ἐστί, hoc eſt, dies eſt latio ſolis ſuper terram. Has definitiones Ariſtoteles exiſtimat eſſe primæ uirtutis, quod non ſolùm quid res ſint doceant, ſed è quibus cauſis oriantur: quin etiam integram rationem ſubeſſe credit, ſi cui explicare eam libeat. Poſtrema, κατὰ ἐτυμολογίαν, eſt cum ex ui nominis quidpiam *14 Ab etymolog.* finitur, ut apud Ouidium: Focus, quòd foueat omnia dictus. Profuerit ad definiẽdi facultatem, ſi quid aliud, tum hoc maximè, adhibere ad definitionem ſingulos locos dialecticos: quomodo Rodolphus docet de diuiſione. Nullus enim erit definitioni non idoneus: inuentio uerò facilis iuxta eandem rationem quam de diuiſione docuit. Siquidem eiuſdem facultatis eſt diuidere ac definire.

DE OBLIGATIONE.

OBligationem iuniores appellant, cùm nec neceſſaria, nec impoßibili re propoſita de ea ſic diſputant, ut propoſitionem cuſtodiant, quam & ob ruditatem inſcitiámque ſordeſcere iam fecerunt, & ad nihil aptam: θέσις ergo quædam (quam nos infinitionem in *Obligatio.* *rhetoricis nominamus) obligatio eſt: quam qui defendit, idcirco dicitur obligatus, quòd non licet ei quicquam aſſerere, quod contra id quod poſuit, eſſe uideatur. Quam ad rem præcepta etiam quædam afferunt rhetores, mea ſententia, utilißima. Nam qui ea negligunt, aut eiſdem obtortè & nequicquam utuntur, eos uideo tanquam pueros aut omnino rudes, modò hoc, modò illud inconſtanter, ne ſtultè dicam, affirmare. Quod ne tibi uel in ſermone, uel in ſcriben*

ſcribendo accidat, primò diligenter caue, ne quod ex ea re quam iam propoſuiſti, ſequitur, uel ea ſimul cum uno pluribúsue iam datis, ignoranter neges, ut ſi hominem dixeris, non negabis animal: aut ſi hominem eloquentem, non negabis prudentem: & ſi hæc, probum quoque uirum eſſe nõ repugnabis. Contrà uerò ſi quid poſitioni repugnat, aut uni pluribúsue in diſceptando conceſſis, uel quouis modo in ſermone datis, ſemper negandum eſt. Aliter enim nos ipſi cauſam noſtram euerteremus, & ex aduerſarij cauſa, non ex noſtra diceremus. Ita eloquentem quem dixeris, ineptũ negabis. Nam uerò & eloquentem, & imprudentem, aſſerere ſtultitiæ eſt. Ad hæc danda eſt opera, ne quid afferas, ex quo alicuius rei, quam iam protuliſti, oppoſitum eueniat: ut ſi quem inſolentem appellaueris, eundem poſtea coli ab hominibus affirmes. Sequitur enim inſolẽtiam arrogantia, & hanc odium, quare & inſolentiam. Præterea ſi quid ex ijs, quæ iam conceſſa ſunt, & oppoſitio eius quod abnuis, uno pluribúsue cõficitur: id uerò ſi cum aſſeueratione, magis affirmandum eſt, ut ſi quoniam omnes homines natura eloquentes credis, artificio negabis eloquentes: illud conſtãter proferendum eſt, nulla te obſeruatione ad eloquentiam iuuari. Semper igitur quicquid ſequitur ex ijs, quæ aut ſpõte, aut interrogati dedimus, aut etiam coacti conceßimus, aut oppoſitis eorum quæ repugnant, uel ſponte concedendum: uel ſi perimendum ducimus, ſponte negabimus, interrogati non cedemus: niſi res planè ſit neceſſaria, uel impoßibilia ſint ex ui conſecutionis, uel repugnantiæ reſpondẽdum. Deinde uerò ſi eiuſmodi ſunt, quæ iuniores impertinentia dicunt, ex qualitate rerum ipſarum, quæ proponuntur, reſpondendum: ac ut per ſe quod neceſſariũ eſt nunquam negandum, ſic impoßibile per ſe nunquam con-

l *ceden*

cedendum. Quas ob res ingenio antè totam rem & quidē acriter perſpicere debemus: & ſingula eorum quæ dicimus, ita conſideranda, ne quicquid ex quacūq; re cōſequatur, lateat. Verùm quoniā oratoris materia plerūq; uerisſimilis, rarò neceſſaria ac uerisſimilia in utrāq; partē nonnunquā trahuntur, aut habēt ex altera quoq; parte aliquid uerisſimile, ut ipſa quæ uerisſimilia ſunt, quādoq; opponi uideantur: ut, multi pecuniæ quàm officij cupidiores ſunt, cui opponitur & uerisſimiliter dicitur, quis eſt qui non officij, quàm pecuniæ cupidior ſit? Quoniā ergo ita ſe res habent, diligenter animaduertēdum eſt, ne ut ignorātes modò hoc, modò illud in eadem diſceptatione dicere uideamur. Quod cùm omnium difficillimum in dicendo ſit, fit facilius, ſi finē, quò peruenturi ſumus, mente complectamur, & quicquid dicimus, eò dirigamus. Verùm ne quis putet hæc præcepta quæ breuiter expoſuimus, nō tantopere utilia eſſe, nō grauabor uel ad doctrinā tuam, uel ad rhetorum cōmendationem exēplorum loco ea dicere, quæ multi ſuo & multitudinis iudicio docti conſtāter aſſerunt. Quos (ſi uidebitur) alijs uoluminibus nominatim redarguemus, ut eorum memoria nō ut ipſi putant, cum ſcientiæ laude, ſed cum ignorantiæ culpa, & quidem quouſq; lingua Latina (addam & Græca) extiterit, poſteris tradatur. Solent ergo multi rhetoricæ artis ignari nobis detrahere, cùm eloquentiæ princeps M. Tullius multa uolumina ea de re nobis reliquerit, quo neminem unquam melius rhetoricā docuiſſe aſſerunt. Deinde ſui obliti, cùm longius in ſermonē proceſſerint, M. Tullium aiunt aliter atq; aliter eadē de re ſcripſiſſe, ac in diuerſis uoluminibus diuerſas opiniones tenuiſſe: ex quo rudes & agreſtes homines confici non uidēt, confudiſſe ipſum rhetoricam, non docuiſſe. Non dico hæc, quòd mihi etiā M.

Tullius

Tullius confudiſſe omnia uideatur, ſed quòd ex uerbis conſequatur, idcirco magis mihi ſcribendum fuiſſe, quòd Cicero tot opiniones (ut ipſi dicũt) ſecutus ſit, quot libros edidit. Quid quod Agaſo ſcripſit? Turpe eſt, inquit, Latinis à Græco homine. Deinde cùm multa uelit oſtendere à maioribus noſtris relicta de facultate dicendi uolumina, Ariſtotelem, Hermogenẽ, Demoſthenẽ, ac Iſocraticam ſcholam in mediũ adduxit: qui omnes quoniam Græci fuerunt, non dubito, quin uideas irretitum uerbis ſuis teneri aduerſarium. Hæc adijcere placuit, non ut ignorantiam alicuius detegerem (neminem enim nominaui) ſed ut intelligas præcepta hæc obligationis ſemper in omni ſermone ac diſceptatione, ac multò magis in ſcribendo conſeruanda. Nunquam enim dicere cum aſſeueratione poteris (quod Cicero admonet) niſi quæ dicta ſunt, faciliora tibi exercitatione feceris. Nam qui negligunt, eos uideo alioqui doctos, ea ignorantia ſua ſcripta connectere, ut nõ pudore affici non ſoleam, quando cum huiuſmodi hominibus ſermo habetur. Quos ſi quis reuocare ab erratis uellet, non ſui uel doctrinæ ipſius gratia, ſed intolerabili quadam arrogantia id eum facere putarẽt. Quare putreſcant hi quidem ſua inſcitia, quando doctis omnibus atq; peritis dedecori ſunt, cùm inter eos numerantur. Tu uerò da operam, ut non hæc ſolùm, uerùm ut multò maiora & plura conſequaris: ut ratione dicendi rectè habita, & maiorum ſcientia rerum non abiecta, uerè doctus & ſis & uidearis.

OBLIGATIONEM iuniores appellant.) Obligatus dicitur quiſpiam nouato uocabulo, cùm thematis, de quo in utranque partem diſſeri poteſt, unam partem defendendã ſumpſerit, cuiuſmodi ſunt altercationes ſcholaſticæ, quæ ingenii exercendi gratia fiunt, aut diſputationes ſeriæ, ubi NEOMAG.

pro uero diſcernitur: ut ſunt Ciceronis pleræq; de Finibus, item in Tuſculanis. Fit etiam abſq; aduerſario oratione perpetua, ueluti ſunt Ciceronis παράδοξα, de Deo, de diuinatione. Eſt autem fructus totius artis dialecticæ, huiuſmodi de re aliqua in utramcunq; partem diſputare.

Quæſtionis duæ ſpecies. (THESIS ergo quædam, quam nos infinitionem, &c.) Diuidunt quæſtionem rhetores in θέσιν & ὑπόθεσιν. Prius illud à Cicerone infinitum & propoſitum, & conſultatio dicitur, à Trapezuntio infinitio. Eſt autem *θέσις.* θέσις uniuerſalis quæſtio, non notata certis circunſtantiis loci, temporis aut perſonæ, ut, Sintne erudiendi liberi, ſitne ducenda uxor. In huiuſmodi thematis uult Ariſtoteles ad rhetorum copiam in *ὑπόθεσις.* utranq; partem, ut ornatius & uberius dici poſsit, iuuenes, diligentiſſimè exerceri. ὑπόθεσις quæſtio eſt certis perſonis, locis aut temporibus finita, à Latinis cauſa dicitur, ut, ſitne Catoni ducenda uxor, uel an ſint erudiendi Scipionis liberi, an tyranni, an pacis, an belli tempore. Hanc autem oratoris materiam dicunt, ſuperiorem philoſophorum. Non uideo autem qua ratione Trapezuntius exiſtimet in theſi ſolùm eſſe obſeruanda hæc præcepta, cùm & hypotheſi æquè neceſſarium ſit hæc cauere, niſi forte dicamus theſin proprium eſſe dialecticorum, alioqui has dicendi regulas in omni genere diſputationis atq; adeò orationis cuſtodire oportet.

(QVAM ad rem præcepta etiam quædam afferunt rhetores.) Huius rei præcepta paſsim traduntur: ut de artificio interrogandi, obiiciendi, reſpondendi, confutandi, quemadmodum eſt apud Ariſtotelem in octauo Topicorum, & in *Libr. 6. cap. 6.* Elenchis, item apud Fabium de altercatione, & apud recentiores de diſputando.

(PRIMO diligenter caue, ne quod ex re quam iam propoſuiſti.) Diſputanti diligenter cauendum eſt, ne in eorum quæ uel probationis loco adiunxit, uel aduerſario urgente coactus, aut ſua ſponte etiam conceſſit, obliuionem ueniat: alioqui fieri poſſet ut diſputationis progreſſu ſuperioribus diuerſum aliquid excidat.

(AVT ſi hominem eloquentem, non negabis prudentē, & ſi hæc.) Nam Orator (ut à Marco Catone definitur) eſt uir bonus dicendi peritus. Vide Fabium libro duodecimo, capite primo, & Ciceronem de Oratore libro primo.

(ITA eloquentem quem dixeris ineptum negabis.) Ineptus quis dicatur, oſtendit Craſſus apud Ciceronem libro ſecundo de Oratore his uerbis: Quem enim nos ineptum uocamus, is mihi uidetur ab hoc nomen habere ductũ, quòd non ſit aptus, idq; in ſermonis noſtri conſuetudine perlatè patet. Nam qui aut tempus quid poſtulet, non uidet, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum quibus cum eſt uel dignitatis, uel cõmodi rationem non habet, aut deniq; in aliquo genere aut incõcinnus, aut multus eſt, is ineptus dicit. *Ineptus quis dicatur.*

(VT ſi quoniam omnes homines natura eloquentes credis.) Naturam ad diſcendum plurimum ualere docet apud Ciceronem Craſſus libro de Oratore.

(VEL ſponte concedendum: uel ſi perimendũ ducimus.) Nam extorta conceſsio cætera omnia, & quæ dicta ſunt, & quæ dicuntur ſuſpecta reddit, putabitq; aduerſarius eſſe uictoriæ aliquam partem, ſi urgens quidpiam extorſerit.

(INTERROGATI non cedemus.) Si interrogabimur quidpiã, cuius aut difficilis eſt reſponſio, aut nõ ſecus quàm ſecundum aduerſarii ſententiam dari poteſt, nos contrà interrogatione ſimili urgebimus conſilio Fabii. Alioqui ſi res apertè neceſſaria aut impoſsibilis ſit, non grauatim aut negabimus, aut aſſeremus pro rerum qualitate. Cæterùm Trapezuntii uerba quæ in hunc modum habent: Vel impoſsibilia ſint, ex ui conſecutionis, aut repugnantiæ reſpondendũ: nullum ſenſum efficiunt. Quare ſicne legendum ſit, uide: Si impoſſibilia ſint, uel neceſſaria, ex ui conſecutionis, aut repugnantiæ reſpondendum: uel ut uetus lectio habet, omiſſo in fine uerbo, reſpondendum.

(SI eiuſmodi ſunt quæ iuniores impertinentiã dicunt.) Impertinentia à iunioribus nouato uocabulo dicuntur, quæ Græci ἄτοπα, id eſt, intempeſtiua, quæ ita à re propoſita abhorrent, ut ſiue uera ſint, ſiue falſa, nullam rationem habent probandi improbandiue eius rei qua de diſſeritur: ut ſit quæſtio, Mórſne malum eſt, quæraturq; deinde mundus ſitne factus, ſeu ſitne Sol in Cancro. *Impertinẽtia.*

(QVAS ob res ingenio ante totam rem & quidem acriter perſpicere debemus.) Eandem Fabius ſententiã de altercatione habet: Valet, inquit, in altercatione plurimum acumen, quod ſine dubio ex arte non uenit. Natura enim non

docetur, arte tamen adiuuatur, in qua illud præcipuum eſt, ſemper id in oculis habere de quo quæritur, & quod uolumus efficere.

(NOMINATIM redarguemus.) Suſpicor hanc criminationem eſſe aduerſus Ioannem epiſcopum Alerienſem ac Theodorum Gazam, cũ quibus Trapezuntius inimicas habuit contẽtiones. De Alerienſis quidem ſimultate ſatis conſtat ex ea epiſtola quam Straboni olim excuſo præfixit. Gazæ uerò in uita ſcriptoris meminimus, cuius quoque inuidiã aduerſus Trapezuntium ipſe ſatis declarauit in opere Grammatico, ubi eum πορνοβοσκὸν, quod meretrices alentem ſonat, nominat. Vide ea quæ ſuperius annotauimus, cùm ſecundò hunc libellum prælo præpararem.

Trapezuntij de rhetorica libri.

(SOLENT ergo multi rhetoricæ artis ignari nobis detrahere.) Scripſit Trapezuntius quinque libros de Rhetorica, qui ab eruditis non improbantur. Eos illius æmuli, ſiue hi, quos nunc dixi, ſiue alii tanquã ſuperuacaneos, nulliusq́; utilitatis cenſebant. Rationem adiecerunt huiuſmodi, quòd homo Græcus Romano ſermone de Rhetorica ſcriberet, & quidem poſt Ciceronem, apud quem multa uolumina ſunt eiuſdem argumenti, ut quæ ad Herennium (ſi modò illius ſunt) quæ de inueniendo, quæ ad M. filium, & tria illa de Oratore, & ille qui Orator inſcribitur: hoc igitur ſit ueluti theſis, Trapezuntii laborem ſuperuacaneũ eſſe. Ratio, quoniam optimus eloquentiæ magiſter ſatis multa de ea arte ſcripta reliquit. Iam uide quàm aptè cum ratione hac quadret, quod ſequitur.

(DEINDE ſui obliti cùm longius in ſermonem proceſſerint.) Vitioſa digreſsio: contra tertium enim præceptum aſſumpta eſt hæc oratio, præcipitur nanque non eſſe aliquid adducendum ex quo quippiã repugnans ſequi poſſet. Quod uerò ab his dicitur, Marcũ Tullium confudiſſe rhetoricam, hoc efficit, operæpretium eſſe luculentius ac diſtinctius ſcribere quempiam rhetoricam, quod aduerſus theſin eſt, qua dicebatur non eſſe ſcribendum poſt Ciceronem.

(M. TVLLIVM aiunt aliter atque aliter eadem de re ſcripſiſſe.) Teſtis eſt ipſe de ſe Cicero in primo de Oratore, rhetorica præcepta (quæ de Inuentione nunc uocamus) ſibi admodum adoleſcenti excidiſſe. In aliis uerò libris nõ quid ipſe

ipſe ſentiat, ſed qualis L. Craſſi & M. Antonii de re rhetorica olim ſententia fuit, dialogiſmo recenſet. Quam rem ait ſibi Fabius ſcribendi poſt Ciceronem cauſam fuiſſe, libro tertio, capite primo.

(QVID quod Agaſo ſcripſit.) Videtur Trapezuntius ad Gazæ nomen planè alludere, quem per contemptum Agaſonem dicit.

(TVRPE eſt, inquit, Latinis à Græco homine.) ἀποσιώπησις eſt, ſermo nimirum παθητικός, ut illud poëtæ, Quos ego. ſeu ironia per ſermonis eclipſim. Sic uerò hic intelliges turpe eſſe Græcæ nationis hominem Latinam eloquentiam uelle tradere Romanis, à quorũ maioribus ſatis multa ſunt de dicendi arte relicta uolumina.

(ARISTOTELEM, Hermogenem, Demoſthenem ac Iſocraticam ſcholam in medium adducit.) Horum omnium opera extãt. Docuit autem Iſocrates primus domi ſuæ rhetoricam, quare ſchola Iſocratica à Trapezuntio dicitur.

(QVOD Cicero admonet.) Et id in exordio ad Herennium, & aliis in locis compluſculis.

(OBLIGATIONEM iuniores appellãt.) Obligatio eſt totius orationis conſtantia, qua & inter ſe omnia quæ dicuntur, & ad propoſitam quæſtionem cõgruunt. Dicta obligatio, quòd qui diſputandam quæſtionem ingreditur, hac lege obligatus ſit, ut ne quid quod contrarium aut alienum ſit à propoſito, dicat, alioqui inconſtans & à ſeipſo diſſentire uideatur: ut contra Cæcinnam Ebutius, cùm negat iuriſperitis credendum eſſe, & alio in loco fatetur, ſe ex C. Aquilii ſententia actionem inſtituiſſe: & Cælii accuſatores, Clodiam aurum commodaſſe Cælio, quod magnæ familiaritatis ſignum eſt, & uenenum ſibi à Cælio paratum fuiſſe, quod magni odii argumentum. LATOM.

Verum diſiunctiuæ partium repugnantium & copulatiuæ affirmatiuæ, & negatiuæ formæ, quæ ſubiiciũtur, neceſſariæ ſunt.

FORMAE DISIVNCTIVAE.

PRIMVS ORDO.

Aut A *eſt,aut* B *eſt,*		*Aut dies eſt,aut nox eſt,*
I.	*Atqui* A *eſt,*	*Eſt autem dies,*
	Non igitur B *eſt.*	*Non igitur eſt nox.*
II.	*Atqui* B *eſt,*	*Atqui nox eſt,*
	Non igitur A *eſt.*	*Non eſt igitur dies.*
III.	*Atqui* A *non eſt,*	*Dies autem non eſt,*
	Eſt igitur B.	*Nox igitur eſt,*
IIII.	B *autem non eſt,*	*Nox autem non eſt,*
	Igitur eſt A.	*Igitur dies eſt.*

SECVNDVS ORDO.

Aut A *nō eſt,aut* B *non eſt.*		*Aut dies nō eſt,aut nox nō eſt*
V.	*Atqui* A *non eſt,*	*Atqui dies non eſt,*
	Eſt igitur B.	*Nox eſt igitur.*
VI.	*Atqui* B *non eſt,*	*Atqui nox non eſt,*
	Eſt igitur A.	*Eſt igitur dies.*
VII.	*Atqui* A *eſt,*	*Atqui dies eſt,*
	Non eſt igitur B.	*Non igitur eſt nox.*
VIII.	*Atqui* B *eſt,*	*Nox autem eſt,*
	Non igitur A *eſt.*	*Non eſt igitur dies.*

TERTIVS ORDO.

Aut A *eſt,aut* B *non eſt,*		*Aut dies eſt,aut lux ſolis nō eſt*
IX.	*Atqui* A *eſt,*	*Atqui dies eſt,*
	Igitur & B.	*Igitur & lux ſolis eſt.*
X.	B *autem non eſt,*	*Lux autem ſolis non eſt,*
	Non igitur & A.	*Igitur nec dies eſt.*

XI.	*Atqui A non eſt,*	*Atqui dies non eſt,*
	Igitur neq; B eſt.	*Non igitur lux ſolaris eſt,*
XII.	*B autem eſt,*	*Eſt autem lux ſolis,*
	Igitur & A eſt.	*Igitur & dies eſt.*

QVARTVS ORDO.

	A non eſt, aut B eſt,	*Nox nõ eſt, aut umbra terræ eſt*
XIII.	*A autem non eſt,*	*Non autem nox eſt,*
	Igitur neque B.	*Igitur nec umbra terræ.*
XIIII.	*B autem eſt,*	*Atqui umbra terræ eſt,*
	Igitur & A.	*Igitur & nox eſt.*
XV.	*Atqui A eſt,*	*Nox autem eſt,*
	Igitur & B eſt.	*Igitur & umbra terræ eſt.*
XVI.	*B autem non eſt,*	*Atqui umbra terræ non eſt,*
	Igitur nec A.	*Neque igitur nox.*

FORMAE COPVLATIVAE
affirmatiuæ.

PRIMVS ORDO.

	Et A eſt, & B eſt,	*Et uirtus eſt, & honeſtum eſt,*
I.	*Igitur A eſt,*	*Virtus igitur eſt,*
II.	*Igitur B eſt,*	*Honeſtum igitur eſt.*

SECVNDVS ORDO.

	Ne A eſt, neq; B eſt,	*Neq; uirtus eſt, neq; honeſtũ eſt,*
III.	*A igitur non eſt,*	*Igitur non eſt uirtus.*
IIII.	*B igitur non eſt.*	*Igitur non eſt honeſtum.*

TERTIVS ORDO.

	A eſt, & B non eſt,	*Vitium eſt, & honeſtũ non eſt,*
V.	*A igitur eſt,*	*Vitium igitur eſt,*
VI.	*B igitur non eſt.*	*Honeſtum ergo non eſt.*

QVARTVS ORDO.

	A non eſt, & B eſt,	*Virtus non eſt, & turpe eſt,*
VII.	*A igitur non eſt,*	*Igitur non eſt uirtus.*
VIII.	*B igitur eſt.*	*Turpe igitur eſt.*

FORMAE COPVLATIVAE

negatiuæ.

PRIMVS ORDO.

	Non A eſt, & B eſt,	*Non & hõ eſt, & irrõnale eſt,*
I.	*Atqui eſt A,*	*Atqui eſt homo,*
	Non igitur eſt B,	*Non igitur eſt irrationale.*
II.	*Atqui eſt B,*	*Irrationale autem eſt,*
	Non igitur A.	*Igitur non eſt homo.*

SECVNDVS ORDO.

	Non A nõ eſt, et B nõ eſt,	*Non & ſanũ nõ eſt, & ægrotũ non eſt,*
III.	*Sed A non eſt,*	*Sed ſanum non eſt,*
	Igitur eſt B.	*Eſt igitur ægrotum.*
IIII.	*Sed B non eſt,*	*Sed ægrotum non eſt,*
	A igitur eſt.	*Sanum igitur eſt.*

TERTIVS ORDO.

	Non A eſt, & B non eſt,	*Nõ eſt homo, & rõnale nõ eſt,*
V.	*Atqui eſt A,*	*Atqui eſt homo,*
	Eſt igitur & B.	*Eſt igitur & rationale,*
VI.	*Sed non eſt B,*	*Sed non eſt rationale,*
	Neque igitur A.	*Igitur nec homo.*

QVARTVS ORDO.

	Non A non eſt, & B eſt,	*Non et hõ nõ eſt, & rõnale eſt,*
VII.	*Sed A non eſt,*	*Sed homo non eſt,*
	Igitur neque B.	*Igitur neque rationale.*

Atqui

VIII. *Atqui eſt B,* *Atqui eſt rationale,*
Igitur & A. *Igitur & homo.*

PRO DISIVNCTIVA ET NEGAtiua copulatiua regulæ quatuor.

I. *Si ponis antecedens, tollis adiunctum.*
II. *Si ponis adiunctum, tollis antecedens.*
III. *Si tollis quod antecedit, ponis adiunctum.*
IIII. *Si tollis adiunctum, ponis quod antecedit.*

PRO COPVLATIVA AFFIRmatiua regula unica.

Copulatiua affirmatiua, & antecedens & adiunctũ ponit.

FORMAE diſiunctiuæ.) Propoſitionum diſiunctiuarum affirmatiuarum ſunt (ut antè quoque admonuimus) quatuor ſpecies. Nam aut utraque pars negatione caret, ut, aut dies eſt, aut nox eſt, eſtque hæc prima ſpecies: aut habet utraque negationem, ut, aut dies non eſt, aut nox non eſt: cuius ſenſus melius depræhendi poteſt in conditionali, quæ rationalis dicitur: per hanc enim examinantur obſcuræ diſiunctiuæ: ut ſuprà pluribus docuimus, ueluti hæc: aut dies non eſt, aut nox non eſt, ſignificat priorem aut poſteriorem partem tantum eſſe ueram (plures enim unà ueræ eſſe non poſſunt) aut prioris partis oppoſitum per cõiunctionem Si, conſequenti coniunctum: hoc autem erit tale, ſi dies eſt, nox non eſt. Hanc autem euidenter ueram eſſe facilè perſpicimus: eſtque hæc ſecunda forma propoſitionum diſiunctiuarum. Fiunt autem duæ hæ ſpecies ex contrariis immediatis. Tertia forma & quarta naſcuntur ex terminis conuertibilibus, ut, homo & rationale animal, nox & umbra terræ, dies & lux ſolaris, quorum alter tantum cum negatione ſumitur, ſi conſequens fit tertia forma: ut, homo eſt, aut rationale animal non eſt. Si antecedens cum negatione, fit quarta forma: ut, dies non eſt, aut lux ſolaris eſt. Habent autem & hæ formæ, tertia inquam & quarta, obſcuram intelligentiam, proinde examinentur per communem illam regulam, id eſt,

id eſt,ut antecedentis oppoſitum per coniunctionem Si,iungatur conſequenti:ut,aut homo eſt,aut rationale animal nō eſt,hunc habet intellectum: ſi homo non eſt, animal rationale non eſt, quod nunc ſatis euidens eſt. Similiter hæc in quarta forma: aut dies non eſt,aut lux ſolaris eſt,examinata per canonem ſic habet: Si dies eſt, lux ſolaris eſt, quod iam quoque clarius intelligitur. Admonui hoc propterea,ut pueri cernant propoſitionum huiuſmodi uim & naturam, & ſi qua obſcurior incidat, redactam ad communem illum canonem clarius eam explicent,eo enim ualet hoc artificium. Poſuimus autē è regione uoces ſignificatiuas, quod ex literis, quæ in omnibus propoſitionibus eædem ſunt, nulla eſt naturalis diſcrepātia,aut affinitas,& ut diſcētes hoc modo percipiant, cuiuſmodi uoces in qualibet forma propoſitionum requirantur. Naſcuntur autem ex quatuor hiſce formis propoſitionum diſiunctiuarum ſedecim ratiocinationes, & ſingulis quaternæ: nam propoſitionis diſiunctiuæ utralibet parte utcunque in aſſumptione poſita, id eſt, ſine negatione uel cum negatione, ſequitur aliquid neceſſaria concluſione ut huius, aut ſanus eſt, aut ægrotus, antecedens aſſumi poteſt affirmanter, ſed ſanus eſt, ſequitur, igitur non eſt ægrotus: ſimiliter idem neganter aſſumitur, ſed ſanus nō eſt,quid ſequatur manifeſtum eſt: ſic conſequens bifariam aſſumi poteſt, cum negatione & ſine negatione. Ad hunc modum ex unaquaque propoſitione diſiunctiua ueniunt quatuor ſyllogiſmi,cum autem formæ diſiunctiuarum ſint quatuor, fit ut ſedecim eueniant ſyllogiſmi, quorum tamen aſſumptiones & concluſiones ſæpe conueniūt. Verùm ex propoſitionibus conditionalibus per coniunctionem,ſi,quarum Trapezuntius non meminit,non poſſent totidem fieri: nam tam antecedens quàm cōſequens uno ſaltem modo aſſumi debet,ut huius: ſi homo eſt, animal eſt, poſito antecedente in aſſumptione,aut ſublato cōſequente aliquid ſequitur, ſublato autem antecedente aut poſito conſequente in aſſumptione,nihil ſequitur: ut ſi ambulat, mouetur: duas habet aſſumptiones conſiſtentes,à poſitione antecedentis ad poſitionē conſequentis, & à ſublatione conſequentis ad ſublationem antecedentis: alii autem duo non conſiſtunt,uidelicet à ſublatione antecedentis, & poſitione conſequentis: ex quo fit, ut

è prop

è propoſitionibus quatuor conditionalibus, octo tantum fieri poſſint concluſiones. Nam & conditionalium propoſitionum per particulam, ſi, ſunt etiam quatuor formæ, ut ſuprà oſtenſum eſt. Verum Trapezuntius ſuperſedit, quòd ex ante greſſis facilè intelligi queant: ſi cui tamē addere libeat, habet hic unde poſſit. Erant autem deprauati modi illi apud Trapezuntium, quod uitium niſi ex uocabulis depræhendi non poterat.

(FORMAE affirmatiuæ copulatiuæ.) Huiuſmodi orationes ratiocinationum nunquam ſunt propoſitiones, nec in dialectica traditur aliquis modus colligendi ex his: quin etiam carent aſſumptionibus: nam antecedente aut poſito, aut ſublato, ſimiliter & conſequente, ex partium inter ſe affinitate nihil ſequitur: ut, Scipio & Aphricam P.R. ſubiecit, & Numantiam deleuit: non habet coniunctionem, quæ aſſumptionem aliquam reſpiciat, neque habent partes inter ſe aliquam neceſſitudinem, ut ſi aſſumeretur, atqui Aphricam ſub iugauit, aut non ſubiugauit, non ſequitur, igitur Numātiam deleuit. Neq; orietur ex propoſitione huiuſmodi aſſumptio. Sunt igitur hic nulli ſyllogiſmi, niſi fortè dicamus eſſe argumentationem à coniunctis ad diuiſa.

(FORMAE copulatiuæ negatiuæ.) Hæ propoſitiones conſtant eiſdem terminis quibus propoſitiones diſiunctiuę, & examinantur ad eaſdem regulas: proinde in his totidem poſſent fieri ſyllogiſmi quot in diſiunctiuis, XVI. nimirum: ut, non eſt dies & nox: ſed dies eſt, non igitur eſt nox: deinde à poſitione conſequentis, ſed nox eſt, igitur nō eſt dies: tum à ſublatione antecedentis: ut, ſed dies non eſt: & à ſublatione conſequentis, ſed nox non eſt. Trapezuntius uerò contentus fuit octo ſyllogiſmis, qui ſumuntur tantum à poſitione antecedentis & conſequētis: reliquos octo facilè adiicias per earundem partium ſublationem. Erunt igitur & hic propoſitiones ſedecim.

FINIS.

CLAVDIO PIO, AC CRISTOPHORO PEVTINgeris Conradi v. c. filiis, Xiſtus Birkius s. D.

CVM *ſuperioribus diebus Moſellani in* Diſſerendi *rationem commentariolis editionem cogitarem, iuuenes candidiſſimi, mihi non denegatam eſſe putabam laudabilem illam noſtri ſeculi prærogatiuam quæ ſingulari quadam* Gratiarum *beneficio cõceſſa eſt his, qui quantulumcunque opera in excudendis emendandisq; autorũ monumentis inſumunt, quibus nimirũ ex alienis munificos licet eſſe theſaurũ. Gratulor inquam mihi cõtigiſſe, quod ſub ueſtro nomine ſtudioſæ exhibeam iuuentuti, non quidem hoc tam demerendi officij gratia, quàm ut me hæreditario quodam iure uobis quamplurimum, ne dicam me totum, debere agnoſcerem, & gratum potius quàm gratificantem oſtenderẽ animum. Neq; alienum uideor facturus, ut uobis potiſſimũ hoc genus lucubrationũ dedicem, cum tanta earum cũ* Iuris Ciuilis *ſtudio ſit affinitas, ut ipſe* Tullius Topica *ſua* Trebatio *ueſtræ profeſſionis non incelebri uiro conſecrare minimè dubitauerit: uel quia parens ueſter utriuſq; ſtudio tantum conſecutus eſt, quantum ipſi natura & facultatis & prudentiæ indidit. Quibus dotibus ita adminiſtrat ſuam functionem, ut neſcias ciuitáſne uniuerſa, an ciuiũ pro ſe quiſque chariorem habeat. Verum non eſt inſtitutum hic* Soli *ſplendorẽ inferre. Videamus igitur quid ad autores noſtros attineat, quorum uterq; utriuſque linguæ ſcientiſſimus, uterq; orator ac philoſophus ſummus. Haudquaquã enim audiamus eos qui id genus commentata tanquam indigna luce non modo aſpernantur, [illegible] etiam omnibus conatibus traducere pergunt. Neque id alio ar[illegible]to, quàm quod non in hoc ſcripta clamitant, ut ederentur. Quod fortaſſis conceſſerim de* Annotationibus, *quæ in* Quintiliani Inſtitutiones, *atque* Gellij Noctes *manca opera quorundam quibus religio erat, quicquam, quantum ſua intereſſet, interire, quod à tanto uiro eſſet lucubratum, umbram ualere iuſſerunt.* Vtcunque *illa ſe habeant, hic tamen longè alia ratio eſt, quã uel ἄλογος aliquis colliget, non eas modo aliquando in publicum extruſurũ fuiſſe, ſi fata clementiora habuiſſet, uerum in* Topica *quoque atq; argumentationum formas eaſdem opera annexurum fuiſſe. Nam quid opus erat proœmium præfigere, quo recepta quadam conſuetudine τὰ προλεγόμενα cũ inuentionis,*

tum

tum etiam iudicij complectitur? inchoatum tantum eſt opus, inquiũt. Audio. Atqui ſic Apellis quoque Venus comburenda erat. Poterant inter priuatas uerſari manus. Pulchre hercle narras. An eſt quicquã quęſo in re literaria, quod cùm paucis proſit, non idem in uſum cedat omnium? Nihil opinor. Porrò Vallę inſtitutum fuiſſe nemo fortaſsis uel mediocriter in autorum monumentis uerſatus negabit, non tam Dialecticen ſuo conſcribere ſtylo, quàm ea quę hac de re à doctiſsimis utriuſque linguę quibuſque ſunt tradita, in compendiũ cogere. Nam quę procemij loco prçluſit ex Nicephoro integra tranſtulit. Cęterum quinque uoces, prędicamenta, adeoq; ipſas argumentorum ſpecies, unde quęſo quàm ex Ariſtotele tranſlata ſunt? Si Topica ſpectes, an non Ciceronis atque Fabij uerba paſsim ſe offerunt? Orſurus enim argumentorum ſedes, Ariſtotelis diuiſionem ſequitur, quę autore Quintil. conſenſum ferè omnium meruit: quem in Atechnis, quia fuſiſsime de his ſcribit, tanquã xenagogum aliquem eſt ſequutus. In his prçterea locis ex quibus orator ipſe argumenta depromit, Ciceronis quidem Topica imitatus, cęterum exempla quędam ex ſecundo de Oratore, atque etiam ex quinto Fabij libro mutuatus eſt, quędam uerò aliunde attulit. Poſtremo eos locos qui à perſonis rebusq; ducti, ὑποθέσεις peculiariter aſsignantur, tantum non integros ex Ciceronis Rhetoricis trãſumpſit, repetitis κατ' ἀνακεφαλαίωσιν naturę ex Quintiliano locis. Quę adiectitia fortaſsis alicui uideri poſsunt, atque neſcio unde in contextum irrepſiſſe. Per nos ſuum cuique ſit iudicium, nobis tamen bis atque ter quod pulchrum. Verùm pauld poſt grauius laborat uulgata editio, eo loco quo rurſum ad Ciceronem reuertitur. Nam Victus, hoc eſt Educationis locus, indigitatur potius quàm tractatur. Nos igitur, ut nec lector ſtudioſus fraudetur, neque deſideretur aliquid, locum integrum ex Cicerone ſuis interclusum ſignis contextus inſeramus. Neque enim adducor ut credam talem centonem à Valla eſſe contextum. Hęc iuuenes ornatiſsimi obiter annotare uolui, ſatius nimirum ratus digito monſtraſſe uiam, quàm ineptijs noſtris, quas in hoc adornaueram, teneras onerare aures.

Valete. Baſileę, menſe Octob. Anno M. D. XXIX.

PETRI

PETRI MOSELLANI IN ARTEM DISSERENDI PROLEGOMENA.

TRactaturo diſſerendi facultatem, primum con ſtituẽdum quo nomine uocetur, quid ſit, quas habeat partes, quod ſit officium, quo nomine differat à Rhetoricis: quibus deniq; rebus cõparetur. Principiò igitur omnem diſſerendi rationem Græci, ut bonarum diſciplinarum aliarum omnium, ita & huius inuentores, ſua lingua uere διαλεκτικὴν appellauere, quam Fab. Quintil. diſputatricẽ interpretatur. à διαλέγεσθαι, quod eſt diſputare ſiue diſſerere, id eſt, dicendo cum aliquo de re quapiã pugnare. Ex quo colligere eſt, artẽ hanc aliud eſſe nihil, quàm ſcientiam ita diſſerendi, ut tuam ſententiam de propoſita aliqua quæſtione, certa ratione tuearis, & alienam refellas. Nam duas habet partes hęc facultas, autore Cicerone in Topicis. Alteram quæ rationẽ exhibet argumentorum ad quanque quæſtionem pertinentiũ inueniendorum, quæ quoniã certos locos & uelut ſedes argumentorum commoſtrat, τοπικὴ nominatur, quam partem Dialectici cum Rhetoribus communem habẽt, eam octo libris eruditiſſimè proſequitur Ariſtoteles, unde Cicero atq; alii omnes qui hac de re ſcripſere, mutuati ſunt. Eſtq; admirabilis huius doctrinæ uſus, modo percipire & cõfirmare fructus. Porrò altera, quam iudicãdi idẽ Cicer. notat, à Stoicis, qui olim ſibi dialectices primas uẽdicauere (ut in Laërtio patet) peculiariter Dialectice appellata, fortaſſe quòd hãc partem propriè à philoſophis poſſeſſam rhetores nõ attigerũt. Vendicat autem hæc ſibi iudicium atq; examen omnis quæſtionis, dum exploratur ad certas ſuas regulas: primũ in ſingulis uocibus quæſtionem ingredientibus, quã uim habeãt, genúsne ſit aliquid an ſpecies, propriũ an diuerſum ab alio, hoc eſt, differentia an accidens: itẽ quod habeat genus quæque uox, idq; remotum an proprium: quas ſpecies, quæ indiuidua: quo differat à cæteris: quid ſibi proprii habeat, quid accidens, ut quæq; res definitione ſit explicanda, ut diuiſione ex ſua uniuerſitate in partes diſtrahenda: ut denique ſingulæ

Dialectice.

gulæ

gulæ uoces ad perficiendam argumentationẽ ſint coniungẽ dæ,quibus rebus diſciplina hæc potiſſimum differt à Rheto rica,tum & illo,quòd quæ orator magnifico orationis ſplen dore molitur, eadem dialecticus breuiter & argutè ueluti punctis quibuſdam colligit,alioqui materia eadẽ eſt,& Dia lecticæ & Rhetoricæ, nimirum omnis res quæ in diſputa tionẽ adducitur,quã cauſam Ariſtoteles adfert in Rhetoricis ſuis ad Theodecten,cur dialecticen rhetorices ἀντίστροφον di xerit.Poſtremò comparãda eſt hæc facultas natura, ratione & uſu.Nam naturæ debetur quod quidam temerè(ut inquit Ariſtoteles)nullius artis, ſed ingenii beneficio ratiocinãtur, & quid in quaq; re probabile ſit,ſtatim uidẽt.Hãc præceptor dare non poteſt,ut nec agricola fœcunditatem ſolo præſtat, ſed datam uel mediocrẽ augere, ornareq; cultu ſuo poteſt. Rationem uerò hic uocamus certam artis traditionẽ à præ ceptore petendam. Quanquam D. Auguſtinus in Confeſ ſionum ſuarum libris gloriatur Dialecticam(quam in iudicã do poſitam diximus)ſine præceptoris opera ſibi perceptam tamen non negligenda eſt admonitio Ciceronis ad Treba tium præſcripta, NVLLAM artem literis ſine interprete, & ſine aliqua exercitatione percipi poſſe.Et Auguſtino facilius fuerat hæc de Dialectica gloriari,quàm ipſa lucubrationum ſuarum facilitate probare: tametſi natura & hoc, & multò maiora poteſt.Vſum deniq; qui omnium magiſtrorum præ cepta ſuperat,ſtudioſus quiſque pro ſe ſibi imperabit,eumq; præceptoris ſedulitas à diſcipulis exigat. Plutarchus in uita Ariſtotelis uel ideo potiſſimum laudãdum putat,quòd quæ artes antehac quamplurimæ diſſeparatæ & diuulſæ fuerint, tandem eas certa quadam cognoſcẽdi arte in libros aliquot retulerit.Habes & quod nomen ſit huic arti, quidq; ſit ipſa, quasq; habeat partes,quo differat à cæteris artibus, quibus deniq; rebus conquiratur.Ex quibus facile eſt colligere offi cium dialectici eſſe,non ſolùm dicenda inuenire, uerumetiã inuenta ſic locare ac indicare, ut quicquid in re aut ueri, aut falſi ſit,deprçhendas,ut non iniuria Antonius apud Cicero nem de Oratore, & Ariſtotelem, qui utranque Dialectices partem complexus ſit,laudat,& Stoicos qui de inueniendo nihil tradunt,reprçhendat.

Rhetorica à Dialectica differt.

Quibus cõparatur dialectica.

Lib. famil. epiſt. 7.

GEORGIVS VALLA
BERNARDO SALVATICO,
Genuenſi primario patricio
S. D. æternam.

SAepenumero à me, optime Bernarde Saluatice, popoſciſti, ut quæ ab interuentionibus uacuus tibi ad me uentitanti de ratione diſſerendi ex quotidiano uſu lingua prodideram, quò tenaciori hærerent memoriæ, ſcriptis concrederem, quandoquidem quẽquam alium nō ſatis nactus eſſes, qui aut id poſſet, aut qui tam amicè id præſtare moliretur. Rem certè mihi non arduam fore cenſuiſti, quando totam dialecticam facultatem, ſiue ad rhetoricam, ſiue ad cæteras tendentem diſciplinas pluribus aliis fueram uoluminibus amplexus. Quamobrem conciliata iam pridem inter nos amicitia, tuo obſequendum ardenti ſtudio, nec longius differendum exiſtimaui, tum quòd magnifica, & ampliſſima domus tua id ab omnibus eruditis, nedum à me expoſtulet, tū quod honeſtiſsimum tuum eſſe deſiderium noſtra diffiteri non poteſt amicitia. Siquidem citra hanc unam facultatem nulla integrè teneri diſciplina, nec alia ratione cunctis quotidie uſurpatis uulgò ſermonibus, ubi quæpiam diſceptatio oboriatur exurgatq; ambiguitas, ratū quicquam effici poſſe uideatur, unde fit ut non iniuria Plato & Platonici thrincum, quaſi faſtigium dicas, cunctarum uocitarint diſciplinarum, quòd quaſque res magnas & magnopere expetēdas, oratione, ſine hac duce tranſigere poſsit nemo: ut iure ne tibi quidem tam ad priuata quàm ad publica munia obeunda ſine huius facultatis ſacris accedendum cenſueris. Proinde agè mi Saluatice, ſalua ſi modò uis tibi omnia, hanc demum unam toto pectore amplectitor diſciplinam.

θριγκὸς corona muri apud Lucianū & Homerum.

Vale.

GEORG

GEORGII VALLAE PLACENTINI DE EXPEDITA RATIONE ARGVMENTANDI LIBELLVS.

QVEMADMODVM *qui legẽdi, & lectorum ſenſus iter ſcire deſiderant, primùm elementa ac literas diſcunt, inde ad ſyllabas, à ſyllabis ad dictiones, quæ partes dicuntur orationis, ab iſtis ad orationem perueniunt: ita qui omnium diſciplinarũ cognoſcere cupiunt inſtrumentum, rationem diſputandi, in quinq; uocibus quæ uulgò prædicabilia dici ſolent, & categorijs, quæ prædicamenta nominantur, primò debent erudiri. Inde ad quæſtiones argumentorũ, locos, locutionemq; tranſire. Poſtremò argumentationibus communiri: ut ſua tueantur, & aliena refellant.* Ex Nicephoro tranſtulit.

SCHOLIA.

ITA qui omnium diſciplinarum cognoſcere cupiunt inſtrumentum.) Suppeditat enim rationem obſcura ſiue confuſa definiendi, uniuerſa diuidendi: uera, ratiocinatione confirmandi, & falſa refutandi. Quibus rebus in artẽ ac diſciplinã redacta ſunt ab Ariſtotele philoſophica, cũ ante illum confuſa fuerint, & indigeſta, ut quis quæ ſolo uſu arripuiſſet, iactaret. Quam induſtriam Plutarc. pro materia Ariſtotelem laudandi potiſſimũ habet in illius uita, & L. Craſſus apud Ciceronẽ, hac ratione teſtatur Ius Ciuile in artẽ redigi poſſe. Nec alia ratione Cicero Ser. Sulpitiũ in iure Ciuili Scęuolę anteponit, quàm quòd illa quę Scęuola lõgo uſu dępræhẽdiſſet,

ſparſa & cõfuſa, ea dialectica ratione artificii modo complexus eſſet, quod & in omnibus liberalibus diſciplinis uſu ueniſſe idem in perſona Craſsi ſcriptum reliquit.

(QVAE uulgò prædicabilia dici ſolent.) Voce Latina uiolenter ad Græcum uocabulũ afflicta. Grçci enim omnẽ uocẽ quæ de alio uel negando uel affirmando rectè dicitur, κατηγόρημα nominãt, à κατηγορεῖν, quod eſt de aliquo dicere. Porrò quoniam ad intelligenda aliorum quoque commentaria præſeruemus, ſciendum in uulgatis libris Dialecticorum cæteras orationis particulas indeclinabiles, aduerbia, coniunctiones, præpoſitiones, interiectiones nominari συγκατηγορήματα, id eſt, quaſi tu dicas, cõprædicabilia. Sunt enim prædicabilium ueluti appendices & uincula, quibus illa cohærent, ut omnis uox humana ſignificans, quatenus ſignificat dialecticam rationem, ſit uel κατηγόρημα, uel συγκατηγόρημα, & omne catagorema ſit uel genus, uel ſpecies, uel differentia, uel proprium, uel accidens. Nam propria nomina, quia infinita ſunt, in notam non cadunt, ut ait Plato.

DE SIMPLICIBVS VOCIBVS.

DE ſimplicibus itaque uocibus ac ſignificatis primò, mox de coniunctis, quàm breuiter ac dilucidè à nobis fieri potuerit, loquemur. Receptum igitur apud omnes eſt philoſophos, prædicamenta numero decem eſſe, quaſi omnium quæ in diſputationem ueniant, quæpiam elementa: quòd ſimplices uoces, ſimplicem ſignificatum oſtendant, & per ſe natura ſuapte inſpiciantur: Eſſentia, quantitas, qualitas, ad aliquid, ubi, quando, facere, pati, compoſitum eſſe, habere, quæq; ſub ipſis ſunt, ac ab eis diſtributa: ut corpus, uacans corpore: animatum, inanimatum: quod ſub ſenſum cadit, & ſenſus expers, Zoophytum, quod ex ſtirpe & animali conſtat, ut urtica marina, & ſpongia: ſentit ſiquidem propius accedentes: animal ratione, & rationis expers: homo, equus, colũba, ſcõbrus, apes, aliaq; quæ inſecta dicuntur: dipſas, & ſimilia; quæ ſpecies ſub eſſent

eſſentiæ genere poſitæ. Ita quæ ſub cæteris iam memoratis ſunt prædicamentis innumera. Hæ uoces ut ſimplices
2 *(rem enim unam numero referunt) ita principia ſunt, quæ ad omnem diſputationis ingreſſum prædiſcenda, à quibus tanquam literis, ad nexum aliquem, tanquam ad ſyllabas,*
3 *peruenimus: ut homo, equus: uincit, currit: ut ſit, equus currit, homo uincit. Decem nimirum ſunt hæc principia, quia*
4 *neque ens, nec res, nec aliud ſimile, principij nomen habere niſi confuſum poteſt. At decem iam nominatorum prima,* Ens. Res.
5 *generaliſsima dicuntur: quæ ſub illis, ſubalterna. Tum etiã*
6 *ſpecies, quarum quæ ultima: & à qua ſtatim ad indiuidua deſcenſus eſt, ſpecialiſsima nominatur: ut homo, equus, anſer: at eſſentia genus generaliſsimum, ſupra quod genus aliud non eſt.*

1 (PRAECEPTVM igitur.) Cùm pòſt copioſius explicatiusq́; de ſingulis prædicamentis tradat, hic tamẽ ut ipſius doctrinæ uelut guſtu quodam diſcentis ſtudium ardentius faciat, uſum prædicamentorum utcunq; oſtendit, quaſi per tranſennam. Indicat enim & definitionis, & diuiſionis, & argumentationis (quæ tria capita ſunt officii Dialectici) fontes eſſe, atque adeò omnium doctrinarum ſcaturigines, ipſa prædicamenta.

2 (REM enim unam numero referunt.) Adiicit hæc ut diſſeparet prædicamenta prædicabiliaq́; ab æquiuocis, hoc eſt, talibus uocibus quę plures res ſimul referant, ut canis refert res plures numero, ſydus cœleſte, animal domeſticum, certũ item piſcem. Nec putandum eſt eius generis uocabula ab opere dialectico ſegreganda eſſe: ſed ſi quando ueniant in diſputationem, conſtituendum antè eſt cum aduerſario, quod ſignificatum ex multis impræſentiarũ ſequaris, & ſic diſputatio omnis ex pacto partiẽda. Periculum eſt ne percipiatur hæc doctrina, non antè rectè conſtituto, quid ſit prædicabile, quid item ſit Prædicamentum, ut his inter ſe conueniat, ut denique differant. Eſt ergo prædicabile uox ſignificatiua rei, quæ de alio rectè prædicatur, hoc eſt, dicitur: ut planta, Aequiuoca.

prædicatur enim rectè de arbore, cùm dicamus uerè, Arbor eſt planta: ut numerus, dicitur enim uere de binario: ut uirtus, nām dicitur de iuſtitia: ut pater dicitur de quocunque filium habente: ut deniq; alia quæ ſunt in categoriis. Et quia comparatū eſt uſu uenire, ut quinque modis aliquid de aliquo dicatur, inuentæ ſunt à ueteribus philoſophis appellationes quinque, quibus hi quinque modi prædicandi apertius, certiúſque in docendo explicari poſſunt. Hæ ſunt Genus, Species, Propriū, Differentia, Accidens, ut quicquid de aliquo dicitur, appelletur eius aut genus, aut ſpecies, aut proprium, aut differentia, aut accidens, de quibus poſtea explicemus. Prædicamenta uerò ſunt talium prædicabiliū adceruationes, & ueluti greges, quorum ſingula ad ſuū genus referantur, ueluti ad caput totius corporis, ad totum partes, ut ad ducem milites. Quod enim in exercitibus, qui ex ſigniferis, centurionibus, legatis & ſingulis militibus conſtant, ſunt centuriones, legati, milites denique, unum ſummum imperatorem ſequentes, hæc ſunt in prædicamentis genera, ſpecies, differentiæ, partes, atque unū ſummum genus reſpiciunt, ex quo promanant, uelut ex fonte riui. Tum ſummum illud genus, & ad quod omnia redeunt, diuiditur, cùm definitiones ſunt explicandæ, quemadmodū in deſcriptione prædicamenti facile eſt uidere. Ex quibus omnibus ſatis colligitur omne prædicabile eſſe in aliquo prædicamento, ueluti ſuo grege, & cuique prædicabili ſuum ſummum eſſe genus, ueluti quendam ducem, ſub cuius ſignis ſit inquirendum, ſi quid dubites de eo. Non autem prædicabile eſſe prędicamentum, ut nec oues ſingulæ ſunt grex: nec centurio aut miles exercitus: etiam ſi uniuerſæ oues gregem conſtituunt, & ſigniferi, centuriones, legati, lixæ ad exercitum pertinent.

Quinque uoces.

Prædicamenta.

3 (VT homo, equus: uincit, currit.) Tametſi hæc doctrina, non tantū eſt, de ſummis decem generibus, quæ rectè dixeris principia & fontes diſputationū, ſed & de uocibus aliis, quæ ex ſummis illis ueluti fontibus deriuantur, eodémque recurrūt, & uoces à Valla poſitę, homo, equus: uincit, currit: partim ſunt in principio eſſentiæ, partim uerò ipſius actionis: tamē cùm infimæ ſint ſpecies, nō optima cauſa hic, tanquam principiorum exempla ponuntur. Et ut magis dialecticum

ſticum fuerit, per propoſitionis formam nexum ſimplicium uocum exhibere, ſic, an homo uincat, an iuſtitia ſit uolũtas.

4 (QVIA neque ens, neque res.) Quanquàm enim, inquit Porphyrius, ad Græcam linguam reſpiciens, Ens (ὂν Græcè) dicitur de ſubſtantia ſiue eſſentia, deq; cæteris prædicamentis, non hoc fit ratione impari: perinde atq; animal non inæquali ratione prædicatur de uiuo animali & de picto. quid enim eſt imago animalis, ſi comparetur ad animal uiuum? Hoc quodammodo eſt accidentium. Nam collata ad eſſentiam per ſe ſubſiſtentem, cum illa tantùm eſſentiæ inhæreãt, uelut quædã additamenta. Quæ cauſa fuerat Ariſtoteli prædicamenti uim omnem in decem ſumma genera explicandi, nulla interim mentione entis facta. Quanquàm Simplicius teſtatur Architam Tarentinũ Platonis præceptorem in ſuo libro κατηγορίαν diduxiſſe in decem genera, ut qui librum ſuum inſcripſerit, de decem generibus Entis.

Vide Victorinum quoq; in Rhetor. Cicerõ obſcurè hoc negotium tractantem.

5 (SVBALTERNA.) Media quædam, quæ relatiua ad ſuperiora ſunt ſpecies ad inferiora ſunt genera. Nam cùm generis uox atque natura (ut pòſt copioſius docebitur) ſit dici de uariis ſpeciebus, ſiue ſubiectis, & hæc cadunt maximè in ſumma illa genera, quæ uoces cõmuniſsimæ, rectè Græcis γενικώτατα, Latinis ſumma genera appellãtur: ſunt enim prædicabilium omnium primi fontes, & gregum (quæ prædicamenta diximus) quaſi duces, nec agnoſcunt aliquod ſuperius genus, id quod in explicatis ordinibus prædicamentorum ipſis oculis uideri poſsũt. Porrò quæ in ordine prædicamentali media ſunt, hoc eſt intra ſummũ genus, & infimam ſpeciem poſita, ea quia nunc generum, nunc ſpecierum naturam ſortiuntur, Græco uocabulo ſignificãtius ὑπάλληλα nominantur, hoc eſt, eam naturam habentia, ut cùm ſubiecta ſint generi ſuperiori, tamen ad alias uoces comparata, ſuperiora etiam genera reperiantur. Etenim ut ſuperiorum ſunt ſpecies, ita inferiorum ſunt genera, perinde atq; in exercitu præfectus alæ, ſi referatur ad ſummũ imperatorem, ſubditus eſt ei miles: ſi uerò ad ſuam alam, cui ipſe præfectus comparatur, ducis rationem ſubit. Vtq; proauus aliquis collatus ad filium, nepotes & pronepotes, ſummum familiæ principium rectè cenſetur, cùm tantùm ſit pater, & non etiam filius. Et filius neposq; etiam pater eſt ſuorum liberorũ: filius

ὑπάλληλα.

autem antecedentis parentis: pronepotes autem tantùm pronepotes ſunt: Ita in ſerie prædicamentali ſumma genera ſint tibi proaui: media uerò, nũc filii, nunc parentes. Infimæ autem ſpecies ſunt generis ultimi. Nam hanc imaginem explicandis prædicamentis idoneam attulit Porphyrius.

Indiuidua. A QVA ſtatim ad indiuidua.) A qua diuiſione generum ſummorum, per ſubiectas ſpecies facta, tandem peruenitur ad ἄτομα: ſic dicta, quod deinceps in alias diuidi rectè nequeãt. Talia ſunt in ſubſtantia ſinguli homines, ſinguli boues, ſinguli equi, ſingulæ columbæ: in quantitate hic numerus, ille numerus, ſinguli numeri: in qualitate ſingulæ ſcientiæ, ſingulæ uirtutes. Vſus huius doctrinæ eſt, ut diſcamus quodq; genus in ſpecies ſibi proximè ſubiectas diſtrahendũ eſſe: ut eſſentiã in ſpiritũ & corpus: corpus in ſimplex & cõpoſitũ. Cuiuſq; uerò ſpeciei definitionẽ componẽdam eſſe ex genere & differentia proximè ſuprà poſitis. Deinde ſumma genera non poſſe definiri, neque indiuidua deinceps diuidi.

DE QVINQVE VOCIBVS.

Qvinque autem uoces, quæ cognitu diximus neceſſarias his principijs alligantur: quæ ſunt genus, ſpecies, differentia, proprium, accidens, quæ inuentæ ſunt, quò definiendi ac diuidendi nobis innoteſcat diſciplina.

HIS principiis alligantur.) Nam hoc eſt, omnia prædicabilia, omnes uoces ſignificatiuæ pertinentes ad aliquã diſputationẽ artificioſam ita ſunt cõiuncta & uelut ſubiecta ſummis generibus decẽ ſuprà enumeratis, ut magis doctrina atque intellectu, quã re ipſa inde ſeparentur. Omne enim prędicabile aut eſt genus, aut eſt ſpecies, aut eſt differentia, aut propriũ, aut accidens eius ad quod refertur in quæſtione ad diſputandũ propoſita, uerbi gratia, Sit propoſita quæſtio, an Rhetorica ſit pars humanę honeſtatis, hoc eſt, uel ſciẽtia, uel uirtus: hic pars humanę honeſtatis quęritur an ſit genus rhetoricæ, an aliquo alio modo uere de rhetorica dicatur: & dialecticæ diuiſionis peritus ſtatim uidet eſſe genus, cũ omnis honeſta facultas aut ſit poſita in cognoſcẽdo, aut in faciẽdo. Prior pars ſciẽtia appellatur, cui ceu generi ſubiiciũtur Theologia, Iuris prudẽtia, Medicina, Rhetorica, &c. Sed ſi diſputetur,

tur, an Rhetorica ſit rebus publicis pernicioſa,tum diſputatio exiſtit, an quod accedat Rhetoricam, ſit pernicioſum,ut pernicioſum eſſe ſit Rhetoricæ non genus,neq; ſpecies,neque differentia,neq; proprium,&c.Ex quibus quoque rectè colligis omnem quæſtionem infinitam, id eſt, artificioſam, ſiue ad artem pertinentem, conſtare ex duabus potiſsimum uocibus,quarum utralibet neceſſariò eſt uel genus, uel ſpecies,uel proprium,uel accidens. Quòd autē harum quæque uox in quæſtione poſita ſit, uidere ex tempore euidentiſsimi hominis eſt, & in diſſerendo ualde exercitati. Nam hoc explorato facile eſt argumenta quælibet adferre ex locis generis,& ſpeciei, differentiæ, proprii,& accidentis. Nam ſunt hi fontes argumentorum,de quibus poſteà docebitur. *Nam finitā ingrediuntur ἄτομα.*

2 (QVAE inuentæ ſunt.) Imò accommodatæ ſunt in artificium dialecticum, propterea ut per eas natura prædicabilium eorū inter ſe cōuenientium,& diſcrimina apertius tradi poſſent & certius, ſed cognitis naturis,diſcriminibus uocum ſimpliciū, poſtea demum ratio definiendi diuidendiq; aperitur, & remotiorem paulò cauſam aſsignaſſe Valla uideatur. Quia Georgius Valla definitionē generis & ſpeciei præteriit, addi illas fuerit operæ pretium. Nam cùm præter indiuidua, quæ ob infinitam multitudinē ab arte excluduntur,omne prædicabile eſſe quod ad prædicamentū pertinet, ſi uel genus ſit,uel ſpecies,uel differētia,uel propriū,uel accidens, proximū fuerat ſecundum diſciplinā noſtrā, quæ eſt per definitionem & diuiſionem,explicare quid eſſet genus.

GENVS.

Est ergo genus prædicabile,quod de uariis ſpeciebus ita prædicatur,ut quærēti de natura & eſſentia ſpecierū,per quid eſt,aptè reſpōdeatur,quale eſt in grege eſſentiæ,arbor ad ſuas ſpecies collata: dicitur enim de pino,abiete,quercu, & pyro,quę diuerſę ſunt ſpecies inter ſe,& tn̄ ad genus arboris pariter pertinēt.Ac ſi quis quærat, quid eſt pinus? reſpōdes arborē eſſe. In quātitate uerò numerus:dicitur enim de duernione ternio, & cæteris numeri ſpeciebus diuerſis. Rectè reſpondetur quærenti,quid eſt quaternio? eſt numerus.

SPECIES.

Porrò ſpecies eſt prædicabile de quo genus dicitur,ut pinus collata ad arborem,eius eſt ſpecies,quia arbor rectè

dicitur. Et ſpecies maximè infima eſt prædicabile, quod de indiuiduis & ſenſu expoſitis, ſingularibusq; pariter dicitur, apteq; ad quæſtionem quid, reſpondetur, ut homo ſpecies eſt Petri, Pauli, Ciceronis, de quibus ſingulis dicatur. Quid enim Petrus eſt quærenti, rectè reſpondebis, homo. Sic binarius in quantitate ſpecies ad ſingulos binarios, quibus homines ſinguli numerantur.

DE DIFFERENTIA.

Differentia oppoſitionem in diuiſione oſtendit: ut ſubſtantia & accidens, corpus & incorporatum, animatum & inanimatum, animal & uacans anima, rationale irrationale. Vbi eſt uidere hominem differentiam non dici, quòd in diuiſione non habeat oppoſita: nam homini equus in diuiſione, aut aliud animal, non opponitur. At ſpecies dicuntur, homo, equus, anſer, pagarus. neque animal opponitur zoophyto, quia non è regione opponuntur. Alioqui differentia dicitur, quæ genus excedit ſpecies, ut homo: excedit enim animal rationali: dicitur ſiquidem homo animal rationale: ſed animal tametſi rationale habet poteſtate, non tamen etiam actu.

SCIENDVM eſt ex Porphyrio differẽtiæ uocabulum latiſsimè patere. Nam cùm omnia, quibus rerum diſcrimina ſignificantur, uocabula ambitu ſuo cõplectatur, primũ quod quoquomodo ad tẽpus & accidẽtariò differre facit, differẽtia dicitur. Cuius generis eſt, quòd homines inter ſe differũt ætate, dum alius eſt puer, alius adoleſcens, alius ſenex: alius doctus, alius indoctus: alius ſtans, alius ſedẽs. Et quod idem homo à ſe ipſe uariat, nunc puer, nunc adoleſcens, nunc ſobrius, nunc ebrius. Deinde differentiæ rerum & dicuntur & ſunt: quæ quanquàm præter eſſentiæ neceſſariam conſtitutionem obtingunt, tamen ita conſtanter inhærent ſubiectis ſuis infixa, ut inde ſeparari uix poſsint. Quod genus accidentia inſeparabilia appellant, ad quem modum nigredo diſcrimen eſt corui, albedo cygni, cani pili lupi, fuluedo leonum. Poſtremò propriæ differentiæ ſunt, quæ talia diſcrimina ſignific

gnificant, qualia pertineant ad rerum quarum ſunt diſcrimina, eſſentialem compoſitionem. Suntq; eius compoſitionis quædã partes, quæ ſi detrahuntur, eædem quæ priũs fuerãt, ſpecies nõ permaneant, ut eſt rationale differentia hominis. Differt enim ita homo ratione à cæteris animantibus ratione carentibus, ut pars hominis ſit diſcrimẽ, qua detracta nõ maneat homo. Nam animã rationalem ſi detrahas reliquis quæ in homine intelliguntur, futurum eſt ut cætera ſint bruta, neque priſtina illius animalis ſpecies ſubſiſtat. Quarum differentiarum (ut quæ proximè naturas rerum explicent) uſus eſt maximè, ut in diuidendis generibus, ita in definiendis ſpeciebus: ſed quia in paucis rebus perfectæ differentiæ uel cognoſcuntur, & fortaſſe cognitæ nondũ nomina, id eſt uocabula, ſortitæ ſunt, ferè propriarũ differentiarũ penuria, in diuidendo ac definiendo ad communes qualeſcunq; differentias cõfugimus, exemplo atq; doctrina Ariſtotelis, qui cũ in libro primo περὶ ψυχῆς animæ naturã definitione explicaturus, teſtatur accidentariis affectionibus animæ uſurũ ſe loco perfectarum differentiarum: nimirum quòd & accidentia rerum obſeruata magnũ momentũ ad cuiuſq; rei eſſentiam explicandam adferant. Quo loco admonendũ eſt nihil moueri hanc doctrinam, per hoc quòd quæ pòſt de accidẽtibus tradentur, ea & hic ad differentiæ tractationem referantur: nihil enim uetat, quin eadem uox uariè accepta ad diuerſa prædicabilia pertineat. Sicque nũc ſpecies, nũc genus, de qua uiciſſitudine ſuprà dictũ eſt: ita eadem differentia nunc proprium, nunc accidens & ſit, & dicatur. Vt enim in re domeſtica eadẽ mulier eſt & uxor, & coqua, & nutrix: ita idem prædicabile eadem ratione ſubit diuerſas appellationes. Vt nigredo, ſi ut Aethiopẽ differre facit à cæteris hominibus conſideretur, differentia & eſt, & dicitur: ut ſi hic color proprius, uel communis ſit habitantibus in uicinia Solis uel occidẽtis uel orientis, Aethiopũ propriũ erit: Si uerò hic color corpori hominum inhæret, rectè dixeris eſſe accidens: ut idem ſit differentia & proprium & accidens, rationibus tamen diuerſis.

De differentiarum ueterum penuria uide Rod. Agri. cap. 5. libri primi.

DE PROPRIO.

PRopriũ in ſpeciebus ſpectatur: ut eſt propriũ hominis riſibile, equi hinnibile, canis latrabile. Diuiditur proprium

prium quadrifariam. In id quod ſoli ineſt ſpeciei, non uti=que toti,ut homini geometram eſſe:uel toti quidem,ſed non ſoli,ſicut homini bipedem eſſe:uel ſoli & toti, ſed non per=petuò,ut homini caneſcere:uel ſoli & toti & ſemper,ut ho=mini riſibile, qui tametſi non ſemper rideat, potentia ta=men ſemper: ideo non ridentem, ſed riſibilem dicimus, & perinde proprium eſt,quod uniuſcuiuſque ſuum.

(NON utique toti.) Id eſt, non omnibus partibus. Sunt autem ſpeciei partes indiuidua.

ACCIDENS.

Accidens autem eſt quod adeſt & abeſt præter ſubiecti corruptionem,ut albor,nigror,pallor,ſedere,ſtare.Eſt tamen accidens aliud quidem ſeparatile, non ſeparatile aliud:ſeparatile quidem, ſedere: inſeparatile uerò, adun=cum naſum eſſe,uel repandum,uel ſimum,& ſimilia.Ex his eſt uidere in prædicamentis faciem & immutationem quin que uocum eluceſcere. Nam quemadmodum in hominis conditione ſunt aſcendentes, & deſcendentes, & in obli=quum tendentes, & cognationes: ita in prædicamentis eam quinque uoces faciem cuſtodiunt, & aſcendentium quidem locum tenent genera, deſcendentium uerò ſpecies, ſicut obliquè euntium differentiæ, at mulier proprij: co=gnationes porrò accidentium.

ACCIDENS autem eſt quod adeſt & abeſt.) Accidens eſt prædicabile, quod de ſubiecto & negatur & affirmatur, integro interim ſubiecto manente. Subiectum autem hic intellige, cui accidentia inhæreant,ut homo ſubiectũ eſt:albũ, nigrũ,calidum,frigidũ,ſedens,ſtans, accidentia. Nã hæc pro tẽpore de homine & affirmãtur rectè, & negantur. Eſt enim homo nunc albus,nũc niger:nunc frigidus, nũc calidus, nũc tepidus:idemq; homo alias ſedet, alias ſtat,nec interim quic quã decedit homini,quo minus maneat homo. Sic eſſentiã animæ ſubiectũ eſſe ſcientiarũ & uirtutũ,& quæ animæ nunc adſint,

adſint, nunc non adſint. Porrò aptiora ſunt exempla huius prædicabilis, album, nigrum, calidum, ſedet, ſtat, quàm albedo, nigredo, pallor, quæ tria non prædicantur ut accidentia, ſed ut ſpecies coloris de ſingularibus & indiuiduis colorib⁹. Neque enim rectè dixeris, paries eſt albor, nigror, pallor: ſed hic color eſt albor, ille nigror, iſte pallor: & ſedere ac ſtare ſunt ſpecies ipſius ſitus. Valla ipſa re quæ accidens eſt, pro uoce ſignificatiua, quæ ut accidens de ſubiecto dicatur.

DE PARTIBVS PROPOSITIONIS.

Simplices quoque uoces ſunt ſubiectum & prædicatum. Subiectum de quo aliquid dicitur. Prædicatum quod dicitur de aliquo: ut, Plato diſputat, hoc ipſum Plato ſubiectum, de quo dicitur, diſputat. Ita priſci, quibus accedimus potius quàm iunioribus, qui prædicatum, ſubiectum, & copulam partes faciunt orationis: de qua re, ne ſim hoc loco nimius, diſputare in præſentia detrectabo. Prædicatum igitur aut eſſentialiter dicitur de ſubiecto, aut eſſentiæ adhærendo. Si adhærendo eſſentiæ, facit accidẽs: ſin eſſentialiter, aut de indiuiduis dicitur & non ſpeciebus, ac ſpeciem facit: uel de ſpeciebus (ſeu formas libet, ut Ciceroni placuit, appellare) dicitur: aut de unica ſpecie, & facit proprium. de uno ſiquidem ſolo riſibile prædicatur: ita de uno hinnibile: ac unumquodque proprium de ſua ſpecie prædicatur, aut de pluribus ſpeciebus prædicatur, & uel in eo quod quid eſt, ac facit genus: nam dicenti, quid eſt homo? reſpondemus, animal. & quid animal, occurrimus, eſſentia. Tam enim animal quàm eſſentia genus: eſſentia quidem animalis, animal uerò hominis. Aut in eo quod quale quid eſt, & facit differentiam. Interroganti enim, quale quid eſt animal homo? occurritur, rationale, quæ differentia eſt: & qualis, quæ eſt eſſentia animal ſciſcitanti, In Topicis.

ti, oc

ti, occurritur animata ſenſibilis: diffirentiæ ſiquidem hæ ſunt animalis. Sequuntur utpote inferiores ſpecies ipſum genus: inde diffirentia, quòd proprio ſit uniuerſalior: inde proprium, quòd eſſentialibus magis affine ſit & cognatum, in eo quod quid eſt prædicatum. Pòſt accidens, utpote eſſentiæ aduentitium prædicatum in eo quod eſt quale.

DIALECTICA eſt argumentationum artifex: argumentatio autem componitur ex propoſitione, aſſumptione, & connexione, id eſt, concluſione, quarum ſingulæ ex ſimplicibus uocibus ſignificatiuis conficiuntur. Porro uocum ſignificatarum ad unum ſummum genus pertinentium aggregatio artificioſa prædicamentum appellatur, cuius generis aggregationes ſunt decem: quæ ſingulæ ſummi generis ſui appellatione denotantur, prædicamenta decem appellantur, & ambitu ſuo prædicabilia complectuntur. Prædicabile uerò eſt uox ſignificatiua communis, quæ de pluribus rectè dicitur. Vnde prædicabiliũ aliud genus, aliud ſpecies, &c. Poſtremò quia hæc prædicabilia conſtituũt quæſtiones & propoſitiones, enuntiationesq́ue, ut quarum ſint partes, neceſſariò accidat, ut hæ partes altera de altera uel affirmando, uel negando dicatur. Vtra ergo de altera dicitur, ea in quæſtione aut propoſitione aut enuntiatione Græcè τὸ κατηγορούμενον, à Latina ſchola Prædicatum nominatur. De utra uerò prædicatio hæc ſit, à Græcis ὑποκείμενον, id eſt, ſuppoſitum ſiue ſubiectum: ut, iuſtitia eſt uirtus: hic uirtus prædicatum, iuſtitia ſubiectum eſt.

(PRAEDICATVM igitur.) Sicut eſſentiam & naturam explicet eius rei de qua dicitur, ut eſſentialiter, de equo, in hac enuntiatione, equus eſt animal: animal enim exprimit eſſentiam & materiam equi: & uirtus eſſentialiter dicitur de temperantia, exprimit enim eſſentiam & uim temperantiæ: Inde eſt quod quæ eſſentialiter de aliquo dicuntur, ea ſola uerius & propius definitiones eius conſtituant: qualia ſunt genus & differentia.

(VT Ciceroni placuit appel.) Formas uoluit Cicero appellare ſpecies, partim quòd uſum uocabuli ſpeciei ſua ætate nondum receptum formidarit, partim quòd genus cõfuſum

quoddam

quoddam eſt,& generalitate ſua innolutius quàm ut uideri ab intellectu ſtàtim poſſit. Et forma illud dicitur,quod conſpectui ſeſe offert, putaui ſignificantius dici formas eas ſcilicet res,per quas generis natura in partes diſtincta ueluti oculis conſpicienda ſubiicitur. Sic eſſentia genus in obſcuro eſt, & ueluti deformis, niſi in formas ſuas,id eſt,ſpecies diducatur, per diuiſionem uidelicet. Eſſentiarum enim alia corpus eſt,alia ſpiritus. Cicero in Topicis.

(ET facit proprium.) Mirum cur proprium quod re uera accidens eſt ex ſpeciei natura pullulaſcens eſſentialiter, & in eo quod quid eſt,prædicari uelit Valla,præter omnium ueterum(quod quidem ſciam)ſententiam. Sed ſuſpicor illum huc adductum, per hoc, quòd proprium quarto modo dictũ ita accidens ſit, ut quia ex naturalibus principiis ipſius ſpeciei exiſtit,& totam ſpeciem uelut occupat,naturalẽ rei proprietatem pro natura,hoc eſt, eſſentiæ parte acceperit: nã quod addit proprium prædicari in eo quod quid eſt, tam nõ eſt in uero,ut & differentia,quæ citra controuerſiam eſſentialiter prædicatur, eſſentiæque pars eſt, tamen in eo quod quale quid eſt,prędicatur. Si enim quęrat aliquis,qualis eſt homo? recte reſpondes,eſt rationalis,ridet.

VOCVM SIMPLICIVM ALIVD DISCRIMEN.

VErùm enimuero quoniam prædicantiũ quædam æquiuocè prædicantur, quædam uniuocè,quædam denominatiuè, quia in libris Expetendorum ac fugiendorum *plurimis id proſecuti ſumus, ſatis erit cognitionis tenuis cauſa paucis compræhendiſſe.* Aequiuocum *igitur eſt, cuius nomen ſolum commune: præter nomen uerò, eſſentiæ ratio alia: ut hæc uox canis, terreſtris eſt & marini & cœleſtis. Præter nomen autem ratio eſſentiæ cuiuſlibet horum propria ac ſua eſt: aliam ſiquidem ſciſcitantibus terreſtris, aliam marini, aliam cœleſtis reddemus definitionem.* Vni*uoca porrò, quorum nomen commune, & præter nomen ratio eſſentiæ eadem, ut animal & homo & equus, quibus*

συνώνυμα. ὁμώνυμα.

bus præter nomen ratio eſſentiæ eadem, eſſentia ſiquidem
παρώνυμα. *animata ſenſilis tam homo quàm equus. Denominatiua porrò, quæ ab alio caſu differunt, præterq; nomen habent appellationem: ut à grammatica grammaticus, à muſica muſicus, quæ & nominis, & rei habent communicationem, & differentiam rei, & differentiam nominis, ſicut etiam oſtendit definitio. Quæ enim ſunt ab aliquo, communicant in eo quod ab eo, ſed non unum & idem ſunt: differunt ſiquidem caſu, ut grammatica grammaticus, in reli-*
πολυώνυμα *quis tamen communicant. Illud pariter nos ne lateat, æquiuocis è regione opponi polyonyma, rem in nominibus differentibus habētia communem, ut enſis, gladius, machæra,*
ἑτερώνυμα. *ſpatha. Vniuocis è regione obijci heteronyma, quæ differentiam rei & nominis habent, ut homo & albor, nam alterum animal, alterum color. Locum medium inter hæc quatuor obtinens, homonyma, inquam, polyonyma, & ſynonyma, & heteronyma, eſt paronymum. Quatenus enim communicationem habet nominis, aßimilatur æquiuocis ſeu homonymis: at dißimile polyonymis & heteronymis. Quatenus porrò nominis habet differentiam, aßimilatur polyonymis, & heteronymis: at dißimile æquiuocis & uniuocis. Rurſus ubi rei habet communicationē, aßimilatur uniuocis & polyonymis, dißimile æquiuocis & heteronymis: ubi rei differentiam habet, aßimilatur æquiuocis & heteronymis, ſed dißimile uniuocis & polyonymis.*

(VERVM enimuero.) Cùm uocum, quarum naturam, uim ac proprietatem, prædicabilium ac prædicamentorum doctrina complectitur, aliæ ſimplici ſignificatione unius cõditionis rebus conueniant, deque iiſdem prædicentur, idq; ſecundum traditam doctrinam, uel ut genera, uel ut ſpecies, uel ut differentiæ, uel ut propria, uel ut accidentia: aliæ uerò multiplici ſignificatu præditæ, diuerſæ naturæ rebus aptentur,

tur, operæpretium fuerit & hoc diſcrimen non ignorari à Dialecticis, qui ſibi electam quandam iudicii de uocibus faciendi autoritatem ſuo quodam iure uendicant. Quamobrẽ Valla noſter poſteaquam quæ emcunq; prædicabilium, prædicamentorumq́ guſtum exhibuit, ante de homonymis ſynonymisq́; id eſt, duplici uocum ratione differit, quàm ſingulorum prædicamentorum traditionẽ accuratius ingrediatur, idq́; Ariſtotelis ſummi artificis exẽplo, qui ab hac uocum differentia prædicamentorum doctrinam auſpicatur.

(AEQVIVOCVM igitur,) Circunſpectiſſimè fecit Ariſtoteles, qui & ὁμώνυμα καὶ συνώνυμα (ſic enim uocat ille ſignificationis uocabula) pluratiuo numero definire uoluit. Nam cùm ſignificata neceſſariò ad ſua ſigna, id eſt, communes uoces referantur, & ex ipſis ueluti pendeant, atque hic uniuoca pariter & æquiuocã intelligenda ſint ſignificata, cum ſuis ſignis ad cõmune aliquod nomen reſpicientia, nõ poterat aliqua plena fieri explicatio, niſi mutua, hoc eſt, ut communium uocum haberetur ratio, & quæ ſub communibus uocibus compræhenderentur, eo modo intelligerentur, ſicut homo, bos, leo, aſinus, nõ per ſe, ſed ad animal cõmune relata uniuoca ſunt, ut quę nomẽ animalis inter ſe commune habeãt, & definitionẽ quoq; eiuſdem notæ cõmunis, quæ eſt eſſentia corporea, animata, ſentiens; greſſibile; pariter admittãt. Neque inter ſpecies alia maius, alia minus eſt animal, ut omnes cuiuſque prędicamenti ſpecies ad ſuum quæq; genus, eaq́; indiuidua ad ſuas ſpecies accommodata uniuoca ſunt.

(DENOMINATIVA porrò,) Denominatiua propterea dicuntur, ꝙ ſunt nomina deductitia, nimirum ab aliis nominibus primogeniis deriuata, cuiuſmodi ferè ſunt, quę Grãmaticis adiectiua appellantur. Hæc quoniam ferè accidentia ſunt, atque ad eius prædicabilis naturam pertinent, ſegregãda fuerãt, definitionis huius documento, à primogeniis: quæ quanquam ipſa rè accidentia ſunt, partim corporis, partim animi, tamen ſecundum rationem uocis prædicationisq́, ſpeciei naturam habent. Subiiciuntur enim generibus quæque ſuis, & de indiuiduis pluribus prædicantur, quæ eſt natura ſpecierum. Deinde & illud monendum fuerat. Quanquam primogenia ac deductitia ad diuerſa prædicabilia pertinent, ad id tamen prædicamentum referri. ſemper enim eius ordi

nis prædicamentum cenſendum eſt denominatiuum, cuius fuerit ſuum primogenium. Itaque cùm albedo ad qualitatis ordinem pertineat, eódem quoque referendum eſt albus, albi canes, albeſcere, & cætera ex eodem fonte deriuata.

(PRAETERQVE nomen habent appellationem.) Nam particula hæc, præter nomen, in libris dialecticorum ex uitio ſa Ariſtotelis interpretatione irrepſit. Etenim quod Ariſtoteles habet, κατ' ὄνομα, id eſt, ſecundum nomé, ſiue ad imitationem nominis, ipſi reddiderunt Præter nomen, manifeſto certè errore, in hac defenſione, cùm denominatiua habeant appellationem ſuam non Præter, ſed iuxta primogenium nomen à quo deducuntur.

DE PRAEDICAMENTIS.

Οὐσία. ESSENTIA igitur res eſt ſubſiſtens & per ſe, quatenus eſſentia exiſtens, alio non egens: tametſi ortui ac geniture ſubſtet: ſicut cum primum producta eſt: nã ſolus Deus ortu caret, & propriè per ſe exiſtit, quia ab omnibus quoddam abſolutum ac ſeiunctum eſt: at reliqua prædicamenta circa eſſentiam. Nouem ſiquidem prædicamenta adſunt, & abſunt præter ſubiecti, quæ eſt eſſentia, corruptionem: quippe quæ accidẽtis nomine nuncupãtur. Magnum nanq; & paruum, quod quantum eſt in ui ſua nõ

Quantitas. perſiſtit, quòd incrementum & diminutionem ſubeat ad corporis habitudinem. Continentia & parcitas, maior & minor, eodem manente ſubiecto, ut homine: pueri ſiquidem ad uirilem ætatem excreſcimus, in eademq; eſſentia per-

Qualitas. manemus, quantitate differentes. Itidem nunc album, nunc nigrum, idem cernitur qualitate diſtinctum, ubi eadem eſſentia. Et qui nunc amicus, mox inimicus, differt in eo

πρός τι. quod Ad aliquid, cũ tamen eſſentia non mutetur. Et nunc

Vbi. quidem Placentiæ, nunc uerò Genuæ, quod Vbi eſt prædica

dicamenti, nec alteram admittit eſſentiam. Præterit nunc, & idem manet quod erat ſubiectum, idq́; eſt Quando. *Modò ſtat, modò ſedet, quod eſt compoſitum eſſe. Et armatum eſt, & inerme, quod eſt* Habere. *Cædit aut ſecat idem manens eſſentia neutiquam immutata, eſtq́; prædicamentum* Facere. *Et ſecatur quis aut cæditur immutata eſſentia, eſtq́;* Pati. *Decem uerò, nec plura ſunt prædicamenta, id quod ex quadam certum eſt diſtributione, quæ eſt huiuſmodi: Ens aut in ſubiecto eſt, aut non eſt in ſubiecto: quod in ſubiecto non eſt, facit eſſentiam: quod in ſubiecto, aut per ſe inſpicitur, aut non per ſe: quod non per ſe, facit Ad aliquid: affecta ſiquidem ſunt, quæ ad aliquid; ideo non per ſe ſpectantur, & alium referunt.* Filius *enim patrem refert, ſeruus autem dominum, & frater fratrem, & prorſus quæcunque ſunt ad aliquid talia. Quod porrò per ſe, aut diuiſibile eſt & facit* Quantum: *aut indiuiſibile, & conſtituit* Quale. *Reliqua ſex prædicamenta ex horum mi-ſtione gignuntur. Eſſentia nanque cum quanto miſta uel in loco ſpectatur, &* Vbi *prædicamentum facit, uel in tempore, &* Quando *efficit: cum qualitate miſta: uel actionem habet, eſtq́;* Facere: *uel paßionem, & eſt* Pati. *Cum eo autem quod eſt* Ad aliquid *conueniens, uel in alio ponitur, &* Compoſitum *eſſe dicitur: uel ei accommodatur atque adijcitur alterum, eſtq́;* Habere. *Item circumpræhendit & facit habere. compræhendit enim tunica corpus: & uirtutes, & uitia animam. Rurſus quemadmodum eſſentiæ, ita & quantitati nihil eſt contrarium, ob hoc inuicem communicantia ſunt proxima.* Qualitas *anteit quod eſt ad aliquid: quoniam quale per ſeſe eſt:* Ad aliquid *autem affectum, ac in relatione poſitum eſt. Reliqua his ſubſtruuntur. Vbi nanque præcedit* Quando: *quod*

Quando.
συγκεῖσθαι.
Habere.

locus immobilis, tempus uerò mobile: atqui quies motum præcedit, & principium ortum ipſum, & immobilitas motum. Facere antecedit pati, quoniam facere quàm pati nobilius eſt. Compoſitũ eſſe præcedit habere, quod poni quàm circumponi ſimplicius.

QVONIAM breuius prædicamentorũ naturas ac proprietates perſtrinxit, quàm ut præceptio obſcuritate non laboret ob nimiam breuitatem (id quod ſuprà nõ ſemel dictauimus) dialecticas uoces ſignificatiuas, ut ſunt ſignificatiuæ, pertractãdas ſuſcipit, atque adeò ſigna ſine rerũ, quarum ſigna ſunt, naturis proprietatibusq́ue cognitis dignoſci non poſſunt; quòd ſignorum cognitio ex rerũ, quas illa referant, cognitione pendeat, operæpretium ſe facturũ putauit Valla, ſi de eſſentiæ, deq́; reliquorum prædicamentorũ rebus, quatenus res ſunt, in hoc ſequẽti capite accuratius perſcriberet; & ſingulorum prædicamẽtorum proprietates, quibus inter ſe differunt, ex ipſis rerum diſcriminibus mutuaretur. Nam rerum diſcriminibus rectè perceptis, facile eſt eadem illa & in uocibus, quæ rerum ſunt ſigna, animaduertere & ſequi.

(CONTINENTIA & parcitas.) Ex cauſa probat quantitatem, eodem eſſentiæ ſubiecto manente, non eandem manere, ſed augeſcere creſcereq́; pro continentia corporis uiui, aut parcitate, nunc maiori, nunc minori. Neque ita accipienda ſunt uerba Vallæ, quaſi continentiam & parcitatem quantitatis exempla ponat, ſed qui has ceu cauſas proponat quantitatis maioris aut minoris. Quantò enim continentius uixerit aliquis, tantò minorem corporis molem facit: alioqui continentia & parcitas in uirtutum genere ſunt, uirtus autem ad qualitatem pertinet.

QVOD porrò per ſe,) Eſſentiæ, quatenus eſſentia eſt, proprium non eſt in parteis diſtrahi poſſe, id eſt diuidi; alioqui & ſpiritus & Deus, quæ eſſentiæ ſunt, ipſi partitioni eſſent obnoxii. At neque ſpiritus, neque deus partibilis eſt. Vnde ſequitur ea tantùm diſtrahi poſſe, quæ quãta ſunt, hoc eſt, quę ſubiiciuntur longitudini, latitudini, ac profunditati, quæque numero ſunt multa, qualia ſunt corpora rerum naturalium, oculis ac ſenſibus expoſita. Omnis ergo partiendi facultas quantitati debetur.

(ET conſtituit quale.) Quanquam enim qualitas, ut albor in pariete, diuidi poſſe uidetur, tamē ipſa diuiſionis uis, & facultas quantitatis quæ ineſt parieti, ingenio propriè debetur: niſi enim paries longus, latus, & profundus eſſet, non haberes quod diſtraheres.

(UBI in loco ſpectatur.) Locus enim eſt ſpecies quantitatis. Definit nanque Ariſtoteles locum eſſe ſuperficiem corporis continentis. Sic aquæ ſuperficies locus eſt natuum: & aeris ſuperficies eſt locus auium uolucrum. Ergo ſi rerum latitudinem, qua continentur eſſentiæ, id eſt, attingūtur, ambiunturque, conſideres unà cum eſſentiis quæ ambiuntur, exiſtunt ex hac coniunctione quantitatis & eſſentiarum appellationes uariæ locorum, quæ quo ordine digeſta κατηγορίαν Ubi conſtituunt. Locus.

(UEL in tempore.) Tempus, docente Ariſtotele, ſupputatio quædam eius motus, qua circumagitur machina cœli, quæ ſua perpetua uertigine deſcribit nobis horas, dies, menſes, annos, luſtra, ætates, ſecula.

(CUM eo autem.) Senſus eſt horum obſcuriſsimorū uerborum, ſi cōiungas eſſentiam cum his rebus, quarum omnis natura eſt ad aliud referri, qualia ſunt locus, ueſtimentum, pars, totum. Tum hoc autem ſic fit, ut certum ſitum habeat eſſentia, unde exiſtit categoria generum ac ſpecierū ſitus, ut ſunt ſedere, ſtare, incumbere: dextrorſum, ſiniſtrorſum, ad orientem & occidentē, ſupinū eſſe, & ſimilia ſitus diſcrimina: aut ut ipſi eſſentiæ aliquid tale certo modo circumponitur, quales ueſtitus, armatura, unde eſt categoria uocū ad habitū pertinentium, quæ à genere ſuo ſummo habitus appellatur.

(ET uirtutes & uitia.) Suſpicor hanc clauſulam à ſciolo quopiam, qui categoriæ uim huius non intellexerit, primùm adſcriptam, pòſt librariorum uitio in contextum irrepſiſſe. Neque enim uel uirtutum, uel uitiorum uocabula ad hāc categoriam pertinent, ſed ad qualitatem ſunt referenda, ut ſuprà in Quinque uocum tractatu, poſteaquam rationem numeri Quinque uocū reddiderat, ſubiecit & cauſam, propter quam ordine illo Quinque uocum doctrinā digeſſiſſet. Ita hic quoque poſt redditam cauſam numeri decem prædicamentorum, addit cur hoc ordine, ueteres ipſe imitatus, Categoriarum tractationem inſtituerit.

QVID PRAEDICAMENTORVM CVILIBET SIT PECVLIARE.

RVrſus eſſentiæ ſuum & peculiare eſt non ſuſcipere magis & minus; non enim magis animal homo quàm equus. Qualitatis autem ſuſcipere magis & minus: album ſiquidem magis & minus dicitur: ita cætera accidentia qualitatis: Quantitatis proprium eſt æquale & inæquale, ut palmus, ulna: ut tres tertiæ ulnæ unius, uni ulnæ æquales, & quinque & decem inæqualia. Vt bis quinque ipſi decem æqualia. Eius porrò quod eſt Ad aliquid proprium eſt oppoſita colligere: Nam patre exiſtente, eſt etiam filius: & domino exiſtente, eſt ſeruus. Vbi proprium eſt compræhenſio, ſicut ipſius Quando, non permanere, ſed effluere. Facere eſt actio, ut pati Paßio. Compoſitum eſſe eſt proprium ſitus, ut Habere, adiectio.

(RVRSVS eſſentiæ ſuum & peculiare eſt.) Quoniam eius qui uerum Dialecticæ fructum perceperit officium eſt, ad quod quæque uox prædicamentum pertineat (quanquam quæ ſuprà dicta ſunt huc quoque pertinent) uiſum eſt tamen Vallæ operæpretium, ſe ad ea quæ tradita ſunt cuiuſque prædicamenti proprietates ſubiicere, explicareq́;, quæ uelut notæ ſunt, ad quas reſpicere oportet eum qui quanq; uocem, quæ in diſputationem ſuſcipitur, ad quod prædicamentum pertineat, certò pronunciare ſtatueréque debeat.

Quantitatis proprietas. (QVANTITATIS proprium eſt æquale, &c.) Hæc eſt nota qua depræhenduntur uoces ad quantitatem pertinentes, ſi ſecundum ipſas æqualitas, aut inæqualitas rerum ſuſceptarum, cùm æqualia ſint, quæ parem habeant quantitatem ut collatum ſtadium ſpatio ducentûm paſſuum, inæqualitatem facit, collatum autem centum uigintiquinque æqualitatem conſtituet.

Diuinare, imò affingere cogebat mutilũ quo utebamur exemplar.

(EIVS porrò, quod eſt Ad aliquid pro.) Hic intellige, cùm uox aliqua ſignificatiua neceſſariò ſecum alteram trahit ad quam refertur, & ex qua ueluti pendet, qua nota depræhen

præhendis quæ uox ad relatiuorum ordinem pertineat: ut, ſeruus collocandus eſt in his quæ ad dominum referuntur. Serui enim appellatio neceſſariò ſecum trahit dominum: & uiciſsim dominus ſeruũ. Talia ſunt uocabula cognationum, affinitatum, contractionum, ſocietatúmque omnis generis.

DIVISIONES PRAEDICAMENTORVM.

Diuiditur autem eſſentia in corpus & uacans corpore. Corpus in animatum, & anima carens. Animatum in ſenſibile & ſenſu uacuum. Senſibile in animal & zoophytum. Rurſus animal in rationale & ratione carens. Species autem ultima, ut homo, in indiuidua, ut Socratem, Platonem, Georgium, Eucarpum. Quantitas diuiditur in lineam, ſuperficiem, corpus, locum, tempus, numerum, & orationem. Et quantum quidem aliud eſt continuum, aliud diſcretum. Continui quinque ſunt nominatæ ſpecies: diſcreti reliqua duo, numerus & oratio. Rurſus quanti quoddam eſt ſitum habentium ad ſe inuicem earum quæ in ipſis conſiſterunt particularum, ut linea, ſuperficies, corpus, locus: quoddam non habentium ſitum, ut numerus, tempus, & oratio: nam licet tempus ſit continuum, nõ tamen etiam habet poſitionem, quòd non perſtet: at quod non perſtat, quo pacto poſitionem habere poterit? Rurſus à quanto quatuor effluunt mathematicæ. nam continuum uel immobile eſt, & Geometriam facit: uel mobile, & procreat Aſtronomiam: diſcretum uel per ſeſe inſpicitur, & facit Arithmeticam: uel ad alterum affectionem habet, & facit Muſicam. Qualitas diuiditur in habitum & affectionem, paßibilem qualitatem, & paßionem, potentiam, & impotentiam, figuram, & formam. Habitus eſt intentio affectionis & in ſeſe permanentiæ ex iugi & exercitata actione, ut in naturam tranſire uideatur, & quædam com-

Eſſentia diuiſio.

Qualitas.

Habitus.

parata uſu natura. Habitus etiam nomen obtinent, quæ à natura ſunt nobis inſita, nedum affectione: ut uiſus & cæteri ſenſus. Paßiua qualitas. *Paßiua qualitas ſimiliter eſt paßionis incrementum, intenſióque difficulter delebilis, planéue indelebilis. Non defuerunt philoſophi, qui moribus pariterque diſciplinis habitum dicerent: paßiuámque qualitatem in ira, odio, reliquisq; perturbationibus ex languore. Caliditates porrò & frigiditates nūc in habitu & affectione ponerent, nūc in paßiua qualitate & ægritudine: & proinde à participando habitus uel affectio iure dici uidetur caliditas: ab alterando autem paßiua qualitas uel paßio.* Potentia. *Potentia, ut in infante cùm dicimus curſorem uel iracundum eſſe: potentia grammaticum uel muſicum uel aſtronomum, & omnino eorum quæ in præſentia nō poßit exercere: at temporum acceſſu contingens, ut id poßit efficere. Impotem uerò eum, qui capax non eſt natura ad aliquā olim obeundam actionem: ut homini uolare impoßibile eſt, & aquilæ in aqua uitam ducere, & equo ſermocinari, & cætera quæ factu impoßibilia.* Figura. Forma, id eſt, συμμετρία. *Figura dicitur linearis effictio, reique alicuius expreßio. Forma prominens qualitas, ſubſtantiáue & idea, & informatio, & interpolata coloratio. Sunt qui figuram in rebus accipiant inanimatis: Formam uerò in rebus animatis. Alij figuram quidem faſtigioſe procedentem: Formam uerò ſupernam uocant ſuperficiem.* Relatiuum. *Ad aliquid generalius diſtributum, quadrifariam diuiditur: Cui ſententiæ Grammatici quoque aſtipulantur: in naturam, fortunam, artem, & propoſitū.* Vbi. *Vbi diſtribuitur ſimpliciore modo in ſurſum, deorſum, antè, ponè, dextrorſum, læuorſum. Sed ſingula uariam habent affectionem: nam eius quod eſt ſurſum, multæ differentiæ, in nubibus, in æthere, in aſtris, ad polum, ſupra polum.*

Similiter deorſum: & reliqua in infinitum particularioribus locis euariantur. Quando autem diuiditur in præſens, præteritum, & futurum tempus. Præſens indiuiduum, reliqua diuiduntur. Facere diſtribuitur in rem, & orationem, & ſenſum interiorem. Actio per manuum exercitiū, perq; inſtrumenta omnia: & horū ſingula in ſuas actiones: ſermo in omnium rationū idiomata: interroganti nanq;, quid hic mihi facit? occurrimus, ſermocinatur, diſſerit, intelligentia excutit. Pati in ea quæ in anima ſunt; & quæ in corpore, quæ paßiones ſunt infinitæ. Compoſitum eſſe diſtribuitur in ſtatum, ſeßionem, recubitum: quorum ſingula ſuas habent differentias. Nam ſtatus eſt uel in tota planta, uel in extremis digitis, uel geniculantibus, uel aſcenſu æquali uel inæquali: ambobus pedibus, uel uno cruris nixu. Seßio quoque recta, prona, ſupinata, alterna poplitis in genua mutatione, & ſimilibus. Recubitus pariter ſupinus, pronus, obliquus, atque ita in cætera. Compoſitum eſſe quoque eſt uidere: ut in aceruo frumenti, arenæ: ut in oleo, aqua, & ſimilibus. Ex uarijs agendi figuris. Habere diſtribuitur, ſicut inarmatum, uel quomodocunque tectum eſſe. Permutatione aliqua aut impoſitione: ut in modio, in fidelia, reliquisq; uaſis: dicimus nanque modium habere triticum, uinúmue habere fideliam. In poſſeßionem: ut cùm quis habet opes, iugum fert, uel habet, & ſimilia.

Quando. Facere. Pati. συγκεῖσθαι Habere.

QVANTITAS diuiditur.) Diuidit genus quantitatis ſimpliciter in ſpecies, quod genus partitionis tamen ſine culpa ſequitur, cum differentiæ, per quas alioqui genera commodius diuiduntur, idoneæ non ſuppetant. Tametſi in hoc genere nihil fuerat huc confugere, quando Ariſtoteles differentias quantitatis binas ipſe reliquerit explicatas, quas & Valla deinceps breuiter perſtringit, quod ſi quis co-

Quantitatis diuiſio.

na. Nam ab his rebus omnibus, quales quidem appellamur. Quærenti enim, qualis hic homo? rectè reſpondebis: eſt doctus, medicus, iurecõſultus, theologus, uerus, uanus, caſtus, libidinoſus. Porrò affectionẽ, quam alii diſpoſitionẽ uocãt, hic intellige propenſionem quandam ſiue corporis, ſiue animi, & uelut præparationẽ, quæ tanquam gradus quidam ſit ad iuſtam perfectionem ſiue ſcientiæ, ſiue uirtutis. Ergo quæ uoces ingenii propenſionem inclinationemque ſignificant (ut docilis) eę quoque ad qualitatis gregem ſunt referendę.

(HABITVS eſt.) Sic mobilitas agilitasque digitorum, affectio eſt & diſpoſitio ad artem pulſandi citharam, quam ſi iugi exercitatione intendas atque augeas, fiet ex affectione habitus, id eſt, prompta & expedita facultas, quoties uelis, citharam pulſandi, ut non tam arte quàm natura contigiſſe tibi eam uim uideri poſſit. Idem cenſendum eſt & in cæteris facultatibus uſu uenire.

(PASSIVA qualis ſimiliter.) Paſſiones intellige aduentitias affectiones permotionesq́; temporaneas ſiue corporis ſiue animi. Corporis, ut calor, frigus, albor, nigror, ſi ſubitò obtingant adueniantque. Animi autem, ut ira, odium, gaudium, lætitia, ſpes, metus. Nam hæc & ſimilia pro tempore & accedunt & recedunt. Sentit ergo Valla harum paſſionum confirmatam conſuetudinem, qua homines denominentur, conſtituere ſpeciem qualitatis. Nam ſi ſubitò talia recedunt, non denominant eum cui obtingunt. Neque enim qui ira tangitur, continuò iracundus dicitur, ſed apud quem ira deſidet, & uelut paſſionem habet, is propriè iracundus dicitur. Cuius generis denominationes pertinent ad hoc genus paſſiuæ qualitatis.

Qui animi morbi radices egerunt, quiq; ſint tẽporanei, uide Cicer. in 4. Tuſculaquæſt.

(PASSIVAMQVE qualitatẽ in ira.) Hoc eſt, eã quæ facit ſenſum pati affictque, ut pallor ex timore, cuius generis ſunt colores, ſoni, ac frigiditates. Breuiter quæcunq; aliquo ſenſuum percipiuntur, quorum omnium uoces in hunc communem locum paſſiuæ qualitatis pertinent. Porrò quod iram, odium, inuidiam, ac ſimiles animorũ affectiones, itidem in ordinem appellationemq; paſſiuæ qualitatis redegit Ariſtoteles, hæc accidit, quòd denominatiua horum, ut iracundus, iucundus, liuidus, & ſimilia, ab animi paſſionibus affectionibusq; proficiſcuntur. Sunt autem animi affectiones, odium,

ira,

ira, inuidia, liuor, non aliter atque corporis affectiones ſunt, calor, frigus, albedo, nigredo.

(CALIDITATES porrò, & frigiditates nunc in habitu & affectione ponerent.) Scilicet ſi quando ſic conſiderentur, eorum ratio haberetur, ut ad patiendum aliquid, aut perficiendum, uel præparationem, uel facultatem habeamus. Tametſi ſententia Vallæ mihi in nullo neque ueterum, neque recentium ſcriptorum lecta eſt, hoc tantum ſcio, quòd Ariſtoteles calore affici corpus obiter docet, tractans primum genus qualitatis, ut hinc colligi poſſe uideatur, calorem, ut eſt præparatio ad habitum aliquem aduentitium, ſiue ſit in morbis, ſiue in partibus, ad primum illud genus referri poſſe.

(POTENTIA ut in infante.) Sentit Ariſtoteles etiam ad qualitatis categoriam pertinere eas uoces, quæ ſignificent naturalem quandam ſiue indolem, ſiue inſitam, appetitionem, procliuitatemque ad aliquid, uel artificii plenum, ad tempus conficiendi uel patiendi quippiam, cuius generis Græcis ſunt notiora uocabula, ut δρομικὸς, πυκτικὸς, διδακτικὸς, γραφικὸς, ad curſum, ad pugilum artem, ad diſcendum, ad picturam idonei per naturam, qualia ſunt Latinis edax, bibax, uorax, emax, loquax, docilis, facilis, compræhenſibilis, ductilis. Tum quæ his ſunt contraria, naturalem quandam infirmitatem, ineptitudinemq; ad aliquid ſignificantia: ut mollis, quod infirmum ſignificat ad reſiſtendum, implumis, infacundus, inamœnus, infeſtiuus, indocilis, moroſus, difficilis, aſper, & ſi qua ſunt ſimilia, quibus abhorrentem à re quapiam indolem, naturalis facultatis infirmitatem ſignificamus. Et ſanè tot ſunt huius generis loci, quot ſunt artes uirtutesque, ad quas homines per naturam uel compoſiti, uel incompoſiti depræhenduntur, quare hæc ratio maximè petenda ex phyſiognomia Ariſtotelis, in qua animantium, præcipuè uerò hominis, indolis diſcrimina nominatim tractantur, qua de re aptiùs in diſcriptione fabulæ.

Figura. (FIGURA dicitur linearis effictio.) Cuius generis ſunt figurarũ Arithmeticarũ, Geometricarumq; uocabula, ut triangulus, quadrangulus, ἑξάεδρος, hoc eſt, cubus, ſphæra, orbis. Nã quòd hæc omnia ad ſpeciẽ hanc pertineãt, argumẽto eſt, ꝙ Mathematici hæc omnia ceu per figurã, ceu genus definiãt,

cùm

cùm dicunt: Triangulus eſt figura, tribus angulis æqualibus incluſa. Obſtat quòd eædem hæ uoces, ſi ut ſpatia magnitudinis ſignificant, conſiderentur, in quantitatis prædicamento collocentur.

(AD aliquid generalius.) Ad genus naturę pertinēt agnationum cognationumq; uocabula & affinitatum: hæc enim omnia naturalem ſanguinis coniunctionem ſignificant, pater, filius, ſocer, gener, nepos, auus, patruus, matertera, neptis, auunculus, glos, leuir, nurus, &c. quæ Iureconſulti perſequuntur in doctrina ſucceſſionis hæreditariæ & gradibus. Ad fortunæ autem locum collocandæ ſunt ſeruitutis, domini, poſſeſſionis, & ſimilium coniunctionum uocabula ut dominus ſeruus, herus miniſter, princeps ſubditus, patronus, cliens, & ſi qua ſunt alia fortunarum neceſſitudinumque nomina. Ad artem porrò pertinent, ut exemplis agamus, pręceptor diſcipulus, imperator miles, architectus, aliaque, quæ ſuam ſignificationem aliunde uelut mutuantur, quando omnis artifex operis alicuius eſt artifex: & omnis qui docet aliquid, & ab alio diſcit, tot ſunt relationes, quot ſunt ſpecies artium, quibus docendis diſcendiſque opera hominum coniunguntur. Propoſita denique ſunt uoluntariarum neceſſitudinum appellationes, ut amici, inimici, hoſtes, pacati, conuiuæ, contubernales, uicini ac ſimilium nominum, quæ coniunctionem aliquam inter homines conſultò ſuſceptam declarant.

(QVANDO autem diuiditur.) Species enim præteriti temporis ſunt, modò, dudū, heri, nudiuſtertius, nudiuſquartus, ab hinc menſem, ab hinc biennium, centum ab hinc annos, & ſimilia diſcrimina, quæ utcunque circunloquendo explicamus. Atidē futuri tēporis ſpecies ſunt, paulò pòſt, ſtatim, poſt horam, ad ueſperam, cras, perendie, proxima ſeptimana ſequenti menſe, annos poſt decem, quę rationes pertinent propriè ad Chronographos obſeruatores ſupputatoresque temporum. *Quando.*

(FACERE diſtribuitur.) Primus locus categoriæ ipſius actionis ſumitur ab ipſa re, quam faciamus agamúsue, ut fabricare, ædificare, cōponere, ſtatuere, ſerere, metere, quod genus diſtinctius explicaueris, ſi ſingularum artium & ruſticarum & mechanicarū locos feceris, & quodq; genus faciēdi *Facere.*

per

per inſtrumentorum, quibus fiat, uarietatem, in ſpecies diſtribuas. Tales loci, agrum colere, architectari, fabricare, nauigare, ſarcire, lauare, pingere, fingere, fundare, texere, conflare, quæ omnia ſecundum materiam diuerſam, & inſtrumentorum, quibus utuntur opifices, uarietatem, deinceps diuidi poſſunt. Nam infinitæ ſunt ſpecies huius categoriæ, cùm actiones ipſæ ſint infinitæ.

(ET orationem.) Senſus eſt, alterum caput eſſe ſumendum à facultate loquendi. Loqui enim ſpecies eſt ipſius actionis, ad quem locum pertinent ſermocinari, diſputare, diſſerere, definire, diuidere, ratiocinari, contendere, aſſeuerare, affirmare, negare, optare, precari, petere. Latinè loqui, Græcè, Germanicè loqui.

(ET ſenſum interiorem.) Sentit enim uerba, quibus actiones interioris hominis, id eſt, animi, declarauimus, item pertinere ad hanc categoriam, cuiuſmodi ſunt intelligere, imaginari, decernere, cogitare, ſtatuere, dubitare, credere, ſperare, & ſimilia multa; quæ ſingula deinceps diuidi poſſunt in ſpecies, donec ad indiuidua deueniatur.

(PATI.) Breuiter eadem eſt ratio categoriæ huius ſpecies deducendi, quam tradidimus explicuimusque eſſe actionis. Cuique enim actioni reſpondet ſua paſſio. Diuide ergo paſſionem ſecundum diſcrimen earum rerum quæ fiunt. Fiunt autem opera uaria manuariis artibus. Item dicũtur multa & diuerſa: fabricantur denique in omni officina, quæ uarietates diuerſas faciunt ſpecies paſſionis. Sed & huc pertinent quæ de generibus motionum diſputant Philoſophi, ut mouere, generare, corrumpere, augere, minuere, de loco in locum transferre, atque horum paſſiua.

(HABERE.) Tot ſunt ſpecies habitus, quot ſunt figuræ tum armorum, tum ueſtimentorum, quæ à corpore habentur. Huius generis ſignificat loricatum eſſe, galeatum, pileatum, tunicatum. Breuiter appellationes ueſtium & armorum in hanc categoriam ſunt digerendæ. Item habere dicimus permutatione aliqua, quomodo uir habet uxorem, uxor uirum.

DE

DE QVAESTIONIBVS.

EXpoſitis ſimplicibus rebus ac uocibus, de qui
bus omnis oritur ambiguitas, conſequens uide
tur, ut ambiguitatū, ſiue quæſtionum genera
oſtendamus, quæ ueterū conſenſu Philoſopho-
rum, aut ſoli deo, uel naturæ cœleſti ſunt cognita, aut omni
bus obuia, aut ſolis peritis hominibus explorata. Quæ ſoli
naturæ cœleſti cognita, nefas indagare: quæ omnibus cer-
ta, delirū eſt diſputando exquirere. Sola reſtent igitur peri-
tis duntaxat explorata, ratione & intelligētia patefacere,
quorū ratio eſt omnino quadripartita. Quæritur ſiquidē,
an ſit, quid ſit, quale ſit, & cur ſit. An ſit, ut Vlyſſes Aiacē
occiderit. An ultra Indiam ſint populi. An Genua à Mago
ne Pœno ſit diruta, & à Romanis reſtituta. Quid ſit ho-
mo, quid ſit eclipſis, quid ſit continentia, quid ſit electrum.
Quale ſit: ut, qualis ſit Indica natio, qualis fuerit Plato,
qualis Nardus Celtica, qualis Neroniana uita. Cur ſit: ut, Vide Quint. l. li. 3. c. 8.
cur cœlum rotundum: cur homines ciuitates condiderint:
cur leges, quibus tenerentur, ſciſcendas eſſe exiſtimauerint,
cur Gallorum rex in Italiam duxerit exercitū. Proinde, An An ſit.
ſit, coniectura explicatur hoc modo: ut cùm quæritur natu
ráne ſit ius inter homines, an opinionibus: aut cùm quæri-
tur, quæ fuerit origo cuiuſque rei, ut, quæ origo Gramma-
ticæ aut Rhetoricæ, diſciplinarúmue reliquarum: aut de
interitu, ut num ſit in homine uirtus interitura. Quid Quid ſit.
ſit, definitione explicatur: ut cùm quæritur, quid ſit iuſti-
tia, quid ſit ſacrilegus, quid ſit æther: propriúmne ſit re-
ctè loqui grammatici: & ornatè dicere ſit'ne proprium
oratoris: aut quot ſint partes orationis, quot ſint uirtutū
genera: aut ſi quæritur, quæ ſit natura auari, ſeditioſi, glo
rioſi, inſulſi. Quale, ſit'ne appetenda gloria, an expeten- Quale ſit.

da

da pecunia. laúsne an opes magis expetendæ. num fugienda paupertas. æquúmne ſit ulciſci iniurias. Honeſtúmne ſit *gloriæ cauſa mortem obire. Cur ſit, finem ſpectat, & coniectura explicatur.*

Cur ſit.

EXPOSITIS ſimplicibus rebus ac uocibus.) Eſt autē quæſtio ſententia cum nota quærendi, id eſt, dubitandi propoſita. Sunt autem particulæ quibus quærimus, an, utrum, quid, cur, quo modo, quale, quod genus, quęſitiua nominãt Grammatici. Sic quæſtiones ſunt, An Deus ſit, qualis ſit uita Dei, cur mundus ſit creatus, an utiles literæ, an Reip. noxii mercatores, an ducenda uxor ſtudioſo.

(CONIECTVRA explicatur.) Id eſt, quadam ingenii ſagacitate, qua adiuuatur doctrina locorum poſt tradendorũ. Quod enim eſt ſagittariis, quorum ſtudium eſt ſcopum ferire, directo cōtentoq; arcu, hoc eſt ueri inquiſitio fortuita ingenüs ſagacium hominum. Et ut ſagittarius non ſemper ferit ſcopum, ita nō ſemper uerum in cauſis dubiis diſputationis contentione apprehenditur. Quamobrem hæc inueſtigatio ingenioſa quæ per ſingulos locos, & uelut mentis tela in cauſæ ſcopum dirigit, coniectura dicitur. Tranſlatio eſt ſumpta ab iiſdem ſagittariis, qui cùm multa tela iniiciant, ſimulque emittant, non tamen ſemper omnes feriunt.

Cōiectura. Quintil. li. 3. cap. 7.

LECTORI SALVTEM.

Pietatis quodam in Remp. literariam affectu commoti, Dialecticas Moſellani commentatiunculas intermori non ſumus paſſi: poſthumas quidem illas, ita tamen genuinas, ut præter poſtremam autoris manum nihil in ipſis deſideres. Nam quemadmodum in rebus humanis poſthumi, licet ſumma enutriantur cura, fieri tamen uix poteſt, quin germanæ aliquid remittant indolis, quæ ſuperſtite parente ad maturam poterat peruenire frugem: ſic in hac quoque cauſa, æquus lector non ſtatim cœlum terræ miſcebit, ſi lucubratiunculas iſtas autorem parentemq; ſuum non per omnia exprimere uiderit, quin potius reputabit ſecum, archetypi copia deſtitutos nihil temere uoluiſſe conari, quippe qui tutius rati, maioremq; nos apud ſtudioſos inituros gratiam, ſi fidem magis quàm temeritatem præſtaremus. Vale, & noſtram operam amplectere.

DE

DE SEDIBVS ARGVMENTORVM, PARITERQVE ARGVMENTIS.

POſteaquam quæſtionũ genera cognita ſunt, ut omnis ſoluatur ambiguitas, opus eſt argumentis: quæ ut arte depræhenſa teneantur, quibus de locis eruantur, incipiendum eſt. Et quoniam dialecticorum ſeu probabilium cupis habere cognitionẽ, demonſtratiuorum & ſophiſticorũ locos miſſos faciemus, quos tibi in noſtro magno licebit opere Expetendorum ac fugiendorum intueri: nunc demũ pro babilibus erimus contenti. Sunt ergo Loci, unde probabilia educuntur argumenta, argumentorum ipſorum ſedes; quorum alios extra dicendi rationẽ ad id quod in controuerſia poſitum eſt, comprobandum, accipimus. alij, quos ex cauſa trahimus, illos artis expertes, hos artificiales ſolemus appellare. Ex illo priore genere ſunt, præiudicia, rumores, tormẽta, tabulæ, iuſiurandũ, teſtes. Ex altero ſunt, ex toto, ex partibus, ex nota, ex cõiugatis, ex genere, ex forma, ex ſimilitudine, ex differentia, ex contrario, ex adiunctis, ex antecedentibus, ex conſequentibus, ex repugnãtibus, ex cauſis, ex effectis, ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum.

Locorũ Diuiſio ex primo Rhetoricorũ Ariſtotel.

ἄτεχνα.

ἔντεχνα

DE INARTIFICIALI probatione.

PRæiudicium itaq; dicitur res, quæ cùm ſtatuta fuerit, affert iudicaturis exemplum quod ſequantur: ut à ſenatu aduerſus Milonẽ. Confirmantur præcipuè duobus, autoritate

Definitio. Aſconij Pediani.

ritatę eorum qui pronuntiauerunt, & ſimilitudine rerũ de quibus quæritur. Erit ergo à præiudicio argumentum huiuſmodi: Senatuſconſulti de hac re præiudiciũ latum eſt: non eſt ergo quod de ea plura dicamus: nam aduerſus conſulta Senatus, decretáue Principum uel magiſtratuum, remediũ

Rumor. nullum eſt. Rumor ac fama publicum teſtimoniũ eſt: quod qui uult infringere, ſermonem uocat ſine ullo certo autore diſperſum: cui malignitas dederit initium, incrementum credulitas, quod fraude inimicorum alicui poſſit accidere inno-

βάσανος. centiſſimo. A tormentis probamus, cùm dicimus inuentam eiuſmodi quæſtionem ob uera fatendi neceſſitatem. Contrà tormenta dicit ipſa eſſe plerunque cauſam falſa dicendi: quod alijs patientia facile mendaciũ faciat, alijs infirmitas

συγγραφαί. neceſſarium. A tabulis, aut pro tabulis, aut cõtra tabulas, quas ſcimus refelli ac recuſari, id notius eſt argumentandi genus, quàm ut pluribus hoc tẽpore uideatur explicandũ.

μάρτυρες. A teſtimonijs argumentamur, circa quæ patronis cauſarum ſudor. Pro teſtimonijs, & cõtra teſtimonia quo pacto argumentandum, res ipſa nos admonebit. A iureiurando argumentabimur, magnum momentum uideri, à uiri autoritate inductum, aut à uiri improbitate refellemus.

DE PROBATIONE ARTIFICIALI.

PErulgata ſatis hæc ſunt argumentorum genera quæ artis dicuntur expertia: & ex ea quæ agitur cauſa, facilè nobis ſuggeruntur: quare ad artificialia tranſeamus.

A toto. A toto igitur ducitur argumentum, cùm quod in quæſtione poſitum eſt, definiendo comprobamus. Definitio propriè per genus & differentiam fit: ut, homo eſt animal rationale: rhetorica eſt ars bene dicendi. Sed aliquando loco definitionis utimur deſcriptione: ut homo eſt animal bipes, cuius

caput

caput in cœlum attollitur, & binæ ab humeris dependent manus, & eo modo reliqua. Si ergo quæſtio de toto aliquo, ea definiendo diluitur. Eſt autem definitio, ut Plato inquit, *breuis oratio, ſubiectæ rei naturam oſtendens.* Vt autem Ariſtoteles: Definitio eſt oratio, *quæ id quod definitur, explicat quid ſit.* Hæc igitur propriè per genus & differentiā ut diximus, id facit. *Sed aliquando etiam diuidēdo, ut genus in ſpecies: aliquādo partiendo, ut totum in partes: ut ſi fuerit quæſtio de animali, quid ſit, de toto animali quæritur. per genus ergo & differentiam definiendo diluo quæſtionem, cùm dico, animal eſt ſubſtantia animata ſenſibilis: diuidendo autem idem oſtendo obliquè dicendo, animal eſt quod partim in terris, partim in aquis, partim in aëre uitā ducit.* Partiendo hoc modo: *animal eſt quòd anima conſtat ſenſibili & corpore. Aliquando definimus à contrarij remotione, ut* Horatianum illud:

Definitio. ὅρος ὀνομάτων. κατ' ἀφαίρεσιν τῶ ἐναντίου.

Virtus eſt uitium fugere, & ſapientia prima,
Stultitia caruiſſe.

Si fuerit ergo quæſtio an concha maris ſit animal, à toto, nempe ab animali traho argumentum per definitionem, dicendo: Animal eſt ſubſtantia animata ſenſibilis: Concha maris eſt ſubſtantia animata ſenſibilis, ergo concha maris eſt animal. Ex partium enumeratione trahitur argumentum: *ut ſi quæratur an montis crypta ſit domus, diluitur quæſtio hoc modo: domus conſtat ſolo, fundamēto, ac parietibus conſurgit: & tecto ſuperne contegitur, crypta non eſt huiuſmodi: non ergo domus. A nota uerbi ſeu etymologia locus ducitur argumenti, cùm quod in quæſtione poſitū eſt, etymologia diſſoluitur: ut ſi quæratur de quopiam an ſit locuples, ab etymologia argumentabor hoc modo:* Locuples *eſt qui locis abundat: abundat autem locis ille: eſt ergo locuples.* Poteſt & per negationem comprobari: ut quod

Ab etymologia. Plin. lib. 18. cap. 3. Gell. lib. 10. cap. 3.

ex humo non eſt, id non eſt homo: non eſt autem ex humo

A coniugatis. *anima, non ergo anima eſt homo. A coniugatis. Coniugata dicuntur quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem, ut prudens, prudentia, prudēter: ut ſi quæratur de quopiam ſit'ne prudens, arguetur eſſe hoc modo: Prudenter agit, ergo prudens eſt. Ita, iuſtè agit, ergo iuſtus. ager eſt compaſcuus, ergo licet compaſcere.*

A genere. *A genere. Sicut à toto diximus partes comprobari partiendo, ita à genere ſpecies diuidendo comprobamus. Nam cùm Rhetorica in partes diuidatur, inuentionem, diſpoſitionem, elocutionem, memoriam, & pronuntiationem, ſi quid fuerit harum partium, oſtendemus eſſe inter partes rhetoricæ collocandum. At cùm eiuſdē artis ſint ſpecies, demonſtratiua, deliberatiua, iudicialis, in quas Rhetorica genus diuiditur: oſtendemus ſi qua oratio ſtructa in harum aliqua fuerit ſpecie, totam eò conſiuere Rhetoricā, & partes ipſius ibidem inueniri. Et ſi quis moriens legauit argentum uxori omne ſuum, quæratur, num etiam numerata domi pecunia legata ſit, à genere eruetur argumentum hoc modo: Omne argentum uxori legauit maritus: atqui numerata domi pecunia argentum eſt, ergo & numerata domi pecunia legata eſt.*

A forma. *A forma ſiue ſpecie eſt, cùm ſicut à partium enumeratione totum comprobari diximus; Ita à ſpecie genus demonſtratur: quæ hoc modo diſtinguuntur, Si totum uelimus oſtendere, omnes nobis partes ſunt oſtendendæ: nam ſi orationis partes non octo, ſed pauciores attingamus, non poterimus omnem orationem illis concludere. Velut ſi Rhetoricam tanquam totum quoddam uelis per inuentionem, & diſpoſitionem comprehendere, non poſſis. Contrà uerò ipſam tanquam genus oſtenderis, una duntaxat expreſſa ſpecie, uel iudiciali, uel deliberatiua, uel demonſtratiua, ut rhetorica de-*

prа

præbenditur, ubi iudicialis fuerit oratio. Vt *quoniam* Reſ-*publica ueterum fere conſenſu tres habet ſpecies, quæ populi, quæ paucorum, quæ unius poteſtate regatur; ad genus quod eſt reſpublica, conſtituendum una horum ſatis erit.* A *ſimilibus argumentum eſt; ut ſi continentia uirtus eſt, & abſtinentia. Si fidem debet tutor, & procurator.* Ac *ſicut in inductione, de qua poſt, ubi de argumentatione. Interrogando: ut, prudentiane eſt uirtus; & iuſtitia non eſt? Item ſi feræ partus ſuos diligunt, quânam in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus?* A *differentia.* Non *ſi lætitia bonum, & uoluptas.* Non *quod mulieri, idem & pupillo. Si barbarorum eſt in diem uiuere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent.* Ac *in utroque genere & ſimilitudinis & diſsimilitudinis exempla ponunt oratores ex aliorum factis, aut dictis, aut euentis, fictæq; narrationes plerunque ponuntur.* A *contrario: Si* Gracchus *nefarie, præclare* Opimius. *Si frugalitas bonum, cur nõ malum luxuria? Si malorum cauſa bellum eſt, erit emendatio pax. Si ueniam meretur quod imprudens nocuit, non meretur præmium qui imprudẽs profuit. per interrogationem, ut* Horatianum *illud:*

A ſimilibus.

A differentia.

A contraria.

Deſcriptas ſeruare uices operumq; colores,
Cur ego ſi nequeo, ignoroq;, poeta ſalutor? Et rurſus:
Cur neſcire pudens praue, quàm diſcere, malo?

Ab *adiunctis, Si pietati ſumma tribuenda laus; debetis moueri, cùm* Q. Metellum *tam pie lugere uideatis. Si bonum iuſtitia eſt, recte iudicandum. Si malum perfidia, non eſt fallendum.* Quod *quis non habuit, quomodo perdit?* Quem *quis amat, ſciens non lædit.* Quem *quis heredem ſuum eſſe uoluit, charum habuit.* Ab *antecedentibus. Si uiri culpa factum diuortium: & ſi mulier nuntium remiſit,*

Ab adiunctis.

Ab antecedentibus.

tamen pro liberis manere nihil oportet, Si natum eſt, morietur. Si multis cumulabat officijs, diligebat, colebat.

A conſequentibus.

A conſequentibus, Si & ferro ille interfectus, & tu inimicus, & cum gladio cruento comprehenſus in illo ipſo loco, & nemo præter te uiſus eſt, & cauſa nemini fuit occidendi, & tu ſemper audax; quid eſt quod de facinore poſſimus dubitare? Item ut pro Oppio Cicero: Quos educere inuitos in prouinciam non potuit, eos inuitos retinere qui potuit? Conſequens enim eſt eos qui inuiti duci non potuerunt, inuitos non potuiſſe retineri. Rurſus: Si portorium Rhodijs locare honeſtum eſt, & Hermocreonti conducere. &, Quod diſcere honeſtum eſt, & docere. Idem efficit Domitij Afri ſententia: Ego accuſaui, uos damnaſtis. Conſequénsque, Natus eſt, ergo morietur.

ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα, id eſt, ſub eandē rationem cadentibus.

Ex repugnantibus.

Ex repugnantibus: Qui ſapiens eſt, ſtultus non eſt. Craſſi illud: Non ſi Opimium defendiſti Carbo, idcirco te bonum ciuem putabant: ſimulaſſe te, & aliud quidem quæſiſſe perſpicuum eſt; quod Gracchi mortem ſæpe in concionibus deploraſti: quòd P. Africani necis ſocius fuiſti: quòd eam legem in Tribunatu tuliſti: quòd ſemper à bonis diſſenſiſti. Et per interrogationem, unde peracuta afferuntur enthymemata: de quibus mox, hoc modo: Paucos ciues metuis occidere: ne Reſpublica intereat, nihil allaboras? Hunc quem non accuſas, damnas: & quem de te bene meritum autumas eſſe, male mereri acclamitas? Item id quod ſcis, prodeſt: & id quod neſcis, non obeſt.

Ex cauſis.

Ex cauſis: ut, Auaritiam ſi tollere uultis, mater eius tollenda luxuries. Si ſapientia bonum uirum facit, bonus uir eſt utique ſapiens: ideóque boni eſt honeſtè facere, mali turpiter. &, Qui honeſta faciunt, boni: qui turpia, mali rectè iudicantur. Hoc genus ad exhortandum plurimum ualet, uirtutis

laudem facit, ſequenda igitur: at uoluntas infamiam, fugienda igitur: Scientia gloriam parit, diſcendum igitur. Imperitia *rerum contemptum gignit, uitanda igitur.* Ex effectis *non difficile fuerit trahere argumētum: nam ut cauſa quid ſit futurum indicat, ita quód effectum fuerit, cauſa demonſtrat.* Dies *eſt, ergo ſol lucet ſuper terrā.* Peperit, *ergo cum uiro concubuit.* Hic *locus oratoribus & poëtis, & quandoque philoſophis, ac eis omnino, qui ornatè & copioſe loqui poſſunt, ſuppeditat mirabilem copiam dicendi, cum denuntiant quid ex quaq; re ſit futurum.* Cauſarum *nanq; cognitio cognitionem facit euentorum.* Suas *tamen effectorum cauſas oportet adducere: nam ſicut corpus in lumine umbram neceſſariò facit, & ubicunque eſt umbra, ibi eſſe corpus oſtenditur: ita neceſſarium non eſt, ut qui coloratus, à ſole ſit.* Iter *quoq; pulueruIentum facit, ſed non omne iter puluerem mouet, neque quiſquis pulueruIentus, ex itinere eſt.* Ex comparatione *maiorum;* Si *bona exiſtimatio diuitijs præſtat, & pecunia tantopere expetitur, quantò gloria magis expetenda eſt?* Item: *Si quis ſacrilegium facit, faciet & furtum.* Si *adulterum occidere licet, & loris cædere.* Ex *minore:*

Ex effectis.

Ex comparatione.

Hic paruæ conſuetudinis
Cauſa, mortem huius tam fert familiariter,
Quid ſi ipſe amaſſet? quid hic mihi faciet patri?

Rurſus: *Qui facilè ac palàm mentitur, peierabit.* Iterum: *Si furem nocturnum occidere licet, quid latronem?* Ex pari: *ut,* Eſt *eiuſdem & eripere contra* Rempublicam, *& largiri pecunias.* Iterum: *Qui ob rem iudicandam pecuniam accepit, & ob dicendum falſum teſtimonium accipiet.* Rurſus: *Quæ pœna aduerſus patris interfectorem iuſta eſt, eadem aduerſus matricidam iuſtè infligitur.*

QVI LOCI QVIBVS CONgruant quæſtionibus.

Ex Ciceronis Topicis & Quintil. libr. iij. capite viij. item li. vij.

Coniectura finitiones.

MEmorati hactenus omnes loci ad quæſtiones pleraſq; ſed alij ad alias aptiores. Ad coniecturam igitur maximè apta, quæ ex cauſis, quæ ex effectis, quæ ex coniunctis ſumi poſſunt. Ad definitionem autem pertinet ratio, & ſcientia definiendi, atque huic generi finitimum eſt illud, quod à Cicerone appellatur de eodem & de altero: quod genus forma quædam eſt definitionis. Nam ſi quæratur, ſit'ne idem pertinacia & perſeuerantia, rex & tyrannus; tutor & curator, definitionibus iudicandum eſt. Loci autem conuenient in definitione conſequentes, antecedentes, repugnantes, & adiuncti: & præterea qui ex cauſis & effectis: ut ſi hanc rem illa ſequitur, hanc non ſequitur: aut ſi huic rei res illa antecedit, huic non antecedit: aut ſi huic repugnat, illi non repugnat: aut ſi huic rei hæc, illius alia cauſa eſt: aut ſi ex alio hoc, ex alio illud effectum eſt, ex quouis horum id de quo quæritur, idém ne an aliud ſit inueniri poteſt. Ad tertium genus quæſtionis, in quo quale ſit quæritur, cadunt quæ in comparatione ſunt memorata, quæ expetenda, quæq; fugienda, animi, corporis, & externa commoda uel incommoda. Cùm de æquo & iniquo quæritur, æquitatis loci colliguntur, qui ſunt & natura & inſtituto: natura, ut quilibet ſua tueatur: inſtituto, aut lege, aut pacto, aut moris uetuſtate confirmata. Omnia ſuggerunt nobis argumenta. Itidem pietas, ſanctitas, iuſtitia, aut æquitas, amentatas nobis ad ineundum certamen haſtas abundè ſuppetunt. Quarto generi, cur ſit, conueniunt omnes qui coniecturæ loci ſunt à nobis dicti. Deniq; cùm ſint quæſtionum genera duo præcipua: unũ infinitũ, quod theſin Græci, noſtri propoſitum:

Qualitatis

Iuridicialis

alte

alterum finitum, quod illi hypotheſin, noſtri cauſam uocant: ac de primo ſatis multa hoc tempore dictum ſit: paucis ſecundum quoque concludamus, quod ſolùm temporis, perſonæ, lociq́; complexu continetur.

DE QVAESTIONE CAVSAE.

REbus itaque in omnibus argumentamur, aut ex eo quod perſonis, aut eo quod negotijs attributum eſt. **Ex primo Rhetoricorũ libro Cicer.** *Perſonis quidem attribuuntur, nomen, natura, uictus, fortuna, habitus, affectio, ſtudia, conſilia, facta, caſus, orationes.* **Perſonis qui loci.** Nomen, *quo ſinguli nominantur proprio ac certo uocabulo ab eo ſæpe etiam poëtæ aliquod ſibi aſſumunt ad probandum improbandúmue argumentum, ut* Plautinum *illud in* Bacchidibus, **Nomen.**

Adeón' me fuiſſe fungum, ut qui illi crederem,
Cùm mihi ipſum nomen eius Archidemidis
Clamaret, ademptурum eſſe ſi quid crederem?

Loci quoq; nomen præbet argumentum: ut idem poëta in fabula quæ Menæbmi *inſcribitur:*

Propterea huic urbi nomen Epidamno inditum eſt,
Quia nemo fermè huc ſine damno diuortitur.

Natura aut diuina, aut humana: humanæ una uirilis, altera muliebris. Natio *quoque, ut* Græca *Latináque, aut* Barbara. Patria, *ut* Genuenſis *an* Veneta. Cognatio, *ut qui maiores, qui conſanguinei. Aetas, puer an adoleſcens, uel natu grandior, præbent argumentum. Commoda quoque & incommoda in natura conſiderantur, animo corporiue inſignita: ut ualetudo, imbecillitas, longitudo, breuitas, forma, deformitas, uelocitas, tarditas, acumen, hebetudo, memoria, obliuio, comitas, officium, prudentia, patientia, et contraria, & denique talia omnia quæ à natura inuehuntur.* **Natura.**

Locorum natura tractatus hiſce incluſus ſtellis ex Fabio adiectus, textū occupaſſe uidetur.

** Apud Fabium legitur habitus corporis: ducitur enim frequēter in arg.*

**Nam ſimiles parentibus ac maioribus ſuis ſæpe filij creantur, ut inde honeſtè turpiterque uiuendi cauſæ fluant. Sui quoque nationibus & gentibus ſunt mores. Paria, quoniam ciuitatū leges ſunt, & inſtituta, & opiniones. Sexus, ut latrocinium facilius in uiro, ueneficium in fœmina creditur. Aetas, quia aliud alijs animis magis conuenit. Educatio & diſciplina, quoniam refert plurimum à quibus, & quo quiſq; ſit inſtitutus.* Ducitur quoq; in argumentum, ſpecies libidinis, robur petulantiæ.* Educationis locum ex Cicerone repoſuimus. Atque in uictu hæc ſpectabuntur, apud quos, & quo more, & cuius arbitratu ſit educatus, quos habuerit artium liberalium magiſtros, quos uiuendi præceptores, quibus amicis utatur, quo in negotio, quæſtu, artificio ſit occupatus, quomodo rem familiarem adminiſtret, qua conſuetudine domeſtica ſit.*

Fortuna. *In fortuna, ſeruus an liber, locuples an pauper, priuatus an cum poteſtate, et ea iurene an iniuria: fœlix & clarus, an cōtrà. Quales liberos habeat: & ſi de mortuo quæritur, quali morte deceſſerit.*

Habitus. *In habitu, ut trahi argumenta inde poßint conſideratur animi aut corporis conſtans, & abſoluta aliqua in re perfectio, uirtutis artiſue alicuius perceptio, corporis quoque aliqua commoditas, nō natura data, ſed ſtudio & induſtria parta.*

Affectio. *In affectione animi aut corporis ex tempore aliqua de cauſa commutatio: ut lætitia, cupiditas, metus, moleſtia, morbus, debilitas, & id genus alia.*

Studium. *In ſtudio, quod eſt aßidua & uehemēs uoluntatis in re aliqua occupatio: ut grāmatica, rhetorica, geometria, mercatura.*

Conſilium. *In conſilio quod adhibuiſſe uideri potuit ex eis quæ tentauit aut peregit.*

Factum. *In factis, in caſu, in oratione, quid fecerit, quid acciderit, aut quid dixerit. Hæc ac talia perſonis deputantur: unde uis argumentorum non parua erui poteſt.*

LOCI NEGOTIIS ATTRIBVTI.

IN negotijs quid anteceſſerit, quid in re oſtendatur, quid Locus.
conſecutum ſit ſpectatur, cauſa quoq; omnium conſide-
ratur. Capitur argumentum à loco, à tempore, à modo, ab
occaſione, à facultate, ex opportunitate inquam loci, ex
magnitudine, ex interuallo, loginquitate, propinquitate,
ſolitudine, celebritate: & natura loci commoda, uel incom
moda ad id perpetrandum, de quo eſt quæſtio. In tempore, Tempus.
interdiu an noctu: præſens, præteritum, futurum ſuggerit
argumenta. Nam iam diu facta, in fabularum uidentur
numerum perueniſſe. Conſideratur etiam quid ocyus &
quid ocyßimè, aut contrà: uti magnitudo negotij, multi-
tudóue melius colligatur. Occaſio eſt tempus habens in ſe Occaſio.
alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi opportuni-
tatem, ac ſicut in tempore ſpatium, ita in occaſione ſpecta
tur opportunitas, hæc aut publica, aut cõmunis, aut ſingu
laris. Publica, ut ludi, dies feſti, nundinæ, bellũ. Commune,
quod ſtato fit tẽpore: ut meßis, uindemia, æſtus, frigus. Pri-
uatim, ut nuptiæ, funus, cõuiuiũ, ſomnus. In modo, quemad-
modũ, & quo animo factum ſit, auguramur. Cuius partes, Modus.
prudentia & imprudentia, inſcitia, caſus, neceßitas. In
facultatibus, quomodo facilius confici uel non confici, de
quo quæritur, potuerit. Hi ferè & conſimiles ſunt loci, un-
de educi ferè ad omnem diluendam quæſtionem poſſunt
argumenta.

DE LOCATIONE ARGVMENTATIONIS.

SVpereſt ut de argumentationum locatione dicamus.
In qua re tractanda, ne ex facili difficilem faciamus

aggreſſ

aggreſſum, multa (meras planè præſtigias) omittemus, quæ ad argumentandum mentem non modò non explicant aut adiuuant, ſed implicant atque præpediunt. Quis nanque hypotheſes (ſuppoſitiones nominare ſolent iſti) citra cuiuſpiam traditionem proponere non cognouerit? aut propoſitas, confuſa omni abacta barbarie, non deprehenderit? Nam proponentem, *omnis homo, eſt omnis homo, quis non cernat falſum enuntiare, idque ex loquendi more? terminorum expoſitionem, uerborum & orationum interpretationem ſolent barbari homines appellare: quæ prorſus ridicula, ſermonúmque laruæ quædam ſunt, quod ab uſu omni remotæ ciuili ſint.* Deinde *hæ, ſi quæ paulò remotiores fuerint loquendi conſuetudines de grammatica facultate uſúque dicendi clariſsimorum autorum, facilè percipi poſſunt, atque innoteſcere: ut non Ariſtotelicum, non Platonicum, non cuiuſquam alterius eminentis philoſophi iudicium hæc iure attingenda cenſuerit.* Faceſſant *ergo iſta à nobis quoque, quæ differentibus non tam proſunt, quàm officiunt. Quid porrò unamquanque rem conſequatur, aut non conſequatur,* Conſequentias *iſti uocant, memorandum exiſtimarem, niſi apud prudentes, non inquam ſtolidos, me facere uerba cognoſcerem: quibus, modò in uerbis caligo nulla, ambiguitas nulla occurrat, quidnam demum poteſt occurrere?* Reliquum *igitur eſt, ut ea duntaxat proſequamur, quæ ad argumentationis ſtructuram faciunt, quæ doctiſsimi etiam philoſophi quique aperienda putarunt. Quæ eatenus negligenda non ſunt, quatenus eis quæuis diluitur ambiguitas, ſi modò certis definitisq; rationibus concludantur. Cùm igitur omnis argumentatio rebus & uerbis conſtet, ac de rebus ſatis dictum: ſupereſt ut uerba & uerborum ſtructuram oſtendamus.*

mus. Argumentoſæ igitur cuiuſlibet orationis, duæ omnino ſunt partes, nomen & uerbum. Siquidē quæcunq; iſtis adijciuntur, non tam partes quàm partiū admìnicula, & ueluti pedamenta quædā nominanda ſunt. Nomen ut Plato. **Nomen.** *Verbū, ut diſputat: ut ſit explicata oratio, Plato diſputat.* **Verbum.** *Accidentia orationis ſunt, Vniuerſalis, Particularis, Indefinita, Singularis, quæ quantitatem exprimunt.* **Accidentia orationis.** *Vniuerſalis, ut, quilibet homo eſt riſibilis. Indefinita, homo eſt riſibilis. Particularis, Eucarpus ratiocinatur. Singularis, hic ambulat. Item, ut ſit aut ſimplex, aut connexa. Simplex, ut, dies eſt. Connexa, ut ſi dies eſt, nox non eſt. Necnon negandi, aut aiendi qualitate inſignitur: ut, Eucarpus legit, Eucarpus non legit. In quibus omnibus bini conſiderandi ſunt termini: qui ſubiecti ac prædicati nomine iam recepto apud omnes ſolent nuncupari. Eſt autem ſubiectum, de quo aliquid dicitur, quod ſubſideat paßionibus: ut, Eucarpus ridet.* **Subiectum.** *Eſt ſiquidem Eucarpus, in quo ridendi paßio. Prædicatum ipſum eſt uerbum in quo incluſa ea paßio, quæ ineſſe cuipiam dicitur.* **Prædicatū.** *Nec audiēdi qui trifariè partiuntur orationem, in prædicatum, ſubiectum, & copulam: copulam uerbum ipſum iuniores appellando. Quid enim magis ridiculum eſt, quàm ita omnem reſoluere orationem, ut pro eo quod eſt, Plato diſputat, dicas, Plato eſt diſputans, conſuetum loquendi modū peruersè, barbarè, ruſticeq; immutando? Quàm enim ridiculum ſit, loquendi modū ab ijs potißimùm diſcere uelle, qui ipſi loqui neſciunt? nā cùm dico, Plato ſcribit, id ſcribit dialogos, pro una re ac paßione accipio, quæ de Platone dicitur, prædicatumq; id totum nominandū. Sicut nihilominus cum dico, Plato eſt philoſophus: quippe quòd id ipſum, eſt philoſophus, res una eſt, tanquam ſit uoce una enuntiata. Mens ſiquidem humana ita planè*

conci

concipit non minus, quàm ſi adhuc plures adijcias paſſiones: ut, Plato eſt philoſophus, diſputator egregius. Faceſſant ergo nugatoriæ ac prærancidæ tales reſolutiones, quæ orationes enormant, diſputantem implicãt, & rerum propemodum nullam ſecũ afferunt explicationẽ atq; commoditatem.

Enũtiatio. Ex ijs itaq; connexa oratio, enuntiatio nũcupatur.

Propoſitio *Aſſumptio.* *Complexio.* Ea in argumentatione ut ſyllogiſmo collocata, ſi in primo loco propoſitio, ſi in ſecundo aſſumptio, ſi in tertio connexio, uel complexio à priſcis linguæ Latinæ uiris, à iunioribus mendoſè cõcluſio ſolet appellari, ut ſi quæſtio oriatur, ſit ne utilis dialectica: texatur hoc modo epichirema: Vtilis eſt quæuis ſcientia uerũ à falſo diſcernens: hæc propoſitio. Eſt autem huiuſmodi dialectica: hæc aſſumptio. Ergo utilis Dialectica: hæc complexio. Omnium porrò enuntiationum (ex quibus quæ in ſubiectis ſunt paſſiones indicantur) quædam citra medium ullum fidem faciunt, à cunctisq; hominibus receptæ ſunt; quædam non omnibus. Quæ igitur ab omnibus receptæ ſunt, quòd fidem ſecum ferant, nominantur à Græcis Axiomata, à Latinis autẽ, effata & communes notiones: ita nanque ueteres: iuniores uerò, animi conceptiones. *ἀξιώματα.* Quæ porrò non omnibus inſident, nec ſatis receptæ ſunt, ſed quibuſdam duntaxat, theſes Græcè, Latinè poſitiones appellantur. *θέσεις.* Quæ unumquodque aſtruunt, deſinitiones dicuntur. Quæ uerò ex alio aliud pronuntiant, communi nomine hypotheſes. *ὑποθέσεις.* Hypotheſium autem quædam ueræ & creditæ ab eo qui diſcit admittuntur, ob capiendam ſcientiam: aliæ nõ creduntur. Quæ itaque creduntur diſcentibus, admiſſæ proprio nomine, æquiuoco generis hypotheſes: quæ uerò non creduntur, petitiones dici ſolent. Ex his igitur orationibus omnes texuntur argumentationes.

Argumentationum genera. Argumentationũ genera ſunt duo, Syllogiſmus ſeu Epichire

ma

ma Græcè: at Latinè hoc aggreſsio, ille ratiocinatio: & Epagoge à Græcis dicta; à Latinis inductio. Ex ſyllogiſmo fit Enthymema, quod commentum nominamus: ſicut ex inductione exemplũ atq; ſimilitudo. Syllogiſmus itaq;, ut dictum eſt, oratione ſiue ſimplici ſiue connexa conſtat tripli ci. Prima, propoſitio: ſecũda, aſſumptio: tertia, cõplexio appellata: qui cum pluribus fiat modis, eos lõgius proſequendos nõ ducimus: tũ quia ſimplicẽ arguendi quæris callẽ (ut rhetores quoq; docẽt, & ſequũtur oratores) nõ per multarũ diſciplinarũ inuios anfractus te uelis detorquere: tum quia, ſi modò id ſcire concupiſcas, poſsis ex magno noſtro opere Expetendorũ ac fugiendorũ, perexiguo negotio quic quid uelis tibi depromere. In totũ, omnis argumentationis ratio hoc habet, ut tribus limitibus conſtet: uno, quẽ indubitatũ eſſe cõuenit: altero, qui medius eſt: tertio, qui ex conſenſu fit utriuſq;: ut omne animal eſt ſubſtãtia animata ſenſibilis: hic caret controuerſia. Crocodilus eſt ſubſtantia animata ſenſibilis: hic medius limes, extrema cõnectens. Ergo Crocodilus eſt animal: hic ex conſenſu ſuperiorum conficitur. Ex ſyllogiſmo Enthymema cõficitur. Id de propoſitione aut aſſumptione concluditur: ut ſi probabile texas argumentum hoc modo: Aeſchinæ tradenda non eſt pecunia: quãdo pecuniã capiens Pyſiſtratus tyrannidẽ occupauit. Vel hic noctu obambulat, fur ergo eſt. Inductio autẽ ex pluribus, aut exẽplis, aut ſimilitudinibus cõficitur. Si de hominibus, exẽpla ſunt: ſin de cæteris, ſimilitudines. Velut ſi fuerit quæſtio, an is demũ homo dicendus ſit generoſus, qui clariſsimo natus genere, per inductionẽ argumẽtabor hoc modo, Quiſnam clitellarius mulus generoſus eſt, nónne qui ingentia ſubuectat onera? quis dorſuarius, nónne qui greſſu incedit leniſsimo? nõ qui de ſtirpe ortus clariſsima. Pomum

Enthymema.

Inductio.

quod uocabis generoſum, nónne quod ſaporis electiſsimi? nō quod de pulcherrima arbore, aut de amœniſsimo decerptum loco. Ita ergo hominem, quem generoſum uocaueris, nónne qui de uirtutibus nobilitatus eſt? non qui maioribus ortus ſit enimentiſsimis. hæc inductio. Exemplum eſt, ut à *priuato homine Gracchus mediocriter ſtatum* Reipublicæ *labefactans, impune occiſus eſt: & Conſul* Cicero Catilinam *orbem terrarū ſubuertentē, impune non occiderit?* Similitudo *quoq; de rebus eodē modo cōparatur, atq; extruitur.*

EPILOGVS.

HAec habui, Bernarde Saluatice, quæ de argumentandi ratione, quam tantopere efflagitabas, ad te conſcriberem. Quæ ſi aliquibus in locis paulo minus tibi obuia uidebuntur, debes cogitare, nullam eſſe diſciplinam, quæ aliquo non egeat interprete. quāquàm ſi crebrius repetantur, non dubitem fore tibi apertiſſima, præſertim ſi ab huiuſmodi exercitatione non abhorreas. Vale.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ ROMA VITTORIO EMANUELE

PANDIMIGLIO
2 1 DIC. 1970
LEGATORIA - ROMA